

มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์

Journal of MCU Palisueksabuddhaghosa Review

ISSN : 2539-5777

วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส

www.pali.mcu.ac.th

วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์

Journal of MCU Palisueksabuddhaghosa Review

ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม – สิงหาคม 2566

Vol 9 No.2 May-August 2023

ISSN : 2539-5777

❖ **วัตถุประสงค์**

1. เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวิชาการและการวิจัยในสาขาที่เกี่ยวข้องกับด้านมนุษยศาสตร์ (ศาสนา ปรัชญา พระพุทธศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม) ศีลศาสตร์ (จิตวิทยา บริหาร การศึกษา การสอนสังคมศึกษา) และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
2. เพื่อเป็นแหล่งเผยแพร่บทความทางวิชาการและบทความวิจัยและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างนักวิชาการ นักวิจัย จากสถาบันอุดมศึกษา องค์กรต่าง ๆ รวมทั้งนักวิชาการอิสระทั้งภาครัฐและเอกชน
3. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยที่จะก่อให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการและเกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติโดยส่วนรวม

❖ **กำหนดการเวลาเผยแพร่**

วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ กำหนดเวลาการออกวารสาร ปีละ 3 ฉบับ คือ

ฉบับที่ 1	มกราคม – เมษายน เผยแพร่ 30 เมษายน
ปิดรับบทความ 31 มีนาคม
ฉบับที่ 2	พฤษภาคม – สิงหาคม เผยแพร่ 31 สิงหาคม
ปิดรับบทความ 31 กรกฎาคม
ฉบับที่ 3	กันยายน – ธันวาคม เผยแพร่ 31 ธันวาคม
ปิดรับบทความ 30 พฤศจิกายน

หากส่งภายหลังกำหนดจะได้รับการพิจารณาให้ตีพิมพ์ในฉบับถัดไป

❖ **ข้อกำหนดของบทความที่ตีพิมพ์**

บทความทั้งหมดที่ตีพิมพ์ ได้ผ่านการพิจารณาเห็นชอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Reviewed) ในสาขาวิชานั้น ๆ ไม่น้อยกว่า 2 ท่านต่อ 1 บทความ โดยเป็นการประเมินแบบ Double-Blinded Review

❖ การพิจารณาบทความ

1. บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น
2. ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร
3. บทความที่ได้รับการเผยแพร่ จะได้พิจารณาครั้งละครั้งของผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 3 ท่าน ต่อบทความ ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blinded)
4. บทความจากผู้นิพนธ์ภายในจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ส่วนบทความจากภายนอกจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

❖ เจ้าของ

สำนักวิชาการวิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 108/5 หมู่ที่ 2 วัดมหาสวัสดิ์นาคพุฒาราม ซอยวัดมหาสวัสดิ์ ถนนศาลายา-นครชัยศรี ตำบลหอมเกร็ด อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม 73170

โทรศัพท์/โทรสาร: 0 3429 9357

www. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Palisueksabuddhaghosa/index>

“ทรงสนทนและความคิดเห็นของผู้เขียนบทความ ถือเป็นความรับผิดชอบ
ของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือทรงสนทนและรับผิดชอบของ
กองบรรณาธิการวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์”

❖ พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์ 44/132 หมู่ที่ 6 ซอยก้านน้มน 36 ถนน
ก้านน้มน แขวงบางขุนเทียน เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร 10150

โทรศัพท์ 0-2812-2119, 08-1566-2540

<http://www.prayoonsanthai.co.th/>

❖ บรรณาธิการ

ผศ.ดร.ธานี สุวรรณประทีป

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Asst. Prof. Dr. Thanee Suwanprateep

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

❖ กองบรรณาธิการ

พระธรรมวชิราจารย์, รศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Ven.Assoc. Prof. Dr. Phra Dhamvajiracarya

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ศ.ดร.จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Prof. Dr. Chamnong Adiwathanasit

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

พระเมธาวิสัยรศ, รศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Assoc. Prof. Dr. Phramedhavinaiyaros Sutep

Mahamakut Buddhist University

รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Assoc. Prof. Dr. Wate Bannakornkul

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

รศ.ดร.สุวิญ รักษัตย์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Assoc.Prof.Dr. Suvin Ruksat

Mahamakut Buddhist University

ผศ.ดร.อำนาจ ยอดทอง

มหาวิทยาลัยมหิดล

Asst. Prof. Dr. Amnat Yodtong

Mahidol University

ผศ.ดร.อุทัย สติมัน

มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

Asst. Prof. Dr. Uthai Satiman

Suan Dusit University

ผศ.ดร.สรณีย์ สายศร

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Asst. Prof. Dr. Soranee Saisorn

Kasetsart University

ดร.จุฬารัตน์ วิชาชาติ

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

Dr. Juralut Vichanati

Phranakhon Rajabhat University

❖ ผู้ช่วยบรรณาธิการ

ว่าที่ ร.ท.ธีรวัช ภูมิประมาน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Acting Lt. Theethawat Phoomparmarn

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

บรรณธิการแถลง

วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ เป็นวารสารในกลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ดำเนินการเพื่อส่งเสริมเผยแพร่ และเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ทางวิชาการด้านศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของคณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัยนิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป ปีละ 3 ฉบับ คือ ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม – เดือนเมษายน ฉบับที่ 2 เดือนพฤษภาคม – สิงหาคม และฉบับที่ 3 กันยายน – เดือนธันวาคม ของทุกปี

กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่า เนื้อหาและสาระของบทความทั้งหมดในฉบับนี้จะให้ประโยชน์แก่ผู้อื่นทั้งในด้านองค์ความรู้และโลกทัศน์ที่มีต่อเรื่องต่าง ๆ ตามที่ผู้เขียนแต่ละท่านได้ศึกษาค้นพบไม่มากนักน้อย และหากท่านประสงค์จะสมัครสมาชิกหรือเขียนบทความส่งมาเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ สามารถติดต่อได้ตามรายละเอียดที่อยู่ท้ายเล่มของวารสาร ท้ายที่สุดนี้ กองบรรณาธิการต้องขอขอบคุณสมาชิกวารสารทุกท่านที่ให้การสนับสนุนเป็นอย่างดีเสมอมาไว้เป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ด้วย

(ผศ.ดร.ธานี สุวรรณประทีป)

บรรณาธิการบริหาร

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
กองบรรณาธิการ	V
บรรณาธิการแถลง	V
บทความวิจัยและบทความวิชาการ	
❖ แนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 Guideline of Cooperative Development Internal Supervision by Using School – Based Management under Phranakhon Si Ayutthaya Primary Educational Service Area Office 2 กนกวรรณ อุทยานิน, พรเทพ รุ่งแผน	1
❖ การศึกษาองค์ความรู้โรคลมมีพิษมากที่ปรากฏในตำราการแพทย์แผนไทย A STUDY ON THE KNOWLEDGE OF LOOM-MEE-PHIT-MAK IN THAI TRADITIONAL MEDICINE TEXTBOOKS ฐิติรัตน์ ชัยชนะ, นภาพร ณ อุโมงค์, กฤษดา ศรีหมตรี, ชนหิ์พิมาน ณิชาเกษม	17
❖ แนวทางการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูผู้สอน สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจในสถานศึกษาอาชีวศึกษา Guidelines for Developing Professional Learning Communities for Business Computer Teacher in Vocational College พิมพ์ชนก กุรุวรรณ, นลินรัตน์ รักกุศล, อุทุมพร อินทจักร์	33
❖ ผู้นำการเปลี่ยนแปลงพัฒนาสมรรถนะครูโรงเรียนเมืองนครราชสีมาโดยใช้รูปแบบ การบริหาร model “MANA’s Model” เพื่อยกระดับผู้เรียน Leader of change in teacher competency development in Muang Nakhon Ratchasima School using a management model “MANA’s Model” to raise the quality of learners มานะ ครุฑาโรจน์	46

- ❖ การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน สำหรับโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร 60

LEARNING MANAGEMENT ACCORDING TO THE THREEFOLD TRAINING FOR STUDENTS IN SCHOOLS UNDER BANGKOK METROPOLITAN ADMINISTRATION

วนิดา กำพลรัตน์, ระวีง เรืองสังข์, พระมหาญาณวัฒน์ ลือตวทุฒโน
- ❖ บทบาทของศาลเจ้ากับชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดอ่างทอง 75

The Roles of Shrines in Thai-Chinese Community in Angthong Province

ภูมินทร์ วาดเขียน, นกัสนสรณ์ เหลืองศักดิ์ศรี, ขวัญดาว มาอยู่
- ❖ การบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชาในการพัฒนาชุมชน 92

ตามศาสตร์พระราชา บ้านทุ่งเจริญ ตำบลพระแก้ว อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์

The Integrative Buddhism Principles and The King's Philosophy for Community Development Ban Tung Charoen Phra Kaew Sub-District Sangkha District Surin Province.

สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์, พระธรรมวชิราจารย์
- ❖ การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักมงคลสูตรเชิงพุทธบูรณาการ 103

Development of Quality of Life According to the Buddhist Integrated Auspicious Sutta

พระครูสรวิชัย (กิตติศักดิ์ กิตติวทุฒโน)
- ❖ กระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาแรงจูงใจในการเรียน 120

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมของนักเรียนระดับ

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนมัธยมประชานิเวศน์ สังกัดกรุงเทพมหานคร

Active Learning Process according to Iddhipada iv to Development Motivation Learning in Soc ia lStudies, Religion and Culture Subject Group of Mathayom Suksa v Students at Mathayom Prachaniwet School under the Bangkok Metropolitan

พระมหาทองจันทร์ กิตติปาโล (กิ่งเกษ)
- ❖ กลยุทธ์การบริหารความขัดแย้งตามหลักสาราณียธรรมสำหรับสถานศึกษาในยุคดิจิทัล 133

Conflict management strategy according to the principles For educational institutions in the Disruption.

สุพัตรา เจริญนา

- ❖ แนวทางการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ตามหลักชั้นศีลธรรมของผู้บริหาร 146
โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๑
Guidelines for developing emotional intelligence according to the principle of tolerance
of executives in Phrapariyattidhamma School, General Education Division Groupe 1
พระมหาวิริทธิพล วิริทธิไชโย (อภิวิชญ์ชลชาติ)
- ❖ กระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทของวัดกิตตินาถ 155
วรวิหาร แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร
The Processes of Promoting Dharma Practice According to The Theravada buddhism of
Watphakhininat worawiharn Bangyikhan Bangplat, Bangkok
พระครูวิธานสุตาภรณ์ (สมศักดิ์ สมาจาโร), อุทัย สติมัน,
- ❖ จิตสำนึกทางจริยธรรมอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาที่พัฒนาผลงานทางวิชาการ 166
ตามหลักพุทธธรรม
Ethical Conscience of Teachers in Higher Education Institutions that Develop Academic
Works According to Buddhist Principles
พระราชวชิรเมธี (วีระ ภูมิเมือง), อภินันท์ จันตะนี, ชมพูนุช ช่างเจริญ
- ❖ วิธีเสริมสร้างศรัทธาและปัญญาด้วยการธุดงค์ธรรมยาตราเชิงพุทธบูรณาการ 182
ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Method strengthen faith and wisdom on buddhist integration through dhutanga dhammayatra
of mahachula longkornrajavidyalaya university
พระชัชฎวীর อนุบาลโย (อนันตกลิน), รศ.ดร.อำพล บุตดาสาร
- ❖ แนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ตามหลักอริยสัจ 4 194
ของครูโรงเรียนประถมศึกษา เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร
P Guidelines for the Development of Teaching and Learning in The New Normal according to
The Four Noble Truths of Primary School Teachers in Samphanthawong District, Bangkok.
พระมหาสุริยะ กิตติสารโร (สังโยชะ), อำพล บุตดาสาร

- ❖ การเสริมสร้างศรัทธาในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 : กรณีศึกษาวัดบ้านกระทิง ตำบลหินโคน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ 206
Faith Enhancement for Vipassana Development Based on Four Foundations of Mindfulness:
A Case Study of Wat Bangkrating, Hinkon Sub-district, Lam Plai Mat District, Buriram Province
พระครูพิพิธสารคุณ, มานพ นักการเรียน
- ❖ การบริหารจัดการสภาพแวดล้อมของวัดที่เอื้อต่อการเรียนรู้สำหรับผู้ปฏิบัติธรรม ในจังหวัดปทุมธานี 221
The Temple Environment Management Conducive to Learning for Dhamma Practitioners in Pathum Thani Province.
พระมหาเศรษฐวิชัย เสฏฐวิชิโซ (ธีระครุฑานันท์), มานพ นักการเรียน
- ❖ ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าในการดำเนินชีวิตตามหลักสันโดษในพระพุทธศาสนา 234
An Analytical Study of Value of Life according to the Principle of Santuttha in Buddhism
ไพฑูรย์ อุทัยคาม, พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม,
- ❖ การบริหารแบบมีส่วนร่วมตามหลักสาราณียธรรม 6 สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา 248
Participative Management According to Saraneyadhamma VI. For School Administrators.
Guidelines for developing emotional intelligence according to the principle of tolerance
ปาลิดา นามเสนาะ, ธนกร สุวรรณปรุง
- ❖ ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารกับประสิทธิผลของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 259
The Buddhist Leadership of Administrators and School Effectiveness under Nakhonpathom Primary Educational Service Area Office 1
ณัชชา คุ่มเงิน, สงวน อินทร์รักษ์
- บทวิจารณ์หนังสือ**
- ❖ ความสุขที่สมบูรณ์ 280
พระมหาแสงเพชร สุทธิจิตโต (สารธิมา)
- ❖ คำแนะนำสำหรับผู้เขียน 288

แนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของ
สถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

พระนครศรีอยุธยา เขต 2

Guideline of Cooperative Development Internal Supervision by Using
School – Based Management under Phranakhon Si Ayutthaya Primary
Educational Service Area Office 2

กนกวรรณ อุทยานิน, Kanokwan Uthayanin¹

พรเทพ รุ่งแผน, Porntep Rupan²

E-mail: A0819624961@gmail.com

Received: May 22, 2023 Revised: June 18, 2023

Accepted: June 18, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สร้างแนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน และ 2) ประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน วิธีดำเนินการวิจัยมี 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 การสร้างแนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน โดยการศึกษาเอกสารและตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 6 คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบประเมินความตรงเชิงเนื้อหา วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้อง และขั้นตอนที่ 2 การศึกษาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา และครูหัวหน้าฝ่ายวิชาการ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

¹ นักศึกษา สาขาวิชาการบริหารการศึกษา หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา/ Master of Education Administration Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

² อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา/ Thesis Advisor Education Administration Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

พระนครศรีอยุธยา เขต 2 จำนวน 226 คน ได้มาโดยวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างอย่างสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม ที่มีค่าความเชื่อมั่นด้านความเหมาะสมเท่ากับ 0.95 และด้านความเป็นไปได้เท่ากับ 0.92 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบ ผลการวิจัย พบว่า 1) แนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ประกอบด้วย กระบวนการ 5 ขั้นตอน มีรายการปฏิบัติรวมทั้งสิ้น 62 รายการปฏิบัติ คือ ขั้นตอนที่ 1 การวางแผนการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน มี 16 รายการปฏิบัติ ขั้นตอนที่ 2 การเสริมสร้างความรู้ในการปฏิบัติการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน มี 12 รายการปฏิบัติ ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน มี 14 รายการปฏิบัติ ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน มี 9 รายการปฏิบัติ ขั้นตอนที่ 5 การเผยแพร่ขยายผลงานการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน มี 11 รายการปฏิบัติ และ 2) แนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 ทั้ง 5 ขั้นตอนรวม 62 รายการปฏิบัติ มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ที่ 3.50 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: (การนิเทศภายใน), (การนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนา), (การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน)

Abstract

This was a research article focusing on: 1) creating the guideline of cooperative development internal supervision by using school-based management, 2) evaluation of the suitability and possibility of the guideline of cooperative development internal supervision by using school-based management. There were 2 steps of research method used here; step 1, creating the guideline of cooperative development internal supervision by using school-based management by studying documents and content validity approved by 6 experts selected specifically. The research tool used here was content validity questionnaire. The data received was analyzed by Index of Item-Objective Congruence (IOC), step 2; the suitability and possibility of the guideline of cooperative development internal supervision by using school-based management under Phranakorn Si Ayutthaya Primary Educational Service Area Office 2. The samples were 226 school administrators and academic teachers from Phranakorn Si Ayutthaya Primary Educational Service Area Office 2 by simple random sampling. The questionnaires

concerning a reliability of suitability was at 0.95 and a reliability of possibility at 0.92. The statistics were mean, standard deviation and t-test.

The results revealed that 1) the guideline of cooperative development internal supervision by using school-based management under Phranakorn Si Ayutthaya Primary Educational Service Area Office 2 consisted of 5 procedures with 62 items in work list. Step 1: The planning of cooperative development internal supervision by using school-based with 16 items in work list. Step 2; knowledge enhancement of cooperative development internal supervision by using school-based with 12 items in work list. Step 3: The process of cooperative development internal supervision by using school-based with 14 items in work list. Step 4: The evaluation of cooperative development internal supervision by using school-based with 9 items in work list. Step 5: The work publishing of cooperative development internal supervision by using school-based with 11 items in work list. And 2) the guideline of cooperative development internal supervision by using school-based management under Phranakorn Si Ayutthaya Primary Educational Service Area Office 2 of 5 procedures 62 items in work list are evaluated for suitability and the possibility at high level with a mean higher than the specified threshold of 3.50 statistically significant at the .05 level.

Keywords: (Internal Supervision), (Cooperative Development Internal Supervision),
(School – Based Management)

1. บทนำ

การบริหารตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษา ผู้บริหารต้องมีความรู้ความเข้าใจเพื่อนำไปสู่การปฏิรูปที่ถูกต้อง และเป็นไปตามจุดหมายของการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ซึ่งในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 และมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดและหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 ตลอดทั้งมีทักษะในศตวรรษที่ 21 จะต้องมีการบูรณาการสู่ความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา 3 กระบวนการ คือ กระบวนการบริหาร กระบวนการเรียนการสอน และกระบวนการนิเทศการศึกษา ซึ่งกระบวนการนิเทศการศึกษาเป็นภารกิจจำเป็นต่อการจัดการศึกษาที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคลากรทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนที่เป็นเป้าหมายสำคัญ บุคลากรที่

เกี่ยวข้องในหน่วยงานจัดการศึกษา จำเป็นต้องพัฒนาและปรับปรุงตนเองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ³

โดยการนิเทศภายใน หมายถึง การส่งเสริม การสนับสนุน หรือการให้ความช่วยเหลือครูให้ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติงานตามภารกิจ ได้แก่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนหรือการเสริมสร้างพัฒนาการของนักเรียนทุกด้าน ทั้งทางด้านร่างกาย สังคม อารมณ์ จิตใจและสติปัญญา ให้เต็มตามวัยและศักยภาพ สถานศึกษาควรส่งเสริมด้านการนิเทศภายในให้พัฒนายิ่งขึ้น มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง และกำกับติดตามผลการดำเนินงาน ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการปฏิบัติตามขั้นตอนการดำเนินงานตามรูปแบบการนิเทศภายในเพื่อก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการจัดการเรียนการสอนและการบริหารสถานศึกษา⁴

ดังนั้นในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา การนิเทศภายในถือเป็นกระบวนการที่สำคัญ เป็น การสนับสนุน และส่งเสริมให้สถานศึกษามีการจัดการศึกษาที่มุ่งสู่ความสำเร็จเป็นไปตามมาตรฐาน การจัดการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ด้วยเหตุนี้การนิเทศภายในนี้จึงมีความจำเป็นและสำคัญเป็นอย่างมาก ที่จะต้องมีการดำเนินงานที่ เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพการจัดการศึกษาและบริบทของของสถานศึกษา

จากรายงานผลการนิเทศของกลุ่มนิเทศ ติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา สำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 พบว่า การดำเนินการนิเทศภายในไม่ เป็นไปตามขั้นตอนกระบวนการ ขาดการประชุมวางแผนเพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความ ต้องการในการพัฒนา ครูและบุคลากรไม่เข้าใจในการปฏิบัติการนิเทศภายใน ทำให้การปฏิบัติการ นิเทศภายในไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ นอกจากนี้ยังขาดเครื่องมือในการนิเทศภายใน ทำให้ การนิเทศภายในไม่แน่นอน ไม่เป็นระบบ ขาดความต่อเนื่อง ทำให้การนิเทศภายในไม่ประสบ ความสำเร็จเท่าที่ควร⁵

ด้วยเหตุนี้การนิเทศภายในตามรูปแบบการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนา ที่ช่วยแก้ปัญหาและ พัฒนาการเรียนการสอนให้เป็นระบบ โดยใช้เทคนิคการนิเทศการสอนเป็นปัจจัยหลักบนพื้นฐานของ สัมพันธภาพแห่งการร่วมคิด ร่วมทำ ฟังพา ช่วยเหลือ ยอมรับซึ่งกันและกัน มีกระบวนการดำเนินงาน

³ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. **คู่มือการนิเทศเพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการ การศึกษา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด , 2553.

⁴ กรองทอง จิรเดชกุล. **คู่มือการนิเทศภายในโรงเรียน**. กรุงเทพฯ : ชารอักศร , 2550.

⁵ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2. **แผนปฏิบัติการประจำปี งบประมาณ 2564**. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยาเขต 2, 2563.

ดังนี้ ขั้นที่ 1 การวางแผนการดำเนินงาน ขั้นที่ 2 การเสริมสร้างความรู้ในการปฏิบัติงาน ขั้นที่ 3 การปฏิบัติงานตามแผน ขั้นที่ 4 การประเมินผลการปฏิบัติงาน ขั้นที่ 5 การเผยแพร่ขยายผล⁶ และเพื่อให้การดำเนินการนิเทศภายในบรรลุผลเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา จึงควรนำหลักการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ซึ่งเป็นรูปแบบการบริหารที่มีการกระจายอำนาจการบริหารจากส่วนกลางหรือเขตพื้นที่การศึกษาไปยังสถานศึกษาโดยตรง ให้สถานศึกษามีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบในการบริหารอย่างอิสระมีความคล่องตัวในการบริหารในทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับภารกิจของสถานศึกษา โดยอยู่บนพื้นฐานการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน 5 ด้าน คือ 1) หลักการกระจายอำนาจ 2) หลักการมีส่วนร่วม 3) หลักการคืนอำนาจจัดการศึกษาให้ประชาชน 4) หลักการบริหารตนเอง และ 5) หลักการตรวจสอบและถ่วงดุล เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและให้มีการบริหารในรูปแบบคณะกรรมการ⁷

จากข้อมูลข้างต้นผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญของการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาและหลักการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน เพื่อให้การนิเทศภายในมีความสอดคล้องและเชื่อมโยงกับการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ผู้บริหารสถานศึกษา คณะครูและบุคลากรสามารถนำแนวทางการนิเทศภายในไปปฏิบัติได้จริงในสถานศึกษา ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษา เรื่อง แนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2

2. วัตถุประสงค์

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 2 ข้อ คือ

2.1 เพื่อสร้างแนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2

2.2 เพื่อประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2

⁶ ศิริวรรณ ฉายะเกษตริณ. “การนิเทศแบบร่วมพัฒนา,” วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี. 3(1) : 70 – 73 ; เมษายน – กันยายน 2552 , 2552.

⁷ อุทัย บุญประเสริฐ. การบริหารจัดการสถานศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive research) ผู้วิจัยแบ่งการดำเนินการออกเป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างแนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2

ผู้วิจัยดำเนินการสร้างแนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 แบ่งเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การจัดทำร่างแนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1.1 ศึกษา ค้นคว้าเอกสารเกี่ยวกับแนวคิด หลักการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาและหลักการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของหน่วยงานทางการศึกษานักวิชาการ และนักการศึกษา และสังเคราะห์เป็นขั้นตอนกระบวนการของการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

1.2 นำร่างแนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่ได้พัฒนาขึ้นมาเป็นแบบประเมินความตรงเชิงเนื้อหา เพื่อเสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาของแนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

ระยะที่ 2 การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาของร่างแนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

2.1 . ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งกำหนดให้มีคุณสมบัติ คือ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทขึ้นไป และมีประสบการณ์ด้านการบริหารการศึกษา ด้านการบริหารสถานศึกษาและด้านการนิเทศการศึกษา ไม่น้อยกว่า 10 ปี

2.1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 6 คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่าง ด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากประชากรที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทขึ้นไปและมีประสบการณ์ด้านการบริหารการศึกษาและด้านการนิเทศการศึกษา ไม่น้อยกว่า 10 ปี

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบประเมินความตรงเชิงเนื้อหา

2.3 การสร้างและพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างและพัฒนาเครื่องมือโดยดำเนินการสร้างตามลำดับขั้นตอนต่อไปนี้

2.3.1 ผู้วิจัยนำร่างแนวทางทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ที่ได้พัฒนาขึ้นมาเป็นแบบประเมินความตรงเชิงเนื้อหาเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบความถูกต้อง ชัดเจน พร้อมให้ข้อเสนอแนะ เพื่อปรับปรุงแก้ไข

2.3.2 นำแบบประเมินความตรงเชิงเนื้อหาไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและหลักวิชาการของแนวทางทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

2.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ระหว่างวันที่ 13 – 19 มกราคม พ.ศ. 2565 โดยนำแบบประเมินความตรงเชิงเนื้อหา และหนังสือแจ้งความประสงค์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลให้กับผู้เชี่ยวชาญพิจารณา แสดงความคิดเห็นความตรงเชิงเนื้อหาและหลักวิชาการของแนวทางทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ด้วยตนเอง และรอรับกลับ 6 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100

2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

นำแบบประเมินความตรงเชิงเนื้อหาที่ได้รับคืนมาจำนวน 6 ฉบับ ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนตามเนื้อหา และนำผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) โดยนำรายการที่ได้ค่าความสอดคล้อง 0.80 – 1.00 มาใช้ พร้อมทั้งปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้แนวทางทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

2.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูหัวหน้าฝ่ายวิชาการในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 จำนวน 158 โรงเรียน โรงเรียนละ 2 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 316 คน

2.1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้จากการสุ่มจากจำนวนสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 จำนวน 158 โรงเรียน โดยใช้ตารางของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 113 โรงเรียน โดยผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูหัวหน้าฝ่ายวิชาการในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 จำนวน 113 โรงเรียน โรงเรียนละ 2 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 226 คน ได้มาด้วยวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling)

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างและพัฒนาขึ้นเพื่อศึกษาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list) จำนวน 4 ข้อ ได้แก่ เพศ วุฒิการศึกษา ตำแหน่ง และประสบการณ์ในการทำงาน

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูหัวหน้าฝ่ายวิชาการของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 เกี่ยวกับความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ โดยสอบถามเกี่ยวกับระดับความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 ว่าอยู่ในระดับใด

2.3 การสร้างและพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือโดยดำเนินการสร้างตามลำดับขั้นตอนต่อไปนี้

2.3.1 ผู้วิจัยนำร่างแนวทางที่ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและหลักวิชาการจากผู้เชี่ยวชาญมาสร้างเป็นแบบสอบถามความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

2.3.2 นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try – out) กับผู้บริหารการศึกษา และครูหัวหน้าฝ่ายวิชาการ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อหาคุณภาพเครื่องมือโดยการตรวจสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค ซึ่งมีความเชื่อมั่นด้านความเหมาะสม เท่ากับ 0.95 และความเชื่อมั่นด้านความเป็นไปได้ เท่ากับ 0.92

2.3.3 นำแบบสอบถามที่เสร็จสมบูรณ์แล้วสำหรับการศึกษาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 ไปให้ผู้บริหารสถานศึกษา และครูหัวหน้าฝ่ายวิชาการ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

2.4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

ผู้วิจัยนำหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลถึงผู้บริหารสถานศึกษา และครูหัวหน้าฝ่ายวิชาการ ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 พร้อมทั้งแบบสอบถาม ส่งไปยังสถานศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างและดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ระหว่างวันที่ 7 กุมภาพันธ์ – 7 มีนาคม พ.ศ. 2565 ได้แบบสอบถามกลับมา จำนวน 226 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100

2.5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ของการตอบข้อคำถาม และวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ดังนี้

2.5.1 วิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ วุฒิการศึกษา ตำแหน่ง และประสบการณ์ในการทำงาน ด้วยการหาค่าความถี่ และค่าร้อยละ

2.5.2 วิเคราะห์แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูหัวหน้าฝ่ายวิชาการของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 เกี่ยวกับความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 โดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

2.5.3 วิเคราะห์เปรียบเทียบระดับความเหมาะสม และระดับความเป็นไปได้ของแนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 กับเกณฑ์ค่าเฉลี่ยที่กำหนดให้ที่ $\bar{X} = 3.50$ ด้วยสถิติทดสอบที (t – test) โดยแนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานทุกรายการปฏิบัติต้องมีค่า t สูงกว่าค่าเฉลี่ยที่กำหนดไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งจะสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 ได้

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัย ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการสร้างแนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พระนครศรีอยุธยา เขต 2 จากการศึกษา ค้นคว้าเอกสารเกี่ยวกับแนวคิด หลักการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาและหลักการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของหน่วยงานทางการศึกษา นักวิชาการ และนักการศึกษา และสังเคราะห์ขั้นตอนการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน 62 รายการปฏิบัติ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผนการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน มี 16 รายการปฏิบัติ ดังนี้ ผู้บริหารสถานศึกษากำหนดนโยบายการนิเทศภายในสถานศึกษาที่สอดคล้องกับนโยบายของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 แต่งตั้งคณะกรรมการนิเทศภายในเพื่อดำเนินการนิเทศภายในสถานศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายการนิเทศภายในของศึกษามอบอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบให้คณะกรรมการนิเทศภายในดำเนินการวางแผนการนิเทศภายในได้โดยอิสระ ภายใต้สภาพแวดล้อมภายในและคำนึงถึงความสอดคล้องกับนโยบายของสถานศึกษาและหน่วยงานต้นสังกัด ประชุมร่วมกันเพื่อวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหา ที่เกิดจากการจัดการเรียนการสอนและการปฏิบัติงานตามนโยบายของสถานศึกษา รับฟังความคิดเห็นจากครู ผู้ปกครองและชุมชนผ่านช่องทางต่างๆ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการวางแผนการนิเทศภายในร่วมกันประชุมกำหนดกลยุทธ์การดำเนินการนิเทศภายในระยะ 3-5 ปี ที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษา จัดทำแผนปฏิบัติการนิเทศภายในประจำปีให้สอดคล้องกับแผนการนิเทศภายในระยะ 3-5 ปี จัดโครงการ/กิจกรรมการนิเทศภายใน

ภายใต้แผนปฏิบัติการนิเทศภายในประจำปี, แต่งตั้งผู้รับผิดชอบโครงการ/กิจกรรมการนิเทศภายในที่กำหนดไว้ในแผนปฏิบัติการนิเทศภายในประจำปีอย่างครบถ้วนจัดทำปฏิทินการดำเนินโครงการ/กิจกรรมการนิเทศภายในไว้อย่างครบถ้วน สมบูรณ์ จัดทำคู่มือดำเนินการนิเทศภายในเพื่อใช้เป็นแนวปฏิบัติของสถานศึกษา ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่แผนการนิเทศภายในให้คณะครูและบุคลากรในสถานศึกษาและคณะกรรมการสถานศึกษารับทราบอย่างทั่วถึงกำหนดวิธีการควบคุม กำกับติดตามการจัดทำแผนการนิเทศภายในออกแบบและพัฒนาเครื่องมือในการกำกับติดตาม การจัดทำแผนการนิเทศภายในจัดทำกำหนดการในการติดตาม ตรวจสอบการทำแผนการนิเทศภายในรายงานผลการจัดทำแผนการนิเทศภายในให้คณะกรรมการสถานศึกษาทราบเพื่อร่วมตรวจสอบและแสดงความเห็น

ขั้นตอนที่ 2 การเสริมสร้างความรู้ในการปฏิบัติการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน มี 12 รายการปฏิบัติ ดังนี้ ผู้บริหารสถานศึกษามอบอำนาจให้คณะกรรมการนิเทศภายในตัดสินใจกำหนดประเด็นปัญหาและความต้องการจำเป็นในการเสริมสร้างความรู้ในการปฏิบัติการนิเทศภายในแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมอบอำนาจให้คณะกรรมการนิเทศภายในตัดสินใจเลือกกิจกรรม/วิธีการในการเสริมสร้างความรู้ในการปฏิบัติการนิเทศภายในแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้สอดคล้องกับแผนปฏิบัติการนิเทศภายในประจำปีที่ได้กำหนดไว้แต่งตั้งผู้รับผิดชอบโครงการ/กิจกรรมเสริมสร้างความรู้ในการปฏิบัติการนิเทศภายใน และมอบหมายอำนาจหน้าที่ไว้อย่างชัดเจนมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความรู้ด้านการนิเทศภายในให้กับคณะครูและบุคลากรในสถานศึกษาเชิญหน่วยงานต้นสังกัด/หน่วยงานภายนอก เข้ามามีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความรู้ด้านการนิเทศภายในให้กับคณะครูและบุคลากรในสถานศึกษาส่งเสริมให้คณะครูและบุคลากรมีส่วนร่วมในกิจกรรม/วิธีการเสริมสร้างความรู้ในการปฏิบัติการนิเทศภายในที่ตอบสนองต่อความต้องการของคณะครูและบุคลากรรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของคณะครูและบุคลากรในการเสริมสร้างความรู้ในการปฏิบัติการนิเทศ จัดทำโครงการ/กิจกรรมเสริมสร้างความรู้ในการปฏิบัติการนิเทศภายใน ที่สอดคล้องกับความต้องการและข้อเสนอแนะของคณะครูและบุคลากรในการเสริมสร้างความรู้ในการปฏิบัติการนิเทศภายในจัดให้มีระบบและกลไกในการติดตามการเสริมสร้างความรู้ในการปฏิบัติการนิเทศภายในให้กับคณะครูและบุคลากรให้คณะครูและบุคลากรมีส่วนร่วมในการประเมินตนเอง จากการเข้าร่วมโครงการ/กิจกรรมเสริมสร้างความรู้ในการปฏิบัติการนิเทศภายในมอบอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบให้คณะกรรมการนิเทศภายในดำเนินการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลโครงการ/กิจกรรมเสริมสร้างความรู้ในการปฏิบัติการนิเทศภายในรายงานผลการเสริมสร้างความรู้ในการปฏิบัติการนิเทศภายในเสนอต่อผู้บริหารสถานศึกษาและคณะกรรมการสถานศึกษา

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน มี 14 รายการปฏิบัติ ดังนี้ ผู้บริหารสถานศึกษามอบอำนาจให้คณะกรรมการนิเทศภายในดำเนินโครงการ/กิจกรรมการนิเทศภายใน ตามแผนปฏิบัติการนิเทศภายในประจำปี มอบหมายให้คณะกรรมการนิเทศภายในสามารถเลือกวิธีปฏิบัติการนิเทศภายในได้ตามความเหมาะสมตามที่กำหนดไว้ในแผนปฏิบัติการนิเทศภายในประจำปีจัดประชุมชี้แจงให้ครูผู้รับการนิเทศและผู้สนับสนุนการนิเทศมีส่วนร่วมรับรู้และเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ในการนิเทศภายในกำหนดแนวทางในการจัดทำ/จัดหาวัสดุ อุปกรณ์ ที่ใช้ประกอบการนิเทศภายในได้อย่างเพียงพอคณะกรรมการนิเทศภายในจัดทำ/จัดหาวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ สิ่งอำนวยความสะดวกในการนิเทศภายในที่มีความเหมาะสมกับสภาพปัญหาและกิจกรรมการนิเทศภายในคณะกรรมการนิเทศภายในปฏิบัติการนิเทศภายในตามปฏิทินการนิเทศที่ได้กำหนดไว้ส่งเสริมให้ครูผู้รับการนิเทศมีส่วนร่วมในการกำหนดเวลา / กิจกรรม / วิธีปฏิบัติการนิเทศ ประชาสัมพันธ์ช่วงเวลา / กิจกรรม / วิธีปฏิบัติการนิเทศภายในแก่ครูผู้รับการนิเทศ รับฟังความคิดเห็นของนักเรียนจากการจัดการเรียนการสอนของครูผู้รับการนิเทศ คณะกรรมการนิเทศภายในประชุมร่วมกับครูผู้รับการนิเทศหลังจากเสร็จสิ้นการนิเทศภายในให้ครูผู้รับการนิเทศมีส่วนร่วมในการสะท้อนผลการปฏิบัติการนิเทศภายในผู้บริหารสถานศึกษาติดตามความก้าวหน้าในการปฏิบัติการนิเทศภายในให้เป็นไปตามแผนปฏิบัติการนิเทศภายในที่ได้วางไว้จัดประชุม PLC เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการปฏิบัติการนิเทศภายในรายงานผลการปฏิบัติการนิเทศภายในเสนอต่อผู้บริหารสถานศึกษาและคณะกรรมการสถานศึกษารับทราบ

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน มี 9 รายการปฏิบัติ ดังนี้ ผู้บริหารสถานศึกษามอบอำนาจให้คณะกรรมการนิเทศภายในกำหนดเครื่องมือและเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินผลตามความเหมาะสมจัดประชุมคณะครูและบุคลากรในสถานศึกษาให้มีส่วนร่วมในการพิจารณาประเด็นการประเมินผลการนิเทศภายในจัดให้มีช่องทางการรับฟังความคิดเห็นของคณะครูและบุคลากรในการใช้เครื่องมือและเกณฑ์ในการประเมินผลการนิเทศภายในให้คณะครูและบุคลากรมีส่วนร่วมในการประเมินและสะท้อนผลการประเมินของตนเองคณะกรรมการนิเทศภายในและครูผู้รับการนิเทศดำเนินการประเมินผลการนิเทศภายในด้วยตนเอง โดยใช้เครื่องมือและเกณฑ์ที่สถานศึกษาพัฒนาขึ้นจัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับคณะครูและบุคลากร หลังจากประเมินผลการนิเทศภายใน เพื่อปรับปรุงการดำเนินการนิเทศภายในติดตามความก้าวหน้าและผลการนิเทศภายในของครูผู้รับการนิเทศอย่างต่อเนื่องติดตามความก้าวหน้าในการประเมินผลการนิเทศภายในจากคณะกรรมการนิเทศภายในอย่างต่อเนื่องรายงานผลการนิเทศภายในให้กับคณะกรรมการสถานศึกษา และหน่วยงานต้นสังกัดทราบ

ขั้นตอนที่ 5 การเผยแพร่ขยายผลงานการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน มี 11 รายการปฏิบัติ ดังนี้ผู้บริหารสถานศึกษามอบอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบให้

คณะกรรมการนิเทศภายในตัดสินใจเลือกกลุ่มเป้าหมายในการเผยแพร่ขยายผลงานของครูผู้รับการนิเทศมอบอำนาจให้คณะกรรมการนิเทศภายในตัดสินใจเลือกวิธีการ/รูปแบบการเผยแพร่ขยายผลงานให้คณะครูและบุคลากรมีส่วนร่วมในการเสนอแนะวิธีการเผยแพร่ขยายผลงานวางแผนการจัดกิจกรรมการเผยแพร่ขยายผลงานโดยให้คณะกรรมการสถานศึกษามีส่วนร่วมและให้ความเห็นชอบจัดทำปฏิทินในการเผยแพร่ขยายผลงาน และแจ้งให้คณะครูและบุคลากรรับทราบอย่างทั่วถึงจัดกิจกรรมให้ครูผู้รับการนิเทศได้มีโอกาสในการเผยแพร่ขยายผลงานผ่านช่องทางต่างๆ สร้างเครือข่ายกับสถานศึกษาใกล้เคียงเพื่อร่วมกันเผยแพร่ขยายผลงานการนิเทศภายในสถานศึกษา , จัดทำระบบสารสนเทศในการจัดเก็บข้อมูลผลการนิเทศภายในแต่ละปีการศึกษา เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนการนิเทศภายในปีการศึกษาถัดไปติดตามผลการเผยแพร่ขยายผลงานของครูผู้รับการนิเทศสรุปผลการจัดกิจกรรมเผยแพร่ขยายผลงานของครูผู้รับการนิเทศเสนอต่อผู้บริหารสถานศึกษารายงานผลการเผยแพร่ขยายผลงานของครูผู้รับการนิเทศเสนอต่อคณะกรรมการสถานศึกษา

ตอนที่ 2 ผลการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พระนครศรีอยุธยา เขต 2

ตาราง 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความเหมาะสมของแนวฯ โดยรวม

(เกณฑ์ที่กำหนด $\bar{X} = 3.50$)

แนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนา โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษา	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความ เหมาะสม	t	Sig	ลำดับที่
ขั้นตอนที่ 1 การวางแผนการนิเทศภายในแบบ ร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน	4.34	0.59	มาก	21.75	.00*	2
ขั้นตอนที่ 2 การเสริมสร้างความรู้ในการ ปฏิบัติการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้ โรงเรียนเป็นฐาน	4.32	0.60	มาก	20.95	.00*	3
ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติการนิเทศภายในแบบ ร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน	4.37	0.60	มาก	22.51	.00*	1
ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลการนิเทศภายใน แบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน	4.31	0.57	มาก	21.62	.00*	4

ขั้นตอนที่ 5 การเผยแพร่ขยายผลงานการนิเทศ ภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน	4.30	0.56	มาก	21.77	.00*	5
รวม	4.33	0.58	มาก	21.72	.00*	

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตาราง 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความเป็นไปได้ของแนวทางฯ โดยรวม (เกณฑ์ที่กำหนด $\bar{X} = 3.50$)

แนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดย ใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษา	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความ เป็นไปได้	t	Sig	ลำดับที่
ขั้นตอนที่ 1 การวางแผนการนิเทศภายในแบบ ร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน	4.25	0.59	มาก	19.67	.00*	4
ขั้นตอนที่ 2 การเสริมสร้างความรู้ในการ ปฏิบัติการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้ โรงเรียนเป็นฐาน	4.31	0.59	มาก	21.10	.00*	2
ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติการนิเทศภายในแบบร่วม พัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน	4.35	0.58	มาก	22.43	.00*	1
ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลการนิเทศภายในแบบ ร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน	4.28	0.58	มาก	20.24	.00*	3
ขั้นตอนที่ 5 การเผยแพร่ขยายผลงานการนิเทศ ภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน	4.22	0.62	มาก	17.84	.00*	5
รวม	4.28	0.59	มาก	20.26	.00*	

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง แนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พระนครศรีอยุธยา เขต 2 มีผลการวิจัยสรุปได้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

แนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พระนครศรีอยุธยา เขต 2 ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ การวางแผนการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน การเสริมสร้างความรู้ในการปฏิบัติการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน การปฏิบัติการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน การประเมินผลการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน และการเผยแพร่ขยายผลงานการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน รวม 62 รายการปฏิบัติ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง 0.80 – 1.00 แสดงว่าทุกรายการปฏิบัติมีความตรงเชิงเนื้อหาและโครงสร้าง เมื่อประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางพบว่ามีความเหมาะสมและเป็นไปได้โดยมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ คือ มากกว่า 3.50 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยรวมมีความเหมาะสมและความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายขั้นตอน พบว่า ทุกขั้นตอนมีความเหมาะสมและความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของไพลิน สุ่มงคล⁸ ที่ได้ศึกษาการพัฒนารูปแบบการนิเทศภายในด้านการจัดการเรียนการสอนสำหรับครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 พบว่า องค์ประกอบและตัวชี้วัดการนิเทศภายในด้านการจัดการเรียนการสอนสำหรับครูพบว่าด้านกระบวนการนิเทศภายใน 6 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) วางแผนการนิเทศ 2) การให้ความรู้ความเข้าใจในการทำงาน 3) การลงมือปฏิบัติงาน 4) สร้างเสริมกำลังใจ 5) ประเมินผลการนิเทศ และ 6) การพัฒนาให้ต่อเนื่อง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน เป็นการดำเนินการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ แสดงความคิดเห็น ร่วมปฏิบัติและรับผิดชอบในการดำเนินการนิเทศภายในทั้งในขั้นตอนการวางแผนการนิเทศภายใน การเสริมสร้างความรู้ในการปฏิบัติการนิเทศภายใน การปฏิบัติการนิเทศภายใน การประเมินผลการนิเทศภายใน และการเผยแพร่ขยายผลงานการนิเทศภายใน ซึ่งสถานศึกษามีอำนาจหน้าที่ในการบริหารตนเองได้อย่างอิสระตามความเหมาะสม มีการกำกับ ติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ

⁸ ไพลิน สุ่มงคล. การพัฒนารูปแบบการนิเทศภายในด้านการจัดการเรียนการสอนสำหรับครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3. วิทยานิพนธ์ การศึกษาหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2559.

เอกสารอ้างอิง

- กรรทอง จิรเดชากุล. **คู่มือการนิเทศภายในโรงเรียน**. กรุงเทพฯ : ธารอักษร, 2550.
- ไพลิน สุ่มังคละ. **การพัฒนาารูปแบบการนิเทศภายในด้านการจัดการเรียนการสอน สำหรับ ครู
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3**. วิทยานิพนธ์
การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2559.
- ศิริวรรณ ฉายะเกษตริณ. “**การนิเทศแบบร่วมพัฒนา**,” วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี. 3(1) :
70 – 73 ; เมษายน – กันยายน 2552 , 2552.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2. **แผนปฏิบัติการประจำปี
งบประมาณ 2564**. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยาเขต 2,
2563.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. **คู่มือการนิเทศเพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการ
การศึกษา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, 2553.
- อุทัย บุญประเสริฐ. **การบริหารจัดการสถานศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

การศึกษาองค์ความรู้โรคลมมีพิษมากที่ปรากฏในตำราการแพทย์แผนไทย

A STUDY ON THE KNOWLEDGE OF LOOM-MEE-PHIT-MAK

IN THAI TRADITIONAL MEDICINE TEXTBOOKS

ฐิติรัตน์ ชัยชนะ, Thitirat Chaichana¹

นภาพร ณ อุโมงค์, Napaporn Na Umong²

กฤษดา ศรีหมตรี, Kritsada Srihomtree³

ชุนหิมาณ นิชาเกษม, Chunpimarn Nichaakasem⁴

E-mail: Rajung_0001@hotmail.com

Received: January 26, 2023 Revised: June 29, 2023

Accepted: June 29, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ความรู้การดูแลรักษาโรคลมมีพิษมากที่ปรากฏในตำราการแพทย์แผนไทย ครอบคลุมนิยาม สาเหตุปัจจัยการเกิดโรค ลักษณะอาการ หลักการรักษาและแนวทางการรักษาโรคลมมีพิษมาก โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การประมวลความรู้จากเอกสารตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรคลมมีพิษมากที่ปรากฏในตำราการแพทย์แผนไทยโดยการนำข้อมูลมาวิเคราะห์และการสนทนากลุ่ม ผลการศึกษาพบว่า ในตำราการแพทย์แผนไทยได้กล่าวถึงองค์ความรู้โรคลมมีพิษมากเกิดจากความผิดปกติของการไหลเวียนของลมและเลือดลมหากเกิดการแปรปรวนจะส่งผลทำให้เกิดอันตรายร้ายแรงถึงแก่ชีวิต ซึ่งมีสาเหตุปัจจัยที่ส่งผลทำให้เกิดการกำเริบของโรคลมมีพิษมาก ได้แก่ อายุสมมุฐานปัจฉิมวัย ความผิดปกติของลมกองหยาบ ความผิดปกติของอุณภูมิและสภาพแวดล้อม รวมทั้งสภาวะอารมณ์และจิตใจ ปรากฏลักษณะอาการ ได้แก่ 1) อาการวิงเวียนศีรษะ 2) คลื่นไส้ อาเจียน 3) หายใจขัด และ 4) ตัวเย็นมือเท้าเย็น ซึ่งในตำราการแพทย์แผนไทยปรากฏแนวทางการรักษาโดยการใช้กรรมวิธีเภสัชเวทด้วยตำรับยาที่มีตัวยารสร้อน รสสุขุมหอม เพื่อมุ่งเน้นการสยบลมที่พัดแปรปรวนให้สงบลงและการใช้กรรมวิธีหัตถเวช (การใช้มือ) เพื่อช่วยกระตุ้นการไหลเวียนของลมและเลือด

¹ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย/ Chiang Rai Rajabhat University, Thailand

² มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย/ Chiang Rai Rajabhat University, Thailand

³ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย/ Chiang Rai Rajabhat University, Thailand

⁴ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย/ Chiang Rai Rajabhat University, Thailand

ลมให้เป็นปกติ จากผลการศึกษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงโอกาสที่แพทย์แผนไทยสามารถพัฒนาการดูแลรักษาโรคลมมีพิษมากมาใช้ในการดูแลรักษาประชาชนเพื่อเป็นทางเลือกในระบบบริการสุขภาพของภาครัฐและเอกชน การจัดการเรียนการสอน รวมถึงการฝึกประสบการณ์วิชาชีพการแพทย์แผนไทยในสถาบันการศึกษาต่อไป

คำสำคัญ: (โรคลมมีพิษมาก), (นิยาม), (สาเหตุปัจจัยการเกิดโรค), (แนวทางการรักษา), (การแพทย์แผนไทย)

Abstract

The objectives of this study were to investigate the knowledge of Loom–Mee–Phit–Mak disease treatment in Thai traditional medicine textbooks. This study was qualitative research by reviewing definition, causes, factors, symptoms, treatment principles and treatment guidelines of Loom–Mee–Phit–Mak disease in Thai traditional medicine textbooks. Then, the data were analyzed by focus group discussion. The results found that Loom–Mee–Phit–Mak disease in Thai traditional medicine textbooks was caused the abnormal of wind and blood circulation which serious and life-threatening dangers. The factors of disease included elderly age, the abnormal of wind in the body and the abnormal of temperature and environment, as well as emotional and mental states of patients. Moreover, this disease had many symptoms as follows; 1) dizziness, 2) nausea and vomiting, 3) shortness of breath, and 4) cold hands and feet. Besides, Thai traditional medicine textbooks appeared two treatment guidelines of Loom–Mee–Phit–Mak disease including pharmacological therapeutics for calming the abnormal of wind and blood circulation in the body and manas therapeutics for stimulation the wind and blood circulation into normal state. All of the results represented that Thai traditional medicine doctor have the opportunity on the care development of Loom–Mee–Phit–Mak disease as an alternative treatment for populations in government and private health care systems or teaching and practice experience of Thai traditional medicine in educational institutions.

Keywords: (Loom–Mee–Phit–Mak disease), (Definition),(Causes), (Treatment guidelines), (Thai traditional medicine)

1. บทนำ

ในปัจจุบันพบว่าจำนวนประชากรผู้สูงอายุของประเทศไทยมีแนวโน้มและจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่ประชากรเด็กและประชากรวัยทำงานมีแนวโน้มลดลง จากข้อมูลสำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง ได้รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุในประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ โดยในปี พ.ศ. 2565 มีผู้สูงอายุมากถึง 12,116,119 คน คิดเป็น 18.3% ของประชากรทั้งหมด สอดคล้องกับองค์การอนามัยโลก (WHO) ได้มีการคาดการณ์ว่าจำนวนประชากรที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป จะมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างน้อยร้อยละ 3 ต่อปี และในปี พ.ศ. 2573 คาดการณ์ว่าจะมีจำนวนประชากรผู้สูงอายุมากถึง 1.4 พันล้าน⁵ จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มตัว ซึ่งการเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่องทำให้หน่วยบริการภาครัฐและเอกชนต้องเตรียมรับมือกับปัญหาด้านสุขภาพ ความต้องการบริการทางการแพทย์และการสาธารณสุขที่เพิ่มขึ้น เนื่องจากช่วงวัยนี้มากกว่าครึ่งหนึ่งมักมีอาการเจ็บป่วยด้วยกลุ่มโรคเรื้อรังต่างๆ ที่มีสาเหตุเกิดจากปัญหาพฤติกรรมสุขภาพและความเสื่อมสภาพของร่างกายที่สะสมต่อเนื่องกันมาเป็นเวลานานจนทำให้เกิดโรคเรื้อรังขึ้นมา ได้แก่ โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคหัวใจและโรคไขมันในเลือดสูง⁶ รวมทั้งระบบไหลเวียนเลือดไม่ดีทำให้ผู้สูงอายุมักเกิดอาการปวดศีรษะ วิงเวียน ใจสั่นใจหวิว เหนื่อยง่าย จุกเสียด แน่นท้อง มือเท้าเย็นอ่อนแรงและอาจนำไปสู่อันตรายร้ายแรง เช่น โรคหลอดเลือดหัวใจและหลอดเลือดสมอง เป็นต้น ในทางการแพทย์แผนไทยได้อธิบายองค์ประกอบของชีวิตมนุษย์และการมีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรงเป็นผลมาจากการทำหน้าที่อย่างสมดุลของธาตุทั้ง 4 คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลมและธาตุไฟ หากธาตุใดธาตุหนึ่งภายในร่างกายสูญเสียหน้าที่หรือทำหน้าที่ผิดปกติไปย่อมนำมาสู่ปัญหาสุขภาพตามมา⁷

จากการศึกษาปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุที่ปรากฏในตำราการแพทย์แผนไทยซึ่งเป็นตำราที่แพทย์แผนไทยในสถาบันการศึกษาใช้เรียนและสอบขึ้นทะเบียนวิชาชีพการแพทย์แผนไทย

⁵ กรมการปกครอง.สำนักบริหารการทะเบียน (25 ก.ค. 2565). รายงานสถานการณ์ของผู้สูงอายุ. แหล่งที่มา <https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMenu/newStat/home.php> สืบค้นเมื่อ 20 ธ.ค. 2565

⁶ สุรเดช ดวงทิพย์สิริกุล และคณะ. รายงานวิจัย การสำรวจสุขภาพผู้สูงอายุไทย ปี 2556 ภายใต้แผนงานส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุและผู้พิการ. นนทบุรี: กลุ่มอนามัยผู้สูงอายุ สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข; 2556.

⁷ ศิริวรรณ เกตุเพชร. (2558). การศึกษาสมุฏฐานและหลักการรักษาโรคตามหลักทฤษฎีธาตุของพุทธศาสตร์กรณีศึกษาโรคกระเพาะอาหารเรื้อรัง. วิทยานิพนธ์การแพทย์แผนไทยมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

ในคัมภีร์สมุฏฐานวินิจฉัยซึ่งเป็นคัมภีร์ว่าด้วยการค้นหาสาเหตุแห่งไข้ การวินิจฉัยโรค การตรวจโรคและการพยากรณ์โรคได้กล่าวถึง อายุสมุฏฐานช่วงปัจฉิมวัย (นับตั้งแต่อายุ 30 ปีขึ้นไป จนถึงอายุชัย) การเจ็บป่วยมักเกิดจากวาตะหรือธาตุลมเจือปนในสมุฏฐานทั้งปวง ถ้าจะให้โทษก็จะมีกำลังกว่าสมุฏฐานทั้งหลาย สอดคล้องกับคัมภีร์ชวตารซึ่งเป็นคัมภีร์ว่าด้วยโรคลม ได้มีการระบุไว้ว่า มนุษย์ทั้งหลายจะเกิดสรรพโรคต่างๆ ตั้งแต่คลอดจากครรภ์มารดาตราบเท่าจนอายุชัย อาศัย โลหิตแลลม และได้ปรากฏวิธีการรักษาอาการเจ็บป่วยที่เกิดจากความผิดปกติของเลือดและลม ด้วยการใช้ยาและการนวดรักษา ซึ่งเลือดและลมในความเชื่อของการแพทย์แผนไทยนั้นมีความสำคัญมากและถือว่าเกี่ยวเนื่องกันในการวินิจฉัยโรคมักจะมีคำว่า เลือดและลมเสมอ⁸ ทั้งนี้ยังได้กล่าวถึงประเภทลมบังเกิดโทษกับมนุษย์ทั้งหลายจะเกิดสรรพโรคต่างๆ ก็อาศัยโลหิตและลมบังเกิดโทษให้ถึงตายเป็นอันมาก โดยลมที่ให้โทษแก่มนุษย์คือ ลมอุทถังคมาวตา พัดขึ้นเบื้องบน ตั้งแต่สะดือถึงศีรษะและลมอโรคมาวตา พัดลงเบื้องต่ำตั้งแต่สะดือถึงปลายเท้า ถ้าหากลมทั้งสองระคนกันเข้าเมื่อใด โลหิตนั้นร้อนประดุจกันกับไฟอันเกิดได้วันละ 100 วันละ 1000 หน อาการ 32 ก็พิกลซึ่งเหตุที่ลมทั้ง 2 ระคนกันได้ให้โทษแก่มนุษย์ทั้งหลายก็เพราะบริโภคาอาหารไม่ได้เสมอตามปกติ คือ บางจำพวกมากกว่าอิม กินมากไป บางจำพวกดิบ เน่า บุด หยาบ บางจำพวกล่วง ผิดเวลา บุคคลบางจำพวกถูกร้อนมากและถูกเย็นมากเพราะเหตุดังกล่าวนี้ ลมอโรคมาวตาจึงพัดขึ้นไปหาลมอุทถังคมาวตา บางทีลมอุทถังคมาวตาจึงพัดให้โลหิตเป็นฟองทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยขึ้น นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงโรคลมอัมพฤกษ์และลมอัมพาตที่บังเกิดแต่ปลายแม่เท้าไปตราบเท่าเบื้องบนทำให้หว่าดหวนไปทั่วสรีระกาย ถ้าลมทั้ง 2 ระคนกันแล้วเมื่อใดรักษาเยียวยากนักเพราะอาศัยลมอันหนึ่งชื่อ หทัยวาตะ เกิดขึ้นในน้ำเลี้ยงหัวใจบุคคลใดจะตายลมหทัยวาตะก็เกิดขึ้นในขณะนั้น โรคลมมีพิษและโรคลมมีพิษมาก เป็นต้น โดยเฉพาะโรคลมมีพิษมากเยียวยากนักและเป็นปัจฉิมที่สุดของโรค ซึ่งความตอนหนึ่งในคัมภีร์ชวตารได้กล่าวถึง “ ... อันว่าลมอันมีพิศมน์นั้นมีหกจำพวกเราจะกล่าวไปเบื้องหน้าคือ ลมกาฬสังคสี ลมชีวหาสดม ลมมหาสดม ลมทักขิณโรธ ลมตติยาวิโรธ ลมอัมมอ์แอ่น แลลมจำพวกเหล่านี้ บังเกิดแก่มนุษย์ผู้ใด มนุษย์ผู้นั้นอยู่ในเนื้อ

⁸ กรมการปกครอง.สำนักบริหารการทะเบียน (25 ก.ค. 2565). รายงานสถานการณ์ของผู้สูงอายุ. แหล่งที่มา <https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMenu/newStat/home.php> สืบค้นเมื่อ 20 ธ.ค. 2565

เมื่อพระยามัจจุราช เยียวยารักษาเป็นอันยาก ...”⁹ โดยลมดังกล่าวทำให้เกิดความผิดปกติและปรากฏอาการทางระบบประสาทขึ้น เช่น อาการชักกำเริบกำ เหน็บ อ ปากเบี้ยว ลิ้นกระด้างคางแข็ง ขากรรไกรแข็ง อ้าขบไม่ลง เจรจาไม่ได้ หวาดหวั่นไหวอยู่แต่ในใจ บางที่ทำให้ใจสั่น บางที่ให้ถอนหายใจอึดื้อ มือเย็นเท้าเย็น หากมีอาการมากให้แน่นิ่งไปไม่รู้สีกตัวและปลุกไม่ตื่น เป็นต้น ซึ่งเป็นภาวะเสี่ยงและอันตรายในผู้สูงอายุ และการศึกษารูปแบบการรักษาอาการเลือดลมแปรปรวนในปัจจุบันด้วยหัตถเวชพบว่า สาเหตุปัจจัยการเกิดโรคในปัจจุบันเกิดจากธาตุลมหรือวาตะเป็นสมุฏฐานหลักที่เกิดขึ้นจากการแปรปรวนของลมและเลือดลมภายในร่างกายที่สัมพันธ์กับการแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศช่วงก่อนฝนตกก่อให้เกิดการเจ็บป่วย เช่น อาการครั่นเนื้อครั่นตัว วิงเวียนศีรษะ เหงื่อซึมตามตัว และใจหวิวใจสั่น¹⁰ ที่ก่อให้เกิดการเจ็บป่วยตามวัยและพบบ่อยในผู้สูงอายุด้วยเหตุนี้หากผู้สูงอายุหรือผู้ดูแลไม่มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับอาการที่เกิดจากลมมีพิษมากอาจส่งผลให้แก้ไขได้ไม่ทันทั่วถึงและทำให้เกิดอันตรายร้ายแรงอาจถึงขั้นเสียชีวิตได้

ดังนั้นผู้วิจัยในฐานะแพทย์แผนไทยจึงได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการศึกษาและพัฒนาองค์ความรู้โรคลมมีพิษมากที่ปรากฏในตำราการแพทย์แผนไทย เนื่องจากเป็นอีกโรคหนึ่ง ที่ส่งผลทำให้เกิดการเจ็บป่วยที่ฉุกฉินเฉียบพลันและอันตรายต่อชีวิตซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้กับคนทุกเพศทุกวัยโดยเฉพาะวัยสูงอายุซึ่งเป็นกลุ่มเปราะบางที่ต้องได้รับการดูแลสุขภาพร่างกายเป็นพิเศษมากกว่าช่วงวัยอื่นๆ โดยการศึกษาครั้งนี้จะเป็นการศึกษาองค์ความรู้การดูแลรักษาโรคลมมีพิษมาก ครอบคลุมรายละเอียดขององค์ความรู้โรคลมมีพิษมากที่ปรากฏในตำราการแพทย์แผนไทยครอบคลุม นิยาม สาเหตุปัจจัยการเกิดโรค ลักษณะอาการ รวมถึงหลักการรักษาและแนวทางการรักษาโรคลมมีพิษมาก เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน รวมถึงการฝึกประสบการณ์วิชาชีพการแพทย์แผนไทยในสถาบันการศึกษา และการประกอบวิชาชีพแพทย์แผนไทยในการดูแลรักษาผู้ป่วยโรคลมมีพิษมากในหน่วยบริการสุขภาพของภาครัฐและเอกชนต่อไป

2. วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาองค์ความรู้การดูแลรักษาโรคลมมีพิษมากที่ปรากฏในตำราการแพทย์แผนไทย ครอบคลุมนิยาม สาเหตุปัจจัยการเกิดโรค ลักษณะอาการ หลักการรักษาและแนวทางการรักษาโรคลมมีพิษมาก

⁹ กรมการปกครอง.สำนักบริหารการทะเบียน (25 ก.ค. 2565). รายงานสถานการณ์ของ ผู้สูงอายุ. แหล่งที่มา <https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMenu/newStat/home.php> สืบค้นเมื่อ 20 ธ.ค. 2565

¹⁰ กรรณิกา นันทาและคณะ. (2564). การศึกษารูปแบบการรักษาอาการเลือดลมแปรปรวนในปัจจุบันด้วยหัตถเวช. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์. 8(2). 343-350.

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วยการวิจัยเอกสาร โดยการประมวลความรู้ที่เกี่ยวข้องกับโรคลมมีพิษมากที่ปรากฏในตำราการแพทย์แผนไทยและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องครอบคลุม นิยาม สาเหตุปัจจัยการเกิดโรค ลักษณะอาการ หลักการรักษาและแนวทางการรักษาโรคลมมีพิษมาก เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานนำไปสู่การสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประมวลความรู้ที่เกี่ยวข้องกับโรคลมมีพิษมากจากเอกสารตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาจากตำราที่มีการรวบรวมและตรวจสอบอย่างเป็นระบบเพื่อใช้เป็นตำราที่แพทย์แผนไทยในสถาบันการศึกษาใช้เรียนและสอบขึ้นทะเบียนวิชาชีพการแพทย์แผนไทยได้แก่ ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 เล่ม 1-3¹¹ ตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม 1-2 โดยพระยาพิชณุประสาทเวช (2451) ตำราเวชศึกษาแพทย์ศาสตร์สังเขป เล่ม 1-3 โดยพระยาพิชณุประสาทเวช ตำราแพทย์แผนโบราณทั่วไป สาขาเวชกรรม เล่ม 1-2 และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องครอบคลุม นิยาม สาเหตุปัจจัยการเกิดโรค ลักษณะอาการ หลักการรักษาและแนวทางการรักษาโรคลมมีพิษมาก

2. วิธีการคัดเลือกเอกสารจากการสนทนากลุ่ม โดยอาจารย์แพทย์แผนไทยและอาจารย์ทางปริคlinik (Pre-Clinic) ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านกายวิภาคศาสตร์ สรีรวิทยา ชีวเคมีและการพยาบาล โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกเอกสารซึ่งประกอบด้วยความจริง ความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือและการเป็นตัวแทน ประกอบด้วยตำราดังนี้ เอกสารตำราทางการแพทย์แผนไทย คัดเลือกมาจากตำราที่บันทึกเนื้อหาดั้งเดิมไว้ที่ใช้เป็นแนวทางในการเรียนการสอนและการสอบเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นผู้ประกอบวิชาชีพการแพทย์แผนไทย เช่น ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงและตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ ฯลฯ

3. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงกระบวนการทัศน์ด้วยการนำข้อมูลจากเอกสารตำราทางการแพทย์แผนไทย รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาประมวลและวิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นการศึกษาโรคลมมีพิษมาก โดยมีการกำหนดขอบเขตให้เป็นหมวดหมู่เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างครบถ้วน และถูกต้อง โดยวิเคราะห์ครอบคลุมประเด็นที่ทำการศึกษา ได้แก่ นิยาม สาเหตุปัจจัยการเกิดโรค ลักษณะอาการ หลักการรักษาและแนวทางการรักษาโรคลมมีพิษมาก

¹¹ กรมการปกครอง.สำนักบริหารการทะเบียน (25 ก.ค. 2565). รายงานสถานการณ์ของผู้สูงอายุ. แหล่งที่มา <https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMenu/newStat/home.php> สืบค้นเมื่อ 20 ธ.ค. 2565

4. การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยการสนทนากลุ่มที่มีอาจารย์แพทย์แผนไทย แพทย์แผนไทยและอาจารย์ทางปรีคลินิกของวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

5. สรุปผลการศึกษาค้นคว้าความรู้โรคลมมีพิษมากที่ปรากฏในตำราการแพทย์แผนไทย ครอบคลุม นิยาม สาเหตุปัจจัยการเกิดโรค ลักษณะอาการ แนวทางการรักษาโรคลมมีพิษมาก จากตำราการแพทย์แผนไทย ร่วมกับประสบการณ์การรักษาโรคลมมีพิษมากของแพทย์แผนไทย ในโรงพยาบาลสาธิตการแพทย์แผนไทย วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

4. สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาค้นคว้าความรู้การดูแลรักษาโรค ลมมีพิษมากที่ปรากฏในตำราการแพทย์แผนไทย โดยศึกษาครอบคลุมนิยาม สาเหตุปัจจัยการเกิด โรค ลักษณะอาการ รวมถึงหลักการรักษาและแนวทางการรักษาโรคลมมีพิษมากที่ปรากฏในตำรา การแพทย์แผนไทย สามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

1. นิยามโรคลมมีพิษมาก

จากการศึกษานิยามโรคลมมีพิษมากที่ปรากฏในตำราการแพทย์แผนไทย พบว่า โรคลมมี พิษมากเป็นชื่อกลุ่มโรคหรืออาการเจ็บป่วยจากโรคลมที่เป็นปัจจัยที่สุดของโรค ที่ปรากฏในตำรา แพทย์แผนโบราณทั่วไป สาขาเวชกรรม เล่ม 2 ในส่วนของคัมภีร์ชวदारซึ่งเป็นคัมภีร์ว่าด้วย โรคลมประกอบด้วยโรคลม 6 จำพวก ได้แก่ ลมกาฬสังคลี ลมชีวหาสคมภ ลมมหาสคมภ ลม ทักชินโรธ ลมตติยาวิโรธและลมอัมมอ์แอ่น¹²แต่ทั้งนี้กลุ่มโรคหรืออาการเจ็บป่วยนี้แต่เดิมในคัมภีร์ ชวदारซึ่งเป็นคัมภีร์หนึ่งในชุดตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 เรียกว่า ลมมีพิศม์¹³ ได้ กล่าวถึงความตอนหนึ่งว่า

“...อันว่าลมอันมีพิศม์นั้นมีหกจำพวกเราจะกล่าวไปเบื้องหน้าคือ ลมกาฬสังคลี ลม ชิวหาสคม ลมมหาสคม ลมทักชินโรธ ลมตติยาวิโรธ ลมอัมมอ์แอ่น แลลมจำพวกเหล่านี้ บังเกิด แก่มนุษย์ผู้ใด มนุษย์ผู้นั้นอยู่ในเนื้อมือพระยามัจจุราช เยียวยารักษาเปนอันยาก...”

¹² กองการประกอบโรคศิลปะ. 2549 ก. ตำราแพทย์แผนโบราณทั่วไป สาขาเวชกรรม เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร : บริษัทไทม์มิ พับลิชชิง จำกัด

¹³ กรมศิลปากร. (2542). ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิง.

ดังนั้น จากการกล่าวถึงโรคลมมีพิษมากที่ปรากฏในตำราการแพทย์แผนไทยสามารถสรุปได้ว่า โรคลมมีพิษมากเป็นชื่อกลุ่มโรคหรืออาการเจ็บป่วยจากโรคลม ที่เกิดจากความผิดปกติของการไหลเวียนของลมและเลือดลมในร่างกายที่เป็นอันตรายร้ายแรงถึงแก่ชีวิต

2. สาเหตุปัจจัยการเกิดโรคลมมีพิษมาก

จากการศึกษาสาเหตุปัจจัยการเกิดโรคลมมีพิษมากที่ปรากฏในตำราการแพทย์แผนไทยพบว่า โรคลมมีพิษมากเกิดจากความผิดปกติของการไหลเวียนของลมอุทกธัมมาวตาด ลมพัดขึ้นเบื้องบนตั้งแต่สะดือถึงศีรษะและลมอโรธมาวตาด ลมพัดลงเบื้องต่ำตั้งแต่สะดือถึงปลายเท้า ซึ่งเป็นผลจากการได้รับผลกระทบมาจากเหตุปัจจัย 4 ประการ ได้แก่ อายุสมุฏฐาน (ช่วงปัจฉิมวัย) ความผิดปกติของลมกองหยาบ ความผิดปกติของอุณภูมิและสภาพแวดล้อม (ความร้อนและเย็น) และสภาวะอารมณ์และจิตใจ มีรายละเอียดดังนี้

2.1) อายุสมุฏฐาน (ช่วงปัจฉิมวัยนับตั้งแต่อายุ 30 ปีขึ้นไป จนถึงอายุขัย) มีวาทะหรือธาตุลมเจือไปในสมุฏฐานทั้งปวง ถ้าจะให้โทษก็จะมีกำลังกว่าสมุฏฐานทั้งหลาย คือ ตั้งแต่อายุ 30 ปีขึ้นไปถึงสิ้นอายุขัยเป็นอายุแห่งวาทะ ถ้าเป็นไข้ในอายุสมุฏฐานนี้ให้ตั้งวาทะเป็นต้น¹⁴ จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่า ปัจฉิมวัยเป็นวัยที่เกิดการเสื่อมสภาพของร่างกายตามช่วงวัยที่มักจะเกิดการเจ็บป่วยซึ่งมีสาเหตุเกิดจากวาทะ (ลม) และเป็นช่วงวัยที่มักจะเกิดการเจ็บป่วยได้ง่ายกว่าวัยอื่นๆ

2.2) ความผิดปกติของลมกองหยาบ เป็นปัจจัยที่มีโอกาสส่งผลกระทบต่อการทำงานที่ของลมกองละเอียด ลมกองหยาบในที่นี้หมายถึง ลมโกฐฐาสยาวตาด (ลมสำหรับพัดในลำไส้และในกระเพาะอาหาร) และ ลมกุจฉิสยาวตาด (ลมสำหรับพัดอยู่ในท้องแต่นอกลำไส้) ซึ่งได้รับผลกระทบจากอาหารการกินผิดปกติ ดังปรากฏในคัมภีร์ชวดารและพฤติกรรมที่ก่อโรคได้กล่าวถึงลักษณะของอาหารการกินที่เป็นต้นเหตุของโรคลม ได้แก่ อาหารดิบ เน่า บุด หยาบ และลักษณะการกินอาหารที่เป็นต้นเหตุของโรคลม ได้แก่ กินมากกว่าอิ่ม กินน้อย กินล่วงหน้าหรือผัดเวลา และกินอาหารที่เป็นเลือดเนื้อยิ่งนัก

ประกอบกับการทำหน้าที่ของธาตุลมโดยพื้นฐานมักจะกำเริบในช่วงเวลาทั้งกลางวันและกลางคืน (ตามกาลสมุฏฐาน กาล 4) คือ ช่วงเวลา บ่ายสามถึงย่ำค่ำ เวลา 3 ยาม ถึง ย่ำรุ่ง¹⁵ จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่าการกำเริบของธาตุลมมักสัมพันธ์กับมื้ออาหารโดยธาตุลมมักจะกำเริบใน

¹⁴ กรมศิลปากร. (2542). ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

¹⁵ กองการประกอบโรคศิลปะ. 2549 ก. ตำราแพทย์แผนโบราณทั่วไป สาขาเวชกรรม เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร : บริษัทไทภูมิ พับลิชชิ่ง จำกัด

ช่วงเวลาอาหารย่อยแล้ว¹⁶ ดังนั้นลักษณะอาหารการกินและลักษณะการกินอาหารที่ไม่เหมาะสม จึงเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำหน้าที่ของธาตุลมโดยเฉพาะลมโกฐฐาสยาวาตาและลมกุกฉิสยาวาตาซึ่งกระทบต่อการทำหน้าที่ของลมอุทฐังคมาวาตาและลมอโรคมาวาตา

2.3) อุณหภูมิสภาพแวดล้อม ได้แก่ ความร้อนและความเย็น ที่เกิดจากความผิดปกติของ อุณหภูมิและสภาพแวดล้อม ในคัมภีร์ชวตารได้กล่าวถึง การกระทบร้อนและเย็นยิ่งนัก เป็นมูลเหตุ ที่ก่อให้เกิดการเจ็บป่วย

2.4) สภาวะอารมณ์และจิตใจ ได้แก่ โทสะและความโศกเศร้าเสียใจทำให้เกิดสภาวะทาง อารมณ์และจิตใจซึ่งเป็นมูลเหตุการเกิดโรคทางการแพทย์แผนไทย โดยเฉพาะบุคคลที่มีสภาวะ โทสะหรือโกรธอยู่เสมอเป็นปัจจัยกระตุ้นให้ธาตุลมและธาตุไฟมีกำลังมาก โดยเฉพาะหทัยวาตะที่ จะส่งผลให้เกิดความผิดปกติของลมกองละเอียด¹⁷

3. ลักษณะอาการของโรคลมมีพิษมาก

จากการศึกษาโรคลมมีพิษมากเป็นชื่อกลุ่มโรคหรืออาการเจ็บป่วยจากโรคลม ที่ปรากฏใน คัมภีร์ชวตาร ได้กล่าวถึงประเภทลมบังเกิดโทษและลักษณะอาการพบว่า ลมมีพิษมากเป็นชื่อกลุ่ม โรคลมมีอยู่ 6 จำพวก ได้แก่ 1) ลมกาฬสังคสี ลักษณะอาการจับให้หน้าเขียว ขอบตาเขียว บางที จับให้ใจสั่น บางทีให้ถอนหายใจฮืดฮือ บางทีคันดุจตีปลา ให้ผุดเป็นวงดำ เป็นวงเขียว วงเหลือง เท้าใบพุทรา เท้าแฉ่นน้ำอ้อยงบ กำหนด 3 วัน 2) ลมชีวหาสดมภ์ ลักษณะอาการเมื่อแรกให้หาว เรอและให้เหียน ขากรรไกรแข็ง อำขบมิลง ให้แน่นิ่งไปไม่รู้สีกตัว ปลุกมิตินกำหนด 3 วันถึง 7 วัน 3) ลมมหาสดมภ์ ลักษณะอาการ เมื่อจับให้หาวนอนเป็นกำลัง ให้หาวดห้วนอยู่แต่ในใจ ให้นอน แน่นิ่งไปไม่รู้สีกายเลย 4) ลมทักขิณโรธ ลักษณะอาการเกิดขึ้นเมื่อเป็นไข้อันใด ๆ อยู่ก่อนแล้วจับ เท้าเย็นมือเย็น ตามัว ห้ามมิให้วางยาผาย ดันรณหยุดอยู่มิได้ เจริจามิได้ ลื่นกระด้างคางแข็ง 5) ลมตติยาวโรธ ลักษณะอาการเมื่อจับให้มือเท้าเย็น เป็นลูกกลิ้งอยู่ในท้อง ให้จุทท้องเหมือนสัตว์ ตอดสัตว์กัด บางทีปวดแต่แม่เท้าขึ้นมาถึงหัวใจ นิ่งแนไปดุจดังพิษงูเห่า 6) ลมอัมมอแอ่น ลักษณะอาการเมื่อล้มไข้เหมือนสันนิบาต เมื่อจับอัมมอไปข้างหน้า อีแอ่นงอไปข้างหลัง ถ้าลั่น เสียงดังเพาะเมื่อใดตายเมื่อนั้น ซึ่งจากการศึกษาของคัมภีร์ความรู้ดังกล่าวสอดคล้องกับข้อมูลจากการ ถอดประสบการณ์การดูแลรักษาจากแพทย์แผนไทยในโรงพยาบาลสาธิตการแพทย์แผนไทย วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย พบว่าลักษณะ

¹⁶ พระยาพิศณุประสาธเวช. (2451). แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศุภการจารุณณนอักษณางค์.

¹⁷ กรมศิลปากร. (2542). ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พรินติงแอนด์พับลิชชิง.

อาการมีความสอดคล้องกัน ได้แก่ 1) อาการวิงเวียนศีรษะ 2) อาการคลื่นไส้ อาเจียน 3) อาการหายใจขัด และ 4) อาการตัวเย็นมือเท้าเย็น ซึ่งเป็นลักษณะอาการที่แพทย์แผนไทยมีโอกาสนิยามในการรักษาได้ในปัจจุบัน

4. แนวทางการรักษาโรคลมมีพิษมาก

จากการศึกษาแนวทางการรักษาโรคลมมีพิษมากที่ปรากฏในตำราการแพทย์แผนไทยที่มีการระบุไว้ในตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ 5 คัมภีร์ชวदारเกี่ยวกับตำรับยาที่ใช้แก้อาการและคัมภีร์แผนนวดที่ปรากฏจุดแก้อาการที่เกิดจากลมมีพิษมาก มีรายละเอียดดังนี้

4.1 ตำรับยาแก้อาการที่เกิดจากลมมีพิษมากที่ปรากฏในตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ 5 เล่ม 3 และคัมภีร์ชวदार เป็นตำรับยาที่มีตัวยารสร้อน รสสุขุมหอม เพื่อมุ่งเน้นการสยบลมที่พัดแปรปรวนให้สงบลง เช่น 1) ตำรับยาจิตตารามณ์ สรรพคุณ แก่ลมสวิงสวาย และดวงจิตระส่ำระสาย วิงเวียน ลมตริโทษเกิดในหทัย ดวงจิตรุ่มนัว ร้อนในอก ท้อง สิ้นหลัง ประกอบด้วย ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ เทียนทั้ง 5 สิ่งละ 1 เฟื้อง เปลือกผลส้ม 8 ประการ สิ่งละ 1 สลึง ตรีผลา ดอกบุนนาค โกฐฟงปลา สิ่งละ 2 สลึง ชะลูด ดอกพิกุล 3 สลึง จันทน์ทั้ง 2 สิ่งละ 3 สลึง 1 เฟื้อง ขอนดอก กฤษณา กระลำพัก อบเชย สารภี โกฐสอ ดอกพริกไทยอ่อน ชะมดเชียง การบูร กระแจะตะนาว สิ่งละ 1 บาท ชะเอมทั้ง 2 เปราะหอม สิ่งละ 1 บาท 2 สลึง พิมเสน 1 บาท 3 สลึง ผลสะเดาอ่อน 1 ตำลึง ดอกมะลิสด เทาอย่าทั้งหลาย นำน้ำดอกไม้นี้เทศเป็นกระสายยบดทำแท่งไว้เท่าผลมะแว้ง วิธีการใช้ ละลายน้าร้อน/น้ำผึ้ง/น้ำส้มซ่า/น้ำสุรา กระสายต่าง ๆ แทรกน้ำตาลกรวดกิน 2) ตำรับยากล่อมอารมณ์ สรรพคุณ แก่ลมปัจฉิมที่สุด ลมตริโทษหทัยวาท มาบังเกิดดุจหม้อข้าวเดือด ชื่อว่าลมทักขินคุณ ประกอบด้วย ผล/ใบกัญชาเทศ กฤษณา กระลำพัก ขอนดอก ชะลูด อบเชย ชะเอมทั้ง 2 ดอกส้ม 8 ประการ ดอกชิง ดอกข่า ดอกขมิ้น ดอกกะทือ ดอกไพล เทียนทั้ง 5 โกฐสอ ดอกพิกุล ดอกบุนนาค ดอกสารภี ผลผักชีทั้ง 2 มหาหิงค์ ใบกระท่อม กระเทียม จันทน์ทั้ง 2 สิ่งละ 2 สลึง พิมเสน 1 บาท 1 สลึง ดอกมะลิ 2 ตำลึง กานพลูทั้งยาทั้งหลาย การบูรเทาอย่าทั้งหลาย นำน้ำผึ้งเป็นกระสายเคล้าปั้นเท่าผลหวาย วิธีการใช้ น้ำกระสายยักใช้ตามโรค 3) ตำรับยาว่าตาพินาศ สรรพคุณ แก่ลมร้าย ประจุลมร้ายทั้งปวง ประกอบด้วย เบญจกูล สิ่งละ 2 สลึง ผลคนที่ล่อ ตรีผลา ลำพัน เทียนทั้ง 5 มหาหิงค์ ยาดำ ใบมะตูม ใบสหัสคุณ ใบกระวาน ใบสลอด ผลผักชีล้อม ผลผักชีลา ผลโหระพาเทศ กระเทียม สิ่งละ 3 สลึง 1 เฟื้อง ผิวมะกรูด 7 ผล ดีเกลือ 1 ตำลึง สมอไทย 2 ตำลึง ผลสลอด 3 เม็ด วิธีการปรุงบดด้วยน้ำผึ้ง 8 ประการ จำเพาะหมักไว้สด ๆ 4) ตำรับยาเขียวประทานพิษ สรรพคุณ แก่ลมกาลสิงคลี ลมชีวหาสคม ลมมหาสคม ลมทักขินโรธ ลมตติยาวิโรธ ลมอีจุ่ม อีแอ่น ประกอบด้วย พริกไทย ใบสะค้าน ใบติปสี ใบมะตูม ใบสมิ ใบลำพัน ใบสหัสคุณ ใบกระวาน ใบผักลิ้นทั้ง 2 ใบวัลย์เปรียง ใบโหระพา ใบแมงลัก ใบกะเพรา ใบมะระ ใบผักกระฉิม ใบ

พรมมิ ใบผักกาด ใบมูลเหล็ก ใบคนที่สอ ใบมะกรูด ใบมะนาว ใบมะคำไก่ ใบหมากผู้ ใบหมากเมีย ใบมะยม ใบมะเฟือง ใบสลอด สิ่งละ 2 สิ่ง เปราะหอม 1 บาท 1 สิ่ง กระเทียม ไพล พริก ขิง หอม กระเทียม ไคร้หอม เปลือกส้ม เปลือกมะขาม เปลือกทองหลาง เจตมูล ผักแพรวแดง กระดอม หัว หัวหมู ผลพิลังกาสง ผักชีล้อม ผักชีลาว เทียนทั้ง 5 มะแว้งทั้ง 2 มะเขือขื่น สมุลแว้ง สิ่งละ 1 บาท 3 สิ่ง ใบสะเดาทั้งยา ใบพิมเสนเท่ายา บดเอาแก่นสน กฤษณา แก่นปฐู ลักชี กระลำพัก ขอนดอก ชะลูด โกลฐทั้ง 5 เกสรบัวน้ำทั้ง 5 ดอกมะลิสดเท่ายา ต้ม 3 เอา 1 เอาน้ำบดยาปั้นเท่าเม็ด พุทธรักษา กิน 5-7 เม็ด แก้มกาสลิงคลี่ ละลายน้ำสุรา แก้มชีวหาสดม ลมมหาสดม ละลาย น้ำมะกรูด/มะนาว/มะขี้เกว แก้มทักขินโรธ ละลายน้ำผึ้ง/น้ำข่า แก้มตติยาวิโรธ ละลายน้ำขิง/ น้ำผึ้ง แก้มอีจุ่ม อีแอ่น ละลายน้ำเกลือ/น้ำส้มสาชู/น้ำมะขามเปียก 5) ตำรับยาแก้มชีวหาสดม แก้มจับต้นลิ้นไปปลายลิ้นไปหาหัวใจ จับแต่หัวใจไปหัวเหน่า ประกอบด้วย หัวน้ำ เทียนดำ เปลือกต้นเงาะ ขิงแห้ง เกลือสินเธาว์ พริกไทยล่อน เอาเสมอภาคบดเป็นผงละลายน้ำสำเหล้ากิน เป็นต้น

4.2 จุดแก้อาการที่เกิดจากลมมีพิษมากในตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวงรัชกาลที่ 5 เล่ม 2 และคัมภีร์แผนนวดได้ปรากฏจุดแก้อาการที่เกิดจากลมมีพิษมากเพื่อบำบัดให้ลมและ เลือดลมที่เกิดการแปรปรวนให้สามารถไหลเวียนได้ตามปกติ ได้แก่ จุดแก้มชีวหาสดม จุดแก้ม ลมราหัยักษ์ จุดแก้มอัสดม จุดแก้มจับให้จักษุมืดและวิงเวียน จุดแก้มให้เจรจาไม่ได้ เป็น ต้น¹⁸

จากการศึกษาองค์ความรู้การรักษาโรคลมมีพิษมากที่ปรากฏในตำราการแพทย์ แผนไทยพบว่า ปรากฏกระบวนการในการรักษาโดยการใช้ตำรับยาที่มุ่งเน้นการสยบลมและเลือด ลมที่แปรปรวนให้สงบลง ร่วมกับการกดนวดเพื่อทำให้ลมและเลือดลมที่เกิดการแปรปรวนให้ สามารถไหลเวียนได้ตามปกติ

๕. อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยพบประเด็นสำคัญที่สามารถนำมาอภิปรายผลวิจัยจาก การศึกษาองค์ความรู้การดูแลสุขภาพโรคลมมีพิษมากที่ปรากฏในตำราการแพทย์แผนไทย สรุปได้ ว่า โรคลมมีพิษมากเกิดจากความผิดปกติของการไหลเวียนของลมซึ่งได้รับผลกระทบมาจาก ปัจจัย 4 ประการ ได้แก่ อายุสมุฐาน (ช่วงปัจฉิมวัย) ความผิดปกติของลมกองหยาบ ความ ผิดปกติของอุณภูมิและสภาพแวดล้อม (ความร้อนและเย็น) และสภาวะอารมณ์และจิตใจ ส่งผล

¹⁸ กรมศิลปากร. (2542). ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

ทำให้มีลักษณะอาการ ได้แก่ 1) อาการวิงเวียนศีรษะ 2) อาการคลื่นไส้ อาเจียน 3) อาการหายใจขัด และ 4) อาการตัวเย็นมือเท้าเย็น รวมถึงสาเหตุปัจจัยการเกิดโรคนี้มีพิษมากมักจะเกิดกับผู้สูงอายุที่อยู่ในช่วงปัจฉิมวัย (อายุตั้งแต่ 30 ขึ้นไป) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของชัยนรินทร์ เรือนเจริญ พบว่า สาเหตุที่ทำให้ลมและเลือดลมในร่างกายเกิดการแปรปรวนเป็นผลมาจากความเสื่อมของร่างกาย¹⁹ ประกอบกับปัจจัยเรื่องการทานอาหารบูด อาหารเน่า อาหารหยาบ อาหารดิบ และลักษณะการกินอาหารมากกว่าอิ่ม กินน้อย กินล่วงหน้าหรือผัดเวลา กินอาหารที่เป็นเลือดเนื้อยิ่งนัก ความผิดปกติของอุณหภูมิและสภาพแวดล้อมรวมทั้งสภาวะอารมณ์และจิตใจ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลทำให้เกิดการกำเริบของลมและเลือดลมในร่างกาย โดยเฉพาะความผิดปกติของอุณหภูมิและสภาพแวดล้อมจากสาเหตุการเจ็บป่วยดังกล่าวสอดคล้องกับงานศึกษาของกนกอร เพียรสูงเนิน พบว่า การเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศภายนอกมีผลกระทบต่อธาตุลมภายในร่างกายผ่านช่องอากาศที่ทำหน้าที่ เชื่อมต่อกับอากาศภายนอก หากสภาพอากาศภายนอกเกิดการแปรปรวนย่อมส่งผลต่อการไหลเวียนของลมและเลือดลมในร่างกายให้ผิดปกติไป²⁰

จากการศึกษาแนวทางการรักษาโรคนี้มีพิษมากที่ปรากฏในตำราการแพทย์แผนไทยพบว่า ปรากฏกระบวนการในการรักษาโดยใช้กรรมวิธีเภสัชเวชด้วยตำรับยาที่มีตัวยารสร้อน รสสุขุมหอม เพื่อบำรุงเน้นการสยบลมและเลือดลมที่ผิดแปรปรวนให้สงบลง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของศิริพัทธ์ จันทรสังสา และคณะ พบว่า การนำยาหอม รสสุขุม มีสรรพคุณแก้ลมกองละเอียดทำให้เกิดอาการวิงเวียนศีรษะ หน้ามืด ตาลาย ใจหวิว ใจสั่น และจุดแน่นหน้าอกเป็นตำรับยาไทยที่ช่วยปรับการทำงานของลมและเลือดลมภายในร่างกายให้เป็นปกติจึงสามารถรักษาอาการวิงเวียนศีรษะ ใจหวิวใจสั่นและครั่นเนื้อครั่นตัวได้²¹ และการรักษาโดยการกดตามเส้นและจุดแก้อาการที่ปรากฏในตำราการแพทย์แผนไทยเพื่อทำให้ลมและเลือดลมที่เกิดการแปรปรวนให้สามารถไหลเวียนได้ตามปกติ สอดคล้องกับการศึกษาของกรรณิกา นันตา และคณะ

¹⁹ ชัยนรินทร์ เรือนเจริญ. (2562). การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชั้น 5 ตามพุทธปรัชญากับสาเหตุการเจ็บป่วยของการแพทย์แผนไทย. การศึกษาอิสระการแพทย์แผนไทยมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.

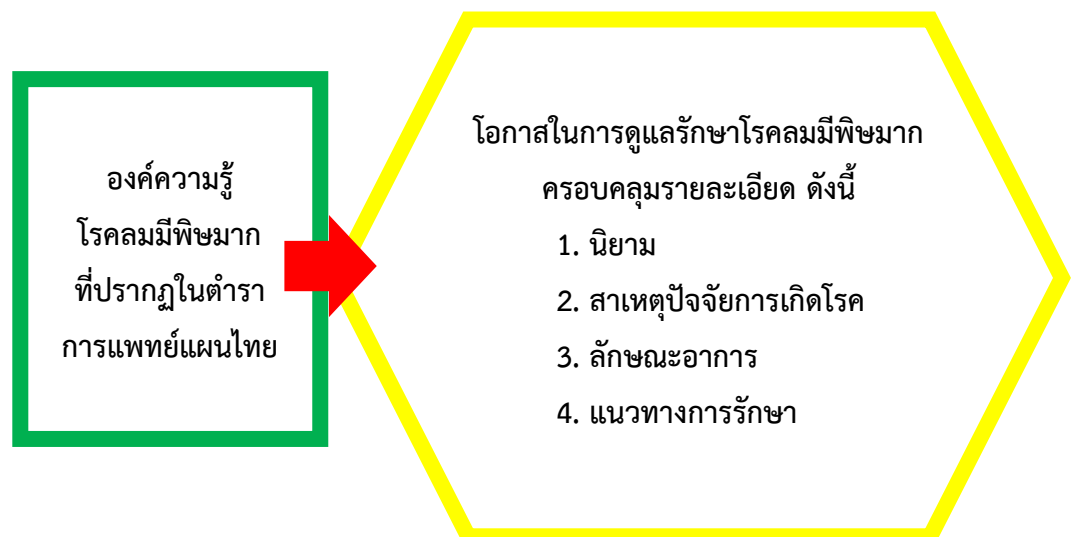
²⁰ กนกอร เพียรสูงเนิน. (2562). การศึกษาเส้นประธานสิบ กรณีศึกษาเส้นกาลหารี. วิทยานิพนธ์การแพทย์ แผนไทย มหาบัณฑิต สาขาวิชาการแพทย์แผนไทย คณะวิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ ทางเลือกมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.

²¹ ศิริพัทธ์ จันทรสังสา และคณะ. (2563). ประสพการณ์ในการใช้ยาหอมรักษาอาการเลือดลมแปรปรวนของผู้สูงอายุ. วารสารหมอไทย. 6(2). 35-47.

ในการรักษาอาการเจ็บป่วยที่เกิดจากการแปรปรวนของลมและเลือดลมในร่างกายโดยการใช้กรรมวิธีหัตถเวช (การใช้มือ) เพื่อช่วยกระตุ้นการไหลเวียนของลมและเลือดลมให้เป็นปกติ²² จะเห็นได้ว่าการอภิปรายผลการศึกษาสະတ້ອນให้เห็นถึงโอกาสที่แพทย์แผนไทยสามารถพัฒนาการดูแลรักษาโรคลมมีพิษมาก เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน รวมถึงการฝึกประสบการณ์วิชาชีพการแพทย์แผนไทยในสถาบันการศึกษาและการประกอบวิชาชีพ แพทย์แผนไทยในการดูแลรักษาผู้ป่วยโรคลมมีพิษมากในหน่วยบริการสุขภาพของภาครัฐและเอกชนต่อไป

6. องค์ความรู้การวิจัย (Research Body of Knowledge)

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นแนวทางการพัฒนาองค์ความรู้ทางการแพทย์แผนไทยให้ร่วมสมัย โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับโรคหรืออาการทางการแพทย์แผนไทย เพื่อใช้ในการเรียนการสอนสำหรับนักศึกษาแพทย์แผนไทย ซึ่งนำมาใช้ในการพัฒนาโรคหรืออาการเพื่อเป็นทางเลือกในการรักษาด้วยกรรมวิธีการแพทย์แผนไทยให้กับประชาชน โดยการศึกษาองค์ความรู้การดูแลรักษาโรคลมมีพิษมากที่ปรากฏในตำราการแพทย์แผนไทย ครอบคลุม นิยาม สาเหตุปัจจัยการเกิดโรค ลักษณะอาการ รวมถึงหลักการรักษาและแนวทางการรักษาโรคลมมีพิษมาก สรุปดังในภาพที่ 1

²² กรรณิกา นันตาและคณะ. (2564). การศึกษารูปแบบการรักษาอาการเลือดลมแปรปรวนในปัจจุบันด้วยหัตถเวช. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์. 8(2). 343-350.

ภาพที่ 1 องค์ความรู้การวิจัย “การพัฒนาองค์ความรู้การดูแลรักษาโรคลมมีพิษมาก”

จากภาพองค์ความรู้จากการวิจัย อธิบายถึงการศึกษาองค์ความรู้โรคลมมีพิษมากที่ปรากฏในตำราการแพทย์แผนไทย เพื่อศึกษาโรคหรืออาการที่พบในปัจจุบันและแพทย์แผนไทยมีโอกาสนในการพัฒนาการดูแลรักษา เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนนักศึกษาแพทย์แผนไทย ดังนั้นนักศึกษาแพทย์แผนไทยต้องมียุทธศาสตร์ความรู้ ดังนี้

1. นิยามของโรคลมมีพิษมาก คือ โรคลมมีพิษมากเป็นชื่อกลุ่มโรคหรืออาการเจ็บป่วยจากโรคลม ที่เกิดจากความผิดปกติของการไหลเวียนของลมและเลือดลมในร่างกายที่เป็นอันตรายร้ายแรงถึงแก่ชีวิต
2. สาเหตุปัจจัยการเกิดโรคลมมีพิษมาก ได้แก่ อายุสมุฏฐาน (ช่วงปัจฉิมวัย) ความผิดปกติของลมกองหยาบ ความผิดปกติของอุณหภูมิต่ำและสภาพแวดล้อม (ความชื้นและเย็น) และสภาวะอารมณ์และจิตใจ
3. ลักษณะอาการโรคลมมีพิษมาก ได้แก่ 1) อาการวิงเวียนศีรษะ 2) อาการคลื่นไส้อาเจียน 3) อาการหายใจขัด และ 4) อาการตัวเย็นมือเท้าเย็น
4. แนวทางการรักษาโรคลมมีพิษมาก การรักษาโดยใช้กรรมวิธีเภสัชเวทด้วยตำรับยาที่มีตัวยารสร้อน รสสุขุมหอม เพื่อมุ่งเน้นการสยบลมและเลือดลมที่ผิดปกติแปรปรวนให้สงบลง ร่วมกับการรักษาโดยใช้กรรมวิธีหัตถเวช (การใช้มือ) เพื่อช่วยกระตุ้นการไหลเวียนของลมและเลือดลมให้เป็นปกติ

เอกสารอ้างอิง

- กนกอร เพียรสูงเนิน. (2562). การศึกษาเส้นประธานสิบ กรณีศึกษาเส้นกาลทารี. วิทยานิพนธ์การแพทย์ แผนไทย มหาวิทยาลัย สาขาวิชาการแพทย์แผนไทย คณะ วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ ทางเลือกมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- กรมการปกครอง.สำนักบริหารการทะเบียน (25 ก.ค. 2565). รายงานสถานการณ์ของ ผู้ สูง อายุ . แหล่งที่มา <https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMenu/newStat/home.php> สืบค้นเมื่อ 20 ธ.ค. 2565
- กรมศิลปากร. (2542). ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- _____. (2542). ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

- _____. (2555). **ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 เล่ม 3**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- กรรณิกา นันทาและคณะ. (2564). การศึกษารูปแบบการรักษาอาการเลือดลมแปรปรวนในปัจจุบันด้วยหัตถเวช. **วารสารครุศาสตร์ปริทัศน์**. 8(2). 343-350.
- กองการประกอบโรคศิลปะ. 2549 ก. **ตำราแพทย์แผนโบราณทั่วไป สาขาเวชกรรม เล่ม 1**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทไทภูมิ พับลิชชิ่ง จำกัด
- _____. 2549 ข. **ตำราแพทย์แผนโบราณทั่วไป สาขาเวชกรรม เล่ม 2**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ไทภูมิ พับลิชชิ่งจำกัด
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2542). **แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ ภูมิปัญญาทางการแพทย์และมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. (จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542)
- ชัยนรินทร์ เรือนเจริญ. (2562). **การศึกษความสัมพันธ์ระหว่างชั้น 5 ตามพุทธปรัชญา กับสาเหตุการเจ็บป่วยของการแพทย์แผนไทย**. การศึกษาอิสระการแพทย์แผนไทยมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- พระยาพิศณุประสาธเวช. (2451). **แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม 2**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศุภการจารุณณนักษิณวงศ์.
- พิศณุประสาธเวช, พระยา. ร.ศ. 126. **แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์เล่ม 2**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศุภการจารุณณนักษิณวงศ์
- ศิริพัทธ์ จันทรสังสา และคณะ. (2563). ประสบการณ์ในการใช้ยาหอมรักษาอาการเลือดลมแปรปรวนของผู้สูงอายุ. **วารสารหมอยาไทย**. 6(2). 35-47.
- ศิริวรรณ เกตุเพชร. (2558). **การศึกษามุขฐานและหลักการรักษาโรคตามหลักทฤษฎีธาตุของพุทธศาสตร์กรณีศึกษาโรคกระเพาะอาหารเรื้อรัง**. วิทยานิพนธ์การแพทย์แผนไทยมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- สุรเดช ดวงทิพย์สิริกุล และคณะ. **รายงานวิจัย การสำรวจสุขภาพผู้สูงอายุไทย ปี 2556 ภายใต้ แผนงานส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุและผู้พิการ**. นนทบุรี: กลุ่มอนามัยผู้สูงอายุ สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข; 2556.

สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข กองการประกอบโรคศิลปะ. (2542). **ตำราแพทย์แผน
โบราณทั่วไป สาขาเวชกรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวง
สาธารณสุข กองการประกอบโรคศิลปะ.

**แนวทางการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูผู้สอน
สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจในสถานศึกษาอาชีวศึกษา**
**Guidelines for Developing Professional Learning Communities for
Business Computer Teacher in Vocational College**

พิมพ์ชนก กุรุวรรณ¹, Pimchanok Kuruwan¹

E-mail : Pimchanok.kur@ku.th

นลินรัตน์ รักกุศล, Nalinrat Rakkusol²

E-mail : fedunrr@ku.ac.th

อุทุมพร อินทจักร, Autumporn Intachak³

E-mail : feduapi@ku.ac.th

Received: November 22, 2022 Revised: April 20, 2023

Accepted: April 20, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1.ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูผู้สอนสาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ ในสถานศึกษาอาชีวศึกษาของเขตกรุงเทพมหานคร 2.เสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูผู้สอนสาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ ในสถานศึกษาอาชีวศึกษาของเขตกรุงเทพมหานคร โดยกระบวนการวิจัยแบบผสมผสาน ได้แก่ 1) การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากร คือ ครูผู้สอน 112 คน และผู้อำนวยการสถานศึกษาอาชีวศึกษา 15 แห่ง ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือเก็บข้อมูล 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูล 7 คน ใช้การสนทนากลุ่มเก็บข้อมูล ใช้สถิติวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการ

¹สาขาวิชาอาชีวศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ / Program in Vocational Education for Human Resource Development, Faculty of Education, Kasetsart University.

²ภาควิชาอาชีวศึกษา, คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์/ Lecturer Program in Vocational Education, Faculty of Education, Kasetsart University.

³ภาควิชาอาชีวศึกษา, คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์/ Lecturer Program in Vocational Education, Faculty of Education, Kasetsart University.

วิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่าผู้อำนวยการสถานศึกษาประเมินสภาพ ปัจจุบันอยู่ในระดับมากที่สุด มากที่สุด และสภาพที่พึงประสงค์ทุกประเด็นอยู่ระดับมากที่สุด ครูผู้สอนประเมินสภาพปัจจุบันอยู่ในระดับมากที่สุดทุกประเด็น ส่วนสภาพที่พึงประสงค์ทุกประเด็นอยู่ในระดับมากที่สุด แนวทางการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ พบว่า ผู้อำนวยการสถานศึกษา มี 2 ด้าน ได้แก่ 1) ควรเปิดโอกาสให้ครูผู้สอนมีส่วนร่วม กำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายของสถานศึกษา และ 2) ควรสนับสนุน และจัดสรรทรัพยากรให้มีความเหมาะสม ส่วนครูผู้สอน มีทั้งหมด 4 ด้าน คือ 1) ควรมีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายของสถานศึกษา 2) ควรปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายสำเร็จลุล่วงตรงตามเวลา 3) ควรมีการรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ และ 4) ควรมีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

คำสำคัญ: (ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ), (สถานศึกษาอาชีวศึกษา) (สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ)

Abstract

The objectives of this study were: 1) to study current and desired conditions of professional learning community (PLC) for business computer teachers in vocational colleges in Bangkok; and 2) to identify guidelines for developing the PLC for business computer teachers in vocational colleges in Bangkok. This study employed mixed research methods including: 1) quantitative method with samples of 112 teachers and 15 directors from vocational colleges in Bangkok and survey questionnaire used as a research tool to collect the quantitative data; and 2) qualitative method with 7 key informants and focus-group discussions as research tools to collect qualitative data. Quantitative data were analyzed by using two statistics, i.e., mean, and standard deviation, and also qualitative data were analyzed using the content analysis. The study findings revealed that the directors rated all current domains of the PLC from high to the highest level and the desired ones at the highest level. The business computer teachers rated the current conditions at high level and the desired conditions at the highest level. The study also found that the guidelines for developing the PLC were: 2 domains for the directors, i.e., 1) should allow the teachers to engage in developing visions, missions, and goals of vocational college, and 2) should support and manage resources effectively; and 4 domains for the teachers, i.e., 1) should engage in designation of vocational college's visions, missions, and goals, 2) should be able to manage the assignments as planned, 3) should gather as a team to build the PLC, and 4) should regularly and stably practice the self-improvement.

Keywords: (Professional Learning Community), (Vocational College) , (Business Computer)

1. บทนำ

การจัดการอาชีวศึกษาเป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะ และความสามารถในการปฏิบัติงานจริงกับอาชีพที่สนใจ ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือของบุคลากรและหน่วยงานของทั้งภาครัฐและภาคเอกชน สถานประกอบการ การจัดรูปแบบการศึกษาตามพระราชบัญญัติการอาชีวศึกษา พ.ศ. 2551 มาตรา 8 ประกอบด้วย 3 รูปแบบ ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และ 3) การศึกษาระบบทวิภาคี ทั้งนี้ สถานศึกษาอาชีวศึกษาต้องให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาระบบทวิภาคีที่เป็นการ จัดการศึกษาวิชาชีพที่เกิดจากข้อตกลงระหว่างสถานศึกษาอาชีวศึกษาหรือสถาบันกับสถานประกอบการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานของรัฐ ในด้านการจัดการหลักสูตร การเรียนการสอน รวมถึงการวัดและการประเมินผล⁴ ในกรุงเทพมหานครมีสถานศึกษาอาชีวศึกษาทั้งหมด 21 แห่ง และมีจำนวน 15 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 75 เปิดสอนหลักสูตรสาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติงานด้านคอมพิวเตอร์และนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาปรับใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้เกิดประโยชน์สูงสุด ผู้เรียนได้รับความรู้จากครูผู้สอนโดยตรงและผ่านเครื่องมืออุปกรณ์ที่ทันสมัย ดังนั้นครูผู้สอนจำเป็นต้องสามารถใช้สื่อเทคโนโลยี และนวัตกรรมใหม่ ๆ ในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนให้ดียิ่งขึ้นทั้งในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพและระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง

การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนเพื่อผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของผู้เรียนดียิ่งขึ้นจึงมีได้นำแนวทางชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional learning community : PLC) มาปรับใช้ในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งแนวคิด PLC หมายถึง การสร้างความร่วมมือและทำงานร่วมกันระหว่างครูผู้บริหารและนักการศึกษาบนพื้นฐานทางวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ที่ดี การมีวิสัยทัศน์เป้าหมาย และภารกิจร่วมกัน โดยทำงานร่วมกันแบบทีมเรียนรู้ที่ครูผู้สอนเป็นผู้นำร่วมกันและผู้บริหารดูแลสนับสนุนการเรียนรู้และการพัฒนาวิชาชีพให้มีความสามารถในการจัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและให้สำคัญกับความสำเร็จหรือประสิทธิผลของผู้เรียน พร้อมกับความสุขของการทำงานร่วมกันของสมาชิกในชุมชน⁵ การปรับใช้แนวคิด PLC ทำให้ครูผู้สอนมีโอกาสในการพัฒนาตนเองและเพิ่มพูนความรู้ใหม่ที่ทันสมัย โดยครูได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนร่วมงานและคณะทำงานที่เกี่ยวข้องพร้อมทั้งยังได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารทำให้ครูไม่รู้สึกโดดเดี่ยวให้การ

⁴ ราชกิจจานุเบกษา. 2551 ก. เล่มที่ 125 ตอนที่ 43 ก. หน้า 3

⁵ อำนาจ เหลื่อน้อย. “รูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพของโรงเรียนมาตรฐานสากล”, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย ; มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, 2561), หน้า 158

ทำงาน เพิ่มความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูผู้สอนด้วยกัน เพิ่มความกระตือรือร้นในการทำงานและความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย พร้อมทั้งได้รับข้อมูลข่าวสารจากด้านต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถส่งผลดีต่อผู้เรียนที่จะได้มีความรู้ ทักษะ และความสามารถที่ดียิ่งขึ้นและทันสมัย และผู้เรียนก็จะมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนและการประกอบอาชีพในอนาคตทำให้ลดอัตราการขาดเรียนลดลง นักเรียนมีผลการเรียนรู้ดีขึ้นมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาต่างๆสูงขึ้น⁶

จากตัวอย่างการปรับใช้แนวคิด PLC ข้างต้น ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของแนวคิดชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูผู้สอนสาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจสถานศึกษาอาชีวศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร อันมีองค์ประกอบสำคัญ คือ 1) วิสัยทัศน์ร่วม 2) ภาวะผู้นำ 3) ทีมเรียนรู้ 4) โครงสร้างสนับสนุน เพื่อจะนำผลการศึกษามาเสนอแนวทางการพัฒนาแนวคิดชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพในสถานศึกษาอาชีวศึกษาต่อไป

2. วัตถุประสงค์

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวทางการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูผู้สอนสาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจในสถานศึกษาอาชีวศึกษา” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 2 ข้อ คือ

2.1 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูผู้สอนสาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ ในสถานศึกษาอาชีวศึกษาของเขตกรุงเทพมหานคร

2.2 เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูผู้สอนสาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ ในสถานศึกษาอาชีวศึกษาของเขตกรุงเทพมหานคร

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสาน (mixed research method) และแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูผู้สอนสาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ ในสถานศึกษาอาชีวศึกษาของเขตกรุงเทพมหานคร

⁶ Hord, S. M., James L. Roussin, William A. Sommers. **Leading Professional Learning Communities: Voices From Research and Practice.** Thousand Oaks, (California: Corwin Press, 2008) P. 20-24

การศึกษาและรวบรวมข้อมูล สถานศึกษาอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร ที่เปิดสอนสาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ เพื่อกำหนดพื้นที่และประชากร และ ศึกษาเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้เพื่อให้ได้ องค์ประกอบ แนวคิดชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ พร้อมทั้งตรวจสอบความเหมาะสมของ องค์ประกอบแนวคิดชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ

ประชากร ประกอบด้วย 1) ครูผู้สอนสาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจจำนวน 112 คน และ 2) ผู้อำนวยการ ผู้แทน หรือผู้ทรงคุณวุฒิ ของสถานศึกษาอาชีวศึกษา จำนวน 15 แห่ง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ตอบแบบสอบถาม เกี่ยวกับเรื่องเพศ อายุ ตำแหน่งงานที่ปฏิบัติ มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list) ตอนที่ 2 ข้อคำถามสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของ ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูผู้สอนสาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ สถานศึกษาอาชีวศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร มีจำนวนทั้งหมด 4 ด้าน ได้แก่ 1) วิสัยทัศน์ร่วม 2) ภาวะผู้นำ 3) ทีมเรียนรู้ และ 4) โครงสร้างและสิ่งสนับสนุน ข้อคำถามมีลักษณะเป็นมาตราส่วน ประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด (4.51 – 5.00) มาก (3.51 – 4.50) ปานกลาง (2.51 – 3.50) น้อย (1.51 – 2.50) และน้อยที่สุด (1.00 – 1.50) และตอนที่ 3 ข้อคำถามเกี่ยวกับการ พัฒนาชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพมีลักษณะเป็นแบบสอบถามปลายเปิด (Open End) ร่าง แบบสอบถามโดยใช้ประเด็นขององค์ประกอบแนวคิดชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพมาเป็นกรอบการ สร้าง 2) นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบ และให้ คำแนะนำ และ 3) ปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เสนอแนะแล้ว นำเสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย จำนวน 3 คน เพื่อพิจารณาความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) โดยการหาดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence: IOC) ระหว่างข้อคำถามกับนิยามศัพท์เฉพาะ

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยขอหนังสือจาก คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากสถานศึกษา อาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร และจัดส่งแบบสอบถามด้วยตนเองและติดต่อบริษัทแบบสอบถาม คืบด้วยตนเอง

การวิเคราะห์ข้อมูล ป้อนคะแนนเข้าโปรแกรมคอมพิวเตอร์ เพื่อวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ ของชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูผู้สอนสาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ สถานศึกษา

อาชีวศึกษาใน เขตกรุงเทพมหานคร และนำไปเทียบกับเกณฑ์การแปลความหมาย โดยใช้เกณฑ์ตามแนวคิดของเบสท์⁷ แปลความหมายค่าเฉลี่ยทั้งหมด 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด (4.51 – 5.00) มาก (3.51 – 4.50) ปานกลาง (2.51 – 3.50) น้อย (1.51 – 2.50) และน้อยที่สุด (1.00 – 1.50) ตามลำดับ

ขั้นตอนที่ 2 การเสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูผู้สอนสาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ สถานศึกษาอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร โดยการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 คน ประกอบด้วย 1) ผู้อำนวยการ หรือรองผู้อำนวยการของสถานศึกษาที่เปิดสอนสาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ และมีการส่งเสริมการจัดทำชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ PLC จำนวน 2 คน 2) ครูผู้สอน หัวหน้าแผนกหรือครูประจำแผนกวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ ในสถานศึกษาที่ส่งเสริมการจัดทำชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ PLC จำนวน 4 คน และ 3) ผู้ทรงคุณวุฒิ ครูสอนพิเศษประจำแผนกวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ ในสถานศึกษาที่ส่งเสริมการจัดทำชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ PLC จำนวน 1 คน บันทึกการสนทนากลุ่มซึ่งมีข้อคำถามในการสนทนากลุ่ม ได้แก่ 1) ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับองค์ประกอบของชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ วิสัยทัศน์ร่วม, ภาวะผู้นำ, ทีมเรียนรู้ และโครงสร้างสนับสนุน 2) ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับแนวทางขั้นตอนการดำเนินการของชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพในสถานศึกษา และ 3) หากต้องการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ ทางวิชาชีพให้เหมาะสมกับสภาพที่พึงประสงค์ของครูผู้สอนจะมีแนวทางอย่างไร และวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อตีความและนำข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มไปจัดหมู่ตามประเด็น 1) วิสัยทัศน์ร่วม 2) ภาวะผู้นำ 3) ทีมเรียนรู้ 4) โครงสร้างสนับสนุน

4. สรุปผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูผู้สอนสาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจสถานศึกษาอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร (ตารางที่ 1)

ความคิดเห็นของผู้อำนวยการสถานศึกษา

ด้านวิสัยทัศน์ร่วม สภาพปัจจุบันด้านวิสัยทัศน์โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = 4.41$) โดยเฉพาะประเด็นที่ว่า “สถานศึกษามีการกำหนดวิสัยทัศน์พันธกิจ และเป้าหมายที่ชัดเจน” ($\mu = 4.73$) ส่วนสภาพที่พึงประสงค์ของผู้อำนวยการสถานศึกษาด้านวิสัยทัศน์โดยรวมอยู่ในระดับ

⁷ Best, J.W. *Research in Education*. New Jersey, (Prentice Hall, 1981) P. 178

มากที่สุด ($\mu = 4.61$) โดยเฉพาะประเด็นที่ว่า “คณะครูมีการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกัน เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้เรียน” ($\mu = 4.73$)

ด้านภาวะผู้นำ สภาพปัจจุบันด้านภาวะผู้นำโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.72$) โดยเฉพาะประเด็นที่ว่า “ท่านมีเป้าหมายที่ชัดเจนว่ากิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียนมุ่งเน้นให้เกิดประโยชน์กับผู้เรียนและท่านเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน” ($\mu = 4.80$) และสภาพที่พึงประสงค์ด้านภาวะผู้นำโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.71$) โดยเฉพาะประเด็น “ท่านรับฟังความเห็นผู้ร่วมงาน มีใจเป็นกลาง ยึดถือในเหตุและผล และสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ร่วมงาน” ($\mu = 4.93$)

ด้านทีมเรียนรู้ สภาพปัจจุบันด้านทีมเรียนรู้โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.72$) โดยเฉพาะประเด็นที่ว่า “ท่านมีการพูดคุยกับผู้ร่วมงาน แลกเปลี่ยนแนวคิดในการทำงาน ท่ามกลางบรรยากาศที่เป็นมิตร” ($\mu = 4.87$) และสภาพที่พึงประสงค์ด้านทีมเรียนรู้โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.69$) โดยเฉพาะประเด็นที่ว่า “ท่านมีการพูดคุยกับผู้ร่วมงาน แลกเปลี่ยนแนวคิดในการทำงาน ท่ามกลางบรรยากาศที่เป็นมิตร” ($\mu = 4.87$)

ด้านโครงสร้างและสิ่งสนับสนุน สภาพปัจจุบันด้านโครงสร้างและสิ่งสนับสนุนโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = 4.00$) โดยเฉพาะประเด็นที่ว่า “สถานศึกษาจัดการฝึกอบรมครู เพื่อพัฒนาศักยภาพของครู สร้างความมั่นใจให้กับครูและผู้ร่วมงาน” ($\mu = 4.27$) และ “สภาพที่พึงประสงค์ด้านโครงสร้างและสิ่งสนับสนุนโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด” ($\mu = 4.71$) โดยเฉพาะประเด็นที่ว่า “สถานศึกษามีเทคโนโลยีสารสนเทศเพียงพอและตรงต่อความต้องการ” ($\mu = 4.87$)

ความคิดเห็นของครูผู้สอน

ด้านวิสัยทัศน์ร่วม สภาพปัจจุบันด้านวิสัยทัศน์ร่วมโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.76$) โดยเฉพาะประเด็นที่ว่า “สถานศึกษามีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายที่ชัดเจน” ($\mu = 3.91$) และสภาพที่พึงประสงค์ด้านวิสัยทัศน์ร่วมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.73$) โดยเฉพาะประเด็นที่ว่า “คณะครูมีการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกันเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้เรียน” ($\mu = 4.76$)

ด้านภาวะผู้นำ สภาพปัจจุบันด้านภาวะผู้นำโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = 4.14$) โดยเฉพาะประเด็นที่ว่า “ท่านเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน” ($\mu = 4.32$) และสภาพที่พึงประสงค์ด้านภาวะผู้นำโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.81$) โดยเฉพาะประเด็นที่ว่า “ท่านเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน” ($\mu = 4.90$)

ด้านทีมเรียนรู้ สภาพปัจจุบัน ด้านทีมเรียนรู้ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = 4.23$) โดยเฉพาะประเด็นที่ว่า “ท่านยอมรับและเชื่อใจผู้ร่วมงาน” ($\mu = 4.41$) และสภาพที่พึงประสงค์ ด้าน

ทีมเรียนรู้ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.81$) โดยเฉพาะประเด็นที่ว่า “ท่านมีการพูดคุยกับผู้ร่วมงานแลกเปลี่ยนแนวคิด” ($\mu = 4.85$)

ด้านโครงสร้างและสิ่งสนับสนุน สภาพปัจจุบัน ด้านโครงสร้างและสิ่งสนับสนุน โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.60$) โดยเฉพาะประเด็นที่ว่า “ครูสามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการพัฒนาตนเองและการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ” ($\mu = 3.74$) และสภาพที่พึงประสงค์ ด้านโครงสร้างและสิ่งสนับสนุน โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.79$) โดยเฉพาะประเด็นที่ว่า “สถานศึกษาสามารถจัดสรรทรัพยากร เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม” ($\mu = 4.82$)

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย (μ) ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของผู้อำนวยการสถานศึกษาและครูผู้สอน ตามองค์ประกอบของชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ

องค์ประกอบ ของชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ	ผู้อำนวยการ สถานศึกษา (N=15)		ครูผู้สอน (N=112)	
	ปัจจุบัน μ (σ)	พึงประสงค์ μ (σ)	ปัจจุบัน μ (σ)	พึงประสงค์ μ (σ)
ด้านวิสัยทัศน์ร่วม	4.41 (0.57)*	4.61 (0.64)**	3.76 (0.84)*	4.73 (0.53)**
1. สถานศึกษาของท่านมีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายที่ชัดเจน	4.73 (0.35)**	4.60 (0.63)**	3.91 (0.83)*	4.71 (0.54)**
2. สถานศึกษาของท่านจัดทำแผนการดำเนินโครงการต่างๆตามวิสัยทัศน์และพันธกิจที่ได้วางไว้	4.67 (0.48)**	4.67 (0.72)*	3.80 (0.87)*	4.70 (0.57)**
3. บุคลากรทุกคนยึดถือค่านิยมร่วมของสถานศึกษาเป็นแนวปฏิบัติในการทำงาน	4.13 (0.64)*	4.53 (0.64)*	3.75 (0.83)*	4.74 (0.53)**
4. คณะครูมีการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกันเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้เรียน	4.40 (0.63)*	4.73 (0.59)**	3.75 (0.87)	4.76 (0.50)**
5. ครูมองเห็นภาพความสำเร็จของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปในทิศทางเดียวกัน	4.13 (0.74)*	4.53 (0.64)**	3.60 (0.82)*	4.72 (0.52)**
ด้านภาวะผู้นำ	4.72 (0.61)**	4.71 (0.53)*	4.14 (0.72)*	4.81 (0.47)**
1. ท่านมีความมุ่งมั่น ตั้งใจ และเพียรพยายามในการปฏิบัติงาน	4.73 (0.70)**	4.47 (0.83)**	4.20 (0.71)	4.80 (0.47)**
2. ท่านสามารถนำผลการปฏิบัติงานเสนอเป็นแนวทางในการพัฒนาและให้คำแนะนำกับผู้ร่วมงานได้	4.60 (0.63)**	4.60 (0.63)**	3.78 (0.73)*	4.76 (0.54)**
3. ท่านมีเป้าหมายที่ชัดเจนว่ากิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียนมุ่งเน้นให้เกิดประโยชน์กับผู้เรียน	4.80 (0.56)**	4.67 (0.61)**	4.26 (0.70)*	4.83 (0.46)**
4. ท่านรับฟังความเห็นผู้ร่วมงาน มีใจเป็นกลาง ยึดถือในเหตุและผล	4.67	4.93	4.16	4.78

องค์ประกอบ ของชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ	ผู้อำนวยการ สถานศึกษา (N=15)		ครูผู้สอน (N=112)	
และสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ร่วมงาน	(0.61)**	(0.25)**	(0.77)*	(0.49)**
5. ท่านเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน	4.80 (0.56)**	4.87 (0.35)**	4.32 (0.70)*	4.90 (0.37)**
ด้านทีมเรียนรู้	4.72 (0.60)**	4.69 (0.60)**	4.23 (0.74)*	4.81 (0.49)**
1. ท่านมีการประสานความร่วมมือในสายงานเดียวกัน เพื่อสร้างความสัมพันธ์	4.67 (0.61)**	4.73 (0.59)**	4.20 (0.74)*	4.82 (0.51)**
2. ท่านยอมรับ และเชื่อใจผู้ร่วมงาน ร่วมกันหาแนวทางการปฏิบัติงาน และทิศทางที่เหมาะสม เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสายงาน	4.80 (0.56)**	4.67 (0.61)**	4.41 (0.70)*	4.79 (0.48)**
3. ท่านมีการพูดคุยกับผู้ร่วมงาน แลกเปลี่ยนแนวคิดในการทำงาน ท่ามกลางบรรยากาศที่เป็นมิตร	4.87 (0.51)**	4.87 (0.35)**	4.36 (0.76)*	4.85 (0.41)**
4. ท่านมีโอกาสแลกเปลี่ยนและสังเกตการสอนซึ่งกันและกันแบบ กลยณัฒนมีตรอยู่เสมอ	4.53 (0.64)**	4.67 (0.61)**	4.07 (0.75)*	4.82 (0.51)**
5. ท่านและผู้ร่วมงานร่วมกันดำเนินการวิเคราะห์งานของฝ่ายวิชาการ สถานศึกษา เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพของผู้เรียน	4.73 (0.70)**	4.53 (0.83)**	4.10 (0.74)*	4.76 (0.54)**
ด้านโครงสร้างและสิ่งสนับสนุน	4.00 (0.82)*	4.71 (0.48)**	3.60 (0.88)*	4.79 (0.48)**
1. สถานศึกษามีแหล่งเรียนรู้เพียงพอตรงกับความต้องการและสะดวกต่อการให้บริการ	3.93 (0.79)*	4.67 (0.61)**	3.70 (0.77)*	4.80 (0.52)**
2. สถานศึกษามีเทคโนโลยีสารสนเทศเพียงพอและตรงต่อความต้องการ	3.87 (0.91)*	4.87 (0.35)**	3.46 (0.76)*	4.76 (0.50)**
3. ครูสามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการพัฒนาตนเองและการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ	4.00 (1.00)*	4.67 (0.48)**	3.74 (0.94)*	4.78 (0.46)**
4. สถานศึกษาจัดการฝึกอบรมครู เพื่อพัฒนาศักยภาพของครู สร้างความมั่นใจให้กับครูและผู้ร่วมงาน	4.27 (0.59)*	4.67 (0.48)**	3.59 (0.93)*	4.80 (0.45)**
5. สถานศึกษาสามารถจัดสรรทรัพยากรได้อย่างเหมาะสม	3.93 (0.79)*	4.67 (0.48)**	3.49 (1.02)*	4.82 (0.47)**

หมายเหตุ: * =ระดับมาก; ** =ระดับมากที่สุด

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การเสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูผู้สอนสาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจสถานศึกษาอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร

ด้านวิสัยทัศน์ร่วม ผู้อำนวยการควรมีแนวทางการดำเนินการ ได้แก่: 1) จัดให้มีการประชุมหารือกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายของสถานศึกษา โดยเปิดโอกาสให้ครูผู้สอนมีส่วนร่วม 2) จัดตั้งคณะกรรมการศึกษาและพัฒนาการดำเนินงานเพื่อสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูผู้สอนสาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ และ 3) จัดโครงการส่งเสริมความสำเร็จของครูผู้สอนใน

สถานศึกษาโดยมีการมอบใบประกาศเกียรติคุณ กล่าวแสดงความยินดี จัดพื้นที่ให้ครูผู้สอนนำเสนอผลงาน นวัตกรรม สื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ

ด้านโครงสร้างและสิ่งสนับสนุน ผู้อำนวยการควรมีแนวทางการดำเนินการ ได้แก่: 1) จัดตั้งคณะกรรมการสำรวจและสรุปผลความต้องการพัฒนาตนเองและความพึงพอใจของครูผู้สอน สาขาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ 2) จัดให้มีโครงการพัฒนาศักยภาพของครูผู้สอนในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศโดยจัดการฝึกอบรมที่เกี่ยวข้อง 3) ดำเนินการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ โดยการจัดสรรสถานที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของครู รวมถึงเสริมแรงโดยการให้กำลังใจกับครูผู้สอน 4) จัดให้มีการประชุมระดมความคิด ออกแบบและจัดทำแบบการรายงานผลในรูปแบบออนไลน์ และ 5) ให้คณะกรรมการจัดทำคู่มือการรายงานผล จัดเก็บ และรวบรวมข้อมูลในรูปแบบออนไลน์

แนวทางการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพของครูผู้สอน

ด้านวิสัยทัศน์ร่วม ครูผู้สอนควรมีแนวทางการดำเนินการ ได้แก่: 1) มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในการประชุมหรือกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายของสถานศึกษา) 2) ศึกษาทำความเข้าใจ วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย และปฏิบัติงานร่วมกันตามแผนดำเนินงานภายใต้ค่านิยมของสถานศึกษา 3) ร่วมกันวิเคราะห์โอกาสและอุปสรรค 4) นำแนวทางการดำเนินการชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพที่ร่วมกันกำหนดมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในการจัดการเรียนรู้วิชาที่ได้รับมอบหมาย โดยมุ่งเน้นคุณภาพของผู้เรียนเป็นสำคัญ และ 5) เข้าร่วมโครงการส่งเสริมความสำเร็จของครูผู้สอนที่สถานศึกษาจัดขึ้น ร่วมแสดงความยินดี ให้กำลังใจเพื่อนร่วมงาน และชื่นชมผลงาน นวัตกรรม สื่อเทคโนโลยีต่างๆ

ด้านภาวะผู้นำ ครูผู้สอนควรมีแนวทางการดำเนินการ ได้แก่: 1) ปฏิบัติงาน รับผิดชอบต่อหน้าที่ และภาระงานที่ได้รับมอบหมาย มีความกระตือรือร้น ให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 2) กำหนดเป้าหมายในการจัดการเรียนการสอนของตนเอง ให้สอดคล้องกับแผนการปฏิบัติงานของสถานศึกษา 3) สืบค้นแหล่งเรียนรู้ ศึกษาข้อมูลในเรื่องที่ตนเองสนใจพัฒนาหรือต้องการนำมาแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำงาน 4) ประเมินผลการจัดการเรียนการสอนของตนเอง เตรียมความพร้อม รับมือทุกสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนต่อไป และ 5) เข้าร่วมโครงการพัฒนาศักยภาพของตนเองด้านการนำเสนอผลงาน และการสื่อสารอย่างสม่ำเสมอ เพื่อส่งเสริมให้ครูผู้สอนกล้าคิด กล้าตัดสินใจ สามารถนำเสนอแนวคิด วิธีการต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ให้กับเพื่อนร่วมงานได้

ด้านทีมเรียนรู้ ครูผู้สอนควรมีแนวทางการดำเนินการ ได้แก่: 1) ร่วมสังเกตการณ์การจัดการเรียนการสอนและสำรวจความพร้อมของตนเองและเพื่อนร่วมงาน 2) ครูผู้สอนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ใช้เทคโนโลยีต่างๆ ผลิตภัณฑ์ นวัตกรรมใหม่ๆ ในการจัดการเรียนการสอน ทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน พุดคุยอย่างเป็นกันเองและมีความจริงใจให้กัน เพื่อสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงานร่วมกัน 3) ร่วมออกแบบ และจัดทำแบบประเมินความพึงพอใจในการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ

สำหรับครูผู้สอนสาขาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ 4) เข้าร่วมโครงการ และกิจกรรมการสร้างมนุษยสัมพันธ์ และบุคลิกภาพในการทำงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในการทำงาน และ 5) รายงานผลที่เกิดขึ้นในชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูผู้สอนสาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ โดยการบันทึกลงในแบบการรายงานออนไลน์ เพื่อเก็บรวบรวมเป็นฐานข้อมูลและสามารถนำไปใช้ได้ในอนาคต

ด้านโครงสร้างและสิ่งสนับสนุน ครูผู้สอนควรมีแนวทางการดำเนินการ ได้แก่: 1) ประเมินความต้องการพัฒนาตนเอง และความพึงพอใจในการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้และการจัดสรรทรัพยากรของสถานศึกษา 2) เข้าร่วมโครงการพัฒนาศักยภาพของครูผู้สอนในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศการฝึกอบรม การสัมมนาเชิงวิชาการ หรือการศึกษาดูงาน ทั้งในและนอกสถานศึกษา ตามที่สถานศึกษาจัดขึ้น 3) ศึกษาเรียนรู้ทำความเข้าใจ และหาความรู้เพิ่มเติม จากแหล่งเรียนรู้ และควรใช้อย่างคุ้มค่า และให้เกิดประโยชน์สูงสุด 4) ร่วมแสดงความคิดเห็น ออกแบบและจัดทำแบบการรายงานผลการเข้าร่วมชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูผู้สอนในรูปแบบออนไลน์ เพื่อให้ตรงตามความต้องการ และสะดวกต่อการใช้งาน และ 5) ศึกษาเรียนรู้ทำความเข้าใจ คู่มือการรายงานผล จัดเก็บ และรวบรวมข้อมูลในรูปแบบออนไลน์ ที่สถานศึกษาจัดทำขึ้น เพื่อความรวดเร็วในการทำงานและสามารถนำไปใช้งานได้อย่างต่อเนื่อง

๕. สรุปผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1: ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูผู้สอนสาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ ในสถานศึกษาอาชีวศึกษา กรุงเทพมหานคร สามารถสรุป ได้ดังนี้

ด้านวิสัยทัศน์ร่วม ผู้อำนวยการสถานศึกษาและครูผู้สอนมีความเห็นว่าการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และมีเป้าหมายร่วมกันโดยอาศัยการเรียนรู้และความเข้าใจในการพัฒนาและริเริ่มสิ่งใหม่ก่อให้เกิดความสำเร็จในกลุ่มผู้ร่วมงาน หรือ ในชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ

ด้านภาวะผู้นำ ผู้อำนวยการสถานศึกษามีความเห็นว่าควรกระจายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ มอบหมาย ส่วนครูผู้สอน ต้องการให้ผู้นำสร้างความมั่นใจและความภาคภูมิใจให้กับครูผู้สอนที่มีผลงานที่ดีเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเพื่อนร่วมงานได้

ด้านทีมเรียนรู้ ผู้อำนวยการสถานศึกษามีความต้องการให้ครูเห็นความสำคัญของการทำงานร่วมกันเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสังเกตการณ์การจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาาร่วมกันได้ และครูผู้สอนมีความต้องการให้เกิดความร่วมมือระหว่างผู้ร่วมงานในสายงานเดียวกัน ทำความเข้าใจ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

ด้านโครงสร้างและสิ่งสนับสนุน ผู้อำนวยการสถานศึกษาและครูผู้สอน เห็นว่าควร มีการสนับสนุนทรัพยากร อาทิ เวลา สถานที่ ผู้ร่วมงาน ผู้เรียน สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ รวมไปถึง

การสนับสนุนจากผู้บริหาร เช่น การส่งเสริมให้เข้าร่วมการฝึกอบรมในพัฒนาตนเองและองค์กร เพื่อสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2: การเสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูผู้สอนสาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจสถานศึกษาอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร แบ่งตามองค์ประกอบของชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ ดังนี้

ด้านวิสัยทัศน์ร่วม พบว่า ผู้อำนวยการสถานศึกษาและครูผู้สอนควรมีการประชุมหารือกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายของสถานศึกษา โดยเปิดโอกาสให้ครูผู้สอนมีส่วนร่วมและสามารถกำหนดทิศทางการสำเร็จของการจัดการเรียนรู้ในชุมชนการเรียนรู้สำหรับครูผู้สอน สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจได้ โดยมุ่งเน้นคุณภาพของผู้เรียนเป็นสำคัญ

ด้านภาวะผู้นำ พบว่า ครูผู้สอนควรรับผิดชอบต่อหน้าที่และภาระงานที่ได้รับมอบหมาย มีความกระตือรือร้น ให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน กำหนดเป้าหมายการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับแผนการปฏิบัติงานของสถานศึกษา พัฒนาเทคนิคและวิธีการที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน และประเมินผลการจัดการเรียนการสอน

ด้านทีมเรียนรู้ พบว่า ครูผู้สอนควรสังเกตการจัดการเรียนการสอน สัมภาษณ์ความพร้อมของตนเองและเพื่อนร่วมงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ เพื่อผลิตสื่อและนวัตกรรมใหม่ ๆ เก็บรวบรวมเป็นฐานข้อมูลและสามารถนำไปใช้ได้ในอนาคต และเข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรมการฝึกอบรมการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ เพื่อการจัดการเรียนการสอนและสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงานร่วมกัน

ด้านโครงสร้างและสิ่งสนับสนุน พบว่า ผู้อำนวยการสถานศึกษาและครูผู้สอนควรสามารถสำรวจ ประเมิน และสรุปผลงานเพื่อพัฒนาศักยภาพของครูผู้สอน โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการสอนและหาความรู้เพิ่มเติม ใช้ทรัพยากรของสถานศึกษาอย่างคุ้มค่าและให้เกิดประโยชน์สูงสุด และผู้อำนวยการสามารถให้กำลังใจกับครูผู้สอน เปิดโอกาสร่วมแสดงความคิดเห็น เพื่อออกแบบและจัดทำแบบการรายงานผล และมีการเก็บข้อมูลในรูปแบบออนไลน์ที่สถานศึกษาจัดทำขึ้น เพื่อความรวดเร็วในการทำงานและสามารถนำไปใช้งานได้อย่างต่อเนื่อง \

เอกสารอ้างอิง

ชูชาติ พ่วงสมจิตร. “ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพและแนวทางการนำมาใช้ในสถานศึกษา”.

วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 10(1): 34-41

- ปริศนา วิโนสยะ. (2562). การศึกษาสภาพและแนวทางการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 38 จังหวัดตาก. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยนเรศวร
ราชกิจจานุเบกษา. 2551 ก. เล่มที่ 125 ตอนที่ 43 ก.
- รัตนาวดี แสนยศ. (2563). แนวทางการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองบัวลำภูเขต 1: วิทยานิพนธ์ปริญญา ครุศาสตรมหาบัณฑิต คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- เรวณี ชัยเชาวรัตน์. (2556). กระบวนการเสริมสร้างความสามารถในการออกแบบการเรียนรู้การสอนของนักศึกษาปฏิบัติการวิชาชีพครูตามแนวคิดชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ: การวิจัยกรณีศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ลิวรี พิศุทธสนธพ. (2553). รูปแบบการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้เชิงวิชาชีพในสถาบันอุดมศึกษาคาทอลิก. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล.
- สุรศักดิ์ ชะมารัมย์. 2556. บทบาทของผู้นำต่อการพัฒนาองค์การสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้. (Online). <http://www.stou.ac.th/study/sumrit/>, 30 มีนาคม 2561.
- อำนาจ เหลื่อน้อย. (2561). รูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพของโรงเรียนมาตรฐานสากล. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัย ราชภัฏนครสวรรค์, นครสวรรค์.
- Best, J.W. (1981). **Research in Education**. New Jersey : Prentice Hall.
- Hord, S. M., James L. Roussin, William A. Sommers. (2008). **Leading Professional Learning Communities: Voices From Research and Practice**. Thousand Oaks, California: Corwin Press.

ผู้นำการเปลี่ยนแปลงพัฒนาสมรรถนะครูโรงเรียนเมืองนครราชสีมาโดยใช้
รูปแบบการบริหาร model “MANA’s Model” เพื่อยกระดับผู้เรียน
Leader of change in teacher competency development in
Muang Nakhon Ratchasima School using a management model
“MANA’s Model” to raise the quality of learners

มานะ ครุฑาโรจน์¹

Mana Karutharochana

Email: bossmana7@gmail.com

Received: January 28, 2022 Revised: June 29, 2023

Accepted: June 29, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสมรรถนะการปฏิบัติงานในปัจจุบันของครูโรงเรียนเมืองนครราชสีมา 2) เพื่อศึกษาผู้นำการเปลี่ยนแปลงพัฒนาสมรรถนะครูโรงเรียนเมืองนครราชสีมา โดยใช้รูปแบบการบริหาร “MANA’S Model” เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียน 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงพัฒนาสมรรถนะครูโรงเรียนเมืองนครราชสีมา โดยใช้รูปแบบการบริหาร “MANA’S Model” เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยการวิจัยครั้งนี้เป็นการการวิจัยเชิงพรรณนา (Description Research) สถิติที่ใช้ คือ มัชฌิมเลขคณิต (Arithmetic Mean : μ) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : σ) โดยนำค่ามัชฌิมเลขคณิตที่ได้เทียบกับเกณฑ์ผลการวิจัย พบว่า : 1. เพื่อศึกษาสมรรถนะการปฏิบัติงานในปัจจุบันของครูโรงเรียนเมืองนครราชสีมา มีผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก ครูโรงเรียนเมืองนครราชสีมา มีสมรรถนะการปฏิบัติงานที่เหมาะสมตามสมรรถนะหลักและสมรรถนะประจำสายงาน สมรรถนะหลัก ด้านการพัฒนาตนเอง ด้านการทำงานเป็นทีมด้านจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพครู ประกอบด้วย สามารถทำงานร่วมกับเพื่อนครูเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของโรงเรียนในฐานะชุมชนวิชาชีพ สมรรถนะประจำสายงานด้านการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย การสร้างนวัตกรรมเพื่อนำมาใช้ในการจัด การเรียนรู้ จัดกระบวนการเรียนรู้ให้มีความยืดหยุ่นได้ตาม

¹ ผู้อำนวยการโรงเรียน โรงเรียนเมืองนครราชสีมา สพ.น.นครราชสีมา เขต 1

ความเหมาะสม ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์และความมุ่งมั่น ตั้งใจในการถ่ายทอดความรู้ 2. เพื่อศึกษาผู้นำการเปลี่ยนแปลงพัฒนาสมรรถนะครูโรงเรียนเมือง นครราชสีมา โดยใช้รูปแบบการบริหาร “MANA ' S Model” เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียน มีผล การวิเคราะห์ข้อมูลที่ดีมาก 3. เพื่อหาแนวทางการพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงพัฒนาสมรรถนะ ครูโรงเรียนเมืองนครราชสีมา โดยใช้รูปแบบการบริหาร “MANA ' S Model” เพื่อยกระดับคุณภาพ ผู้เรียน มีผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ดีมาก

คำสำคัญ : (ผู้นำ), (การเปลี่ยนแปลง), (พัฒนาสมรรถนะครู)

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the current performance of teachers at Muang Nakhon Ratchasima School. 2. To study leaders of change to develop teachers' competencies at Muang Nakhon Ratchasima schools. By using the management model "MANA's Model" to raise the quality of learners 3) to study the approaches for developing leadership, change, and school teacher competency development. Nakhon Ratchasima By using the management model "MANA' S Model" to raise the quality of learners. This research was a descriptive research (Description Research). The statistics used were Arithmetic Mean : μ and Standard Deviation : σ . Research results criteria found that: 1. To study the current performance of teachers at MuangNakhonRatchasima School. There are data analysis results. Overall, it is at a very good level. Teachers at Muang Nakhon Ratchasima School had appropriate performance according to core competencies and competencies in their line of work, core competencies in personal development. Teamwork in ethics and professional ethics of teachers consisted of being able to work with fellow teachers to achieve the goals of the school as a professional community. competency in the field of learning management 2. To study leaders of change to develop teachers' competency at Muang Nakhon Ratchasima School. By using the management model "MANA ' S Model" to elevate the quality of learners. It has very good data analysis results. 3. To find ways to develop leadership, change, and develop teacher competency at Muang Nakhon Ratchasima School. By using the management model "MANA ' S Model" to raise the quality of learners. It has very good data analysis results.

Keywords: (leader), (change), (develop teacher competency)

1. บทนำ

สถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 (ระหว่าง ค.ศ. 2001 – 2100) มีการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อองค์การและพลเมืองโลกหลายด้าน ได้แก่ ความผันผวนทางเศรษฐกิจ การเข้าสู่สังคมสูงวัยของโลก การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่รวดเร็ว การปรวนแปรของสภาพภูมิอากาศ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภัยพิบัติทางธรรมชาติของโลก มีแนวโน้มเกิดความรุนแรงมากขึ้นและผลกระทบอื่นๆ อีกมากมาย² ทำให้องค์การทั้งภาครัฐและเอกชนต่างได้รับผลกระทบ จึงต้องมีการปรับเปลี่ยนให้อยู่รอดและมีความเหมาะสมกับสถานการณ์ดังกล่าว สำหรับด้านการศึกษาที่เช่นเดียวกัน เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอย่างมาก เปลี่ยนเป็นยุคสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ไร้พรมแดน ข้อมูลข่าวสารสามารถสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็วด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการพัฒนาการศึกษาของไทย จึงจำเป็นต้องเตรียมบุคลากรให้พร้อม การพัฒนา การศึกษาจึงต้องมุ่งพัฒนาคนให้เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ แต่การที่จะพัฒนาคนให้มีประสิทธิภาพเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการจัดการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นฐานของการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นไป³ การศึกษาเป็นกระบวนการสร้างความเจริญงอกงามให้แก่บุคคล สังคม ดังนั้น การจัดการศึกษาให้มีคุณภาพจึงเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้ได้ศักยภาพที่มีอยู่ในตัวคนได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ ทำให้เป็นคนที่มีรู้จักคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดเป็นระบบ คิดสร้างสรรค์ คิดแก้ปัญหาและคิดอย่างมีวิจารณญาณ สามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รู้จักพึ่งตนเองและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข⁴ ซึ่งในปัจจุบันโลกมีการแข่งขันกันทางวิทยาการและเทคโนโลยี สารสนเทศอย่างมากส่งผลให้สถานศึกษาต่าง ๆ ต้องปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการบริหารสถานศึกษาให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว กล่าวคือ สถานศึกษาต้องบริหารจัดการที่มีความเหมาะสมกับสถานการณ์มากยิ่งขึ้น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินการให้ประสบผลสำเร็จ การบริหารสถานศึกษาที่ดีนั้นย่อมต้อง

² สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สำนักงานกรฐมนตรี, 2560), หน้า 38.

³ สำนักบริหารการศึกษา, คู่มือทางปฏิบัติการจัดการศึกษา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อาสา รักษาตินแดน, 2550), หน้า คำนำ.

⁴ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน). (2555). **คู่มือการประเมินคุณภาพภายนอกรอบ 3 (พ.ศ. 2554 – 2558)**, (พิมพ์ครั้งที่ 4). (กรุงเทพฯ : ออฟเซ็ทพลัส, 2555), หน้า 33.

อาศัยหัวหน้างานที่มีความเป็นผู้นำที่ดีสอดคล้องกับแนวคิดของนพพงษ์ บุญจิตราดุล⁵ ที่ว่า นักบริหารที่ดีมักจะมีคุณสมบัติและลักษณะของผู้นำอยู่ด้วยเสมอ ดังนั้นผู้นำจึงเป็นหลักสำคัญต่อพัฒนาหน่วยงานให้เจริญก้าวหน้าอย่างยิ่ง

ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทำให้วงการศึกษาในประเทศไทย จำเป็นต้องตอบสนองต่อความท้าทายที่ต้องเผชิญ เราต้องการรูปแบบการทำงานที่สามารถพัฒนากรอบความคิดเพื่อการเรียนรู้แห่งศตวรรษที่ 21 เพื่อที่จะสามารถจัดการศึกษาตอบสนองต่อความต้องการที่กำลังจะเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เยาวชนไทยกำลังเผชิญอยู่ การศึกษาสำหรับศตวรรษที่ 21 ย้ำให้เห็นว่า เรากำลังอยู่ในช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสภาพแวดล้อมที่ประเทศต่าง ๆ มีความเชื่อมโยงกันมากขึ้นเรื่อย ๆ และระบบการศึกษาจำเป็นต้องปรับตัว โดยไม่ใช่แค่การปฏิรูปเพียงครั้งคราว แต่ต้องเป็นการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เพื่อตอบสนองความต้องการของเยาวชน สังคมและตลาดแรงงานทั้งในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งการศึกษาควรจะมุ่งเน้นการเตรียมความพร้อมให้เยาวชนมีทักษะที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิต และสอดคล้องกับสังคมในอนาคต⁶

ด้วยเหตุนี้จึงก่อให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาครั้งใหญ่ในประเทศไทย เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 โดยมีบทบัญญัติในมาตรา 81 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ให้มีการตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ขึ้นซึ่งถือได้ว่าเป็นกฎหมายการศึกษาฉบับแรกของประเทศไทยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาคครั้งสำคัญ ทั้งโครงสร้างการบริหารการศึกษาที่มีการยุบรวมหน่วยงานระดับกระทรวง คือ กระทรวงศึกษาธิการ ทบวงมหาวิทยาลัยและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ แล้วจัดตั้งกระทรวงศึกษาธิการขึ้นมาทำหน้าที่แทนหน่วยงานดังกล่าว และมีการปรับเปลี่ยนตำแหน่งข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาใหม่ทั้งหมด รวมทั้งมีการนำนวัตกรรมทางการศึกษามาใช้อย่างมากมาย ทั้งการกระจายอำนาจการบริหารด้านวิชาการ ด้านบุคลากร ด้านงบประมาณและด้านการบริหารทั่วไปไปสู่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา โดยมุ่งหวังให้เกิดประสิทธิภาพการบริหารการศึกษา ในการปฏิรูปการศึกษาดังกล่าวรัฐได้ระดมทั้งทรัพยากรและสรรพกำลังจากแหล่งต่าง ๆ อย่างมากมายในอันที่จะพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพสูงขึ้น ประกอบกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปี 2560 (ฉบับปัจจุบัน) กำหนดไว้ในมาตรา 54 ว่า รัฐต้องดำเนินการให้เด็กทุก

⁵ นพพงษ์ บุญจิตราดุล, หลักการบริหารการศึกษา. (กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์, 2559), หน้า 95.

⁶ อิวจ์ เดลานี, การศึกษาสำหรับศตวรรษที่ 21 การพัฒนาทักษะคือหัวใจสำคัญของการศึกษา, สืบค้น จาก <https://www.unicef.org/thailand/th/stories/> เข้าถึงเมื่อ 2 มีนาคม 2563.

คนได้รับการศึกษาเป็นเวลาสิบสองปี ตั้งแต่ก่อนวัยเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย รัฐต้องดำเนินการให้เด็กเล็กได้รับการดูแลและพัฒนา ก่อนเข้ารับการศึกษาตามวรรคหนึ่ง เพื่อพัฒนาร่างกาย จิตใจ วินัย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาให้สมกับวัย โดยส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย รัฐต้องดำเนินการให้ประชาชนได้รับการศึกษาตามความต้องการในระบบต่าง ๆ รวมทั้งส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิตและจัดให้มีการร่วมมือกันระหว่างรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคเอกชน ในการจัดการศึกษาทุกระดับ โดยรัฐมีหน้าที่ดำเนินการกำกับ ส่งเสริม และสนับสนุนให้การจัดการศึกษาดังกล่าวมีคุณภาพและได้มาตรฐานสากล ทั้งนี้ตามกฎหมายว่า ด้วยการศึกษาแห่งชาติซึ่งอย่างน้อยต้องมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ และการดำเนินการและตรวจสอบการดำเนินการให้เป็นไปตามแผนการศึกษาแห่งชาติด้วยการศึกษาทั้งปวงต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีวินัย ภูมิใจในชาติ สามารถเชี่ยวชาญได้ตาม ความถนัดของตน และมีความรับผิดชอบต่อครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ซึ่งจากการ ปฏิรูประบบการศึกษาดังกล่าวจะทำให้การบริหารจัดการในสถานศึกษาเกิดประสิทธิผลได้นั้น ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีลักษณะภาวะผู้นำสูง เป็นผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้สามารถ ปรับตัวให้เหมาะสม ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน

จากการปฏิรูปการศึกษาที่ผ่านมาส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบในการ บริหารจัดการศึกษามากขึ้น เช่น การพัฒนาระบบการบริหารจัดการสถานศึกษา การพัฒนาหลักสูตร การพัฒนา กระบวนการเรียนการสอน การพัฒนาวิชาชีพครูและบุคลากรทางการศึกษา เพื่อหวัง ผลว่าคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาจะสูงขึ้น โดยเฉพาะโรงเรียนที่มีส่วนพัฒนาโดยตรงต่อ นักเรียนให้มีคุณภาพสูงขึ้น กล่าวคือโรงเรียนแต่ละแห่งต้องร่วมมือกันพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา มีการจัดกระบวนการสอนที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน มุ่งให้ผู้เรียนมีคุณภาพและ มาตรฐานสูงขึ้น เอื้อต่อการพัฒนาตนเอง ชุมชน สังคมและประเทศอย่างยั่งยืน ซึ่งความสำเร็จใน การปฏิรูปการศึกษาดังกล่าวจะต้องประกอบด้วยบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงได้ก็คือ ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน กล่าวคือ ผู้บริหารโรงเรียนยุคปฏิรูป การศึกษานั้นต้องมีภาวะผู้นำที่เหมาะสมและเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลง จากผลที่เกิดจากความ เจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี การแข่งขันที่ไร้พรมแดน ภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจและภาวะที่มี ทรัพยากรจำกัด ผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์และมีความสามารถในการกระตุ้นให้บุคลากรในโรงเรียน

ได้ใช้ศักยภาพที่มีอยู่ปฏิบัติงานในหน้าที่ให้เกิดผลสำเร็จสูงสุดและต้องมีทักษะในการบริหารจัดการ การศึกษาในโรงเรียนให้เกิดผลสัมฤทธิ์ของงานสูงสุด⁷

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารโรงเรียนมีความสำคัญต่อความสำเร็จในการบริหารงานทั้ง 4 งาน โดยเฉพาะกลุ่มบริหารงานวิชาการ งานวิชาการของโรงเรียนจะประสบผลสำเร็จได้ผู้บริหารโรงเรียนต้องใช้ภาวะผู้นำ กระจายความรับผิดชอบอย่างเป็นธรรมไปสู่ครูผู้สอน ต้องรู้จักใช้ภาวะผู้นำให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลง เป็นตัวอย่างในด้านพฤติกรรม ภาวะผู้นำ เพื่อให้ครูเกิดความศรัทธา มีความเชื่อมั่นและมีความเลื่อมใสในตัวผู้บริหารโรงเรียน ทำให้โรงเรียนมีประสิทธิภาพสูงสุดและเป็นตัวกำหนดคุณภาพของการศึกษาในโรงเรียน อย่างไรก็ตามยังมีปัจจัยอื่นอีกหลายประการที่มีผลกระทบต่อคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน เช่น ปัจจัยนำเข้าด้านคุณลักษณะของผู้เรียน ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวนักเรียนและชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ วัสดุอุปกรณ์ด้านการจัดการเรียนการสอน การบริหารจัดการด้านการเรียนการสอน การนิเทศการเรียนการสอนของครู กระบวนการวัดผลและประเมินผล เป็นต้น ปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมาเมื่อพิจารณาแล้วพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนมีความสำคัญที่สุด เพราะผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้มีอิทธิพลเหนือการปฏิบัติงานของครูและบุคลากรทางการศึกษาทุกคนในโรงเรียน ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนเป็นสำคัญ⁸

จากการดำเนินการบริหารจัดการศึกษาของโรงเรียนเมืองนครราชสีมา พบว่า ด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนผ่านเกณฑ์ที่กำหนดแต่ยังไม่ดีเท่าที่ควร เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า นักเรียนขาดทักษะ การรวบรวมความรู้ จากความรู้เดิมแล้วสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ตามความคิดของตนเองได้อย่างมีหลักเกณฑ์ ขาดทักษะการคิดนอกกรอบและความคิดริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ มีน้อยครูส่วนใหญ่จัดกระบวนการเรียนการสอนเน้นเนื้อหาในบทเรียนและค่านิยมที่พึงประสงค์มากกว่าทักษะกระบวนการ เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้นักเรียนต้องใช้ความจำค่อนข้างสูง รวมทั้งการกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในโครงการต่าง ๆ ของโรงเรียนเพื่อพัฒนานักเรียนไม่สอดคล้องกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาตามเป้าหมายของหลักสูตรปัจจุบัน ประกอบกับการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้และการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของครูส่วนใหญ่ไม่ตรงตามสภาพจริง การจัดการกระบวนการเรียนรู้ในห้องสอนไม่ตรงกับตัวชี้วัดที่กำหนดไว้ในหลักสูตรของนักเรียนระดับชั้นเรียนนั้น ๆ นอกจากนี้การเรียนรู้ด้วยโครงการ ครูยังไม่สามารถจัดกระบวนการเรียนการสอนได้ครบ

⁷ เทียน ทองแก้ว, สมรรถนะ (Competency) : หลักการและแนวทางปฏิบัติ, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, 2560), หน้า 35.

⁸ Stephen P. Robbin, Administrative Process. (New Delhi : Prentice Hall of India 1997), P 3.

ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และไม่ทั่วถึงนักเรียนทุกคน อีกทั้งนักเรียนส่วนหนึ่งยังไม่ให้ความสำคัญกับการทดสอบระดับชาติ (O-Net) ทำให้ผลการสอบส่วนหนึ่งได้คะแนนไม่ถึงร้อยละ 50 ในวิชาที่มีการทดสอบ โดยเฉพาะคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และ จากผลการประเมินคุณภาพการศึกษา ระดับชาติดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่าเป็นผลมาจากภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนที่ยังไม่ดีเท่าที่ควร ต้องมีการปรับปรุงและพัฒนา สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ศรีนัย กนิษฐานพวงษ์⁹ ที่ว่าผู้บริหารโรงเรียนให้ความสำคัญต่อการบริหารงานวิชาการน้อยกว่าการบริหารงานบุคคล การบริหารงบประมาณและการบริหารทั่วไป แสดงว่าผู้บริหารโรงเรียนค่อนข้างละเลยและไม่ให้ความสำคัญกับการบริหารงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพนักเรียนโดยตรง ทั้งนี้อาจจะมาจากสาเหตุหลายประการ เช่น ขาดความรู้และทักษะด้านวิชาการ การบริหารเน้นบุคคลมากเกินไป ขาดการนิเทศ กำกับ ติดตามการจัดกระบวนการเรียนการสอนของครูอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ใช้การสั่งการตามลำดับชั้นอย่างเดียว โดยผ่านหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ อรพร อนุกรสวัสดิ์¹⁰ ที่พบว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโดยตรง กล่าวคือถ้าผู้บริหารโรงเรียนขาดความรู้และทักษะด้านการบริหารวิชาการ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนจะต่ำ ทำให้คุณภาพผู้เรียนไม่ดีเท่าที่ควร

จากสภาพปัญหาและสาเหตุดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยในฐานะผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนเมืองนครราชสีมา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 มีความสนใจที่จะศึกษาถึงผู้นำการเปลี่ยนแปลงพัฒนาสมรรถนะครูโรงเรียนเมืองนครราชสีมาโดยใช้รูปแบบการบริหาร “MANA’S Model” เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียนโดยใช้ภาวะผู้นำตามกรอบแนวคิดของบาส (Bass, 1985 : 545) มาเป็นกรอบแนวคิดของการวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้ผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษานำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพนักเรียน ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้สำคัญที่จะสะท้อนให้เห็นคุณภาพและประสิทธิภาพของการศึกษาที่จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาปรับปรุงให้ดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริหารงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนของครูและงาน

⁹ ศรีนัย กนิษฐานพวงษ์, การศึกษาการปฏิบัติงานวิชาการที่จะปฏิบัติจริงและที่ควรปฏิบัติของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จังหวัดพังงา, **วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, 2548), หน้า 130 -133.

¹⁰ อรพร อนุกรสวัสดิ์, ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนขนาดใหญ่ สังกัดกรุงเทพมหานคร, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2558), หน้า 147-150.

ที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพนักเรียน ซึ่งถือเป็นงานหลักหรือภารกิจหลักของสถานศึกษา¹¹ เพื่อจะได้้นำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางพัฒนาการศึกษาเพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียนให้สูงขึ้นต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสมรรถนะการปฏิบัติงานในปัจจุบันของครูโรงเรียนเมืองนครราชสีมา
2. เพื่อศึกษาผู้นำการเปลี่ยนแปลงพัฒนาสมรรถนะครูโรงเรียนเมืองนครราชสีมา โดยใช้รูปแบบการบริหาร “MANA’ S Model” เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียน
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงพัฒนาสมรรถนะครูโรงเรียนเมืองนครราชสีมา โดยใช้รูปแบบการบริหาร “MANA’ S Model” เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการการวิจัยเชิงพรรณนา (Description Research) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสมรรถนะการปฏิบัติงานในปัจจุบันของครูโรงเรียนเมืองนครราชสีมา 2) ศึกษาผู้นำการเปลี่ยนแปลงพัฒนาสมรรถนะครูโรงเรียนเมืองนครราชสีมา โดยใช้รูปแบบการบริหาร “MANA’ S Model” เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียน และ 3) ศึกษาแนวทางการพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงพัฒนาสมรรถนะครูโรงเรียนเมืองนครราชสีมาโดยใช้รูปแบบการบริหาร “MANA’ S Model” เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียน ผู้วิจัยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดรายละเอียดและขั้นตอนการดำเนินการวิจัยเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสมรรถนะการปฏิบัติงานในปัจจุบันของครู ด้วยการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์สมรรถนะการปฏิบัติงานในปัจจุบันของครูโรงเรียนเมืองนครราชสีมา จากรองผู้อำนวยการสถานศึกษาและหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ จำนวน 12 คน และสร้างแบบสอบถามเพื่อประเมินสมรรถนะการปฏิบัติงานครูโรงเรียนเมืองนครราชสีมาเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามรูปแบบ การบริหาร “MANA’S Model” จำนวน 1 ฉบับ

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาผู้นำการเปลี่ยนแปลงพัฒนาสมรรถนะครูโรงเรียนเมืองนครราชสีมา โดยใช้รูปแบบการบริหาร “MANA’ S Model” เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียนด้วยแบบสอบถามที่สร้างขึ้น กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 239 คน นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์สรุปเป็นแนวทางการเสริมสร้างขีดสมรรถนะการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนเมืองนครราชสีมาเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามรูปแบบการบริหาร “MANA’S Model” ในลำดับต่อไป

¹¹ กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือการบริหารโรงเรียนในโครงการพัฒนาการบริหารรูปแบบนิติบุคคล**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, 2546), หน้า 66.

ขั้นตอนที่ 3 นำเสนอแนวทางการพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงพัฒนาสมรรถนะครูโรงเรียนเมืองนครราชสีมา โดยใช้รูปแบบการบริหาร “MANA’ S Model” เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียน โดยนำผลสรุปที่ได้จากการศึกษาระยะที่ 2 มากำหนดหัวข้อในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อหาแนวทางการพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงพัฒนาสมรรถนะครูโรงเรียนเมืองนครราชสีมาโดยใช้รูปแบบการบริหาร “MANA’S Model” เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียนโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 9 คน และนำข้อเสนอแนะที่ได้จากการสนทนากลุ่มมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) สรุปเป็นแนวทางการดำเนินงานผู้นำการเปลี่ยนแปลงพัฒนาสมรรถนะครูโรงเรียนเมืองนครราชสีมาโดยใช้รูปแบบการบริหาร “MANA’ S Model” เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียนต่อไป

ขั้นตอนที่ 4 เขียนรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์และนำไปเผยแพร่ต่อสาธารณชน

4. สรุปผลการวิจัย

การนำเสนอสรุปผลการวิจัย ผู้วิจัยขอเสนอเป็นภาพรวมและข้อสรุปผลการวิจัยที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ตามลำดับ ดังนี้

1. สมรรถนะการปฏิบัติงานในปัจจุบันของครูโรงเรียนเมืองนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่าในปัจจุบันครูโรงเรียนเมืองนครราชสีมา ปฏิบัติหน้าที่ตามที่โรงเรียนมอบหมายด้วยความเต็มใจ ตั้งใจสอนนักเรียนให้เกิดการเรียนรู้ด้านวิชาการ ทักษะและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามเป้าหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 อย่างเต็มความสามารถ เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียนและผู้ปกครอง มีความกระตือรือร้นในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ยอมรับการนิเทศการจัดการเรียนการสอนด้วยความเต็มใจและเชื่อฟังคำแนะนำที่ผู้นิเทศแนะนำ แล้วนำไปปฏิบัติตาม มีความสามัคคีในหมู่คณะและกระตือรือร้นในการปฏิบัติหน้าที่ที่โรงเรียนมอบหมายด้วยการทำงานเป็นทีมได้อย่างสร้างสรรค์ ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความเสียสละและไว้วางใจเพื่อนร่วมงานซึ่งกันละกันด้วยการสื่อสารแบบกัลยาณมิตร ปฏิบัติตนตามระเบียบของทางราชการอย่างเคร่งครัด รักษาชื่อเสียงและเกียรติภูมิครู สามารถทำงานร่วมกับเพื่อนครูเพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายของภาระงานในฐานะชุมชนวิชาชีพและยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย จัดการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดี โดยใช้ความรู้ความสามารถ และทักษะอย่างเต็มที่ ใช้โอกาสที่ดีเข้ารับการอบรม ศึกษาต่อในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับงานในหน้าที่ที่ได้รับผิดชอบอย่างต่อเนื่อง จัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับนักเรียนแบบยืดหยุ่นตามความเหมาะสมกับระดับชั้นและความรู้ความสามารถ มุ่งมั่นตั้งใจในการถ่ายทอดความรู้และสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ นำนวัตกรรมการเรียนการสอนไปใช้ในการแก้ปัญหาการเรียนรู้และพัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานใน

หน้าที่อย่างยิ่ง วางตนเหมาะสมน่าเคารพนับถือ กล้าแสดงออกในทุกสถานการณ์และสามารถให้คำปรึกษาแก่เพื่อนร่วมงานในด้านต่าง ๆ ได้

2. ผู้นำการเปลี่ยนแปลงพัฒนาสมรรถนะครูโรงเรียนเมืองนครราชสีมา โดยใช้รูปแบบการบริหาร “MANA’ S Model” เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ดังนี้ 1) ด้านการบริหารจัดการ มีค่าเฉลี่ยสูงสุดระดับมากที่สุด คือมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล คาดการณ์และประเมินสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง รองลงมาระดับมากที่สุดคือ มีความสามารถในการวางแผนและประสานแผนได้ดี สามารถกำหนดแผนงานได้อย่างเหมาะสมและดำเนินการให้เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยในระดับต่ำสุดคือ มีความสามารถในการทำงานภายในสถานการณ์ที่กดดัน สามารถบริหารความเครียดและความกดดันที่เกิดขึ้นให้กลับคืนเข้าสู่สภาพปกติโดยเร็ว 2) ด้านการมอบหมายงาน มีค่าเฉลี่ยสูงสุดระดับมากที่สุด คือผู้บริหารทำให้ครูรู้สึกว่าจะตนไม่ต้องรับผิดชอบต่อการกิจที่ได้รับมอบหมายแต่ผู้เดียว แต่มีคณะกรรมการให้คำปรึกษาและสนับสนุนอย่างใกล้ชิด รองลงมาระดับมาก คือ ผู้บริหารมีความเชื่อมั่นในตนเองว่า เมื่อมอบหมายงานใดให้กับครูแล้ว ต้องให้เกียรติและเชื่อมั่นว่าครูทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยในระดับต่ำสุดอยู่ในระดับมาก คือ ผู้บริหารมอบหมายงานให้ครูทุกคนอย่างเหมาะสมไม่กระทบกระเทือนกับภาระงานการเรียนการสอนตามปกติ 3) ด้านการสร้างเครือข่าย มีค่าเฉลี่ยสูงสุดระดับมากที่สุด คือ ผู้บริหารแสวงหาผู้นำหลัก (Key Leaders) หรือบุคคลที่เป็นผู้นำของกลุ่มผู้เล่นหลักในโรงเรียน (หัวหน้างาน) และนอกโรงเรียน (ศึกษานิเทศก์) มีบทบาทสำคัญในการนำและผลักดันให้เกิดการร่วมแรงร่วมใจปฏิบัติงาน รองลงมาระดับมากที่สุดคือ ผู้บริหารแสวงหาครูแกนนำที่ดีในโรงเรียนที่เป็นเครือข่ายกลุ่มผู้เล่นหลัก (Key Actors) ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมและมีอิทธิพลเพียงพอในการผลักดันการทำงาน และนำการเปลี่ยนแปลงมาช่วยขยายเครือข่ายการทำงานออกไปในแนวกว้างในโรงเรียน ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดอยู่ในระดับมากที่สุด คือ ผู้บริหารแสดงบทบาทการเป็นผู้นำที่สำคัญของสังคมแห่งความรู้ โดยใช้เทคโนโลยีก้าวหน้าขั้นสูงเป็นเครื่องมือไปสู่ความสำเร็จของโรงเรียน 4) ด้านความสำเร็จร่วมกัน มีค่าเฉลี่ยสูงสุดระดับมากที่สุด คือผู้บริหารมีภาวะผู้นำทางวิชาการด้านการบริหารเพื่อมุ่งผลสัมฤทธิ์สูง รองลงมาระดับมากที่สุด คือโรงเรียนมีการเพิ่มอำนาจแก่สมาชิกการกระจายอำนาจความรับผิดชอบและการตัดสินใจแก้ปัญหาไปสู่ครูและบุคลากรทางการศึกษาทุกคนอย่างทั่วถึงกัน ค่าเฉลี่ยต่ำสุดในระดับมากที่สุด คือ โรงเรียนให้ความสำคัญกับคุณภาพโรงเรียน คุณภาพครูและคุณภาพนักเรียน และ 5) ด้านปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด คือ ผู้บริหารมีคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาพอเพียงรองลงมาอยู่ในระดับมากที่สุด คือ โรงเรียนบริหารจัดการให้ผู้เรียนที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามมาตรฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของแต่ละระดับชั้น ข้อที่มีค่าเฉลี่ยระดับต่ำสุดคือ

โรงเรียนมีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดจิตอาสาและมีส่วนร่วมใน กิจกรรมเพื่อ สังคมและสาธารณประโยชน์ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยสูงสุดของระดับการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียนเมือง นครราชสีมาที่เกิดจากผู้นำการเปลี่ยนแปลงพัฒนาสมรรถนะครูโรงเรียนเมืองนครราชสีมา โดยใช้ รูปแบบการบริหาร “MANA’ Model” เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดระดับมากที่สุดคือ ครูมีความยึดมั่นและมี อุดมการณ์ในการปฏิบัติงานให้ สถานศึกษาสามารถพัฒนาคุณภาพนักเรียนอย่างต่อเนื่อง รองลงมา คือ ผู้บริหารเปิดโอกาสให้ครูร่วมปฏิบัติงานและรับผิดชอบงานทุกประเภทที่จัดขึ้น ข้อที่ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดระดับมากที่สุดคือ ครูมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายการบริหารของสถานศึกษา โดยเฉพาะด้านการเรียนการสอน

3. แนวทางการพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงพัฒนาสมรรถนะครูโรงเรียนเมือง นครราชสีมา

โดยใช้รูปแบบการบริหาร “MANA’S Model” เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียน พบว่า

3.1 แนวทางการพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงพัฒนาสมรรถนะครู

ด้านที่ 1 การบริหารจัดการ ได้แก่ 1) ผู้บริหารโรงเรียนเปิดโอกาสให้ตัดสินใจเลือกวิธีการ ปฏิบัติงานได้อย่างอิสระ 2) เปิดโอกาสให้ครูแสดงความคิดเห็นและปฏิบัติงานได้อย่างสร้างสรรค์ และมีอิสระ หากมีข้อผิดพลาดเกิดขึ้นต้องไม่ตำหนิหรือลงโทษ 3) ให้ครูร่วมมือกันปฏิบัติงานเพื่อ ส่วนรวม 4) สวัสดิการที่ดีกับครู ทำให้ครูรู้สึกสบายใจในการปฏิบัติงานมากขึ้น 5) พัฒนาบุคลากร อย่างเป็นธรรมและทั่วถึง โดยการศึกษาดูงาน อบรม เพื่อแสวงหาองค์ความรู้ใหม่ ๆ 6) มีการ นิเทศ กำกับ ติดตามการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องและจริงจัง 7) ส่งเสริมให้ครูตัดสินใจครูอย่างมี เหตุผลด้วยตนเอง 8) แก้ไขจุดบกพร่องและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

ด้านที่ 2 การมอบหมายงาน ได้แก่ 1) ผู้บริหารโรงเรียนมอบหมายงานตามความสามารถ ของครูแต่ละคนตามความสมัครใจ 2) ส่งเสริมการทำงานของครูทั้งทางตรงและทางอ้อม 3) เรียนรู้ถึงความต้องการของครูและตอบสนองความต้องการของครูแต่ละคนได้อย่างเหมาะสม 4) ร่วมกับครูกำหนดกรอบการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ 5) ให้ขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานแก่ ครูอย่างสม่ำเสมอ 6) มอบรางวัลแก่ครูเมื่อครูทำงานประสบผลสำเร็จ 7) ไม่จับผิดการทำงานของ ครู แต่จะหาทางส่งเสริมสนับสนุนและช่วยแก้ไขหากพบว่ามีงานที่ตนเองมอบหมายครูทำได้ต่ำกว่า มาตรฐาน 8) ช่วยเหลือดูแลหรือมีส่วนรับผิดชอบในกรณีครูปฏิบัติงานในหน้าที่ผิดพลาดโดยไม่ ก้าวโทษใด ๆ เลย 9) ยอมรับศักยภาพของครูที่ทำงานได้ดีกว่ามาตรฐาน โดยให้โอกาสพัฒนา ตนเองด้วยการให้กำลังใจแทนการตำหนิ

ด้านที่ 3 การสร้างเครือข่าย 1) โรงเรียนสนับสนุนให้ครูทำวิจัยในชั้นเรียนเพื่อแก้ปัญหาการเรียนการสอน 2) ส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหากระตุ้นให้ครูหาวิธีแก้ปัญหาด้วยวิธีการใหม่ ๆ โดยใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา 3) นิเทศ กำกับ ติดตามการใช้เทคโนโลยีทางการศึกษาเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง 4) สนับสนุนให้ครูแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์การปฏิบัติงานร่วมกับครูต่างโรงเรียนและหน่วยงานทางการศึกษาและวิชาชีพอื่น 5) ประสานขอความอนุเคราะห์จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 ในการขอรับวิทยากร (ศึกษานิเทศก์) มาให้การอบรมและติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานของโรงเรียนทั้งในส่วนของผู้บริหารและครู เช่น การจับคู่โค้ชชิ่ง (Coaching) เป็นต้น

ด้านที่ 4 ความสำเร็จร่วมกัน ได้แก่ 1) ผู้บริหารสถานศึกษาต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี 2) เป็นผู้นำทางวิชาการ 3) จัดบรรยากาศการทำงานที่ดี 4) ให้ความสำคัญกับการนำผลการวิจัยในชั้นเรียนที่พัฒนาขึ้นมาใช้ปรับปรุงการเรียนการสอน 5) ส่งเสริม สนับสนุนให้ครูทำวิจัยในชั้นเรียน ทดลองแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ 6) จัดหาเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการบริหารจัดการและการจัดกระบวนการเรียนการสอนอย่างเพียงพอ 7) จัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียนและการจัดกระบวนการสอนของครู 8) ส่งเสริมให้ครูทำงานร่วมกันเป็นทีม 9) สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับครูด้วยการการปฏิบัติงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด 10) ส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจเพื่อกระตุ้นให้ครูและเครือข่ายอุทิศตนทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม 11) แต่งตั้งคณะกรรมการกำกับ ติดตามการปฏิบัติงานของครูเป็นระยะ ๆ

ด้านที่ 5 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ 1) ผู้บริหารโรงเรียนดำเนินการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดจิตอาสาและกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2) จัดกิจกรรมในโรงเรียนเรื่อง การทำความสะอาด ซ่อมบำรุงอาคารสถานที่ของโรงเรียน การอาสาช่วยครูปฏิบัติงานต่าง ๆ 3) จัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อบุคคล คณะบุคคล ชุมชน และองค์กรสาธารณะ ภายนอกโรงเรียน เช่น การช่วยงานสาธารณะ และช่วยเหลือเกื้อกูลผู้ด้อยโอกาส จัดค่ายกิจกรรมวิชาการหรือนันทนาการแก่ผู้ด้อยโอกาส การดูแลรักษาความสะอาด และการซ่อมบำรุงสถานที่สาธารณะ 4) จัดให้มีระบบการวัดผลและประเมินผลร่วมกับครู เพื่อทราบสภาพการปฏิบัติงานและหาวิธีการปรับปรุง แก้ไข พัฒนาการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ให้ได้มาตรฐานตามเป้าหมายที่กำหนด 5) แสวงหาและสร้างแนวทางการวัดและประเมินผลร่วมกันอย่างเป็นระบบ 3 ระยะ คือ ก่อนดำเนินการ ระหว่างดำเนินการ และเมื่อสิ้นสุดการดำเนินการ

3.2 แนวทางการพัฒนาระดับการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียนเมืองนครราชสีมา

1) ครูได้รับการนิเทศติดตามการดำเนินงานจากผู้บริหารอยู่เสมอ

2) ครูมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายการบริหารของสถานศึกษา โดยเฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องกับครูโดยตรง คือด้านวิชาการ ผู้บริหารควรมีการส่งเสริม สนับสนุนให้ครูมีส่วนร่วมในการวางแผนด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ผ่านกระบวนการคิด ดังนี้

- 2.1) ผู้บริหารโรงเรียนและครูร่วมกันค้นหาวิธีสอนที่สร้างพลังการเรียนรู้
- 2.2) ผู้บริหารโรงเรียนและครูร่วมกันทดลองและคิดเชิงนวัตกรรมต่อเนื่อง
- 2.3) ผู้บริหารโรงเรียนและครูร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการปฏิบัติ
- 2.4) ผู้บริหารโรงเรียนและครูสะท้อนบทเรียนร่วมกัน
- 2.5) ผู้บริหารโรงเรียนและครูสร้างชุมชนการเรียนรู้ (PLC) ในโรงเรียนร่วมกัน

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการบริหารโรงเรียนในโครงการพัฒนาการบริหารรูปแบบนิติ

บุคคล, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, 2546.

เทียน ทองแก้ว, สมรรถนะ (Competency) : หลักการและแนวทางปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, 2560.

นพพงษ์ บุญจิตราดุล. หลักการบริหารการศึกษา. (กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์, 2559.

ศรันย์ กษิษฐานุพงษ์. การศึกษาการปฏิบัติงานวิชาการที่จะปฏิบัติจริงและที่ควรปฏิบัติของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จังหวัดพังงา. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, 2548.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สำนักนายกรัฐมนตรีย, 2560.

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน). (2555). คู่มือการประเมินคุณภาพภายนอกรอบ 3 (พ.ศ. 2554 – 2558), (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ : ออฟเซ็ทพลัส, 2555.

สำนักบริหารการศึกษา, คู่มือแนวทางการจัดการศึกษา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อสาธิตศึกษา ดินแดน 2550.

อรพร อนุกรสวัสดิ์, ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนขนาดใหญ่ สังกัด

กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหาร
การศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2558).

ฮิวจ์ เดลานี. (2562). การศึกษาสำหรับศตวรรษที่ 21 การพัฒนาทักษะคือหัวใจสำคัญของ
การศึกษา, สืบค้น จาก <https://www.unicef.org/thailand/th/stories/> เข้าถึงเมื่อ 2
มีนาคม 2563.

Stephen P. Robbin. (1997). **Administrative Process**. New Delhi : Prentice Hall of India.

การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน
สำหรับโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร

LEARNING MANAGEMENT ACCORDING TO THE THREEFOLD TRAINING
FOR STUDENTS IN SCHOOLS UNDER BANGKOK METROPOLITAN
ADMINISTRATION

วนิดา กำพลรัตน์, Vanida Kumponratana¹

ระวิง เรืองสังข์, Rawing Ruangsanka²

พระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฺฒโน, PhramahaYannawat Thitavaddhano³

E-mail : Supanniga2561@gmail.com

Received: May 17, 2022 Revised: June 29, 2023

Accepted: June 29, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) มีวัตถุประสงค์เพื่อ

- 1) ศึกษาสภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร และ
- 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน สำหรับโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมพบว่า ด้านผู้เรียน: นักเรียนที่มีความต้องการพิเศษเรียนรู้ได้ช้า ทำให้เสียเวลาในการอธิบายในชั้นเรียน นักเรียนที่มีความต้องการพิเศษเรียนรู้ได้ช้า ทำให้เสียเวลาในการอธิบายในชั้นเรียน ด้านเนื้อหาวิชา: มีการวัดและประเมินผลขาดความรู้ความเข้าใจในการปรับหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพความบกพร่องของเด็กแต่ละคน ด้านสื่อ/แหล่งเรียนรู้ อุปกรณ์: สื่อและสิ่งอำนวยความสะดวกอาคารสถานที่ขาดความเหมาะสมกับเด็กพิเศษประเภทต่าง ๆ ด้านสภาพแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนรู้: การจัดห้องเรียนสะอาดเรียบร้อย อีกทั้ง

¹ ภาควิชาบริหารการศึกษา สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² คณะครุศาสตร์ ภาควิชาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

³ คณะครุศาสตร์ ภาควิชาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การจัดให้มีห้องเรียนให้มีแสงสว่างตามเกณฑ์มาตรฐาน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับบรรยากาศทางจิตวิทยาในชั้นเรียน: ผู้เรียนเข้าชั้นเรียนโดยไม่ได้รับประทานอาหารเช้า หรืออาหารกลางวัน สอนทางด้านตัวผู้สอนนั้นอาจจะมีอาการกดดันจากฝ่ายบริหารหรือจากครอบครัว เศรษฐกิจ และ

2) การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน สำหรับโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร โดยภาพรวม เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ด้านความถูกต้อง และเมื่อเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านความเป็นประโยชน์ และด้านความเหมาะสม ตามลำดับ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ด้านความเป็นไปได้

คำสำคัญ: (การจัดการเรียนรู้), (หลักไตรสิกขา), (โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร)

Abstract

This research was a research and development containing the following purposes;

1) to study the problem of learning management of students in schools under Bangkok Metropolitan's Administration; 2) to develop a learning management model according to the threefold training (Tri-Sikkha) principles for students in schools under Bangkok Metropolitan's Administration. The results of the study were found that 1) In overall, the problems of learning management for students in schools under Bangkok Metropolitan's administration were; On the learner side: students with special needs had slow ability in learning, needing more time to explain in class, In the aspect of subject's content: lack of knowledge and understanding for designing/adapting the course to suit each individual's disabilities, In the aspect of media/learning resources, tools and equipment: media, space, building and facilities were inadequate for different types of special needs, In the aspect of environment and learning atmosphere: classroom arrangements were clean and tidy. In addition, the provision of light settings in the classrooms were in accordance with standards, In the aspect of interaction between students and in-class psychological atmosphere: learners might attend the sessions without having breakfast or lunch prior to class And on the teacher side: teachers might have pressure from higher administrative levels or from personal concerns such as economic or family constraints. 2) As for developing Learning Management Model for schools under Bangkok Metropolitan's administration, Accuracy had highest average, and, when sorted in descending order, were Benefits and Appropriateness, while Feasibility had the lowest mean. 3) The result of proposing model of Learning Management in accordance with threefold

principles consisted of five important components: 1) the principle of learning management according to the threefold principles 2) the objectives of the learning management according to the threefold principles 3) the model of the student's learning management according to the threefold principles 4) the implementation of the model and 5) Conditions of success.

Keywords: (Learning Management), (Threefold), Schools under Bangkok Metropolitan)

1. บทนำ

การเรียนรู้ของมนุษย์ทำให้สามารถจัดการกับสถานการณ์ทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับชีวิตอย่างถูกต้อง เพราะหากไม่ทำให้เข้าใจเรื่องของชีวิต การเรียนรู้มันจะไม่เป็นประโยชน์อาจมีความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด การเรียนรู้จึงต้องควบคู่กับการดำเนินชีวิตไปด้วยกัน และชีวิตต้องเป็นชีวิตแห่งการเรียนรู้หรือเรียกว่าการเรียนรู้ตลอดชีวิต แต่สถานการณ์ของโลกในปัจจุบันมีเหตุการณ์เกิดขึ้นมากมายทั้งโรคภัยต่างๆ ที่เข้ามาเกิดขึ้นในโลก จนถึงการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในหลากหลายมิติของคนทั่วโลก ตั้งแต่การทำงาน การรักษาสุขภาพ แม้แต่การศึกษาเองก็ต้องเผชิญกับภาวะของการปรับตัวครั้งใหญ่เช่นเดียวกัน ซึ่งทำให้ทำให้ทั่วโลกต่างหันมามาตรการรับมือที่ดีที่สุด ก่อนมาลงเอยด้วยมาตรการเว้นระยะห่างทางสังคมหรือ Social Distancing จนนำไปสู่การปิดเมือง ปิดเศรษฐกิจ และปิดสถาบันการศึกษาในเวลาต่อมานั้น กลายเป็นสาเหตุให้นักเรียนจำนวนกว่า 1.5 พันล้านคน หรือมากกว่า 90% ของนักเรียนทั้งหมดในโลกได้รับผลกระทบถูกบั่นป่วนกระบวนการเรียนรู้ และบางส่วนยังประสบปัญหาเรื่องการเข้าถึงเทคโนโลยีที่เข้ามามีบทบาทในโลกการศึกษาแบบปัจจุบันทันด่วน ซึ่งให้เห็นถึงประเด็นด้านความเหลื่อมล้ำที่อาจรุนแรงสาหัสมากขึ้นเป็นทวีคูณ การมาเยือนของวิกฤตโรคระบาดทำให้เกิดคำถามเกี่ยวกับระบบการศึกษาหลากหลายด้าน เป็นต้นว่า เราจะออกแบบการเรียนรู้ในยุคโควิด-19 ให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไร ทักษะและหลักสูตรโลกการศึกษารูปแบบใหม่หลังจากนี้ควรมีหน้าตาแบบไหน เทคโนโลยีจะเข้ามามีบทบาทด้านการเรียนรู้หรือทำให้ความเหลื่อมล้ำแย่กว่าเดิม⁴ และจากสถานการณ์ของการระบาดโรคโควิด-19 ทำให้สถานที่ต่างๆ ต้องมีมาตรการที่ป้องกันการแพร่ระบาด หนึ่งในสถานที่ทางภาครัฐได้ออกมาตรการอย่างเข้มข้น คือ โรงเรียน ที่ได้มีการ

⁴ วีระยุทธ กาญจน์ชูฉัตร, โรคใหม่ สร้าง โลกแห่งการเรียนรู้ใหม่ : อนาคตการศึกษาไทยยุค

เลื่อนการเปิดภาคการศึกษาออกไปถึงเดือนกรกฎาคมนี้ เนื่องจากโรงเรียนเป็นแหล่งรวมตัวของนักเรียน คุณครู ผู้ปกครอง แม่ครัวและแม่บ้าน เป็นต้น และมีพฤติกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโรงเรียน เช่น การเรียน เล่น รับประทานอาหาร มักจะเป็นกิจกรรมทำร่วมกัน จึงมีโอกาสเสี่ยงต่อการแพร่กระจายของเชื้อโรคได้ง่าย⁵ ปัญหาดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนรู้ เด็กและเยาวชนไทยในปัจจุบัน ยังได้เผชิญกับปัญหาสังคมมากมาย เช่น ปัญหาอบายมุข ยาเสพติด อาชญากรรม ปัญหาครอบครัวแตกแยก เป็นต้น อันเนื่องมาจากความเจริญทางด้านวัตถุ เทคโนโลยี วิทยาศาสตร์และความตกต่ำทางด้านคุณธรรมจริยธรรมของคนในสังคมปัญหาสังคมหลายๆ ด้านส่งผลให้เด็กและเยาวชนมีสภาพจิตใจที่ตกต่ำและขาดคุณภาพชีวิตที่ดีงาม คือ ขาดศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมไทย ดังนั้นการปรับตัวเพื่อรองรับผลกระทบที่เกิดขึ้นจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อระบบสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งมีความสัมพันธ์กับวิถีของคนและชุมชน หากได้พัฒนาสร้างสรรค์ และนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตก็จะสามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาได้ โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชนเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญยิ่งของชาติที่ภาครัฐได้ให้ความสำคัญเป็นพิเศษ ตามนโยบายในด้านสังคมของรัฐบาลที่เน้นให้การศึกษาสร้างคนและสร้างความรู้สู่สังคมคุณธรรมการใช้พุทธธรรมนำการศึกษาอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ จะต้องศึกษาทำความเข้าใจพุทธธรรมอย่างถูกต้องแท้ ศึกษาอย่างลึกซึ้งต่อเนื่อง และศึกษาหลักพุทธธรรมตามความเหมาะสม แห่งวัยและผู้เรียนโดยใช้ปรากฏการณ์ชีวิตและสังคมมาเป็นตัวอย่าง ดังหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551⁶ ได้กำหนดจุดหมายของหลักสูตรที่มุ่ง พัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา และมีความสุข ให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองโลก ยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาค้นคว้า การประกอบ อาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ สอดคล้องกับแนวคิดของ วิจารย์ พานิช ได้กล่าวไว้ว่า ทักษะของบุคคลในศตวรรษที่ 21 ที่คนทุกคนต้องเรียนรู้ตั้งแต่ชั้นอนุบาลไปจนถึงมหาวิทยาลัย และตลอดชีวิต คือ 3R ได้แก่ Reading (อ่านออก), (W) Riting (เขียนได้) และ (A) Rithmetics (คิดเลขเป็น) 7C ได้แก่ Critical thinking & problem solving (ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะใน

⁵ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), คู่มือการจัดการโรงเรียนรับมือโควิด-19, [ออนไลน์] : <https://resourcecenter.thaihealth.or.th/> [25 มิถุนายน 2563]

⁶ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. (กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2552), หน้า 3-4.

การแก้ปัญหา) Creativity & innovation (ทักษะด้านการสร้างสรรค์ และนวัตกรรม) Cross-cultural understanding (ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์) Collaboration, teamwork & leadership (ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ) Communications, information & media literacy (ทักษะด้านการสื่อสาร สารสนเทศ และรู้เท่าทันสื่อ) Computing & ICT literacy (ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร) Career & learning skills (ทักษะอาชีพ และทักษะการเรียนรู้)⁷ การพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรม มีหลักของการเรียนรู้ 6 หลักดังนี้ 1) พระพุทธศาสนามองมนุษย์ในฐานะเอกัตบุคคล คือแต่ละคนมีนิสัย จริต ความต้องการ ความสนใจ และศักยภาพแตกต่างกัน ในเวลาเดียวกันมนุษย์ก็เป็นสมาชิกของ สังคม ซึ่งต้องอยู่ด้วยกัน อยู่ร่วมกับผู้อื่น 2) มนุษย์เป็นเวไนยสัตว์ หรือเวไนยบุคคล สามารถได้รับการสั่งสอนฝึกฝน และอบรมบ่มนิสัยได้ วัดได้ที่จิต ปัญญา และการแสดงออก 3) มนุษย์มีภาวะทางสติปัญญามาตั้งแต่กำเนิดที่เรียกว่า สขาคติปัญญา มนุษย์สามารถได้รับการพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ (โยคะปัญญา) ได้ และจำเป็นจะต้องได้รับการฝึกฝนอย่างต่อเนื่องยาวนาน 4) การเรียนรู้ของมนุษย์เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของมนุษย์ทั้งชีวิต การศึกษาจะต้อง พัฒนาทั้งกายและจิต พัฒนาขั้น 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ และเรียนรู้ไปตาม ความเจริญเติบโตตามพัฒนาการของชีวิต 5) การเรียนรู้ของมนุษย์ มีหลักไตรสิกขาเป็นแกนหลัก คือ การฝึกฝนตนเองเรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา โดยฝึกฝนตนเองเรื่องศีลเพื่อที่จะให้อยู่ได้ในสังคม ฝึกฝนสมาธิเพื่อที่จะ ควบคุมอารมณ์และภาวะของจิต ฝึกฝนปัญญา คือ ความรู้คิด ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ที่สำคัญที่สุด 6) การพัฒนาปัญญาหรือการทำให้เกิดปัญญา ต้องพัฒนาโดยการแสวงหาความรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการรวบรวมข้อมูลที่เรียกว่า สุตมยปัญญา การฝึกฝนค้นคิดคือ จินตามยปัญญา และเน้นการฝึกฝนตนเองคือ ภาวนามยปัญญา⁸ สังคมไทยในปัจจุบันเป็นยุคแห่งโลกาภิวัตน์ที่มีระบบทุนนิยมขับเคลื่อนให้เกิดการแข่งขัน ทำให้วิถี ชีวิตของคนไทยในด้านความเจริญทางจิตใจ ไม่มีความสมดุลกับความเจริญทางวัตถุคนหลงลืมหลักธรรมของ ศาสนาจนเกิดเป็นปัญหาพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ในที่สุด สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการไม่บรรลุผลสำเร็จตาม จุดหมายของการศึกษาในด้านคุณธรรมจริยธรรมอย่างชัดเจน ดังนั้น กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์สำหรับครูสังคมศึกษาเพื่อปลูกฝังจริยธรรมในผู้เรียนยุคศตวรรษที่ 21 จึงเป็นแนวทางสำคัญเพื่อสร้าง จิตสำนึกให้เด็กและเยาวชนยุคใหม่ให้

⁷ วิจารณ์ พานิช, *วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21*. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท ดาตา พับลิเคชั่น จำกัด, 2555), หน้า 19.

⁸ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, “รายงานการอภิปรายเรื่อง พุทธธรรมนำการศึกษาได้อย่างไร”, (กรุงเทพมหานคร: สกศ., 2544), หน้า 1-3

รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีในการ นำหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อช่วยเหลือหลอมพฤติกรรมของพลเมืองให้ สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสงบสุขและเจริญก้าวหน้าของประเทศไทย⁹ ปัจจุบันความรู้ ต่างๆ ในโลกขยายขอบเขตอย่างก้าวหน้า ประกอบกับประสิทธิภาพของเทคโนโลยีที่ทำให้ทุกคน สามารถเข้าถึงข้อมูลได้ภายในเวลาไม่กี่วินาที การศึกษาและเรียนรู้ที่ต้องอาศัย “ครู” เป็นผู้สอน ความรู้อาจไม่จำเป็นสำหรับเด็กในยุคศตวรรษที่ 21 แล้วก็ได้ ถ้าหากครูไม่รู้จักที่จะปรับเปลี่ยน บทบาทเป็น “ผู้ฝึก” หรือ “ผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้” เพื่อจุดประกายให้เด็กได้ ปฏิบัติตาม แล้ว อาจจะไม่ทันกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกยุคปัจจุบัน และอาจทำให้เด็ก เกิดความเบื่อหน่ายในกระบวนการเรียนรู้แบบเดิมๆ ซึ่งเด็กในยุคศตวรรษที่ 21 เป็นเด็กที่มีอิสระที่จะ เลือก แสดงความคิดเห็นเป็นตัวของตัวเอง มีความสนุกสนานและการเล่นเป็นส่วนหนึ่งของ งาน มีความร่วมมือและเป็นส่วนหนึ่งของทุกกิจกรรม ต้องการความรวดเร็วในการสื่อสาร หา ข้อมูลและตอบคำถาม และยังสร้างนวัตกรรมต่อทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิต¹⁰ ดังนั้นทั้งครูและศิษย์ต่าง ต้องพัฒนาและปรับตัวเข้าหากันให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคศตวรรษที่ 21 อย่าง หลีกเลียงไม่ได้

ยิ่งโลกพัฒนาไปมากเท่าไร ปัญหาสังคม และปัญหาศีลธรรมยิ่งมีมากและซับซ้อนมาก ยิ่งขึ้น และมักจะเกิดกับเด็กที่อายุน้อยลงขึ้นทุกที เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาการล่วงละเมิด ทางเพศ ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว การส่งเสริมการเรียนรู้และฝึกให้เด็กมี “ทักษะชีวิต” จะ สามารถช่วยป้องกันปัญหาได้ โดยให้เด็กรู้จักที่จะปฏิเสธ หรือ หลีกเลียงรู้จักการยืดหยุ่น และ ปรับตัว เป็นต้น ดังนั้น “ทักษะชีวิต” จึงเป็นสิ่งที่ละเลยไม่ได้ในยุคศตวรรษที่ 21 และปัญหา ดังกล่าว รวมทั้งการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ทักษะชีวิต ไม่สามารถจัดดำเนินการได้ตาม ลำพังโดยผลัการะให้กับครู หรือ โรงเรียนได้เพียงอย่างเดียวจำเป็นต้องมีที่ครอบครัว และชุมชนต้อง มามีส่วนร่วมในการร่วมกันพัฒนาเด็กร่วมกัน

จากเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาว่าหลักไตรสิกขาจะมาช่วยเป็นส่วนหนึ่งของการ จัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตได้อย่างไร จะมีรูปแบบและวิธีการอย่างไรที่จะทำ ให้กระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาขับเคลื่อน และเกิดทักษะชีวิตของเด็ก ให้เด็กสามารถอยู่

⁹ วิภาดา พินลา, “กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์สำหรับครูสังคมศึกษาเพื่อ ปลุกฝังจริยธรรมในผู้เรียนยุคศตวรรษที่ 21”, ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และ ศิลปะ ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (เดือนมกราคม – เมษายน 2559), หน้า 143

¹⁰ วิจารย์ พานิช, *วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท ตาตา พับลิเคชั่น จำกัด, 2555), หน้า 20

ในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างเหมาะสม แข็งแรงต่อไป และผู้วิจัยจึงได้ทำคุณิพนธ์เรื่อง รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน สำหรับโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร

2.2 เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน สำหรับโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร

3. วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัยมี 3 ขั้นตอน ประกอบด้วย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร โดยใช้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบ การจัดการเรียนรู้ หลักไตรสิกขาข้อมูลสถานศึกษา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากตำรา, บทความ, วารสาร, งานวิจัย, เว็บไซต์ และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาจากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนสำหรับโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร และแนวทางการแก้ไขปัญหในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียน ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน ประกอบด้วย โดยการเลือกแบบเจาะจง และกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือก โดยมีเครื่องมือ ได้แก่แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) มีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการวิเคราะห์แบบสามเส้า (Triangulation)

ขั้นตอนที่ 3 พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน สำหรับโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร โดยผู้วิจัยได้ทำการร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน สำหรับโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครจากข้อมูลที่ได้จากคำตอบในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 จากนั้นได้นำมาพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนสำหรับโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร โดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group) และนำผลที่ได้จากการสนทนากลุ่มมาทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากนั้นผู้วิจัยได้ทำการปรับแก้ไขตามผู้ทรงคุณวุฒิแล้วนำกลับไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิชุดที่สนทนากลุ่มทำการตรวจสอบความเหมาะสมอีกรอบ

4. สรุปผลการวิจัย

4.1 ผลการวิจัยเกี่ยวกับศึกษาสภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย

1) สภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอน ด้านผู้เรียน พบว่า ด้านการจัดการเรียนการสอนมีปัญหา คือ นักเรียนที่มีความต้องการพิเศษเรียนรู้ได้ช้า ทำให้เสียเวลาในการอธิบายในชั้นเรียน ปัญหาการจัดการเรียนรวมมีการดำเนินงาน ด้านการบริหารจัดการมีปัญหา คือ ครูการศึกษาพิเศษไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียน ด้านครูผู้สอนมีปัญหา คือ ครูผู้สอนไม่สามารถสอนนักเรียนได้เต็มศักยภาพครูผู้สอนยังขาดทักษะความรู้ในการสอนเด็กเรียนรวม ด้านการจัดการเรียนการสอนมีปัญหา คือ นักเรียนที่มีความต้องการพิเศษเรียนรู้ได้ช้า ทำให้เสียเวลาในการอธิบายในชั้นเรียน

2) สภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอน ด้านเนื้อหาวิชา พบว่า การวัดและประเมินผลขาดความรู้ความเข้าใจในการปรับหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพความบกพร่องของเด็กแต่ละคน ด้านการจัดการเรียนการสอนครูต้องมีความรู้ถึงวิธีสอนและใช้วิธีการสอนที่แตกต่างกันออกไป และปรับวิธีการสอนการให้งานที่มีความยากง่ายแตกต่างจากเด็กปกติทั่วไป

3) สภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อ/แหล่งเรียนรู้ อุปกรณ์ พบว่า สื่อและสิ่งอำนวยความสะดวกอาคารสถานที่ควรมีความเหมาะสมกับเด็กพิเศษประเภทต่าง ๆ และด้านการให้บริการสนับสนุนโดยสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครอง เพื่อรับรู้สภาพปัญหาของเด็กความต้องการให้ช่วยเหลือให้ความรู้ความเข้าใจถึงวิธีดูแลและพัฒนาเด็กที่มีความต้องการพิเศษ

4) สภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอน สภาพแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนรู้ พบว่า การจัดสภาพที่มีปัญหาได้แก่ การจัดห้องเรียนสะอาดเรียบร้อยและตกแต่งอย่าง มีการจัดห้องเรียนให้มีโต๊ะเก้าอี้สภาพเพียงพอกับจำนวนนักเรียน อีกทั้งการจัดให้มีห้องเรียนให้มีแสงสว่างตามเกณฑ์มาตรฐาน

5) สภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับบรรยากาศทางจิตวิทยาในชั้นเรียน พบว่า ผู้เรียนเข้าชั้นเรียนโดยไม่ได้รับประทานอาหารเช้า หรืออาหารกลางวัน ผู้เรียนเริ่มเรียนชั่วโมงแรกด้วยความรู้สึกหิวหรือบางครั้งผู้เรียนได้รับสิ่งกระทบกระเทือนใจติดตามมาเนื่องจากความไม่พร้อมดองในครอบครัว เป็นต้น สวนทางด้านตัวผู้สอนนั้นอาจจะมีทัศนคติจากฝ่ายบริหารหรือจากครอบครัว เศรษฐกิจ การทางอาหารเข้าก่อนมาสถานศึกษาของผู้สอนมีเพียงน้ำแ้วเดียวเท่านั้น

4.2 ผลการวิจัยการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของนักเรียนสำหรับโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร

จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์แล้วผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากผลลัพธ์ที่ได้จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 มาทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล เพื่อจะได้ยกร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน สำหรับโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร สำหรับเป็นเครื่องมือในการสนทนากลุ่มเพื่อพัฒนาต่อ ดังมีรายละเอียด ดังนี้ รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน สำหรับโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นรูปแบบที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยและนำผลจากการศึกษามายกร่างรูปแบบซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 5 ด้าน คือ 1) หลักการ

การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา 2) วัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา 3) ตัวแบบของการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน 4) การนำรูปแบบไปใช้ 5) เงื่อนไขแห่งความสำเร็จ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. หลักการจัดการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา

หลักการจัดการเรียนรู้เป็นความรู้พื้นฐานที่สำคัญสำหรับผู้ที่จะเป็นผู้สอน แม้ว่าผู้สอนจะมีเทคนิคการจัดการเรียนรู้เฉพาะ แต่ยังมีหลักการพื้นฐานเดียวกัน ซึ่งหลักการพื้นฐานนี้มี 4 ประการ คือ

1. หลักการเตรียมความพร้อมพื้นฐาน ได้แก่ การเตรียมตัวผู้สอนด้านความรู้ ด้านทักษะการจัดการเรียนรู้และด้านการแก้ปัญหาการจัดการเรียนรู้

2. หลักการวางแผนและเตรียมการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การเตรียมเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ การผลิตสื่อ เตรียมแบบทดสอบและข้อสอบ

3. หลักการใช้จิตวิทยาการเรียนรู้ เช่น หลักความแตกต่างระหว่างบุคคล หลักการเร้าความสนใจ หลักการเสริมแรง

4. หลักการประเมินผลและรายงานผล ซึ่งเกี่ยวกับการกำหนดจุดประสงค์การจัดการเรียนรู้ การสร้างและการใช้เครื่องมือการประเมิน การตีความหมายและการรายงานผลการประเมิน

2. วัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา

วัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมครูในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างตรงตามความต้องการของผู้เรียนโดยยึดหลักให้เด็กเกิดศรัทธา สมาธิ และปัญญา

2. เพื่อส่งเสริมให้ครูได้จัดการเรียนรู้แก่ผู้เรียนให้สามารถศึกษาได้ตลอดเวลาแม้ไม่ได้เข้าห้องเรียนปกติ ไม่จำกัดในเรื่องเวลาเรียนและประหยัดทั้งเวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทางและอื่น ๆ อีกทั้งเป็นการเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต

3. เพื่อสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการเรียนไปใช้ในการประกอบอาชีพและการพัฒนาวิชาชีพของตน นำความรู้ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันของตนอย่างมีคุณภาพ

3. ตัวแบบของการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน

ตัวแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของนักเรียน ประกอบด้วย 1) องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้ 2) กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ 3) หลักไตรสิกขาสำหรับการส่งเสริมการเรียนรู้ และ 4) กิจกรรม/โครงการส่งเสริมการเรียนรู้

1. องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้ ได้แก่

1) ข้อมูลสู่การจัดการเรียนรู้ (Input) ได้แก่ การวางแผนการจัดการเรียนรู้ซึ่งครอบคลุมทั้งด้านจุดประสงค์การจัดการเรียนรู้เนื้อหา การจัดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้การใช้สื่อการจัดการเรียนรู้และการวัดผลประเมินผล

2) กระบวนการจัดการเรียนรู้ (Process) เป็นขั้นตอนการดำเนินการจัดการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่เขียนไว้ ตั้งแต่ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ขั้นสรุป และขั้นวัดผลประเมินผลซึ่งขั้นที่สำคัญคือขั้นตอนการจัดการเรียนรู้เป็นขั้นที่ต้องใช้ทักษะและเทคนิคในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีที่สุด

3) ผลการจัดการเรียนรู้ (Output) เป็นขั้นตอนการประเมินผลพฤติกรรมของผู้เรียนว่าเกิดผลสัมฤทธิ์มากน้อยเพียงใด หลังจากที่ได้ผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้ไปแล้ว

4) ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) เป็นขั้นตอนการวิเคราะห์ผลจากการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับข้อบกพร่องและปัญหา โดยพิจารณาจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนเพื่อที่จะหาสาเหตุของปัญหาหรือข้อบกพร่องแล้วหา การปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ได้ระบบการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในการนำไปใช้ครั้งต่อไป

2. กระบวนการจัดการเรียนรู้

กระบวนการจัดการเรียนรู้นั้นจัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญองค์ประกอบหนึ่ง ซึ่งในที่นี้มีอยู่ 7 กระบวนการ ได้แก่ 1) ทักษะกระบวนการ 2) กระบวนการสร้างความคิดรวบยอด 3) กระบวนการสร้างความตระหนัก 4) กระบวนการปฏิบัติ 5) กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ 6) กระบวนการแก้ปัญหา และ 7) กระบวนการกลุ่ม ที่นำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ทักษะกระบวนการ อาจกล่าวได้ว่าทักษะกระบวนการเป็นการรวบรวมวิธีการจัดการเรียนรู้ต่างๆ เข้าด้วยกัน ผู้ที่จัดการจัดการเรียนรู้แบบนี้ไม่จำเป็นต้องกังวลว่าได้ดำเนินการตามลำดับขั้นหรือไม่ ครบทุกขั้นตอนหรือไม่ เพราะการจัดการเรียนรู้แต่ละครั้งมีจุดเน้นต่างกันการจัดการเรียนรู้ ครั้งที่หนึ่งอาจเริ่มจากขั้นที่ 1 แล้วไปเน้นขั้นที่ 4, 5, 6 เป็นต้น ผู้สอนอาจเน้นทักษะบางขั้นมาก และบางขั้นน้อยกว่า อย่างไรก็ตามทักษะกระบวนการทั้ง 9 ประการนี้เป็นสิ่งที่จะให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนมีนิสัยที่จะใช้กระบวนการเหล่านี้ในการคิดค้นคว้าหาความรู้ต่อไป ทักษะกระบวนการ 9 ประการมีขั้นตอนดังนี้

1) ขั้นตระหนัก ผู้เรียนตระหนักถึงปัญหา ความจำเป็น เห็นความสำคัญของปัญหานั้นและต้องการเรียนรู้หรือแก้ปัญหา

2) ขั้นวิเคราะห์ วิเคราะห์ผู้เรียนนำปัญหาแยกแยะหาสาเหตุ ความสำคัญและพิจารณาองค์ประกอบของปัญหา

3) ขั้นสร้างทางเลือกที่หลากหลาย ผู้เรียนเสนอแนวทางแก้ปัญหา โดยไม่ต้องกังวลว่าดีหรือไม่ดี

4) ขั้นประเมินและเลือกทางเลือก ผู้เรียนคิด อภิปรายถึงแนวทางแก้ปัญหาที่ได้ผลและตรงปัญหาที่สุด

5) ขั้นปฏิบัติตกลงวางแผนการปฏิบัติตามทางเลือกโดยวิธีต่างๆ เช่น ลงมือทำ หาความรู้

6) ขั้นปฏิบัติอย่างชื่นชม ผู้สอนติดตามให้กำลังใจและให้การยอมรับ เพื่อให้ผู้เรียนทุกคนให้ความร่วมมือด้วยความเต็มใจ

7) ขั้นประเมินระหว่างปฏิบัติผู้เรียนตรวจสอบการปฏิบัติงาน เพื่อตรวจความถูกต้อง เหมาะสม ผู้สอนให้การเสริมแรงตามข้อตกลง

8) ขั้นปรับปรุง ผู้เรียนยอมรับปัญหา ถ้ามีปัญหาก่อขึ้นในการทำงานผู้เรียนช่วยกันเสนอแนะและนำไปปรับปรุงด้วยตนเอง

9) ขั้นประเมินผลรวม ผู้เรียนทั้งชั้นสรุปการทำงานของตน

2. กระบวนการสร้างความคิดรวบยอด

มักใช้สอนคำนิยาม ศัพท์ และแนวคิดต่างๆ เช่น ในการจัดการเรียนรู้ความคิดรวบยอดเรื่อง “ดอกไม้จันทน์” มีขั้นตอนดังนี้

1) ขั้นสังเกต เป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับรูปร่าง ปริมาณ คุณสมบัติโดยใช้ประสาทต่างๆ คือ หู จมูก ลิ้น กายสัมผัส ในขั้นนี้ผู้เรียนอาจสงสัยว่าวัสดุที่จะใช้ในการประดิษฐ์ต่างๆ จึงไม่เหมือนกัน มีทั้งที่มีกระดาษ ลวด และกาบ เป็นต้น

2) ขั้นจำแนกความแตกต่าง เป็นการจำแนกกระดาษแต่ละชนิดมีผลต่อการประดิษฐ์อย่างไร

3) ขั้นหาลักษณะร่วม เป็นการกำหนดลักษณะร่วมบางประการของปัญหา

4) ขั้นระบุข้อความคิดรวบยอด เป็นการให้คำจำกัดความของดอกไม้จันทน์

3. กระบวนการสร้างความตระหนัก

มีกระบวนการ ดังนี้

1) ขั้นสังเกต ให้ผู้เรียนได้เห็น หรือสัมผัสกับปัญหา หรือวัตถุบางอย่าง

2) ขั้นวิจารณ์เห็นผลดีของการแก้ไขปัญห และผลเสียของการไม่อาจแก้ปัญหหรือการปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง

3) สรุป เห็นความสำคัญของปัญหา และพร้อมจะดำเนินการต่อปัญหาดังกล่าว

4. กระบวนการปฏิบัติ

มีขั้นตอน ดังนี้

1) ขั้นสังเกตรับรู้ รู้จักอุปกรณ์ในการปฏิบัติ เห็นตัวอย่าง ชื่อ และความหมาย

2) ขั้นทำตามแบบ แสดงแบบที่ละขั้นตอนจากพื้นฐานไปสู่ความซับซ้อนแล้ว ให้ผู้เรียนทำตามทีละขั้นตอนจนชำนาญ

3) ขั้นให้ทำเองโดยไม่มีแบบ ให้ผู้เรียนฝึกการปฏิบัติ โดยนำขั้นตอนย่อยมาประยุกต์เป็นงานรวม

4) ขั้นฝึกให้ชำนาญ เปลี่ยนสถานการณ์เปลี่ยนงานให้ผู้เรียนทำจนชำนาญ

5. กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นกระบวนการทางปัญญาซึ่งมีขั้นตอนตั้งแต่ การรับรู้ จำ เข้าใจ วิเคราะห์ และสังเคราะห์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ขั้นสร้างความคิดรวบยอด ให้ผู้เรียนสังเกต ทำกิจกรรมรับรู้ได้ความคิดรวบยอด เชื่อมโยงความสัมพันธ์ สรุปใจความได้ครบถ้วนถูกต้อง

2) ขั้นการอธิบาย ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นเชิงเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่กำหนด เน้นการใช้เหตุผล หลักการ กฎเกณฑ์ มีหลักฐานประกอบให้น่าเชื่อถือ

3) ขั้นการรับฟัง ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นตอบโต้คำวิจารณ์ และปรับเปลี่ยนความคิดเดิมของตนโดยไม่ใช้อารมณ์ถ้าได้ข้อมูลที่ดีกว่า

4) ขั้นเชื่อมโยงความสัมพันธ์เปรียบเทียบความแตกต่าง ความคล้ายคลึง และสรุปจัดกลุ่มที่เป็นพวกเดียวกันในเชิงเหตุและผลในลักษณะอุปมา-อุปมัย

5) ขั้นวิจารณ์ วิเคราะห์ วิจารณ์ จำแนกหาส่วนดี ส่วนด้อย ส่วนสำคัญ ส่วนไม่สำคัญของสิ่งนั้นๆ

6) ขั้นการสรุป สรุปผลอย่างถูกต้องตามข้อมูลในขณะนั้น

6. กระบวนการแก้ปัญหา

เป็นกระบวนการหาคำตอบ หรือแก้ปัญหาด้วยตนเอง มีขั้นตอนดังนี้

1) ขั้นสังเกต สัมผัสแล้วสำรวจหาความเหมือนกัน หรือแตกต่างกัน

2) ขั้นวิเคราะห์ผู้เรียนอภิปรายหัวข้อที่ตัวเองต้องการหาคำตอบที่สำคัญต่างๆ

3) ขั้นสร้างทางเลือก ผู้เรียนช่วยกันเสนอสมมุติฐานที่ตอบปัญหาต่างๆ ดังกล่าวตลอดจนกำหนดกิจกรรมเพื่อหาคำตอบให้กับทางเลือก

4) ขั้นเก็บข้อมูล ประเมินทางเลือก โดยผู้เรียนทำงานตามแผนและบันทึกสิ่งที่ค้นคว้าได้แล้วนำไปรายงานให้เพื่อนพิจารณาว่าสมมุติฐานหรือทางเลือกถูกต้องหรือไม่อย่างไร

5) ขั้นสรุป ผู้เรียนสังเคราะห์ความรู้ แล้วสรุป

7. กระบวนการกลุ่ม

การฝึกทำงานเป็นกลุ่มเพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะกระบวนการกลุ่ม โดยมีเป้าหมายการทำงานที่แน่ชัด ควรดำเนินการเป็นขั้นๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) ขั้นการมีผู้นำกลุ่ม “กลุ่มนักเกษตรน้อยอย่าลืมเลือกประธานกลุ่มก่อนนะครับ

2) ขั้นการกำหนดจุดประสงค์และวิธีการ “ขอบคุณครับที่เพื่อนๆ เลือกผมเป็นประธานกลุ่ม ตอนนี้มาช่วยกันคิดซิว่า เราจะต้องทำอะไรบ้าง” “เราต้องช่วยกันทำแปลงปลูกไม้ดอกไม้ประดับไง” “เราจะทำอย่างไรกันดีล่ะ”

3) ขั้นการรับฟังความคิดเห็นจากสมาชิก “ใครจะเสนออีกบ้าง ถ้าไม่มีก็เป็นอัน ตกลงว่าเราจะทำแปลงปลูกทานตะวันกันนะครับ”

4) ขั้นการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ “.....ตกลงว่านิคจะไปหาเมล็ด ส่วนผมจะไปหาจอบ หาเสียม น้อยไปหาบัวรดน้ำ หน้อยกับนุชไปเก็บขี้วัว เราทุกคนจะมาช่วยกันทำแปลงเพาะเมล็ดทานตะวัน แล้วก็รดน้ำทุกวัน ตกลงกันตามนี้นะ”

5) ขั้นติดตามผลและปรับปรุง “นุช ผมว่าตอนท้ายแปลงมันว่างๆ อยู่เนะ เราปลูกเพิ่มกันไหม” “นุชก็ว่าดีนะ แต่ลองถามเพื่อนคนอื่นๆ ดูหน่อยดีไหม”

6) ขั้นการประเมินผลและชื่นชมผลงาน “แปลงต้นทานตะวันของพวกเราสวยจริงๆ พรุ่งนี้ตัดดอกทานตะวันไปให้อาจารย์ผู้สอนกันดีไหม”

3. หลักไตรสิกขาสำหรับการส่งเสริมการเรียนรู้

การสอนแบบไตรสิกขามีความหมายถึงวิธีสอนที่นำกระบวนการฝึกอบรมและพัฒนาคนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาประยุกต์เป็นวิธีสอนที่เน้นการปฏิบัติ ผูกหัดอบรมตน ด้วยหลักของศีล สมาธิปัญญาที่ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติให้เห็นจริงด้วยตนเองและควบคุมพฤติกรรมของตนให้เป็นไปในทางที่ดี คือ

ศีล คือ การดำรงตนด้วยดีในสังคม รักษาระเบียบวินัยปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบทางสังคมให้ถูกต้อง มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีงามเกื้อกูลประโยชน์ ช่วยรักษาและ ส่งเสริมสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะในทางสังคมให้อยู่ในภาวะเอื้ออำนวยแก่การที่ทุก ๆ คน จะสามารถดำเนินชีวิตได้ดีงาม

สมาธิ คือ การฝึกให้มีจิตใจเข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ ควบคุมตนเองได้ดี มีสมาธิ มีกำลังใจสูง ให้เป็นจิตที่สงบ ผ่องใส เป็นสุข บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งรบกวน หรือทำให้ เคร่าหมอง อยู่ในสภาพเหมาะแก่การใช้งานมากที่สุด โดยเฉพาะการใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้ง และตรงตามความเป็นจริง

ปัญญา คือ การฝึกอบรมให้เกิดปัญญาวิริยที่รู้แจ้งชัดตรงตามสภาพความเป็นจริง ไม่เป็นความรู้ ความคิด ความเข้าใจที่ถูกบิดเบือน เคลือบคลุม ย่อมสับสน หรือพรั่นพรึง เพราะ อิทธิพลของกิเลสมีวิชาและตัณหาครอบงำจิตอยู่

4. การนำรูปแบบไปใช้

การนำรูปแบบไปใช้ ประกอบด้วย 1. ขั้นตอนสอน 2. การดำเนินการ 3. การประเมินผล มีรายละเอียดดังนี้

1. ขั้นตอนสอน ผู้สอนควรเตรียมในเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

1) ศึกษาข้อมูลของผู้เรียนทุกด้านทั้งด้านความสามารถ สติปัญญา ความสนใจ ประสบการณ์เดิม สภาพครอบครัว ฯลฯ โดยอาจจะศึกษาจากกระเบียนสะสม แบบสอบถาม หรือจากการสัมภาษณ์พูดคุย

2) กำหนดจุดประสงค์การจัดการเรียนรู้โดยระบุเป็นจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมและเขียนให้ครอบคลุมทั้งด้าน ความรู้ ความคิด ทักษะกระบวนการและ เจตคติ

3) เลือกเนื้อหาที่จะสอน โดยศึกษาจากหลักสูตร คำอธิบายรายวิชาและผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง จัดเนื้อหาให้ครบและเหมาะสมกับระยะเวลา สภาพผู้เรียนและสภาพแวดล้อม

4) พิจารณาเลือกเทคนิควิธีสอนหรือกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมสอดคล้องกับจุดประสงค์การจัดการเรียนรู้เนื้อหา ระยะเวลา สภาพผู้เรียนและสภาพแวดล้อม

5) จัดเตรียมสื่อการจัดการเรียนรู้แหล่งการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับเนื้อหา และกิจกรรม

6) จัดเตรียมและสภาพแวดล้อมทางการเรียน เช่น ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ โต๊ะ เก้าอี้ ป้ายนิเทศ แหล่งวิทยาการ และห้องสมุด ให้เหมาะสมและมีบรรยากาศที่ส่งเสริมสภาพการเรียนรู้

7) กำหนดวิธีการวัดผลประเมินผลให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การจัดการเรียนรู้

8) เขียนแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการจัดการเรียนรู้

2. ขั้นระหว่างสอน ควรดำเนินการจัดการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่เขียนไว้ตามลำดับขั้นดังนี้

1) ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน เป็นขั้นเตรียมความพร้อม ทบทวนความรู้เดิมและสร้างความสนใจแก่ผู้เรียน ขั้นนี้ไม่ควรใช้เวลามากนัก

2) ขั้นดำเนินการจัดการเรียนรู้เป็นขั้นที่สำคัญอีกขั้นหนึ่ง เป็นขั้นที่ผู้สอนต้องใช้เทคนิควิธีการจัดการเรียนรู้ต่างๆ ทักษะต่างๆ มาใช้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ได้ดีที่สุด ผู้สอนต้องเป็นผู้เลือกใช้เทคนิคการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนเอง และต้องปรับเปลี่ยนไปตามสภาพของเนื้อหา กิจกรรมและสภาพของผู้เรียน

3) ขั้นสรุป เป็นขั้นสรุปทบทวนความรู้และย้ำความเข้าใจในสิ่งที่ได้เรียนมาทั้งหมด ซึ่งในขั้นนี้อาจมีการวัดผลเพื่อเป็นการทบทวนความรู้ด้วย

3. ขั้นหลังการจัดการเรียนรู้ เป็นขั้นของการวัดผลประเมินผลการจัดการเรียนรู้ว่าเป็นไปตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ มีสิ่งใดที่ควรมีการปรับปรุง เพิ่มเติม แก้ไข เพื่อให้การจัดการจัดการเรียนรู้ในครั้งต่อไปได้ผลดียิ่งขึ้น

5. เงื่อนไขแห่งความสำเร็จ

1. ปรับใช้ตัวแบบให้เหมาะสมตามบริบทของสถานศึกษา

2. ความร่วมมือของ ผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง นักเรียน

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**. กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย, วิจารย์ พานิช. (2555). **วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท ตาตา พับลิเคชั่น จำกัด.
- วิภาดา พินลา, “กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์สำหรับครูสังคมศึกษาเพื่อปลูกฝัง จริยธรรมในผู้เรียนยุคศตวรรษที่ 21”, **ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม – เมษายน 2559**
- วีระยุทธ กาญจน์ชูฉัตร, **โรคใหม่ สร้าง โลกแห่งการเรียนรู้ใหม่ : อนาคตการศึกษาไทยยุคหลัง COVID-19** [ออนไลน์] : <https://www.the101.world/future-of-thai-education-after-covid19/> [25 มิถุนายน 2563]
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), **คู่มือการจัดการโรงเรียนรับมือโควิด-19**, [ออนไลน์] : <https://resourcecenter.thaihealth.or.th/> [25 มิถุนายน 2563]
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544). **รายงานการอภิปรายเรื่อง พุทธธรรมนำ การศึกษาได้อย่างไร**. กรุงเทพมหานคร: สกศ...

บทบาทของศาลเจ้ากับชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดอ่างทอง

The Roles of Shrines in Thai–Chinese Community in Angthong Province

ภูวมินทร์ วาดเขียน, Phuwamin Wadkean¹

นภัสสรณ์ เหลืองศักดิ์ศรี, Napatsorn Luengsakri²

ขวัญดาว มายู, Kwandaw Mayou³

Email: phuwamin@yahoo.co.th

Received: November 2, 2022 Revised: December 27, 2022

Accepted: December 27, 2022

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ ความเชื่อ พิธีกรรม การจัดองค์กร การดำเนินงานของศาลเจ้า โรงเจในจังหวัดอ่างทอง และศึกษาบทบาทของศาลเจ้า โรงเจที่มีต่อชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน และสังคม ผลการวิจัยพบว่าความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดอ่างทองมีลักษณะผสมผสานระหว่างความเชื่อในเทพเจ้าจีน ลัทธิเต๋า พุทธศาสนาเถรวาท และมหายาน ศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู และการนับผี พิธีกรรม ประเพณีส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับศาลเจ้า และโรงเจ ซึ่งปัจจุบันชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดอ่างทองยังรักษาความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณีดั้งเดิมไว้ โดยปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัย ความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณีของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดอ่างทอง แสดงให้เห็นถึงการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมในการอยู่อาศัยร่วมกันระหว่างชาวไทยเชื้อสายจีนกับชาวไทย ซึ่งเป็นแบบแผนที่มีมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ความเชื่อในเทพเจ้าทำให้เกิดประเพณีซึ่งแสดงให้เห็นระบบสัญลักษณ์ เป็นการแสดงออกถึงอารมณ์ความรู้สึก

¹อาจารย์ประจำกลุ่มวิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา Lecturer of Philosophy and Religion Division, Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

²อาจารย์ประจำสาขาวิชาการสอนภาษาจีน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา Lecturer of Chinese Teaching Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

³อาจารย์ประจำสาขาวิชาการสอนภาษาจีน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา Lecturer of Chinese Teaching Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

และเป็นการแสดงออกถึงการเป็นชาวไทยเชื้อสายจีน พิจารณาในมิติด้านเศรษฐกิจ การประกอบพิธีกรรม ประเพณีทำให้เกิดรายได้ทั้งกับชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน และสังคมภายนอก ยังปรากฏว่าพิธีกรรม ประเพณีช่วยหารายได้ให้กับองค์กรไม่แสวงหากำไรที่จัดตั้งโดยศาลเจ้า ศาลเจ้าบางแห่งใช้ที่ดิน อาคารของศาลเจ้าเพื่อหารายได้ ในมิติด้านสังคม องค์กรไม่แสวงหากำไรที่จัดตั้งโดยศาลเจ้า โรงเรียน มีการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งองค์กรฯ โดยองค์กรฯ และผู้นำองค์กรฯ มีความสัมพันธ์กับภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรทางศาสนา ชุมชน ฯลฯ

คำสำคัญ: (ศาลเจ้า), (ชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน), (จังหวัดอ่างทอง)

Abstract

This research aimed to study the history, beliefs, rituals, organizational management and operations of shrines and vegetarian canteens in Ang Thong province and to study the roles of shrines, and vegetarian canteens towards the communities of Thai people of Chinese descent and society. The findings revealed that the beliefs of Thai people of Chinese descent in Ang Thong Province were characterized by a combination of beliefs in Chinese gods, Taoism, Theravada Buddhism, Mahayana Buddhism, Brahmanism – Hinduism and Animism for most rituals, traditions related to shrines and vegetarian canteens. At present, Thai people of Chinese descent in Ang Thong still maintain their beliefs, rituals, and traditions by modifying them to suit the era. Beliefs, rituals, and traditions of Thai people of Chinese descent in Ang Thong Province have demonstrated the establishment of social norms in coexistence between Chinese–Thais and Thais, which is a long-standing pattern. Belief in gods has resulted in traditions that show a system of symbols as an expression of emotion and also an expression of being of Thai people of Chinese descent. When considering the economic dimension, ceremonies, traditions generate income for both the Thai–Chinese community and outside society. It also appears that the rites, traditions, have helped to raise money for the non-profit organizations set up by the shrines. Some shrines use the shrine's land, buildings to earn money. In the social dimension, non-profit organizations established by shrines, vegetarian canteens operates in accordance with the objectives of the organization's establishment by the organization and the organization's leaders has relationships with

various sectors, including the public sector, the private sector, religious organizations, communities, etc.

Keywords: Shrines, Thai-Chinese Community, Angthong Province

1. บทนำ

ในเขตจังหวัดอ่างทองมีชาวจีนที่อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งเป็นชุมชนหลายชุมชนกระจายอยู่ในหลายอำเภอ เมื่อชาวจีนอพยพเข้ามาได้นำคติความเชื่อแบบจีนเข้ามาด้วย เช่น ลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า การเคารพกราบไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ และประเพณีพิธีกรรมอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก หลักฐานที่แสดงให้เห็นคติความเชื่อของชาวจีนอพยพที่ปรากฏอย่างเด่นชัดคือศาลเจ้าจีนที่มีอยู่ตามอำเภอต่าง ๆ⁴ ศาลเจ้าเปรียบเสมือนเป็นระบบสัญลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายจีน ที่สร้างขึ้นมากเพื่อเป็นศูนย์รวมความสัมพันธ์หรือเพื่อสร้างสิ่งยึดเหนี่ยวให้แก่คนในกลุ่มของตน นักวิชาการด้านจีนศึกษาได้ให้ความหมายของศาลเจ้าไว้ว่าศาลเจ้าเป็นศาสนสถานที่ชาวจีนรวมกลุ่มสร้างขึ้น เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างคนกลุ่มภาษาเดียวกัน เป็นสถานที่ประดิษฐานรูปเคารพที่พวกตนติดตัวมาหรือกราบไหว้เทพเจ้าที่กลุ่มภาษาของตนเคารพนับถือ หรือสร้างขึ้นเพื่อเป็นศาลประจำเขต ๆ หนึ่งของชาวจีนทุกกลุ่มภาษาที่อาศัยอยู่ปะปนในเขตเดียวกัน⁵ ในปัจจุบันศาลเจ้ารวมถึงโรงเจ เป็นสถานที่ดำเนินกิจกรรมทางด้านความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีน และยังดำเนินงานด้านการกุศลที่ไม่แสวงหากำไร ศาลเจ้า โรงเจยังเป็นสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมทางด้านศิลปวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจของชาวไทยเชื้อสายจีนอีกด้วย

ในจังหวัดอ่างทองปรากฏศาลเจ้าและโรงเจที่ก่อตั้งขึ้นโดยกลุ่มชาวจีนกระจายอยู่ทั่วไปในหลายอำเภอ การดำเนินงานของศาลเจ้า โรงเจมีลักษณะทั้งที่ขึ้นทะเบียนกับทางราชการและไม่ได้ขึ้นทะเบียนซึ่งเป็นศาลเจ้าของเอกชน ศาลเจ้า โรงเจบางแห่งมีการจัดตั้งองค์การไม่แสวงหากำไร ประเภทมูลนิธิโดยมีคณะกรรมการเป็นผู้ดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของการก่อตั้ง ข้อมูลของสำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง แสดงให้เห็นจำนวนศาลเจ้าจีนในเขตจังหวัดอ่างทองที่ขึ้นทะเบียนสังกัดกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยมีจำนวนทั้งสิ้น 4 แห่ง ตั้งอยู่ที่อำเภอ

⁴คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542. **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จังหวัดอ่างทอง**. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. 2543) หน้า 184.

⁵พรพรรณ จันทโรนานนท์, **วิถีจีน**. (กรุงเทพมหานคร: ประพันธ์สาส์น. 2546) หน้า 81.

วิเศษชัยชาญ 3 แห่ง ได้แก่ ศาลเจ้าพ่อกวนอู ศาลเจ้าบุญเท่างอง และศาลเจ้าโรงเจไช่เต็งตัว อำเภอไชโย 1 แห่ง คือ ศาลเจ้ากวนอิมเนี้ยเนี้ย (เนี้ยว) นอกจากนั้นที่อำเภอเมืองอ่างทองมีโรงเจที่จดทะเบียนจัดตั้งองค์การไม่แสวงหากำไร 1 แห่ง คือ โรงเจเพ่งอ้งตัว

การดำเนินกิจการของศาลเจ้า โรงเจ สามารถพิจารณาได้ว่าเป็นการดำเนินงานด้านจิตวิญญาณความเชื่อ ตลอดจนการอนุรักษ์ และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมประเพณีจีน อย่างไรก็ตาม ศาลเจ้า โรงเจมีการดำเนินงานด้านอื่น ๆ ที่พิจารณาได้ว่าเป็นกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม การศึกษาเกี่ยวกับชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตจังหวัดอ่างทองที่ผ่านม่งเน้นศึกษาเฉพาะชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนในมิติด้านการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ และศึกษาเพียงบางชุมชนเท่านั้น ไม่ได้ศึกษาชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนในมิติด้านความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี ซึ่งสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับศาลเจ้า โรงเจ การศึกษาวิจัยนี้ศึกษาโดยพิจารณาศาลเจ้า โรงเจ ในฐานะที่เป็นสถานที่ซึ่งทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการทางด้านจิตวิญญาณและความเชื่อของชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน นอกจากนั้นยังมุ่งศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างศาลเจ้า โรงเจกับชุมชน และสังคมในมิติอื่น ๆ กล่าวคือ ด้านเศรษฐกิจ สังคม ฯลฯ การศึกษาวิจัยนี้สามารถทำให้เห็นบทบาทของศาลเจ้า โรงเจที่มีต่อชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน ตลอดจนสังคมภายนอก ซึ่งผลของการศึกษาจะสามารถเป็นแนวทางต่อการพัฒนาชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตจังหวัดอ่างทองซึ่งมีต้นทุนทางวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชน นอกจากนั้นยังช่วยให้เกิดการพัฒนากิจการดำเนินงานของศาลเจ้า โรงเจ รวมถึงองค์การไม่แสวงหากำไรที่จัดตั้งโดยศาลเจ้า โรงเจ ให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น การศึกษาวิจัยยังสามารถทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนกับสังคมภายนอกในมิติต่าง ๆ อีกด้วย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของศาลเจ้า โรงเจในเขตจังหวัดอ่างทอง
2. เพื่อศึกษาความเชื่อ พิธีกรรม การจัดองค์กร และการดำเนินงานของศาลเจ้า โรงเจในเขตจังหวัดอ่างทอง
3. เพื่อศึกษาบทบาทของศาลเจ้า โรงเจที่มีต่อชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน และสังคมในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจาก

1. เอกสารจดหมายเหตุ งานวิจัย หนังสือ บทความที่เกี่ยวข้อง

2.การเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยประชากรและกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ คณะกรรมการ ศาลเจ้า โรงเจ คณะกรรมการขององค์การไม่แสวงหากำไรที่จัดตั้งโดยศาลเจ้า โรงเจ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับศาลเจ้า โรงเจ ชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนที่ศาลเจ้า โรงเจ ตั้งอยู่ในเขต จังหวัดอ่างทอง จำนวน 20 คน ศาลเจ้า โรงเจ ที่ศึกษาประกอบด้วย ศาลเจ้าในความปกครอง ของกระทรวงมหาดไทย จำนวน 4 แห่ง และโรงเจที่จดทะเบียนจัดตั้งองค์การไม่แสวงหากำไร จำนวน 1 แห่ง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

1.การสังเกตการณ์แบบทั่วไปโดยผู้วิจัยเข้าไปสังเกตการณ์ที่ศาลเจ้า โรงเจ เพื่อเก็บข้อมูล เบื้องต้นทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ภายในศาลเจ้า และเข้าไปสังเกตการณ์แบบทั่วไปใน ชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนที่ศาลเจ้า โรงเจตั้งอยู่

2.การสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

4. สรุปผลการวิจัย

4.1 ประวัติความเป็นมา สภาพสังคม และเศรษฐกิจของชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน ในจังหวัดอ่างทอง

ในช่วงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีชาวจีนเข้ามาทำการค้าขายที่จังหวัดอ่างทองในหลายพื้นที่ และมีชาวจีนที่ได้ แต่งงานกับชาวอ่างทอง⁶ ชาวจีนได้สร้างศาลเจ้าขึ้นเพื่อใช้เป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวทางใจตามความ เชื่อของตน และได้มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง พัฒนาสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ และยังคงใช้ประโยชน์ มาจนถึงปัจจุบัน เช่น ศาลเจ้าพ่อกวนอู ตำบลศาลเจ้าโรงทอง อำเภอวิเศษชัยชาญ ซึ่งระบุว่าสร้าง ขึ้นเมื่อ พ.ศ.2372 ตรงกับรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว⁷ ยังปรากฏหลักฐานการ ตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพของชาวจีนที่จังหวัดอ่างทองในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธ เลิศหล้านภาลัย และรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวคือ ปรากฏชาวจีนทำ หน้าที่ “เจ้าภาษีนายอากร” นอกจากนั้นยังมีการ “ผูกปี่” ชาวจีนโดยทางราชการ การผูกปี่ ดังกล่าวนี้นี้เป็นภาษีทางตรงที่รัฐเรียกเก็บจากชาวจีนอพยพที่เป็นชาย ซึ่งไม่ถูกควบคุมอยู่ภายใต้ ระบบไพร่ ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวจีนได้ตั้งถิ่นฐานอยู่กัน

⁶พระยาพิพัฒน์นคร (ฉิม โปษยานนท์). ในงานผังศพมหาอำมาตย์ตรี พระยาพิพัฒน์นคร (ฉิม โปษยานนท์). (พระนคร: ม.ป.ท. 2497) หน้า 11.

⁷สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง. ทำเนียบทะเบียนศาลเจ้าทั่วราชอาณาจักร. (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เดอะสยาม เฮอริเทจ จำกัด. 2542) หน้า 146.

อย่างหนาแน่นที่อำเภอเมืองอ่างทองเนื่องจากปรากฏว่ามีชาวจีนทำหน้าที่เป็นกำนันตำบลตลาดหลวง นอกจากนั้นชาวจีนยังได้ตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ตามอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดอ่างทองอีกด้วย

สำหรับสภาพสังคมของชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดอ่างทอง ได้ปรากฏกลุ่มสมาคมลับหรือ “อั้งยี่” ซึ่งเป็นกลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มอิทธิพล (interest group) อยู่ที่ตำบลศาลเจ้าโรงทอง อำเภอวิเศษชัยชาญ กลุ่มนี้มีชื่อว่า “บึงหวย” นอกจากนั้นยังปรากฏข่าวในหนังสือพิมพ์ใน พ.ศ.2440 สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าเกิดเหตุการณ์ทะเลาะวิวาทระหว่างกลุ่มอั้งยี่เมืองอ่างทองกับชาวจีนต่างถิ่นที่วัดไชโยวรวิหาร^๑ อย่างไรก็ตามเมื่อทางราชการมีความพยายามในการปราบปรามกลุ่มอั้งยี่ในพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศ กลุ่มอั้งยี่ในอ่างทองก็ได้รับผลกระทบจากการปราบปรามโดยเจ้าหน้าที่รัฐด้วย และในเวลาต่อมากลุ่มอั้งยี่ได้สลายตัวไป กลุ่มชาวจีนได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการรวมกลุ่มเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ในลักษณะใหม่

4.2 ประวัติความเป็นมา ความเชื่อ พิธีกรรม การจัดองค์กร และการดำเนินงานของศาลเจ้า โรงเจในจังหวัดอ่างทอง

ในจังหวัดอ่างทองปรากฏศาลเจ้า โรงเจ ทั้งที่ขึ้นทะเบียนเป็นศาลเจ้าในความปกครองของกระทรวงมหาดไทย และไม่ได้ขึ้นทะเบียนซึ่งมีสถานะเป็นศาลเจ้า โรงเจของเอกชน ในปัจจุบันศาลเจ้าจีนในเขตพื้นที่จังหวัดอ่างทองที่ขึ้นทะเบียนเป็นศาลเจ้าในความปกครองของกระทรวงมหาดไทยมีจำนวน 4 แห่ง ตั้งอยู่ที่อำเภอวิเศษชัยชาญ 3 แห่ง ได้แก่ ศาลเจ้าพ่อกวนอู ศาลเจ้าบุญเท่าง และศาลเจ้าโรงเจไช้เต็งตัว อำเภอไชโย 1 แห่ง คือ ศาลเจ้ากวนอิมเนี้ยเนี้ย (เนี้ยว) ซึ่งศาลเจ้า โรงเจ ทั้ง 4 แห่ง มีความเชื่อ พิธีกรรม การจัดองค์กร การดำเนินงาน และมีบทบาทต่อชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน และสังคมที่แตกต่างกัน กล่าวคือ

1.ศาลเจ้าพ่อกวนอู อำเภอวิเศษชัยชาญ ก่อตั้งขึ้นโดยกลุ่มชาวจีนที่อพยพเข้ามาที่ตำบลศาลเจ้าโรงทอง ซึ่งการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนที่ชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทองสันนิษฐานว่าราว พ.ศ.2418 – 2420 มีการจับจองที่ดินทำการค้าโดยชาวจีน 3 กลุ่ม คือ จีนแต้จิ๋ว จีนแคะ จีนไหหลำ^๒ เมื่อเริ่มก่อตั้งชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทองได้ปรากฏสมาคมลับดำเนินกิจกรรมแบบ “อั้งยี่” มีการกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ขึ้นเพื่อเป็นการป้องกัน คุ้มครองและตัดสินคดีความของ

^๑จารุภัทร์ ธีสัมพร, ศาลเจ้าพ่อกวนอูวิเศษชัยชาญ ตำบลศาลเจ้าโรงทอง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง. (อ่างทอง: วรศิลป์การพิมพ์ 89 (แดง). 2550) หน้า 4, ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์, ผู้ร้ายบางกอก. (กรุงเทพมหานคร: เอี่ยมกระสินธุ์. 2558) หน้า 85 – 87.

^๒สมศักดิ์ ขอบท่าดี. ผู้ตรวจตราสอดส่องศาลเจ้าพ่อกวนอู ศาลเจ้าบุญเท่าง และเลขานุการมูลนิธิการกุศลวิเศษไชยชาญ. (27 เมษายน 2565). สัมภาษณ์.

ชุมชนชาวจีนด้วยกัน หรือชาวจีนกับชาวไทยในชุมชน ต่อมาทางราชการได้ทำการปราบปรามการรวมกลุ่มดังกล่าวนี้ ในระยะต่อมาชาวจีนกลุ่มนี้ได้สร้างศาลเจ้าขึ้นมีชื่อว่าศาลเจ้ากวนอู¹⁰ ศาลเจ้าพ่อกวนอู ได้มีสถานะเป็นศาลเจ้าในความปกครองของกระทรวงมหาดไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2508 ในปัจจุบันการบริหารงานของศาลเจ้าพ่อกวนอูมีผู้จัดการปกครองศาลเจ้า ผู้ตรวจตราสอดส่องศาลเจ้า นอกจากนี้ยังมีคณะกรรมการศาลเจ้าหรือเถาเน้ง ศาลเจ้าพ่อกวนอูได้มีการทำรายงานการดำเนินงานกิจการของศาลเจ้าส่งให้กับกระทรวงมหาดไทยเป็นครั้งคราวไม่สม่ำเสมอ¹¹ ในเรื่องความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีต่อศาลเจ้าพ่อกวนอู จากการศึกษาพบว่ามีลักษณะการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อในเทพเจ้าจีนและความเชื่อในพุทธศาสนา กล่าวคือ ภายในศาลเจ้านอกจากจะมีรูปเคารพเทพเจ้าจีนแล้ว ยังมีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ด้วย นอกจากนี้ยังมีการประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญตามประเพณีไทยที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เช่น การทำบุญสงกรานต์ ฯลฯ ยังปรากฏความเชื่อ และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวงจรกิจิต กล่าวคือ การทำบุญที่วัดในโอกาสต่าง ๆ เช่น ปรากฏหลักฐานแผ่นจารึกชื่อชาวจีนที่ทำบุญบริจาคเงินที่เสาพระอุโบสถวัดเขียน ตำบลศาลเจ้าโรงทอง การประกอบพิธีศพของชาวไทยเชื้อสายจีนชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทองซึ่งจะนิยมจัดขึ้นที่วัดในละแวกชุมชน มีการฌาปนกิจศพ และนำอัฐิของผู้วายชนม์ไปเก็บไว้ที่วัด ปรากฏหลักฐานการทำที่บรรจุอัฐิและมีป้ายอักษรจีนที่วัดหลวงสุนทราราม ตำบลศาลเจ้าโรงทอง

2.ศาลเจ้าบุญแท้ง ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำน้อยตรงข้ามศาลเจ้าพ่อกวนอู ในเขตหมู่ที่ 3 ตำบลไผ่จำศีล อำเภอวิเศษชัยชาญ ก่อสร้างใน พ.ศ.2445 อาคารของศาลเจ้าเป็นไม้สักทั้งหลัง ศาลเจ้าบุญแท้งได้มีสถานะเป็นศาลเจ้าในความปกครองของกระทรวงมหาดไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2508 ในปัจจุบันการบริหารงานของศาลเจ้าบุญแท้งมีผู้จัดการปกครองศาลเจ้า ผู้ตรวจตราสอดส่องศาลเจ้า ตลอดจนคณะกรรมการศาลเจ้าเป็นชุดเดียวกันกับศาลเจ้าพ่อกวนอู เนื่องจากศาลเจ้าทั้งสองแห่งมีการดำเนินงานกิจการต่าง ๆ ร่วมกัน ศาลเจ้าบุญแท้งได้มีการทำรายงานการดำเนินงานกิจการของศาลเจ้าส่งให้กับกระทรวงมหาดไทยเป็นครั้งคราวไม่สม่ำเสมอ ในเรื่องความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีต่อศาลเจ้าบุญแท้ง จากการศึกษาพบว่ามีลักษณะการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อในเทพเจ้าจีนและความเชื่อในพุทธศาสนา กล่าวคือ ศาลเจ้าบุญแท้งมีเทพเจ้าประธานคือ เทพเจ้าปู่แท้ง ปู่เท้าม่า และมีเทพเจ้าจีนองค์อื่น ๆ นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปพระศากยมุนีพุทธเจ้า พระอมิตาภพุทธเจ้า พระโฆษชัยคุรุพุทธเจ้า ศิลปะแบบจีน และพระพุทธรูปศิลปะ

¹⁰กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. ศาลเจ้า 100 ปี. (กรุงเทพมหานคร: บริษัท บพิธการพิมพ์ จำกัด. 2563) หน้า 451, จารุภัทร์ ธิพัฒพร, หน้า 7.

¹¹สมศักดิ์ ชอบทำดี. ผู้ตรวจตราสอดส่องศาลเจ้าพ่อกวนอู ศาลเจ้าบุญแท้ง และเลขานุการมูลนิธิการกุศลวิเศษชัยชาญ. (27 เมษายน 2565). สัมภาษณ์.

แบบไทย สำหรับรูปเคารพปูนเทากงซึ่งเป็นเทพเจ้าองค์ประธานของศาลเจ้ามีลักษณะอวบน้ำ พุงโต แสดงให้เห็นถึงสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ ภายในศาลเจ้ายังปรากฏ “เจ๊วต” รูปเทพเจ้าแบบศิลปะจีน แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานกันระหว่างวัฒนธรรมความเชื่อไทยกับจีนเข้าด้วยกัน ศาลเจ้าบุญเทากงมีเทศกาลงานประจำปี คือ ช่วงเดือนมีนาคม – เดือนเมษายน เป็นงานเทศกาล และแจกหีบศพ นอกจากนี้ในช่วงเดือนเมษายนมีการทำบุญประจำปีของศาลเจ้าในช่วงเทศกาลสงกรานต์ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ทำคุณประโยชน์ต่อศาลเจ้า และในช่วงเดือน 4 ตามปฏิทินจีน (พฤษภาคม) มีการเสี่ยงทายเพื่อขออนุญาตอัญเชิญรูปเคารพเทพเจ้าปูนเทากง ปูนเทามา ออกแห่ภายในชุมชนศาลเจ้าโรงทอง และพิธีกรรมในวันคล้ายวันเทวสมภพเทพเจ้าปูนเทากง¹²

3. ศาลเจ้าโรงเจไช้เต็งตั่ว ตั้งอยู่เลขที่ 150 หมู่ที่ 6 ตำบลศาลเจ้าโรงทอง อำเภอวิเศษชัยชาญ ก่อสร้างขึ้นใน พ.ศ.2450 สำหรับการดำเนินกิจการของศาลเจ้าโรงเจไช้เต็งตั่ว มีผู้จัดการปกครองศาลเจ้า ผู้ตรวจตราสอดส่องศาลเจ้า นอกจากนี้ยังมีคณะกรรมการของศาลเจ้าโรงเจ ศาลเจ้าโรงเจไช้เต็งตั่วได้มีการทำรายงานการดำเนินกิจการของศาลเจ้าส่งให้กับกระทรวงมหาดไทยเป็นครั้งคราวไม่สม่ำเสมอ ในเรื่องความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีต่อศาลเจ้าโรงเจไช้เต็งตั่ว จากการศึกษาพบว่ามีลักษณะการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อในเทพเจ้าจีนและความเชื่อในพุทธศาสนา กล่าวคือ ศาลเจ้าโรงเจไช้เต็งตั่วมีเทพเจ้าประธานหลายองค์ ได้แก่ พระศากยมุนีพุทธเจ้า พระอมิตาภพุทธเจ้า พระโฆษชยคุรุไวฑูรยประภาตถาคตพุทธเจ้า เจ้าแม่กวนอิม พระกษิติตรรกโพธิสัตว์ พระศรีอริยเมตไตรย เทพเจ้าปักเต้าแซกง เทพเจ้าหน้าซึ้งแซกง เทพเจ้าอยู่ท้อเทียนจุน ศาลเจ้าโรงเจไช้เต็งตั่วมีประเพณี พิธีกรรมที่สำคัญ คือ พิธีไหว้โหวโต่ว เทศกาลถือศีลกินเจ เทศกาลขนมบ๊ะจ่าง พิธีไหว้โหวโต่วหรือการเซ่นไหว้ดวงวิญญาณไร้ญาติจัดขึ้นในช่วงเดือนสิงหาคมของทุกปี สำหรับเทศกาลที่สำคัญและใหญ่ที่สุด คือ เทศกาลถือศีลกินเจ ซึ่งจัดในช่วงเดือนกันยายนหรือตุลาคม ของทุกปี เป็นเวลา 10 วัน¹³

4. ศาลเจ้ากวนอิมเนี้ยเนี้ย (เนี้ยว) ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งทิศตะวันตกอยู่เหนือวัดไชยวรวิหาร ตำบลไชโย อำเภอไชโย ก่อตั้งใน พ.ศ.2504 ปัจจุบันศาลเจ้ากวนอิมเนี้ยเนี้ย มีผู้จัดการปกครองศาลเจ้า ผู้ตรวจตราสอดส่อง ศาลเจ้ากวนอิมเนี้ยเนี้ยไม่มีการจัดโครงสร้างองค์การในการดำเนินกิจการของศาลเจ้า แต่มีผู้ที่ทำหน้าที่เหมือนคณะกรรมการดูแลศาลเจ้าซึ่ง

¹²สมศักดิ์ ขอบทำดี. ผู้ตรวจตราสอดส่องศาลเจ้าพ่อกวนอู ศาลเจ้าบุญเทากง และเลขานุการมูลนิธิการกุศลวิเศษไชยชาญ. (27 เมษายน 2565). สัมภาษณ์.

¹³สง่า ดิยานนท์. ผู้จัดการปกครองศาลเจ้าโรงเจไช้เต็งตั่ว. (16 กุมภาพันธ์ 2565). สัมภาษณ์. ธนบดี มาลัยศิริรัตน์. คณะกรรมการศาลเจ้าพ่อกวนอู วิเศษชัยชาญ. (19 มกราคม 2565). สัมภาษณ์.

เป็นคนในตระกูลยวบูรณ์ และตระกูลสรวลเสนห์ ศาลเจ้ากวนอิมเนี่ยเนี่ยได้มีการทำรายงานการดำเนินกิจการของศาลเจ้าส่งให้กับกระทรวงมหาดไทยเป็นครั้งคราวไม่สม่ำเสมอ ในเรื่องความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีต่อศาลเจ้ากวนอิมเนี่ยเนี่ย จากการศึกษาพบว่าประเพณี พิธีกรรมของศาลเจ้ากวนอิมเนี่ยเนี่ยได้เลิกไปในราว พ.ศ.2530 เนื่องจากคณะกรรมการในการจัดงานประเพณีแก่ชราที่มีสุขภาพไม่ดีบางส่วนเสียชีวิตและไม่มีผู้ที่ดำเนินงานต่อ การที่ศาลเจ้าอยู่ติดกับวัดไชยวรวิหาร ซึ่งเป็นวัดสำคัญของจังหวัดอ่างทอง ทำให้ชาวไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยในบริเวณนี้ได้มีความเชื่อในพุทธศาสนาอย่างชาวไทย ในปัจจุบันผู้ที่ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อที่ศาลเจ้ากวนอิมเนี่ยเนี่ย ประกอบด้วย ชาวไทยเชื้อสายจีนจาก 2 ตระกูลซึ่งมีบ้านพักอยู่ติดกับศาลเจ้า โดยทั้ง 2 ตระกูลนี้จะประกอบพิธีไหว้เจ้าในเทศกาลตรุษจีน และวันสาทรจีน ซึ่งไม่ได้เคร่งครัดในเรื่องรูปแบบของพิธีกรรมอย่างตายตัว อย่างไรก็ตามศาลเจ้ากวนอิมเนี่ยเนี่ยได้เป็นสถานที่สำคัญทางความเชื่อของกลุ่มคนจากภายนอกชุมชนซึ่งมีความศรัทธาต่อเทพเจ้าจีนโดยได้มาสักการะบูชาเป็นครั้งคราว ซึ่งเมื่อคนเหล่านี้ประสบผลสำเร็จจากการกราบไหว้ขอพรเทพเจ้าจึงได้ถวายสิ่งของต่าง ๆ ตลอดจนการบริจาคเงินเพื่อบูรณะซ่อมแซมศาลเจ้า¹⁴

ในส่วนของโรงแรมที่จดทะเบียนจัดตั้งองค์การไม่แสวงหากำไร ที่จังหวัดอ่างทองมี 1 แห่ง คือ โรงแรมเพ่งอังกิ้ว ตั้งอยู่ที่อำเภอเมืองอ่างทอง โรงแรมเพ่งอังกิ้วได้ขอจดทะเบียนกับทางราชการจัดตั้ง “มูลนิธิธรรมสถานโรงแรมเพ่งอังกิ้ว” เพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของจัดตั้งบริเวณซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงแรมเพ่งอังกิ้วในปัจจุบันสันนิษฐานว่าแต่เดิมเป็นที่ตั้ง “สุขศาลา” หรือสถานพยาบาลมาก่อน โดยตั้งอยู่ติดกับโรงเรือนของนายหลี่ชิน จิตรไทย สันนิษฐานว่านายหลี่ชินเป็นผู้ก่อตั้งโรงแรมเพ่งอังกิ้ว เนื่องจากปรากฏชื่ออยู่ในโฉนดที่ดินของโรงเรือนในลำดับต้น ๆ ในปัจจุบันโรงแรมเพ่งอังกิ้วมีการดำเนินกิจการโดยมีการจัดโครงสร้างองค์การ ประกอบด้วยตำแหน่งประธานโรงเรือน ทำหน้าที่บริหารจัดการงานของโรงเรือน นอกจากนั้นยังมีคณะกรรมการโรงเรือน ซึ่งมีการประชุมคณะกรรมการฯ เป็นครั้งคราวเมื่อมีวาระสำคัญหรือประชุมเพื่อเตรียมการจัดงานประเพณีของโรงเรือน¹⁵

สำหรับความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีต่อโรงแรมเพ่งอังกิ้ว มีลักษณะการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อในเทพเจ้าจีน ลัทธิเต๋า พุทธศาสนาเถรวาท พุทธศาสนามหายาน ศาสนา

¹⁴ยุวรัตน์ ผลทรัพย์. ผู้ดูแลศาลเจ้ากวนอิมเนี่ยเนี่ย. (2 กุมภาพันธ์ 2565). สัมภาษณ์. จีราภรณ์ สรวลเสนห์. ผู้ดูแลศาลเจ้ากวนอิมเนี่ยเนี่ย. (27 เมษายน 2565). สัมภาษณ์.

¹⁵ชัยรัตน์ สาธุเสน. คณะกรรมการศาลเจ้าอ่างทอง (กวนอู). (20 มีนาคม 2565). สัมภาษณ์. บรรลือ อัครานุวัตร. ประธานโรงแรมเพ่งอังกิ้ว ประธานกิตติมศักดิ์มูลนิธิธรรมสถานโรงแรมเพ่งอังกิ้ว. (20 มีนาคม 2565). สัมภาษณ์.

พราหมณ์ – ฮินดู เนื่องจากภายในโรงเจเพ่งอังต์ตัวปรากฏรูปเคารพต่าง ๆ โดยมีเทพเจ้าประธาน คือ พระมารดาแห่งดวงดาว (เต่าเหล่าห้วงกุง) นอกจากนั้นยังมีรูปเคารพเทพเจ้า 9 พระองค์ (กิ๋วอ้วงฮุกโจ้ว) ไฉชิงเอี้ย รูปเคารพพระสืวสี พระอรหันต์ในศาสนาพุทธนิกายเถรวาท รูปเคารพพระคเณศ เทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู นอกจากความเชื่อที่มีต่อโรงเจเพ่งอังต์ตัวแล้ว ชาวไทยเชื้อสายจีนยังมีความเชื่อถือต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบริเวณใกล้เคียงโรงเจ คือ ศาลเจ้าพ่อหนู เจ้าพ่อเวก เจ้าแม่ทับทิม ความเชื่อที่มีต่อศาลเหล่านี้เป็นความเชื่อของชาวไทยและชาวไทยเชื้อสายจีน ซึ่งอาศัยอยู่ร่วมกันในบริเวณชุมชนโรงเจ นอกจากนั้นชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่อำเภอเมืองอ่างทองมีการประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น ทำบุญตักบาตร การประกอบกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ให้กับวัดต่าง ๆ เช่น วัดสนามชัย ตำบลตลาดหลวง สำหรับงานประเพณี เทศกาลที่สำคัญของโรงเจ คือ เทศกาลถือศีลกินเจซึ่งจะจัดขึ้นในช่วงเดือนตุลาคมของทุกปี โดยมีระยะเวลา 10 วัน¹⁶

สำหรับบทบาทของศาลเจ้า โรงเจ ในจังหวัดอ่างทองที่มีต่อชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน ตลอดจนสังคมในวงกว้างนั้น จากการศึกษาพบว่า มีศาลเจ้า โรงเจ ที่ได้จัดตั้งองค์การไม่แสวงหากำไรดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคม จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ มูลนิธิการกุศลวิเศษไชยชาญ และมูลนิธิธรรมสถานโรงเจเพ่งอังต์ตัว มูลนิธิแต่ละแห่งมีการจัดองค์การ และการดำเนินงานที่แตกต่างกัน กล่าวคือ

1.มูลนิธิการกุศลวิเศษไชยชาญ จัดตั้งโดยศาลเจ้าพ่อกวนอู ได้รับอนุญาตให้จดทะเบียนจัดตั้งตั้งแต่วันที่ 9 กันยายน พ.ศ.2506 วัตถุประสงค์ของการก่อตั้งมูลนิธิฯ คือ 1.เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบอัคคีภัย วาตภัย และภัยอื่น ๆ โดยทั่วไป และ 2.เพื่อบำเพ็ญประโยชน์ ช่วยเหลือจัดการศพผู้อนาถาทั่วไปและจัดตั้งฌาปนสถาน¹⁷ การจัดโครงสร้างองค์การของมูลนิธิฯ ประกอบด้วย ตำแหน่งประธาน รองประธาน ผู้จัดการ และคณะกรรมการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ เช่น คณะกรรมการฝ่ายพิธีกรรมจีน เป็นต้น มูลนิธิฯ ได้ดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ในการจัดตั้ง มีการดำเนินกิจกรรมสาธารณกุศลต่าง ๆ ซึ่งในปัจจุบันมูลนิธิฯ มีบทบาทเป็นอย่างมากในการสนับสนุนการดำเนินงานของศาลเจ้าพ่อกวนอู และศาลเจ้าบุญเท่าง สำหรับรายรับของมูลนิธิฯ มาจากการจัดงานประเพณีอัญเชิญเทพเจ้า โดยมีคณะกรรมการดำเนินงานหรือเถื่อนั้น รายรับอีกส่วนหนึ่งมาจากตู้รับบริจาคที่ตั้งไว้ในศาลเจ้า ยังมีรายได้จากการให้เช่าหอประชุมของมูลนิธิฯ ใน

¹⁶เรืองชัย ลิ้มบุรณพันธ์. คณะกรรมการมูลนิธิธรรมสถานโรงเจเพ่งอังต์ตัว และคณะกรรมการศาลเจ้าอ่างทอง (กวนอู). (20 มีนาคม 2565). สัมภาษณ์.

¹⁷แจ้งความกระทรวงมหาดไทย เรื่อง ให้อำนาจจัดตั้งมูลนิธิ “มูลนิธิการกุศลวิเศษไชยชาญ” เป็นนิติบุคคล พุทธศักราช 2506, (2506, 27 พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 80.

การจัดงานต่าง ๆ เช่น งานมงคลสมรส เป็นต้น การดำเนินงานของมูลนิธิฯ รับผิดชอบการดำเนินงานเพียงบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับการจัดงานประเพณีของศาลเจ้าพ่อทวด กล่าวคือ งานประเพณีที่กระจาย มูลนิธิฯ ยังได้ดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคมในโอกาสต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น ช่วยเหลือผู้ประสบภัยหรือเกิดเหตุภัยพิบัติ การบริจาคเงินในการซ่อมแซมฌาปนสถานของวัดในพื้นที่อำเภอวิเศษชัยชาญ การช่วยเหลือเจ้าภาพในการประกอบพิธีศพของชาวไทยเชื้อสายจีน การทำบุญชื้อรายรับรายจ่ายในงานศพ ฯลฯ มูลนิธิฯ ได้ดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคมร่วมกับองค์กรทางศาสนา หน่วยงานราชการต่าง ๆ มูลนิธิฯ ยังมีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมจีนของชุมชนศาลเจ้าโรงทองที่สืบทอดมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน คือ คณะดนตรีจีน “หล่อโก้ว”

2. มูลนิธิธรรมสถานโรงเจเพ่งอังตั้งจัดตั้งขึ้นโดยโรงเจเพ่งอังตั้ง ได้รับอนุญาตให้จดทะเบียนจัดตั้งตั้งแต่วันที่ 12 มีนาคม พ.ศ.2556 วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งมูลนิธิ คือ 1. เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรมและกิจกรรมทางศาสนา 2. เพื่อดำเนินงานสาธารณประโยชน์หรือร่วมมือกับองค์การการกุศลอื่น ๆ และ 3. ไม่ดำเนินการเกี่ยวข้องกับการเมืองแต่ประการใด¹⁸ มูลนิธิธรรมสถานโรงเจเพ่งอังตั้งมีการจัดโครงสร้างองค์การ คือ มีตำแหน่งประธานกรรมการมูลนิธิ และคณะกรรมการดำเนินงานแต่ละฝ่ายซึ่งเป็นคณะกรรมการชุดเดียวกับคณะกรรมการของโรงเจมูลนิธิฯ มีการดำเนินกิจกรรมสาธารณกุศลทั้งในพื้นที่จังหวัดอ่างทอง และจังหวัดใกล้เคียง กิจกรรมสาธารณกุศลที่มูลนิธิฯ มีการดำเนินงาน เช่น การแจกทานในงานเทศกาลถือศีลกินเจ กิจกรรมถวายภัตตาหารในพิธีอุปสมบทพระสงฆ์ถวายเป็นพระราชกุศล การออกตรวจเยี่ยมผู้พิการ และผู้ด้อยโอกาสในเขตเทศบาลเมืองอ่างทอง การมอบอาหารให้กับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในช่วงเทศกาลสงกรานต์ในเขตเทศบาลเมืองอ่างทอง การมอบเงินและสิ่งของช่วยเหลือผู้ประสบอัคคีภัยที่อำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี ฯลฯ การจัดตั้งมูลนิธิฯ ทำให้เกิดความคล่องตัวในการบริหารโรงเจ สำหรับรายได้ของมูลนิธิฯ มาจากการบริจาค และค่าบริการที่จอดรถยนต์ในพื้นที่ของโรงเจเพ่งอังตั้ง มูลนิธิฯ มีความสัมพันธ์ทั้งกับภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรทางศาสนา ชุมชน ฯลฯ¹⁹

¹⁸ประกาศนายทะเบียนมูลนิธิจังหวัดอ่างทอง เรื่อง จดทะเบียนจัดตั้ง “มูลนิธิธรรมสถานโรงเจเพ่งอังตั้ง” พุทธศักราช 2556, (2556, 13 มิถุนายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 130.

¹⁹สมบุรณ์ ไพรัชเวชภัณฑ์. ประธานกรรมการมูลนิธิธรรมสถานโรงเจเพ่งอังตั้ง. (20 มีนาคม 2565). สัมภาษณ์. เรื่องชัย ลิ้มบุรณพันธ์. คณะกรรมการมูลนิธิธรรมสถานโรงเจเพ่งอังตั้ง และคณะกรรมการศาลเจ้าอ่างทอง (ทวนอู). (20 มีนาคม 2565). สัมภาษณ์. สรรวย สุทธิพงศ์เกียรติ. กรรมการและเหรัญญิก มูลนิธิธรรมสถานโรงเจเพ่งอังตั้ง. (20 มีนาคม 2565). สัมภาษณ์.

ศาลเจ้าในจังหวัดอ่างทองยังมีบทบาทต่อชุมชน และสังคมในการให้เช่าที่ดิน อาคารของศาลเจ้า กล่าวคือ ศาลเจ้ากวนอิมเนี่ยเนี่ยมีทรัพย์สินเป็นที่ดิน และอาคารบริเวณโดยรอบศาลเจ้า จึงได้ให้เช่าที่ดิน และอาคารโดยเริ่มให้เช่าประมาณก่อน พ.ศ.2500²⁰ ในปัจจุบันมีจำนวนผู้เช่าที่ดิน และอาคารของศาลเจ้ากวนอิมเนี่ยเนี่ย จำนวนทั้งสิ้น 16 ราย แบ่งเป็นเช่าที่ดินเพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัย 11 ราย เช่าที่ดินและอาคาร 4 ราย เช่าอาคาร 1 ราย ในจำนวนนี้มีเทศบาลตำบลเกษไชโยเป็นผู้เช่ารวมอยู่ด้วย ที่ดินอีกแปลงหนึ่งที่เป็นของศาลเจ้า คือ บริเวณลานจอดรถซึ่งอยู่ติดกับเทศบาลตำบลเกษไชโย ชาวบ้านที่พักอาศัยในบริเวณนั้นสามารถนำรถมาจอดได้ซึ่งถือเป็นการช่วยเหลือสังคม นอกจากนั้นเมื่อวัดไชโยวรวิหารจัดงานเทศกาลประจำปี ศาลเจ้าได้ให้ผู้ประกอบการเอกชนดำเนินการรับฝากรถของผู้ที่ทำงาน ซึ่งสร้างรายรับให้กับศาลเจ้าอีกส่วนหนึ่ง การพัฒนาที่ดินของศาลเจ้ายังมีการสร้าง “ตลาดศาลเจ้านิเวศ” เป็นตลาดสดให้ผู้ค้าเช่าพื้นที่ค้าขาย เก็บค่าเช่าผู้ค้ารายเดือน²¹

สำหรับบทบาททางสังคมของผู้นำองค์กรไม่แสวงหากำไรที่จัดตั้งโดยศาลเจ้า โรงเจในจังหวัดอ่างทองปรากฏในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งมีผลกระทบทั้งต่อชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน และสังคมในวงกว้าง บทบาทดังกล่าวนี้สามารถอธิบายและแสดงให้เห็นถึง “เครือข่ายความสัมพันธ์” ของชาวไทยเชื้อสายจีนกับสังคมได้เป็นอย่างดี บทบาททางสังคมของผู้นำองค์กรไม่แสวงหากำไรที่จัดตั้งโดยศาลเจ้า โรงเจ ในจังหวัดอ่างทอง สามารถแบ่งได้เป็น 2 บทบาท กล่าวคือ บทบาทในการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง และบทบาทในการดำเนินกิจกรรมด้านสังคมสงเคราะห์ ทั้ง 2 บทบาทนี้มีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่ช่วยส่งเสริมกันและเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับองค์กรไม่แสวงหากำไรที่จัดตั้งโดยศาลเจ้า โรงเจ นอกจากนั้นยังปรากฏว่าการดำรงตำแหน่งกรรมการในองค์กรไม่แสวงหากำไรที่จัดตั้งโดยศาลเจ้า โรงเจ ได้ส่งผลให้สังคมวงกว้างได้รู้จักตัวกรรมการฯ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อธุรกิจที่กรรมการฯ บางคนเป็นผู้ประกอบการ การเป็นที่รู้จักได้ทำให้การประกอบธุรกิจมีรายได้เพิ่มขึ้น เป็นประโยชน์ต่อองค์กรฯ โดยการนำรายได้ที่มาจากส่วนที่เป็นกำไรจากการประกอบธุรกิจมาบริจาคให้กับองค์กรฯ²²

5. อภิปรายผลการวิจัย

ความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดอ่างทอง มีลักษณะการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อในเทพเจ้าจีน ลัทธิเต๋า พุทธศาสนาเถรวาท พุทธศาสนาเถรวาท ศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู

²⁰ประยูร รักซ้อน. ผู้เช่าที่ดินศาลเจ้ากวนอิมเนี่ยเนี่ย. (24 พฤษภาคม 2565). สัมภาษณ์.

²¹ยุวรัตน์ ผลทรัพย์. ผู้ดูแลศาลเจ้ากวนอิมเนี่ยเนี่ย. (2 กุมภาพันธ์ 2565). สัมภาษณ์.

²²เรืองชัย ลิ้มบุญรัตน์. คณะกรรมการมูลนิธิธรรมสถานโรงเจเพ่งอังตัว และคณะกรรมการศาลเจ้าอ่างทอง (กวนอู). (20 มีนาคม 2565). สัมภาษณ์.

และการนับถือผี โดยพิธีกรรม ประเพณี ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับศาลเจ้า และโรงเจ ในปัจจุบันชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดอ่างทองยังคงรักษาความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณีดั้งเดิมไว้ โดยมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัย พิธีกรรม ประเพณีบางอย่างไม่ได้ถือปฏิบัติในปัจจุบัน เมื่อพิจารณาจากแนวคิดการตีความสัญลักษณ์ของ Geertz²³ ที่อธิบายว่าสัญลักษณ์ทางศาสนาช่วยให้มนุษย์รู้จักการตั้งเป้าหมายและลงมือทำบางสิ่งบางอย่าง และแนวคิดสัญลักษณ์ในพิธีกรรมของ Turner²⁴ ที่อธิบายว่าสัญลักษณ์ของความเชื่อจะปรากฏอยู่ในวัตถุสิ่งของในพิธีกรรมซึ่งถือเป็นช่วงเวลาพิเศษที่สมาชิกของสังคมจะออกมาทำท่ายหรือเชิดชูระเบียบ กฎเกณฑ์ และระบบคุณค่าต่าง ๆ ทั้งแนวคิดของ Geertz และ Turner ได้แสดงให้เห็นว่าความเชื่อจะถูกแสดงออกผ่านสัญลักษณ์ที่เป็นรูปธรรมและจับต้องได้ การศึกษาสัญลักษณ์ที่เป็นรูปธรรมจะนำไปสู่การทำความเข้าใจมนุษย์ซึ่งดำรงอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การทำความเข้าใจจะพิจารณาจาก “กระบวนการ” และ “ปฏิบัติการ” ที่มนุษย์นำความรู้ต่าง ๆ มาใช้สร้างตัวตน และดำรงอยู่ในชีวิตประจำวันภายใต้พลวัตของความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง นำความเชื่อไปใช้ในบริบทต่าง ๆ ภายใต้การควบคุมของสถาบันทางสังคมซึ่งปรากฏอยู่ในชุมชนท้องถิ่นและชุมชนเมืองสมัยใหม่

การศึกษาพบว่าความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณีของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดอ่างทอง ได้แสดงให้เห็นถึง “อารมณ์” และ “บรรทัดฐานทางสังคม” ของชาวไทยเชื้อสายจีน โดยพิจารณาจากรูปเคารพ ความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี กล่าวคือ ความเชื่อในเทพเจ้าปึงเถ่ากง ถูกเชื่อมโยงเข้ากับการนับถือเจ้าที่ของสังคมไทย เนื่องจากปรากฏรูปเคารพเทพเจ้าปึงเถ่ากงแบบเจี๊ว (จะเหว็จ) ซึ่งเป็นรูปเคารพแบบไทย ที่ศาลเจ้าบุญเท่างง ตำบลไผ่จำศีล อำเภอวิเศษชัยชาญ เจี๊วเป็นสัญลักษณ์ของพระภูมิเจ้าที่ ปรากฏหลักฐานว่ามีการใช้เจี๊วเป็นรูปเคารพที่แสดงถึงเทพปึงเถ่ากงในศาลเจ้าจีนหลายแห่งในหลายพื้นที่ของประเทศไทย แสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่ว่าปึงเถ่ากงคือเจ้าที่ซึ่งเปรียบเสมือนคติดั้งเดิมของชาวไทย การอยู่อาศัยร่วมกันของชาวจีนและลูกหลานชาวจีนกับชาวไทยทำให้เกิดการซึมซับและผสมผสานกันระหว่างวัฒนธรรมความเชื่อไทยกับจีนเข้าด้วยกัน เป็นการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมในการอยู่อาศัยร่วมกันระหว่างชาวไทยเชื้อสายจีนกับชาวไทยในจังหวัดอ่างทอง ซึ่งเป็นแบบแผนที่มีมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน

²³อดิน ระพีพัฒน์. วัฒนธรรมคือความหมาย: ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. 2551) หน้า 83 – 110.

²⁴Turner, V. *The Ritual Process: Structure and Anti – Structure*. (Chicago: Aldine Publishing Company. 1970) pp. 128 – 130.

นอกจากนั้นรูปเคารพปวงเท่างซึ่งมีลักษณะอวบอ้วน พุงโต แสดงให้เห็นถึงสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ พิจารณาได้ว่าเมื่อแรกสร้างรูปเคารพนี้ได้มีการสร้างที่ต้องการสถาปนาให้เทพเจ้าปวงเท่าง เป็นเทพเจ้าแห่งความอุดมสมบูรณ์ ผู้ที่มีความเชื่อถือเคารพเทพเจ้าองค์นี้จะมีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต และความก้าวหน้าในการทำงาน ฯลฯ ความเชื่อในเทพเจ้าปวงเท่างทำให้เกิดประเพณีการแห่ธัญเชิญเทพเจ้าปวงเท่างจากศาลเจ้าออกไปยังชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน แสดงให้เห็นระบบสัญลักษณ์เป็นการแสดงออกถึง “อารมณ” กล่าวคือ รูปเคารพปวงเท่างซึ่งมีลักษณะอวบอ้วน พุงโต ทำให้ผู้พบเห็นเกิดความรู้สึกอิ่มเอมใจ ความปิติเบิกบานใจที่ได้เคารพสักการะเทพเจ้า ความสนุกสนานรื่นเริง ความตื่นตาจากเสียงดนตรีหล่อแก้วซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายจีน การแห่ธัญเชิญเทพเจ้าปวงเท่างยังได้แสดงออกถึงความเชื่อในเรื่องเทพเจ้าในพื้นที่สาธารณะ เป็นการแสดงออกถึง “การเป็นชาวไทยเชื้อสายจีน” อย่างภาคภูมิใจ

เมื่อพิจารณาในมิติด้านเศรษฐกิจ การประกอบพิธีกรรม ประเพณีของศาลเจ้า โรงเจได้มีมหรสพการแสดงเข้ามาเป็นส่วนประกอบ เช่น อุปรากรจีนหรือจ๊ว ดนตรีจีนหรือหล่อแก้ว ลิเก ฯลฯ กิจกรรมเหล่านี้จัดเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ทำให้เกิดรายได้ทั้งกับชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน และสังคมภายนอก นอกจากนั้นพิธีกรรม ประเพณีของศาลเจ้า และโรงเจ ในฐานะวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ยังเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงแสวงบุญซึ่งทำให้ชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนได้รับประโยชน์อีกด้วย ยังปรากฏว่าพิธีกรรม ประเพณีได้ช่วย “หารายได้” ให้กับองค์การไม่แสวงหากำไรที่จัดตั้งโดยศาลเจ้า โรงเจ นอกจากนั้นศาลเจ้าบางแห่งยังได้ใช้ที่ดิน อาคารของศาลเจ้า ซึ่งพิจารณาได้ว่าเป็น “พื้นที่ทางจิตวิญญาณ” เพื่อหารายได้อีกด้วย ยังปรากฏว่าคณะกรรมการฯ บางคนขององค์การไม่แสวงหากำไรที่จัดตั้งโดยศาลเจ้า โรงเจ ได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการดำรงตำแหน่งคณะกรรมการฯ อย่างไรก็ตามได้ส่งผลดีต่อองค์การไม่แสวงหากำไรอีกด้วย กล่าวคือ การดำรงตำแหน่งกรรมการในองค์การไม่แสวงหากำไรที่จัดตั้งโดยศาลเจ้า โรงเจ ได้ส่งผลให้สังคมวงกว้างได้รู้จักตัวกรรมการฯ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อธุรกิจที่กรรมการฯ บางคนเป็นผู้ประกอบการ การเป็นที่รู้จักได้ทำให้การประกอบธุรกิจมีรายได้เพิ่มขึ้น เป็นประโยชน์ต่อองค์การฯ โดยการนำรายได้ที่มาจากส่วนที่เป็นกำไรจากการประกอบธุรกิจมาบริจาคให้กับองค์การฯ ซึ่งปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจของทฤษฎีสินเชิงสัญลักษณ์ของ Bourdieu²⁵ ซึ่งอธิบายกรณีของวัดในศาสนาพุทธสมัยจีนโบราณที่ทำหน้าที่เหมือนธนาคาร เมื่อนำแนวคิดของ Bourdieu มาพิจารณาถึงบทบาทของศาลเจ้า โรงเจ และองค์การไม่แสวงหากำไรที่ก่อตั้งโดยศาลเจ้า โรงเจในจังหวัดอ่างทอง จะพบว่าได้ทำหน้าที่เหมือนกับธนาคาร หรือสถาบันทางการเงิน ศาลเจ้า โรงเจ เป็นสถานที่ซึ่งมีการสะสมเงินบริจาค ของบริจาคต่าง ๆ และเครื่องสักการะที่ผู้ศรัทธา

²⁵บูร์ดิเยอ, ปีแยร์. เศรษฐกิจของทฤษฎีสินเชิงสัญลักษณ์. (กรุงเทพมหานคร: คบไฟ. 2550)

ถวายเป็นความเต็มใจ โดยขณะเดียวกันศาลเจ้า โรงเจยังเป็นที่ส่งผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่ได้จากการให้เช่าที่ดิน อาคารของศาลเจ้า อย่างไรก็ตามทรัพย์สินที่ศาลเจ้า โรงเจได้รับนี้มีบางส่วนได้นำไปทำนุบำรุงอาคารสถานที่ และใช้ในการดำเนินกิจกรรมของศาลเจ้า โรงเจ เช่น พิธีกรรม ประเพณี เทศกาล ฯลฯ บางส่วนเก็บสะสมไว้สำหรับการดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคม เช่น การบริจาคเงิน การบริจาคสิ่งของ ฯลฯ ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างจากแนวคิดของ Bourdieu ที่อธิบายว่าทรัพย์สินจะไม่ได้นำไปใช้ประโยชน์สำหรับนักบวชหรือการทำนุบำรุงอาคารสถานที่ของศาสนสถาน และการประกอบกิจการศาสนา อย่างไรก็ตามศาลเจ้า โรงเจ มีกระบวนการทำงานในเชิงภววิสัยเหมือนกับธนาคารหรือสถาบันการเงิน แต่ไม่มีผู้ได้รับรู้และเข้าใจเช่นนั้นเพราะเงื่อนไขการดำรงอยู่ของสถาบันนี้คือการกลบเกลื่อนภววิสัยเอาไว้

สำหรับบทบาทขององค์กรไม่แสวงหากำไร และผู้นำองค์กรฯ ที่จัดตั้งโดยศาลเจ้า โรงเจ ในจังหวัดอ่างทอง มีลักษณะที่ตรงกับแนวคิดการบริหารจัดการองค์กรไม่แสวงหากำไรของ Lewis²⁶ กล่าวคือ องค์กรไม่แสวงหากำไรที่จัดตั้งโดยศาลเจ้า โรงเจ ในจังหวัดอ่างทองทั้ง 2 แห่ง มีการจัดโครงสร้างขององค์กร ในการดำเนินกิจการขององค์กรฯ มีการกำหนดตำแหน่งการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น แต่มีการบริหารงานแบบหลวม ๆ ลักษณะกึ่งทางการ มีการกำหนดกิจกรรมที่องค์กรฯ จะดำเนินงานในรอบปีอย่างชัดเจนตามเป้าหมาย และองค์กรฯ ได้มีความสัมพันธ์กับภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรทางศาสนา ชุมชน ฯลฯ ในการดำเนินกิจกรรมที่องค์กรฯ เป็นผู้จัด และองค์กรฯ ยังให้ความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ในฐานะผู้ให้ความร่วมมือดำเนินงาน นอกจากนั้นผู้นำองค์กรฯ ในจังหวัดอ่างทองทั้งในอดีตและปัจจุบันได้มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรทางศาสนา ชุมชน ฯลฯ เนื่องจากได้มีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง และบทบาทในการดำเนินกิจกรรมด้านสังคมสงเคราะห์ ซึ่งทั้ง 2 บทบาทนี้มีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่ช่วยส่งเสริมกันและเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับองค์กรฯ สอดคล้องกับที่ Lewis อธิบายว่าในการจัดการความสัมพันธ์ที่องค์กรไม่แสวงหากำไรจำเป็นต้องรักษาไว้กับรัฐบาล ภาคธุรกิจ และหน่วยงานด้านการพัฒนาอื่น ๆ ควบคู่ไปกับการมีปฏิสัมพันธ์ในระดับชุมชน งานพัฒนาขององค์กรไม่แสวงหากำไรขึ้นอยู่กับความสำเร็จในการจัดการปฏิสัมพันธ์

²⁶Lewis, D. *Non-Governmental Organizations, Management and Development*. (3rd ed.). (London: Routledge, 2014) pp. 27 – 29, 190 – 219.

เอกสารอ้างอิง

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. **ศาลเจ้า 100 ปี**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท บพิธการพิมพ์ จำกัด. 2563.

คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542. **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จังหวัดอ่างทอง**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. 2543.

จารุภัทร์ ชีชมพร. **ศาลเจ้าพ่อกวนอูวิเศษชัยชาญ ตำบลศาลเจ้าโรงทอง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง**. อ่างทอง: วรศิลป์การพิมพ์ 89 (แดง). 2550.

จิราภรณ์ สรवलเสน่ห์. ผู้ดูแลศาลเจ้ากวนอิมเนี้ยเนี้ย. (27 เมษายน 2565). สัมภาษณ์. **แจ้งความ กระทรวงมหาดไทย เรื่อง ให้อำนาจจัดตั้งมูลนิธิ “มูลนิธิการกุศลวิเศษไชยชาญ” เป็นนิติบุคคล พุทธศักราช 2506**, (2506, 27 พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 80.

ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์. **ผู้ร้ายบางกอก**. กรุงเทพมหานคร: เอี่ยมกระสินธุ์. 2558.

ชัยรัตน์ สาธุเสน. คณะกรรมการศาลเจ้าอ่างทอง (กวนอู). (20 มีนาคม 2565). สัมภาษณ์.

ธนบดี มาลัยศิริรัตน์. คณะกรรมการศาลเจ้าพ่อกวนอู วิเศษชัยชาญ. (19 มกราคม 2565). สัมภาษณ์.

บรรลือ อัครวานุวัตร. ประธานโรงเจเพ่งอ้งตั่ว ประธานกิตติมศักดิ์มูลนิธิธรรมสถานโรงเจเพ่งอ้งตั่ว. (20 มีนาคม 2565). สัมภาษณ์.

บุร์ดิเยอ, ปีแยร์. **เศรษฐกิจของทรัพย์สินเชิงสัญลักษณ์**. กรุงเทพมหานคร: คบไฟ. 2550.

ประกาศนายทะเบียนมูลนิธิจังหวัดอ่างทอง เรื่อง จดทะเบียนจัดตั้ง “มูลนิธิธรรมสถานโรงเจเพ่งอ้งตั่ว” พุทธศักราช 2556, (2556, 13 มิถุนายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 130.

ประยูร รักซ้อน. ผู้เช่าที่ดินศาลเจ้ากวนอิมเนี้ยเนี้ย. (24 พฤษภาคม 2565). สัมภาษณ์.

พิพัฒน์ธนากร, พระยา. **ในงานฝังศพมหาอำมาตย์ตรี พระยาพิพัฒน์ธนากร (ฉิม โปษยานนท์)**. พระนคร: ม.ป.ท. 2497.

พรพรรณ จันทโรนานนท์. **วิถีจีน**. กรุงเทพมหานคร: ประพันธ์สาส์น. 2546.

ยุวรัตน์ ผลทรัพย์. ผู้ดูแลศาลเจ้ากวนอิมเนี้ยเนี้ย. (2 กุมภาพันธ์ 2565). สัมภาษณ์.

เรืองชัย ลิ้มบุญพันธ์. คณะกรรมการมูลนิธิธรรมสถานโรงเจเพ่งอ้งตั่ว และคณะกรรมการศาลเจ้าอ่างทอง (กวนอู). (20 มีนาคม 2565). สัมภาษณ์.

วชิรา เอื้ออารีกาญจนา. นักดนตรี คณะตัวหล่อโก้ว มูลนิธิการกุศลวิเศษไชยชาญ (27 เมษายน 2565). สัมภาษณ์.

สง่า ดิยานนท์. ผู้จัดการปกครองศาลเจ้าโรงเจไฉ่เต็งตั่ว. (16 กุมภาพันธ์ 2565). สัมภาษณ์.

สมบูรณ์ ไพรัชเวชภัณฑ์. ประธานกรรมการมูลนิธิธรรมสถานโรงเจเพ่งอ้งตั่ว. (20 มีนาคม 2565). สัมภาษณ์.

สมศักดิ์ ชอบทำดี. ผู้ตรวจตราสอดส่องศาลเจ้าพ่อกวณธ ศาลเจ้าบุญเท่าง และเลขานุการมูลนิธิการกุศลวิเศษไชยชาญ. (27 เมษายน 2565). สัมภาษณ์.

สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง. **ทำเนียบทะเบียนศาลเจ้าทั่วราชอาณาจักร.**

กรุงเทพมหานคร: บริษัท เดอะสยาม เฮอริเทจ จำกัด. 2542.

สำรวย สุทธิพงศ์เกียรติ. กรรมการและเหรัญญิก มูลนิธิธรรมสถานโรงเจเพ่งอ้งตั่ว. (20 มีนาคม 2565). สัมภาษณ์.

อดิน ระพีพัฒน์. **วัฒนธรรมคือความหมาย: ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ.**

กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. 2551.

Lewis, D. **Non-Governmental Organizations, Management and Development.** (3rd ed.). London: Routledge. 2014.

Turner, V. **The Ritual Process: Structure and Anti – Structure.** Chicago: Aldine publishing Company. 1970.

การบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชาในการพัฒนาชุมชนตาม
ศาสตร์พระราชา บ้านทุ่งเจริญ ตำบลพระแก้ว อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
The Integrative Buddhism Principles and The King's Philosophy for
Community Development Ban Tung Charoen Phra Kaew Sub-District
Sangkha District Surin Province.

สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์, Supitcha Pornpitchanarong¹

พระธรรมวชิราจารย์, Phra Thammawachirajarn²

E-mail: supitcha96@gmail.com

Received: Nov 28, 2022 Revised: June 29, 2023

Accepted: June 29, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ 1) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชาของบ้านทุ่งเจริญ ตำบลพระแก้ว อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ 2) เพื่อบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชาในการพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชาของบ้านทุ่งเจริญ ตำบลพระแก้ว อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ และ 3) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชาในตำบลพระแก้ว อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Participation Action Research) และรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 30 คน ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชาของบ้านทุ่งเจริญ ตำบลพระแก้ว อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ มีขั้นตอนคือ สำรวจและวิเคราะห์สภาพปัญหาของชุมชน จัดทำแผนเพื่อพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชา จัดทำโครงการเพื่อพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชา ติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการ และวิเคราะห์ผลการ

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต และหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม/ Pali SueksaPhutthakhos Campus, NakhonPathom Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

² อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต และหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม/ Pali SueksaPhutthakhos Campus, NakhonPathom Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

ดำเนินงานโครงการ การบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชาในการพัฒนาชุมชนตาม ศาสตร์พระราชา เป็นการบูรณาการ ทาน ศีล และภาวนา ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญทาง พระพุทธศาสนาร่วมกับศาสตร์พระราชาด้านการพึ่งตนเอง และการดำเนินชีวิตภายใต้หลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งปัจจุบันชุมชนได้ดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพบนพื้นฐานของศาสตร์ พระราชา ประกอบด้วย การทำการเกษตรอินทรีย์ การทำโครงการโคกหนองนา ขณะเดียวกันก็มี หลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ โดยได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากผู้นำชุมชนและเจ้า อาวาส การเสริมสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชา ชุมชนได้ทำข้อตกลงความ ร่วมมือ (MOU) ร่วมกับหน่วยงานประกอบด้วย 1) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยา เขตบวรศึกษาพุทธโฆส นครปฐม 2) ชุมชนบ้านหนองคู อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ 3) โครงการโคก หนองนา บ้านกระโพธิ์ อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ และ 4) ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติสุรินทร์ บ้าน หนองบอน อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ นอกจากนี้ยังได้เสริมสร้างเครือข่ายระหว่างคนในชุมชนด้วย การรวมตัวกันของคนในชุมชน เช่น การมีวิสาหกิจชุมชน การมีชมรมผู้สูงอายุ และการสร้างไลน์กลุ่ม ขึ้น เพื่อรับฟังความคิดเห็นของคนที่เกี่ยวข้องและคนในชุมชนในเรื่องต่าง ๆ

คำสำคัญ: (บูรณาการหลักพุทธธรรม), (ศาสตร์พระราชา), (พัฒนาชุมชน)

Abstract

The objectives of this research were as follows: 1) to study the process of community development according to the king's philosophy of Ban Tung Charoen, Phra Kaew Sub-district, Sangkha District, Surin Province; 2) to integrate Buddhist principles and the king's philosophy in community development according to the king's philosophy of Ban Tung Charoen, PhraKaew Sub-district, Sangkha District, Surin Province and 3) to strengthen the community development network according to the King's philosophy in Phra Kaew Sub-district, Sangkha District, Surin Province. by using an action research method (Participation Action Research) and collect data from 30 key informants.by qualitative research. From the research study, it was found that the process of community development according to the king's philosophy of Ban Tung Charoen, Phra Kaew Sub-district, Sangkha District, Surin Province, involves surveying and analyzing community problems. Make a plan for community development according to the King's philosophy. Make a project for community development according to the King's philosophy. Follow up and evaluate the project performance. And analyze the project performance. The integrative of Buddhist principles and the King's philosophy in community development according to the King's philosophy It is an integration of donation, precepts and meditation, which are

important principles of Buddhism together with the King's philosophy on self-reliance, and living under the philosophy of sufficiency economy. At present, the community lives and operates on the basis of the King's philosophy, including organic farming. Khok Nong Na Project. At the same time, there is a moral principle as a mental anchor. This has been encouraged and supported by community leaders and abbots. Strengthening the network of community development according to the King's philosophy, the community has entered into a Memorandum Of Understanding (MOU) with the following agencies: 1) Mahachulalongkornrajavidyalaya University 2) Ban Nong Khu Community, Sangkha District, Surin Province 3) Khok Nong Na Project, Ban Kra Pho, Samrong Thap District Surin Province and 4) Surin Natural Agricultural Center, Ban Nong Bon, Rattanaaburi District Surin Province. The network between people in the community has been strengthened by bringing together people in the community, such as having a community enterprise. Having a club for the elderly and creating a line group to listen to the opinions of people involved and people in the community on various matters.

Keywords: (The Integrative Buddhism Principles), (The King's Philosophy), (Community Development)

1. บทนำ

สังคมไทยในปัจจุบันถูกครอบงำด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ทางความคิดและภูมิปัญญาตะวันตก จนตกเป็นทาสของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม วัตถุนิยมและบริโภคนิยม ตลอดจนกระแสความทันสมัย ที่มาจากโลกตะวันตกและมีอิทธิพลครอบคลุมทั่วโลก คนไทยและสังคมไทยได้ถูกกระแสเหล่านี้ผลักดันให้ปรับเปลี่ยนความคิด คุณค่า และความเชื่อเกี่ยวกับชีวิต จนก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้³

ในขณะเดียวกัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงได้มอบศาสตร์พระราชาผ่านโครงการพระราชดำริมากมาย ซึ่งศาสตร์พระราชานั้นเน้นการพัฒนาที่มุ่งสร้างความสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ตลอดจนสร้างสุขแบบยั่งยืนภายใต้หลัก 3S ได้แก่ Survival (การอยู่รอด) Sufficiency (พอเพียง) และ Sustainability (ยั่งยืน) การทำงานต้องให้

³ อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทย์ทางพงศ์, ระบบการศึกษากับชุมชน: กรอบความคิดและข้อเสนอเพื่อการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : แปลน พรินตติ้ง, 2540), หน้า 8 – 10.

ประชาชนสามารถหารายได้ด้วยตนเองจากการเพิ่มมูลค่าทางการเกษตร พร้อมทั้งปกป้องสิ่งแวดล้อมไปพร้อม ๆ กัน รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุก ๆ คนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุก ๆ ขั้นตอนการพัฒนา เพื่อสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ โดยเริ่มจากการระบุปัญหาความต้องการ และสิ่งที่เป็นความจำเป็นเร่งด่วน และร่วมกันออกแบบโครงการ วิธีการดำเนินงาน และการประเมินผล กระตุ้นให้ประชาชนรู้จักคิดและลงมือทำเอง เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้สามารถขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาได้ด้วยตัวเอง

การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งตามแนววิถีพุทธ ถูกหยิบยกขึ้นมาในฐานะเป็นแกนกลางทางจิตใจเป็นกรอบแห่งความประพฤติของประชาชนในสังคม ซึ่งในอดีตพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทโดยตรงในการให้การศึกษาและการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เช่นส่งเสริมการศึกษา พยายามสอนให้ประชาชนมีความรู้ความสามารถในการดำเนินงานต่าง ๆ ได้เอง สอนให้รู้จักใช้สติปัญญาในกิจการทั้งปวง ให้รู้จักคิด ไม่เป็นคนเชื่ออย่างงมงาย ชีวิตที่มีคุณภาพต้องมีการพัฒนาทั้งทางโลกและทางธรรมแนวทางการดำเนินชีวิตของคนไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย วิถีพุทธ จึงเป็นแหล่งรวมความรู้เรื่องสังคม วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ภูมิปัญญาของคนไทย การประพฤติ ปฏิบัติ การศึกษาอบรม และการสืบทอดวัฒนธรรมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น สังคมไทยในปัจจุบันจึงมีบางส่วนที่ตั้งคำถามว่าแล้ววิถีชีวิตชาวพุทธที่แท้จริงควรเป็นอย่างไร ซึ่งในปัจจุบันได้มีนักวิชาการ ได้เสนอแนวคิดโดยหลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้สภาพชีวิตที่กล่าวได้ว่าเป็นวิถีชาวพุทธ ดังนี้⁴

- 1) เน้นการพึ่งตนเอง
- 2) การเน้นการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท
- 3) การเน้นอธิษฐาน หรือการละเว้นจากการสร้างเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความรุนแรง
- 4) การเน้นการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพการงานที่เป็นประโยชน์สุจริต และมีมานะอดทน หรือสัมาอาชีวะ
- 5) การเน้นการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น
- 6) พยายามละกิเลสและความโลภ
- 7) การเน้นความซื่อสัตย์ สุจริต มีความละเอียดและเกรงกลัวการกระทำผิด

ดังนั้น การบูรณาการพุทธธรรม คือ ทาน ศีล ภาวนา กับศาสตร์พระราชาในการพัฒนาชุมชน จึงเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน ด้วยการนำหลักพุทธธรรมและ

⁴ บรรพต วีรชัยและคณะ, “พระสงฆ์กับสังคมไทยโดยพิจารณาในเชิงสังคมเศรษฐกิจ การเมือง และการปกครอง: กรณีศึกษาวัดในกรุงเทพมหานครและฉะเชิงเทรา”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2532), หน้า 120.

ศาสตร์พระราชามาประยุกต์ใช้ในชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและเป็นรูปธรรม ให้ชุมชนสามารถดูแลตนเอง ครอบครัว และคนในชุมชนได้อย่างมีความสุขร่วมกัน มีวิถีชีวิตบนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถพึ่งตนเองได้ และเอื้ออาทรต่อเพื่อนร่วมชุมชนด้วยกัน นอกจากนี้ยังเป็นแบบอย่างให้กับชุมชนอื่น ๆ สามารถนำไปพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชากับบ้านทุ่งเจริญ ตำบลพระแก้ว อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชากับการพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชากับบ้านทุ่งเจริญ ตำบลพระแก้ว อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
3. เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชากับตำบลพระแก้ว อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Participation Action Research) และรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย เจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน ประธานชุมชน ประธานกลุ่มแม่บ้าน ประธานกลุ่ม อสม. เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และประชาชนบ้านทุ่งเจริญ จำนวน 30 คน ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

1. คัดเลือกพื้นที่ดำเนินงานโครงการวิจัย คือ บ้านทุ่งเจริญ ตำบลพระแก้ว อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่คนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านนำศาสตร์พระราชามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต
2. ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนตำบลพระแก้ว ผู้ใหญ่บ้านทุ่งเจริญ เกษตรอำเภอสังขะ ประธานวิสาหกิจชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ
3. ประชุมร่วมกับผู้นำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อทำความเข้าใจในแนวคิดวิธีการดำเนินงานโครงการ
4. กำหนดเป้าหมายของชุมชน โดยผู้นำชุมชนและคนในชุมชนร่วมกันกำหนดเป้าหมายเพื่อจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับเป้าหมายที่กำหนดร่วมกัน

5. จัดทำแผน และกำหนดกิจกรรมร่วมกัน เพื่อกำหนดทิศทางของชุมชนบนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นและประโยชน์สุขของชุมชน
6. ดำเนินการตามแผนและกิจกรรม เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน
7. ติดตามประเมินผล เพื่อทบทวน ปรับปรุงแผนส่งเสริมการพัฒนาชุมชน ด้วยหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชา เพื่อให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและความสุขอย่างยั่งยืน
8. รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล สรุปสภาพปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ และสรุปผลการวิจัย

4. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชาในการพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชา บ้านทุ่งเจริญ ตำบลพระแก้ว อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์” มีผลการศึกษาดังนี้

1. กระบวนการพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชาของบ้านทุ่งเจริญ ตำบลพระแก้ว อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์

กระบวนการพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชาของบ้านทุ่งเจริญ ตำบลพระแก้ว อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ มีขั้นตอนคือ สำรวจและวิเคราะห์สภาพปัญหาของชุมชน จัดทำแผนเพื่อพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชา จัดทำโครงการเพื่อพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชา ติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการ และวิเคราะห์ผลการดำเนินงานโครงการ ซึ่งมีผลสรุปดังต่อไปนี้

1) การสำรวจและวิเคราะห์สภาพปัญหาของชุมชน จากการสำรวจและวิเคราะห์สภาพปัญหาของชุมชน พบว่า สภาพปัญหาของชุมชนส่วนใหญ่เป็นปัญหาด้านเศรษฐกิจ เรื่องของปากท้อง และหนี้สินที่เกิดจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ส่วนปัญหาด้านสังคมนั้นเป็นปัญหาเรื่องการขาดแคลนแรงงานวัยทำงานเนื่องจากคนส่วนใหญ่ไปทำงานในเมือง และปัญหาของผู้สูงอายุที่มีจำนวนมากขึ้นแต่ขาดคนดูแล สภาพปัญหาด้านวัฒนธรรม เนื่องจากชุมชนเป็นสังคมที่รวมคนที่มีจำนวนมากขึ้นแต่ขาดคนดูแล สภาพปัญหาด้านวัฒนธรรม เนื่องจากชุมชนเป็นสังคมที่รวมคนที่มีจำนวนมากขึ้นแต่ขาดคนดูแล สภาพปัญหาด้านวัฒนธรรม เนื่องจากชุมชนเป็นสังคมที่รวมคนที่มีจำนวนมากขึ้นแต่ขาดคนดูแล สภาพปัญหาด้านวัฒนธรรม เนื่องจากชุมชนเป็นสังคมที่รวมคนที่มีจำนวนมากขึ้นแต่ขาดคนดูแล

2) การวางแผนเพื่อพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชา พบว่า โครงการส่วนใหญ่จะเน้นด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนและสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนค่อนข้างยังเป็นปัญหาหลัก จึงเน้นโครงการด้านเศรษฐกิจ เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ อย่างไรก็ตาม ก็มียังแผนในด้านอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน ซึ่งแผนด้านสังคมคือการส่งเสริมการเข้าวัด ฟังธรรม รักษาศีล เป็นพื้นฐานเพื่อให้คนในชุมชนมีจิตใจดี ให้การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อต่อกัน ด้านวัฒนธรรมคือการส่งเสริมการอนุรักษ์ภาษาดั้งเดิมของแต่ละชนเผ่าพื้นเมือง และด้านสิ่งแวดล้อมก็ส่งเสริมการใช้เกษตรอินทรีย์

ทดแทนการใช้สารเคมีหรือปุ๋ยเคมีในการทำการเกษตร ทั้งการทำนา การทำสวนยางพารา หรือการทำเกษตรผสมผสาน และการลดและคัดแยกขยะ เพื่อให้การกำจัดขยะเกิดประสิทธิภาพ เป็นต้น

3) การดำเนินงานโครงการเพื่อการพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชา ในการดำเนินงานโครงการเพื่อพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชานั้น นอกจากการทำโครงการส่งเสริมการใช้เกษตรอินทรีย์ และโครงการโคกหนองนาโมเดล ซึ่งเป็นโครงการที่นำเอาหลักการจากศาสตร์พระราชามาเป็นพื้นฐานในการทำโครงการ ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ มีสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น มีการทำเกษตรผสมผสานที่เกิดจากโครงการโคกหนองนาโมเดล ในขณะเดียวกันก็ใช้การเกษตรแบบอินทรีย์เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการใช้ปุ๋ยเคมีที่มีราคาแพงมากแล้ว ยังมีโครงการอื่น ๆ ที่สนับสนุนโครงการหลักทั้ง 2 โครงการ เช่น โครงการแบ่งปันต้นไม้และผลผลิตทางการเกษตร โครงการแข่งขันแปลงเกษตรอินทรีย์ และโครงการเพื่อการบูรณาการหลักธรรมในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ได้แก่ โครงการปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และการส่งเสริมการเข้าวัดทำบุญให้ทาน รักษาศีล 5 ศีล 8 เป็นต้น

4) การติดตามประเมินผล การติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการต่าง ๆ ทำให้ทราบถึงความก้าวหน้าของโครงการ เช่น โครงการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ ก็ทำให้ทราบการทำเกษตรรูปแบบต่าง ๆ เช่น การปลูกพืชแต่ละประเภท ได้แก่ การทำนาข้าวหอมมะลิอินทรีย์ การทำสวนยางพารา การปลูกกล้วยน้ำว้า กล้วยหอมทอง การปลูกกาแฟ โกโก้ อินทผลัม และพืชอื่น ๆ ของคนในชุมชน มีการพัฒนาร่วมมือกันของคนในชุมชน ทั้งด้านองค์ความรู้และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ นำมาซึ่งความรักสามัคคีในชุมชน นอกจากนี้ในด้านอื่น ๆ ก็เกิดความร่วมมือร่วมใจของชุมชนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารระหว่างคนในชุมชนทำให้สามารถสื่อสารกันได้ง่ายยิ่งขึ้นและทันเวลา มีการนำผลการติดตามแปลงเกษตรต่าง ๆ มาโพสต์เผยแพร่ในไลน์กลุ่มของหมู่บ้าน เป็นต้น

5) ผลการดำเนินงานตามแผนพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชา ผลที่ได้จากการดำเนินงานตามแผนพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชาของบ้านทุ่งเจริญนั้น ได้รับผลดีเกินความคาดหวังอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เนื่องจากการพัฒนาเกิดเป็นรูปธรรมที่คนในชุมชนสามารถสัมผัสได้ได้อย่างแท้จริง จนสามารถเป็นที่ประจักษ์กับผู้พบเห็น และพัฒนาไปสู่การเป็นชุมชนต้นแบบด้านการเกษตร จากการทำโครงการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ และโครงการโคกหนองนาโมเดล นอกจากนี้ยังสามารถต่อยอดของการพัฒนาชุมชนเพื่อให้เกิดการยั่งยืนต่อไปด้วยการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนท่องเที่ยวทางการเกษตรได้ในที่สุด

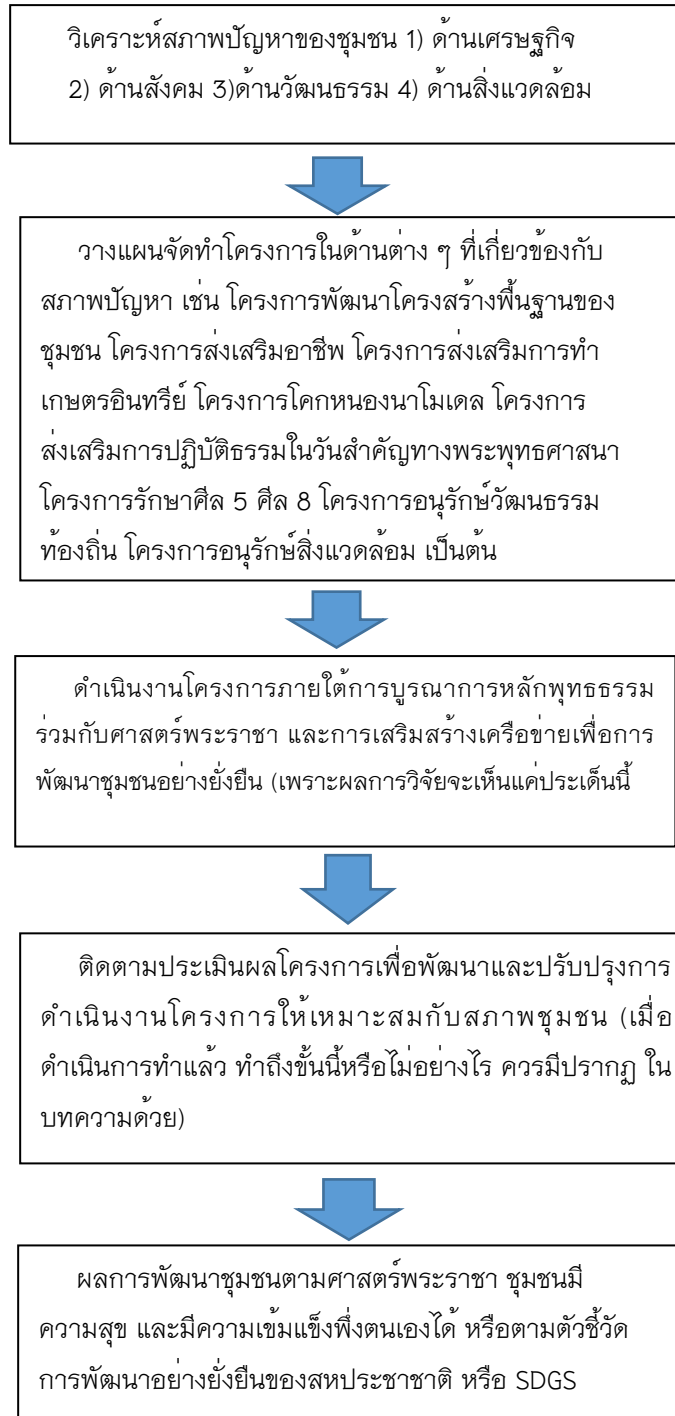
2. การบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชาในการพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชาของบ้านทุ่งเจริญ ตำบลพระแก้ว อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์

การบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชาในการพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชาของบ้านทุ่งเจริญ เป็นการนำหลักพุทธธรรมคือ ทาน ศีล และภาวนา ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการร่วมกับศาสตร์พระราชาซึ่งก็คือการพึ่งตนเอง และการดำเนินชีวิตภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งปัจจุบันชุมชนได้ดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพบนพื้นฐานของศาสตร์พระราชา ประกอบด้วย การพึ่งตนเอง การทำการเกษตรอินทรีย์ การทำโครงการโคกหนองนา ขณะเดียวกันก็มีหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ โดยได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากผู้นำชุมชนและเจ้าอาวาส ซึ่งกิจกรรมการบูรณาการหลักพุทธธรรมมีกิจกรรมคือ การปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา และวันออกพรรษา เป็นต้น กิจกรรมการรักษาศิลปวัตถุโบราณในวันฉัตรมงคลหรือวันพระ และกิจกรรมโครงการแบ่งปันต้นไม้และผลผลิตทางการเกษตร โครงการส่งเสริมการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร โครงการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ โครงการโคกหนองนาโมเดล เป็นต้น ซึ่งโครงการเหล่านี้จะเป็นการส่งเสริมซึ่งกันและกัน เพื่อให้คนในชุมชนสามารถพึ่งตนเอง ทั้งด้านความเป็นอยู่หรือด้านเศรษฐกิจ และด้านอื่น ๆ

3 การเสริมสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชาบ้านทุ่งเจริญ ตำบลพระแก้ว อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์

การเสริมสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชาบ้านทุ่งเจริญ เป็นการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ระหว่างคนในชุมชน และระหว่างเพื่อนร่วมงาน ซึ่งการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน เช่น การทำข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ระหว่างหน่วยงาน ซึ่งบ้านทุ่งเจริญได้ทำ MOU ร่วมกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ชุมชนบ้านหนองคู หมู่ที่ 2 ตำบลพระแก้ว อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นหมู่บ้านใกล้เคียง โครงการโคกหนองนา หมู่ที่ 7 บ้านกระโพธิ์ วัดโพธิ์ศรีวรรณาราม ตำบลหนองไผ่ล้อม อำเภอลำโรงทับ จังหวัดสุรินทร์ และศูนย์กิจกรรมธรรมชาติสุรินทร์ บ้านหนองบอน ตำบลหนองบัว อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ รวมเป็น 5 หน่วยงาน นอกจากนี้การเสริมสร้างเครือข่ายระหว่างคนในชุมชนด้วยการสร้างไลน์กลุ่มขึ้น เพื่อรับฟังความคิดเห็นของคนที่เกี่ยวข้องและคนในชุมชนในเรื่องต่างๆ เพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง และการเสริมสร้างเครือข่ายระหว่างเพื่อนร่วมงานเพื่อให้เกิดการทำงานเป็นทิศทางเดียวกัน โดยเครือข่ายความร่วมมือของบ้านทุ่งเจริญนั้นได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากผู้ที่เกี่ยวข้องและคนในชุมชน

จากผลการศึกษาผู้วิจัยได้สรุปกระบวนการพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชากับบ้านทุ่งเจริญ ตำบลพระแก้ว อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ ได้ตั้งแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิกระบวนการพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชากับบ้านทุ่งเจริญ ตำบลพระแก้ว อำเภอ
สังขะ จังหวัดสุรินทร์

5. ข้อเสนอแนะ

5.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรสนับสนุนและส่งเสริมให้คนในชุมชนมีโอกาสได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนในรูปแบบการพัฒนาที่หลากหลาย เพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ และสร้างการตระหนักรู้แก่ชุมชนในการพัฒนาตนเองหรือชุมชนของตนต่อไป

2. หน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีการจัดการองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ของแต่ละท้องถิ่นที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน เช่น การทอผ้า การย้อมผ้า การจักสาน เป็นต้น เพื่อรวบรวมไว้เป็นองค์ความรู้ที่ง่ายต่อการถ่ายทอดและการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน

3. หน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีการสนับสนุนให้คนในชุมชนมีความสำนึกรักบ้านเกิด ซึ่งจะ使人ในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ท้องถิ่น/ชุมชนจัดขึ้นอย่างภาคภูมิใจและเต็มใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรม

5.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. ผู้นำชุมชน หรือผู้นำในท้องถิ่นควรให้ความสนใจด้านการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนให้มากขึ้น และพัฒนาโครงการ/กิจกรรมให้เหมาะสมกับพื้นที่ของตนเอง โดยการส่งเสริมให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง

2. ควรทำกิจกรรม/โครงการพัฒนาในด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องซึ่งจะทำให้เกิดองค์ความรู้ในด้านนั้น ๆ เกิดขึ้น โดยจะเกิดจากประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนกันในกลุ่มผู้ปฏิบัติ เช่น โครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ หรือโครงการโคกหนองนา ทำให้เกิดความชำนาญและเชี่ยวชาญ เกิดเป็นองค์ความรู้สามารถเผยแพร่ให้กับชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

3. ครอบครัวเป็นพื้นฐานของสังคม ดังนั้น การจะพัฒนาใด ๆ ก็ตามผู้นำชุมชนควรให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัว โดยส่งเสริมให้เกิดความรักความเข้าใจที่ดีระหว่างคนในครอบครัว ผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในครอบครัว โดยการมีส่วนร่วมของคนในครอบครัว เช่น โครงการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ก็ต้องให้คนในครอบครัวเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมด้วยกัน

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- บรรพต วีรลัยและคณะ. “พระสงฆ์กับสังคมไทยโดยพิจารณาในเชิงสังคมเศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง: กรณีศึกษาวัดในกรุงเทพมหานครและฉะเชิงเทรา”. **รายงานการวิจัย**
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532.
- อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์. **ระบบการศึกษากับชุมชน: กรอบความคิดและข้อเสนอเพื่อการวิจัย**, กรุงเทพมหานคร : แปลน พรินต์ติ้ง, 2540.

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักมงคลสูตรเชิงพุทธบูรณาการ
Development of Quality of Life According to the Buddhist Integrated
Auspicious Sutta

พระครูสรวิชัย (กิตติศักดิ์ กิตติวฑฺฒโน)¹

Phrakhru Sornvichai (Kittisak Kittivaddhano)

E-mail : sornvichai_2561@hotmail.com

Received: November 16, 2022 Revised: April 8, 2023

Accepted: June 29, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักมงคลสูตรเชิงพุทธบูรณาการ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ (1) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามศาสตร์สมัยใหม่ (2) เพื่อศึกษาหลักมงคลสูตรที่เกื้อหนุนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา (3) เพื่อนำเสนอการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักมงคลสูตรเชิงพุทธบูรณาการ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า 1) การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามศาสตร์สมัยใหม่ทฤษฎีของมาสโลว์ เป็นการมุ่งเน้นศึกษาถึงพฤติกรรมของมนุษย์ ทำให้เกิดกระบวนการสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของมนุษย์ ซึ่งมีความเป็นพลวัตเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบพฤติกรรมของมนุษย์ เพื่อตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานตามความจำเป็นของการดำเนินชีวิตไปสู่ความต้องการขั้นสูงสุด จนถึงขั้นที่สามารถเข้าใจตนเอง เห็นคุณค่าตระหนักรู้ในตนเองและชีวิตอย่างถ่องแท้ ด้วยการสร้างแรงจูงใจเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย 2) หลักมงคลสูตรเป็นสูตรสำเร็จที่เกื้อหนุนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ ซึ่งมีขั้นตอนปฏิบัติ 3 ขั้นตอน คือ การพัฒนากาย ได้แก่ มงคลที่ 1-18 การพัฒนาจิตใจ ได้แก่ มงคลที่ 19-30 และการพัฒนาปัญญา ได้แก่ มงคลที่ 31-38 3) การนำเสนอการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักมงคลสูตรเชิงพุทธบูรณาการ เป็นการนำองค์ความรู้ทฤษฎีมาสโลว์มาบูรณาการร่วมกับหลักมงคลสูตร เพื่อสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์จนถึงขั้นสูงสุด ได้แก่ การพัฒนากายภาพเป็นรากฐานทำให้เกิดความเจริญงอกงามทางจิตภาพ การพัฒนาจิตภาพจะเป็นกำลังรักษาสืบต่อกายภาพที่ดีงาม และการพัฒนาปัญญาจะ

¹ นักศึกษาหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ส่งผลย้อนกลับมากำกับเกี่ยวพันพัฒนากายภาพและจิตภาพ โดยมุ่งหวังผลทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกตระหนักรู้หลักการ วิธีการ และแรงจูงใจในการบรรลุเป้าหมาย คือประโยชน์สุข 3 ระดับ ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนอยู่ในกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เป็นวงจรวิถีชีวิต

คำสำคัญ: (คุณภาพชีวิต), (ศาสตร์สมัยใหม่), (มงคลสูตร), (พุทธบูรณาการ)

Abstract

This article is part of a research paper titled Development of quality of life according to the Buddhist integrated auspicious sutra. It has three objectives: (1) to study the concepts and theories of quality-of-life development according to modern science; (2) to study the Mongkol Sutta that support the development of quality of life according to Buddhist scriptures; (3) to present the development of quality of life according to the principles of the Buddhist integrated auspicious sutra. It is documented research. The results of the research were as follows: 1) Quality of life improvement according to modern science, Maslow's theory. It focuses on studying human behavior causing an important process that influences human adaptation which are dynamics related to the human behavioral component, to meet the basic needs as necessary for living to the ultimate need, that is, to the point of being able to understand oneself and see truly the value of self-awareness and life by creating motivation to achieve goals. 2) The Mongkol Sutta is a successful formula that supports the development of human quality of life that there are 3 steps of practice: physical development, which are 1st-18th Mongkols, mental development, which are 19th-30th Mongkols, and wisdom development, which are 31st-38th Mongkols. 3) the presentation of the development of quality of life according to the Buddhist integrated Mongkol Sutta. It is the integration of knowledge of Maslow theory together with the Mongkol Sutta, to meet the basic needs of human beings to the highest level, that is, physical development is the foundation for growth of mentality, the mental development will be the power to maintain a good physical. And the development of intelligence will return to supervise and support physical and mental development. It aims to make human aware of the principles, methods and motivations for achieving the goal, that is, the three levels of happiness, all of which are in the process of improving the quality of life that is a way of life.

Keyword: (Quality of Life), (Modern Science,) (Mongkol Sutta), (Buddhist Integration)

1. บทนำ

พระพุทธศาสนา หรือศาสนาพุทธ เป็นศาสนาที่มีพระพุทธเจ้าเป็นศาสดา มีพระธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง และตรัสสอนไว้เป็นหลักคำสอนสำคัญ พระพุทธองค์ทรงมีพระธรรมคำสอนหลากหลาย ทรงมีคำสอนเป็นอัครจริยพิธีการและทรงพิจารณาว่า ธรรมใดจะเหมาะสมกับบุคคลนั้น ๆ ถิ่นนั้น ๆ อาชีพนั้น ๆ เพื่อให้ถูกจริตนิสัยกับบุคคลนั้น ๆ เพื่อที่จะได้ให้มนุษย์หรือบุคคลนั้น ๆ ได้พ้นทุกข์ เพื่อจะได้ประพฤติปฏิบัติคุณงามความดีไม่เบียดเบียนชีวิตผู้อื่น สัตว์อื่น ให้บุคคลนั้นพ้นจากทุกข์ เป็นหลักข้อห้ามก็มี เป็นหลักชี้แนะให้เหตุผลก็มี เป็นหลักยกขึ้นอุปมาอุปมัยเพื่อเปรียบเทียบหลักธรรมก็มี เป็นหลักถามโต้ตอบโต้ก็มี รวมทั้งการสอนมีหลายระดับ ทั้งความคิดของบุคคลที่จะสอนด้วยว่ามีหลายระดับหลายความคิด หลักธรรมคำสอนที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนนั้น เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสุขและความเจริญก้าวหน้าในการดำเนินชีวิต² ซึ่งหลักมงคลสูตร³ เป็นพระสูตรบทหนึ่งในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักมงคล 38 ประการ เป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในการดำเนินชีวิต และเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นสิ่งที่มีความรู้และมีสัญชาตญาณในการแสวงหาเพื่อการพัฒนาตน และปกป้องตนเองตามเหตุปัจจัยที่จะพึงกระทำได้⁴ ซึ่งหากจะถามว่า “เป้าหมายที่สำคัญที่สุดในชีวิตของมนุษย์คืออะไร” คำตอบที่สั้นและถูกต้องได้แก่ “ความสุข” ความสุขย่อมเป็นเป้าหมายของทุกชีวิต คงไม่มีใครที่เกิดมาเพื่อแสวงหาความสุข แต่ความสุขที่กล่าวมานี้ เป็นคำตอบรวม ๆ ซึ่งทั่วไปจะแยกออกให้เห็นชัดได้เป็น 3 อย่างคือ สุขทางกาย สุขทางใจ และสุขทางสังคม เนื่องจากกายและจิตใจมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดจนเกือบจะแยกจากกันไม่ได้ ทั้งนี้เพราะร่างกายและจิตใจของมนุษย์เป็นของคู่กันและต้องพึ่งพาอาศัยกัน

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ย่อมมีอิทธิพลที่จะส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ การปรับตัวให้เข้ากับเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นรอบตัว จึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิต ในการปรับตัวนี้เองนับได้ว่าเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นจุดร่วมระหว่างวิทยาการศาสตร์สมัยใหม่ ซึ่งระบุว่า มนุษย์มีความต้องการเรียงลำดับจากพื้นฐานไปยังระดับสูงสุด เพื่อเป็น

² ท.เตชปุณญ์, **มรดกธรรมสู่การตื่นรู้ เพียงแค่หยุดคิด ชีวิตก็พลิกผัน**, (กรุงเทพมหานคร: ปราชญ์ สำนักพิมพ์ในเครือบริษัท เพชรประกายจำกัด, 2561), หน้า 45.

³ ชุ.ช. (ไทย) 25/1-13/6-8.

⁴ พระราชปริยัติ (สฤษดิ์ สิริธโร), **แนวคิดการจัดระเบียบสังคมเชิงพุทธ**, พุทธอุทธานวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า 1.

แรงจูงใจในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เพื่อให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้มนุษย์มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความรู้ มีความสามารถ มีทักษะพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับใช้ในการดำเนินชีวิต ทั้งยังสามารถปรับเปลี่ยนแนวความคิด จากการดำเนินชีวิตในรูปแบบเดิมมาใช้แนวความคิดในรูปแบบใหม่ ซึ่งมีลักษณะนิสัยการแสดงออกที่เหมาะสม มีจิตใจที่ดีงาม มีความพร้อมที่จะพัฒนาตัวเอง ผู้อื่น และสังคมได้ ดังนั้น สิ่งที่ทำให้ชีวิตมีคุณภาพ จึงหมายถึงการมีรูปแบบองค์ประกอบและลักษณะต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงสภาพของชีวิตที่ดีดำรงอยู่ได้ด้วยดี สุข ความสันติสุขและอิสรภาพสมบูรณ์ การมีคุณภาพชีวิตที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนา คือการมีองค์ธรรมที่เป็นตัวบ่งชี้ หรือเป็นตัวชี้วัดของการมีคุณภาพชีวิตที่ดี สังคมใดมีผู้เปรียบพร้อมด้วยคุณธรรมและจริยธรรม สังคมนั้นจะมีแต่ความสงบสุข การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนา จึงมุ่งการพัฒนาโดยครอบคลุม คือการพัฒนาคนให้มีคุณธรรมนำความรู้ โดยพัฒนาจิตใจควบคู่กับการเรียนรู้ของคนตลอดชีวิต หลักมงคลสูตร หรือมงคล 38 ประการ เป็นหลักธรรมหนึ่งที่ได้รับการยอมรับว่า สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาทำให้ชีวิตดีขึ้นได้ หรือพัฒนาให้เจริญงอกงามก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้น ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีในมิติทางพระพุทธศาสนา

จากความสำคัญที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักมงคลสูตรเชิงพุทธบูรณาการ ด้วยการนำหลักมงคลสูตรมาบูรณาการร่วมกับทฤษฎีศาสตร์สมัยใหม่ เป็นการผสมผสานหาจุดสมดุลระหว่างองค์ความรู้ เพื่อให้เกิดแนวทางในการปฏิบัติรูปแบบใหม่ ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ ทำให้เกิดเป็นกระบวนการพัฒนาทางด้านร่างกาย จิตใจ และปัญญา โดยใช้กรอบแนวคิดตามหลักมงคลสูตร และรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตยังคงอยู่ภายใต้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักการสำคัญยิ่งที่นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี ยังผลทำให้เกิดประโยชน์สุข ความเจริญก้าวหน้าต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคมได้ต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามศาสตร์สมัยใหม่
2. เพื่อศึกษาหลักมงคลสูตรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา
3. เพื่อนำเสนอการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักมงคลสูตรเชิงพุทธบูรณาการ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักมงคลสูตรเชิงพุทธบูรณาการ” ในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย (Research Process) ดังนี้

1) ศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2535 พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2560 และคัมภีร์อรรถกถา ภาคภาษาบาลี ภาคภาษาไทย ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับหลักมงคลสูตรในพระพุทธศาสนา

2) ศึกษาเนื้อหาสาระและขอบข่ายของมงคลสูตรหรือหลักมงคล 38 ประการ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามศาสตร์สมัยใหม่ จากหนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ และหลักการวิธีการ เป้าหมายการพัฒนาคุณภาพชีวิต จากเอกสารงานเขียนของผู้ทรงคุณวุฒิ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสื่อสารสนเทศออนไลน์

3) นำข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้ามารวบรวมเรียบเรียง โดยจัดหมวดหมู่ตามลำดับเนื้อหา แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

4) สรุปผลการวิจัย และนำเสนอองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

4. สรุปผลการวิจัย

1. แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามศาสตร์สมัยใหม่

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามศาสตร์สมัยใหม่ มุ่งเน้นการเกิดขึ้นของพฤติกรรมมนุษย์ ซึ่งเกิดได้จากปัจจัยหลายอย่างที่เป็นตัวกระตุ้นให้บุคคล แสดงพฤติกรรมออกมาแตกต่างกันในแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นการตอบสนองต่อความต้องการทั้งภายในและภายนอก ภายใต้กระบวนการทำงานของร่างกายมนุษย์ที่มีความซับซ้อน โดยเฉพาะการทำงานของสมองที่ไม่ได้มีหน้าที่เพียงแค่ตอบสนองต่อสิ่งเร้าเพียงอย่างเดียว หากแต่สมองยังมีศักยภาพในการจัดการข้อมูลหรือสิ่งเร้าที่ได้รับ เพื่อเตรียมตัวในการตอบสนองความต้องการต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยกระบวนการดังกล่าว นักจิตวิทยาเรียกในภาพรวมว่ากระบวนการทางจิต อันจะสามารถทำให้เข้าใจตนเองและผู้อื่นได้อย่างถ่องแท้ยิ่งขึ้น กระบวนการทางจิตที่ได้รับความสนใจศึกษาผ่านกระบวนการทำงานขั้นสูงของสมองที่เรียกว่า กระบวนการทางปัญญาหรือกระบวนการรู้คิด ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของตน และทางสังคมที่มีความเป็นพลวัตที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบพฤติกรรมของมนุษย์ 5 องค์ประกอบ ได้แก่

(1) การรับรู้ เป็นกระบวนการทางความคิดที่ซับซ้อนและต้องอาศัยประสบการณ์เดิมหรือความรู้เดิมเป็นอย่างมาก เพราะถ้าเรารู้จัก เคยเห็น เคยประสบกับสิ่งเร้ามาก่อนเราจะรับรู้หรือ

แปลความหมายของสิ่งนั้นได้รวดเร็วและถูกต้อง (2) การเรียนรู้ เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือศักยภาพของบุคคลที่ค่อนข้างถาวรอันเป็นมาจากการประสบการณ์ การเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า กับเหตุการณ์เดิม ซึ่งการเรียนรู้นั้นมีผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพและจริยธรรม อีกทั้งการเรียนรู้ ยังเป็นปัจจัยสำคัญในการช่วยให้เราเข้าใจพฤติกรรมตนเองและพฤติกรรมของบุคคลอื่นด้วย (3) ความฉลาดทางสติปัญญา คือความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ความสามารถในการแก้ไขปัญหา ความสามารถในการรู้คิด ความสามารถในการรู้และการจำ ความสามารถด้าน ภาษาและการสื่อสารด้วยคำพูด ความสามารถทางสังคม ในส่วนของการคิดนั้น เป็นการทำงาน ของสมองอีกกระบวนการหนึ่งที่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดแนวทางพฤติกรรมของมนุษย์ ด้วยการผสมผสานข้อมูลหรือดัดแปลงความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่ในสมองเพื่อตอบสนองต่อ สิ่งเร้าในชีวิตประจำวัน (4) ความฉลาดทางอารมณ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมในปัจจุบันให้ความสำคัญไม่ น้อยไปกว่าความฉลาดทางสติปัญญา เพราะความฉลาดทางอารมณ์เป็นความสามารถในการ ตระหนักรู้อารมณ์ของตนและผู้อื่น และยังแสดงถึงการจัดการอารมณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นับว่าเป็นความสามารถทางอารมณ์ของบุคคลที่เป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่ช่วยให้บุคคลดำเนิน ชีวิตอย่างมีความสุขอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี ประสบความสำเร็จ และความฉลาดทางอารมณ์เป็นสิ่งที่ พัฒนาได้ตลอดชีวิต (5) การคิด ซึ่งเป็นการใช้สัญลักษณ์หรือภาพแทนสิ่งของ เหตุการณ์หรือ สถานการณ์ต่าง ๆ การคิดเป็นกระบวนการใช้สมองในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวอย่าง รอบคอบซึ่งครอบคลุมถึงกระบวนการรับรู้ ความเชื่อ ความเข้าใจ การวิเคราะห์ แปลความหมาย จินตนาการ การวางแผน และการตัดสินใจ เพื่อในสู่การพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลให้มี ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น⁵

ปัจจัยเหล่านี้ เป็นองค์ประกอบที่จำเป็นต้องทำการศึกษาเพื่อให้เข้าใจธรรมชาติ รูปแบบ สาเหตุพฤติกรรมเพื่อนำไปใช้ในการเรียนรู้และส่งเสริมพัฒนาตนเองให้มีความก้าวหน้าและมี ประสิทธิภาพ

การพัฒนาคุณภาพชีวิตหรือการพัฒนาตนในทางจิตวิทยานั้น เริ่มต้นจากการตระหนักถึง ศักยภาพของตนเอง การยอมรับข้อดีและข้อเสียที่ว่า มนุษย์นั้นไม่มีใครสมบูรณ์แบบ แต่ทุกคนสามารถ เอาชนะอุปสรรคหรือดำเนินการพัฒนาตนเองได้ สามารถสรุปแนวคิดพื้นฐานในทางจิตวิทยาซึ่ง เกี่ยวกับการพัฒนาตนเอง ได้ตามลำดับดังนี้ (1) มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่มีคุณภาพอยู่ในตัวเอง ทำให้สามารถฝึกหัดและพัฒนาตนได้ในเกือบทุกเรื่อง (2) ไม่มีบุคคลใดที่มีความสมบูรณ์แบบทุก ด้าน จนไม่จำเป็นต้องพัฒนาในเรื่องใด ๆ อีก (3) แม้บุคคลจะเป็นผู้ที่รู้จักตนเองได้ดีที่สุด แต่ก็ไม่

⁵ สุรางค์ ไคว่ตระกูล, **จิตวิทยาการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2565), หน้า 185.

สามารถปรับเปลี่ยนตนเองได้ในบางเรื่อง ยังต้องอาศัยความช่วยเหลือจากผู้อื่นในการพัฒนาตน การควบคุมความคิด ความรู้สึก และการกระทำของตนเอง มีความสำคัญเท่ากับการควบคุมสิ่งแวดล้อมภายนอก(4) อุปสรรคสำคัญของการปรับปรุงและพัฒนาตนเอง คือการที่บุคคลมีความคิดยึดติด ไม่ยอมปรับเปลี่ยนวิธีคิดและการกระทำ จึงไม่ยอมสร้างนิสัยใหม่หรือฝึกทักษะใหม่ ๆ ที่จำเป็นต่อตน (5) การปรับปรุงและพัฒนาตนเอง สามารถดำเนินการได้ตลอดเวลาและอย่างต่อเนื่อง เมื่อพบปัญหาหรือข้อบกพร่องเกี่ยวกับตนเอง แนวคิดมนุษยนิยมที่มีความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ว่า มนุษย์มีความดีและมีคุณค่า ยิ่งไปกว่านั้น มนุษย์มีความต้องการที่จะมุ่งไปสู่ความเข้าใจในศักยภาพของตนเอง หากมีสภาพแวดล้อมที่ดีพอ หรือสภาพการณ์เอื้ออำนวย แนวคิดนี้จึงมุ่งเน้นพฤติกรรมของมนุษย์ ผู้ที่มีสุขภาพจิตดีทั้งร่างกายและจิตใจ เน้นการพัฒนาตนไปสู่อนาคตให้สูงสุดตามศักยภาพที่มีอยู่ในตนเอง⁶

ในปัจจุบัน ความต้องการของมนุษย์ตามแนวคิดจิตวิทยาของมาสโลว์ สามารถแบ่งได้เป็น 8 ขั้น เพราะมนุษย์ทุกคนล้วนมีแรงจูงใจที่จะพัฒนาตนเองให้ไปสู่ระดับที่สมบูรณ์ขึ้น นั่นคือ มนุษย์แต่ละคนรู้จักรับผิดชอบเกี่ยวกับการกระทำของตนเอง และการตีความปรากฏการณ์ส่วนตัวของแต่ละบุคคล ทั้งนี้เพราะพฤติกรรมของมนุษย์ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ส่วนตัว ซึ่งส่งผลให้แต่ละบุคคลรับรู้ตีความเกี่ยวกับโลกที่เขาอยู่และสถานการณ์ในขณะนั้นแตกต่างกัน โดยความเชื่อพื้นฐานที่กล่าวมานั้น แนวคิดนี้จึงมองมนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมกับความดั่งาม ความตระหนักในตนเอง (Self Awareness) ซึ่งทำให้มนุษย์ทุกคนต่างต้องการยอมรับในตนเอง (Self Understanding) การรู้สึกว่าคุณค่า เป็นส่วนหนึ่งของสังคมและมีแนวโน้มที่จะพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าไปสู่ขั้นที่สมบูรณ์ที่สุด ด้วยแรงจูงใจที่พัฒนาไปตามลำดับขั้นพีระมิด 8 ขั้น ของความต้องการ (Maslow's Hierarchy of Needs Pyramid) ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมคุณค่าความเป็นมนุษย์ ได้แก่

ขั้นที่ 1 ความต้องการทางร่างกาย (physiological needs) เป็นความต้องการลำดับต่ำสุด และเป็นพื้นฐานของชีวิต เป็นแรงผลักดันทางชีวภาพ เช่น ความต้องการอาหาร น้ำ อากาศ ที่อยู่อาศัย ตลอดจนทั้งมีสภาพแวดล้อมการทำงานที่เหมาะสม เช่น ความสะอาด ความสว่าง การระบายอากาศที่ดี การบริการสุขภาพ เป็นต้น ขั้นที่ 2 ความต้องการความปลอดภัย (need for safety) เป็นความต้องการที่จะเกิดขึ้นหลังจากที่ความต้องการทางร่างกายได้รับการตอบสนองอย่างไม่ขาดแคลนแล้ว หมายถึง ความต้องการสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยจากอันตรายทั้งทางกายและจิตใจ ความมั่นคงในงาน ในชีวิตและสุขภาพ การสนองในลักษณะนี้ทำได้หลายอย่าง เช่น การประกันชีวิตและสุขภาพ ภาวะเปียบ ข้อบังคับที่ยุติธรรม การให้มีสภาพแรงงาน ความปลอดภัยในการ

⁶ จุฑาทิพย์ อุมวิชนี และคณะ, แนวปรัชญาตะวันตก ฉบับ “สรณิพนธ์”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551), หน้า 14.

ปฏิบัติงาน ฯลฯ ขั้นที่ 3 ความต้องการความรักและการยอมรับ (need for love and acceptance) เมื่อมีความปลอดภัยในชีวิตและมั่นคงในการทำงานแล้ว คนเราต้องการความรัก มิตรภาพ ความใกล้ชิด ผูกพัน ความต้องการเพื่อน การมีโอกาสเข้าสมาคมสังสรรค์กับผู้อื่น ได้รับการยอมรับเป็นสมาชิกในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือหลายกลุ่ม ขั้นที่ 4 ความต้องการนับถือตนเองและได้รับการเคารพจากผู้อื่น (need for self-esteem) เมื่อความต้องการความรักและการยอมรับได้รับการตอบสนองแล้ว คนเราต้องการสร้างสถานภาพของตัวเองให้สูงขึ้น มีความภูมิใจและสร้างความนับถือตนเอง ชื่นชมในความสำเร็จของงานที่ทำ ความรู้สึกมั่นใจในตนเองและมีเกียรติ ความต้องการเหล่านี้เช่น ยศ ตำแหน่ง ระดับเงินเดือนที่สูง งานที่ทำหาย ได้รับการยกย่องจากผู้อื่น มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในงาน โอกาสแห่งความก้าวหน้าในงานอาชีพ ฯลฯ ขั้นที่ 5 ความต้องการรู้และเข้าใจตนเอง (knowledge and understanding needs) ในด้านความสามารถ ความสนใจ สิ่งที่ชอบ สิ่งที่ทำแล้วเกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคมอย่างแท้จริง โดยไม่ยึดติดกับตำแหน่งหน้าที่ในการทำงาน แต่ทำทุกอย่างที่เป็นความสบายใจของตนเองและเกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ขั้นที่ 6 ความต้องการเข้าถึงสุนทรียะความงามของชีวิต (need for aesthetics/beauty) มีความสามารถในการมองเห็นสิ่งสวยงามที่อยู่รอบตัวที่คนอื่นมองไม่เห็น เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งว่าตนเองและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก ทุกสิ่งในโลกนี้ล้วนสวยงามและมีคุณค่าในตนเอง ขั้นที่ 7 ความต้องการเข้าถึงศักยภาพแห่งตน (self-actualization needs) คือความต้องการจะเติมเต็มศักยภาพของตนเอง เป็นการพัฒนาตนเองให้ประสบความสำเร็จที่สมบูรณ์แบบ การพัฒนาทักษะความสามารถของตนเองให้ถึงที่สุด มีอิสระในการตัดสินใจเพื่อให้เกิดกระบวนการคิดสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ รวมทั้งเป็นการบวนการรับรู้เกี่ยวกับตนเองอย่างแท้จริงในการยึดถือปรัชญาชีวิต หลักของความสำเ็จ มีความยุติธรรม ความซื่อสัตย์ มีความเข้าใจในการกระทำความดี-ชั่วของตนเอง ตลอดจนยอมรับในตนเอง ผู้อื่น และธรรมชาติ ขั้นที่ 8 ความต้องเป็นบุคคลที่ยอดเยี่ยมในการอุทิศตนเพื่อมวลมนุษยชาติ (transcendence) บุคคลที่พัฒนาตนถึงในขั้นนี้ ถือว่าเป็นอัจฉริยะบุคคลที่สามารถสร้างประโยชน์ให้กับมนุษยชาติอย่างถึงที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ โดยเป็นการอุทิศตนเองในการทำประโยชน์ต่อส่วนรวม และมีชีวิตอยู่เพื่อผู้อื่น⁷

นักจิตวิทยามนุษยนิยมได้อธิบายว่า มนุษย์ทุกคนมีแรงจูงใจที่จะประกอบกิจกรรมอยู่เสมอ ถือว่าแรงจูงใจเป็นแรงขับที่ทำให้นักมนุษย์เจริญเติบโตและพัฒนา หรือพฤติกรรมของมนุษย์เป็นผลของ (growth principle) หรือหลักการเจริญเติบโตภายในตัวของทุกคน นักจิตวิทยามนุษยนิยมทุกท่านได้ยึดถือหลักการพื้นฐานนี้ แต่ผู้ที่ได้ตั้งทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจคือมาสโลว์ (Maslow)

⁷ ไหมไทย ไซพันธุ์, การพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562), หน้า 40.

ในปัจจุบัน ทฤษฎีลำดับขั้นแรงจูงใจของมนุษย์ตามแนวคิดมาสโลว์ สามารถแบ่งได้เป็น 8 ขั้น เพราะมนุษย์ทุกคนล้วนมีแรงจูงใจที่จะพัฒนาตนเองให้ไปสู่ระดับที่สมบูรณ์ขึ้น โดยความต้องการขั้นพื้นฐานตามทฤษฎีมาสโลว์ จึงมองว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมกับความดิ้นรน ความตระหนก ในตนเอง ซึ่งทำให้มนุษย์ทุกคนต่างต้องการยอมรับในตนเอง การรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า เป็นส่วนหนึ่งของสังคมและมีแนวโน้มที่จะพัฒนาตนเองให้ก้าวไปสู่ขั้นที่สมบูรณ์ที่สุด ด้วยแรงจูงใจพัฒนาไปตามลำดับขั้นพีระมิด 8 ขั้น ของความต้องการ แรงจูงใจเป็นสภาวะที่ร่างกายถูกกระตุ้นให้กระทำพฤติกรรมต่าง ๆ ให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

การที่จะเกิดแรงจูงใจได้จะต้องประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ 3 ประการ ซึ่งจะต้องมีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน ดังนี้ (1) ความต้องการ (Need) ความต้องการคือความไม่สมดุลหรือความไม่พอเพียง ความต้องการจะเกิดขึ้นเมื่อร่างกายหรือจิตใจเกิดสภาวะไม่สมดุล เช่น เมื่อร่างกายขาดอาหารก็จะเกิดความหิว เพื่อกระตุ้นให้ร่างกายต้องการอาหารไปตอบสนอง (2) แรงขับ (Drive) แรงขับถูกสร้างขึ้นเพื่อบรรเทาความต้องการให้ลดลง เช่น ความต้องการอาหารและน้ำ จะถูกแปลออกมาในรูปของความหิวความกระหาย และ (3) เป้าหมาย (Goals) เป้าหมายในที่นี้หมายถึงสิ่งที่จะบรรเทาความต้องการ การได้รับเป้าหมายก็จะหมายความว่า การทำให้สภาพทางร่างกายหรือจิตใจกลับสู่สภาพสมดุล การรับประทานอาหาร การดื่มน้ำ จะทำหน้าที่ฟื้นฟูสภาวะสมดุล และลดแรงขับเกี่ยวกับสิ่งนั้น ๆ ลง อาหารและน้ำก็เป็นเป้าหมาย และประเภทของแรงจูงใจสามารถแยกประเภทของแรงจูงใจได้ 2 ประเภท คือ (1) แรงจูงใจขั้นต้น เป็นแรงจูงใจที่เกิดจากความต้องการทางด้านร่างกายและเกิดขึ้นโดยไม่ต้องเรียนรู้ เป็นแรงจูงใจที่เกิดกับมนุษย์ทุกคนเหมือนกัน เป็นแรงจูงใจที่มีบทบาทในการผลักดันให้เกิดพฤติกรรมที่จะทำให้ร่างกายมีสภาวะสมดุล แรงขับประเภทนี้ได้แก่ การนอนหลับ การหลีกหนีความเจ็บปวด ความหิว ความกระหาย เป็นต้น (2) แรงจูงใจขั้นที่สอง เป็นแรงจูงใจที่เกิดจากการเรียนรู้พฤติกรรมของคนในสังคมเพื่อความเจริญก้าวหน้าและพัฒนาตนเอง อาจแยกได้เป็น 5 ลักษณะ คือ อำนาจ ความสำเร็จ การมีส่วนร่วม ความมั่นคง และสถานภาพ

2. หลักมงคลสูตรที่เกื้อหนุนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ในสังคมมนุษย์ มีสิ่งที่เหมือนกันอยู่อย่างหนึ่งคือ ทุกคนปรารถนาต้องการความสุข ความเจริญก้าวหน้า ไม่ต้องการความทุกข์ความเสื่อม ไม่ว่าจะเป็นคนในสังคมใด ชาติใด หรือวัยใด ก็ล้วนแต่รักสุขเกลียดทุกข์ด้วยกันทั้งสิ้น จึงได้พยายามแสวงหาสิ่งที่ตนต้องการ และหลีกเลี่ยงจาก

สิ่งที่ตนไม่ประสงค์ โดยได้ดำเนินการทุกวิถีทางเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของตน ๗⁸ หลักมงคลสูตร⁹ เป็นหลักการพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่เกื้อหนุนต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลในทุกระดับชั้น ตั้งแต่ระดับความต้องการขั้นพื้นฐานของชีวิตมนุษย์ ไปจนถึงระดับสูงสุด เป็นแนวทางแห่งการประพฤติปฏิบัติ ที่ผู้หวังความเจริญก้าวหน้าในชีวิต สามารถน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติได้ หลักมงคลสูตรเป็นสูตรสาระสำคัญมากบทหนึ่งในพระพุทธศาสนา เพราะมีเนื้อหาแสดงถึงการปฏิเสธมงคลภายนอก ที่นับถือเหตุการณ์หรือสิ่งต่าง ๆ ว่าเป็นมงคลหรือมีมงคล โดยอธิบายว่าในทัศนะพระพุทธศาสนานั้น มงคลของมนุษย์และเทวดาย่อมเกิดจากการกระทำ อันได้แก่ มงคลภายใน คือการทำความดี ความดีนั้นจะส่งผลเป็นสิ่งที่เรียกว่า “มงคล” โดยไม่ต้องไปอ้อนวอนและกราบไหว้ขอมงคลจากภายนอก และเมื่อพิจารณาเนื้อหาสาระจากหลักมงคลทั้ง 38 ประการแล้ว แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาปฏิเสธมงคลภายนอก ซึ่งเป็นจุดเด่นตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา โดยหลักคำสอนในมงคลทั้งหมดชื่อว่าเป็นมงคลชีวิต เป็นคำสอนที่มีเนื้อหาสาระสำคัญ สามารถที่จะนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ได้เป็นอย่างดี เพราะมีเนื้อหาทั้งหมดครอบคลุมครบถ้วน ตามที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงตรัสวางแนวปฏิบัติไว้ เพื่อความก้าวหน้าแห่งชีวิตและจิตใจได้อย่างครบถ้วนเหมาะสม ทั้งทางภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ทั้งในสถานะของฆราวาสและในเพศของบรรพชิต¹⁰

การประพฤติปฏิบัติตามหลักมงคลชีวิต 38 จึงเปรียบเสมือนการก้าวขึ้นบันได ตั้งแต่ขั้นแรกไปจนถึงขั้นสูงสุด เมื่อบุคคลใดสามารถก้าวไปด้วยการศึกษาปฏิบัติจนครบ 38 ขั้น บุคคลนั้นย่อมได้ชื่อว่าบรรลุเป้าหมายประโยชน์ เพราะเหตุว่าหลักคำสอนในมงคล 38 มีเนื้อหาสาระครอบคลุมคำสอนในพระพุทธศาสนาทั้งหมด คือมีการเรียงลำดับจากง่ายไปหายากอันเป็นการเหมาะสมอย่างยิ่ง สำหรับการที่นำไปศึกษาปฏิบัติเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ ในหลักมงคลทั้ง 38 ประการนี้ เป็นหลักมงคลที่เกื้อหนุนต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งทางกายภาพ ทางจิตภาพ และทางปัญญา ซึ่งสามารถแบ่งขั้นตอนการปฏิบัติออกเป็น 3 ขั้นตอน ได้ดังนี้ ขั้นตอนแรก เป็นการพัฒนาด้านกายภาพ ได้แก่ การเริ่มสร้างชีวิต โดยเริ่มต้นตั้งแต่มงคลที่ 1 ถึงมงคลที่ 18 จัดเป็นหมวดหมู่แห่งมงคล ได้แก่ มงคลหมู่ที่ 1 การฝึกตนให้เป็นคนดี คือการไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต การบูชาบุคคลที่ควรบูชา มงคลหมู่ที่ 2 การสร้างความพร้อมในการฝึกตน คือการ

⁸ จานงค์ ทองประเสริฐ, *แนวคิดปรัชญาประยุกต์*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แพรววิทยา, 2535), หน้า 32.

⁹ ชุ.ช. (ไทย) 25/5/6-8, ชุ.ส. (ไทย) 25/4/561-563.

¹⁰ พระธรรมวิสุทธิกวี, *อุดมมงคลในพระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2548), หน้า 165.

อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม การได้สร้างบุญไว้ในปางก่อน การตั้งตนไว้ชอบ มงคลหมู่ที่ 3 การฝึกตนให้เป็นคนมีประโยชน์ คือความเป็นพหูสูตร ความเป็นผู้มีศิลปะ วินัยที่ศึกษามาดีแล้ว วาจาสุภาพ มงคลหมู่ที่ 4 การบำเพ็ญประโยชน์ต่อครอบครัว การบำรุงบิดามารดา การสงเคราะห์บุตร การสงเคราะห์ภรรยา การงานไม่อาภูล และมงคลหมู่ที่ 5 การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม การให้ทาน การประพฤติธรรม การสงเคราะห์ญาติ การงานไม่มีโทษ ขั้นตอนที่สอง เป็นการพัฒนาด้านจิตภาพ ได้แก่ การปรับปรุงจิตใจให้สูงขึ้น โดยเริ่มตั้งแต่มงคลที่ 19 ถึงมงคลที่ 30 จัดเป็นหมวดหมู่แห่งมงคล ได้แก่ มงคลหมู่ที่ 6 การปรับเตรียมสภาพใจให้พร้อมคือการงดเว้นจากบาป คือการเว้นจากการดื่มน้ำเมา ความไม่ประมาทในธรรม มงคลหมู่ที่ 7 การน้อมนำธรรมะเบื้องต้นใส่ตน คือความเคารพ การถ่อมตน ความสันโดษ ความกตัญญู การพึงธรรมตามกาล และมงคลหมู่ที่ 8 การน้อมนำธรรมะเบื้องต้นสูงใส่ตน คือความอดทน ความเป็นคนว่าง่าย การพบเห็นสมณะ การสนทนาธรรมตามกาล ขั้นตอนที่สาม เป็นการพัฒนาด้านปัญญา ได้แก่ การมุ่งปฏิบัติเพื่อความสิ้นทุกข์ โดยเริ่มตั้งแต่มงคลที่ 31 ถึงมงคลที่ 38 จัดเป็นหมวดหมู่แห่งมงคล ได้แก่ มงคลหมู่ที่ 9 การฝึกภาคปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลส คือการเผาผลาญบาป การประพฤติพรหมจรรย์ การเห็นอริยสัจ การทำนิพพานให้แจ้ง และมงคลหมู่ที่ 10 ผลจากการปฏิบัติจนหมดกิเลส คือจิตของผู้ที่ถูกโลกธรรมกระทบแล้วไม่หวั่นไหว จิตไม่เศร้าโศก จิตปราศจากธุลี จิตเกษม

อย่างไรก็ตาม หลักมงคล 38 ประการ มีการจำแนกมงคลชีวิตไว้หลายหัวข้อ ก็เพื่อสนองความหลากหลายของชีวิตในสังคัม ที่ดำเนินไปตามหลักขั้นตอนของการพัฒนาคุณภาพชีวิต มีข้อปฏิบัติที่อิงอาศัยกันต่อเนื่อง ส่งผลจากระดับหนึ่งสู่อีกระดับหนึ่ง ทั้งในระดับโลกียะและโลกุตระ ซึ่งในแต่ละระดับก็มีคุณค่าในตัวเอง เริ่มจากการพัฒนาในขั้นตอนแรก เป็นการพัฒนาด้านกายภาพ คือการใช้ชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับตนเองและคนในสังคัมตั้งแต่ระดับครอบครัว ญาติมิตร และสังคัมวงกว้าง จากนั้นจึงก้าวสู่ขั้นตอนที่สอง คือการพัฒนาจิตภาพ คือมีความสามารถปรับสมดุลความพร้อมทางด้านจิตใจ ในการประพฤติปฏิบัติตนเองในสถานการณ์ต่าง ๆ และก้าวเข้าสู่ขั้นตอนที่สาม คือการพัฒนาด้านปัญญา อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความหมายสอดคล้องเชื่อมโยงส่งผลก่อให้เกิดประโยชน์ทั้ง 3 ประการ อันได้แก่ ประโยชน์ในปัจจุบัน หรือประโยชน์อย่างที่เราเห็น ๆ เพราะทิวภูมิธรรมะแปลว่า เรื่องที่เห็น ๆ กันอยู่ เรื่องที่มองเห็นได้ในแง่กาละ ก็คือปัจจุบัน หรือถ้าพูดในแง่ของเรื่องราวก็คือเรื่องทั่ว ๆ ไป เรื่องการดำเนินชีวิต การเป็นอยู่ที่ปรากฏ เรื่องทางวัตถุที่เห็นกันได้ สภาพภายนอก ประโยชน์ในภายในหน้า หมายถึงเบื้องหน้า เลยออกไปไกล ๆ ก็คือ ภพหน้าชาติหน้า จะไปเกิดที่ดี ๆ ไม่ไปเกิดที่ชั่ว ๆ นี่เป็นประโยชน์ หรือเป็นจุดหมายขั้นสัมปรายะ และประโยชน์สูงสุด ความมีใจเป็นอิสระ ความมีจิตหลุดพ้น มีจิตใจปลอดโปร่งผ่องใสเบิกบานอยู่ได้ตลอดเวลา เพราะปราศจากกิเลส ดังนั้น หลักมงคล 38

ประการ จึงเป็นสูตรการพัฒนาที่ครอบคลุมเหมาะสมต่อการนำมาเป็นหลักขั้นตอนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในทุก ๆ ระดับชั้นได้เป็นอย่างดี

3. นำเสนอการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักมงคลสูตรเชิงพุทธบูรณาการ

มนุษย์ทุกคน ทุกชนชั้น ทุกเชื้อชาติ ทุกศาสนา ทุกเพศและวัย ล้วนรู้จักกับความสุขและความทุกข์เหมือนกันได้เป็นอย่างดี อันเป็นต้นเหตุสำคัญคอยกระตุ้น ผลักดัน บีบบังคับทำให้มนุษย์มีการต่อสู้ดิ้นรนไขว่คว้า ค้นหา หรือแสวงหาความสุขให้กับชีวิตของตนเองกันอยู่อย่างตลอดเวลา ดังนั้นชีวิตของทุก ๆ คนในสมัยปัจจุบันนี้ จะต้องมีความสติปัญญาในการระลึกรู้ตัวเองได้ ทุกขณะจิตและทุกเวลาไว้เป็นอย่างดี พร้อมมีความไม่ประมาทอยู่อย่างตลอดเวลาในการดำรงชีวิต จึงจะสามารถนำพาชีวิตของตนเองและคนอื่น ๆ ไปให้ถึงจุดหมายปลายทางได้อย่างสะดวกสบายปลอดภัยและประสบผลสำเร็จอย่างมีความสุข ชีวิตที่มีความสุขเป็นชีวิตที่มีความสะดวกสบาย ปลอดภัย มั่นคง สนุกสนาน เพลิดเพลินและมีทั้งความสุขกายสุขใจอยู่อย่างตลอดเวลา พร้อมกับได้มีเงินทองทรัพย์สินสมบัติสิ่งของต่าง ๆ ตามความต้องการ นอกจากนั้นชีวิตที่เป็นสุข จะต้องไม่มีสิ่งใด ๆ มาทำลายหรือทำให้เกิดความรู้สึกว่าเครียดวิตกกังวล หงุดหงิดฟุ้งซ่าน เบื่อหน่าย ท้อแท้ หหมดความหวังหมดกำลังใจ ผิดหวัง เสียใจ และการสูญเสียสิ่งต่าง ๆ อันเป็นสาเหตุก่อให้เกิดความทุกข์ยากลำบากทรมาน ความเดือดร้อนวุ่นวายทั้งทางร่างกายและจิตใจ ถึงแม้ว่าจะได้เกิดขึ้นมาในระยะเวลานั้นสั้น ๆ หรืออย่างยาวนาน ซึ่งชีวิตที่ดีที่มีความสุขอย่างแท้จริงนั้น จะต้องมีความสุขทางร่างกายและจิตใจ ดังกับคำกลอนกล่าวไว้ว่าการได้กินอิ่มและนอนหลับสนิท ซึ่งจะได้รับการยกย่องนับถือกันว่า เป็นชีวิตที่สุขดยอดปรารถนาของมนุษย์ทุกคน อันเป็นปัจจัยหลักและปัจจัยรองในการดำรงชีวิตของมนุษย์

ชีวิตที่มีปัจจัยหลักและปัจจัยรองเพียบพร้อมครบสมบูรณ์ทุกสิ่งทุกอย่าง ก็จะทำให้ชีวิตมีความสุขได้มากที่สุด แต่ความเป็นจริงของชีวิตไม่มีใครจะสามารถมีทุกสิ่งทุกอย่างได้ครบหมดและเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ เพราะว่าทุกสิ่งทุกอย่างบนโลกกลม ๆ ใบนี้ เมื่อมีสิ่งที่ดีเยี่ยมจะต้องมีสิ่งที่เสียหรือในสิ่งที่เสียจะต้องมีสิ่งที่ดี และจะมีรวมอยู่คู่ด้วยกันตลอดไป เพื่อจะได้สร้างความสมดุลให้กับทุกชีวิต ซึ่งล้วนแต่เป็นกฎของธรรมชาติและกฎแห่งกรรมของชีวิตมนุษย์ทุกคน ชีวิตที่เกิดความสุขทางร่างกาย จะช่วยทำให้เกิดความสุขทางจิตใจได้เหมือนกัน หรือชีวิตที่มีความสุขทางจิตใจก็ช่วยทำให้มีความสุขทางร่างกายได้ด้วยเช่นเดียวกัน เพราะว่าร่างกายกับจิตใจเป็นของคู่กันและอยู่ด้วยกันตลอดเวลา การมีความสุขทั้งทางร่างกายและจิตใจ จะสามารถช่วยส่งเสริมสนับสนุนเสริมสร้าง ทำให้ชีวิตได้ประสบกับความสำเร็จสมหวังตามความปรารถนาในสิ่งที่ต้องการได้เป็นอย่างดี

มาสโลว์มีความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ว่า (1) มนุษย์ทุกคนมีธรรมชาติภายใน ซึ่งต่อต้านการเปลี่ยนแปลง (2) แม้ว่ามนุษย์ทุกคนจะมีธรรมชาติภายใน แต่ละคนจะมีลักษณะพิเศษ ซึ่งทำให้แต่ละบุคคลเป็นปัจเจกบุคคล (3) ธรรมชาติภายในของแต่ละบุคคลจะยังคงอยู่ในตัวตลอดชีวิต เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้มนุษย์ยืนหยัดต่อสู้เพื่อการมีชีวิต และเพื่อการพัฒนาตนเองตามศักยภาพของแต่ละบุคคล การรู้ว่าตนเองคือใคร และแตกต่างกับคนอื่นอย่างไร มีความสำคัญมาก (4) ธรรมชาติภายในของแต่ละบุคคลเป็นพลังสำคัญที่จะต้องรู้จักตนเองและเป็นนายของตนเอง ที่จะพัฒนาตนเองตามศักยภาพของตน (5) การพัฒนาตนเองเป็นกระบวนการของธรรมชาติ ที่เกิดขึ้นตามลำดับขั้นของความต้องการของมนุษย์ (6) การพัฒนาตนเองของแต่ละคนจะเป็นผลสำเร็จหรือล้มเหลว ก็เนื่องมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างแรงที่จะเสริมให้มีการพัฒนาการ และแรงที่จะหยุดการพัฒนาตน แล้วแต่ว่าอย่างไหนจะมีมากกว่ากัน (7) ชีวิตมนุษย์ทุกคนมีอนาคต มนุษย์ทุกคนต้องอยู่ด้วยอุดมการณ์ ความหวัง และเป้าหมายของชีวิต และต่อสู้ที่จะพัฒนาตนตามศักยภาพของตนทั้งทางพุทธิปัญญา ทักษะ และเจตคติ ผู้วิจัยเห็นว่าเมื่อมองภาพรวมในทฤษฎีของมาสโลว์ มนุษย์ทุกคนต้องมีความเข้าใจความคิดพื้นฐานของมาสโลว์ เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ทั้ง 4 ข้อข้างต้น และความต้องการเพื่อเข้าสู่การพัฒนาตน 3 ข้อหลังดังกล่าว

นอกจากนี้มนุษย์ผู้กำลังพัฒนาต้องทำความเข้าใจ ตระหนักรู้ยอมรับกฎธรรมชาติก่อนว่า มนุษย์ทุกคนล้วนต้องมีความสมปรารถนา ในความต้องการขั้นพื้นฐานเสียก่อน ซึ่งความต้องการขั้นพื้นฐานเป็นความต้องการที่มีอำนาจมากที่สุดและสังเกตเห็นได้ชัดที่สุด จากความต้องการทั้งหมด ต่อเมื่อความต้องการขั้นพื้นฐานได้รับความพึงพอใจแล้ว บุคคลก็จะพัฒนาการสู่ขั้นใหม่ต่อไป เป็นความต้องการพัฒนาตนเพื่อความเจริญก้าวหน้า ได้แก่ ความต้องการทางสังคม เกียรติยศ ชื่อเสียง และความต้องการเติมความสมบูรณ์ให้กับชีวิต อันเป็นการทำคุณประโยชน์ และอุทิศตนเพื่อมวลมนุษยชาติ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับหลักมกคลสูตร จะเห็นได้ว่าทฤษฎีของมาสโลว์มีความสอดคล้องเกี่ยวเนื่องกันตามกฎของธรรมชาติ เหมือนกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา อันมีองค์ประกอบเพื่อสนองตอบความต้องการในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ทุก ๆ ระดับขั้น ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และปัญญา ส่งผลให้เกิดรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธบูรณาการรูปแบบใหม่ที่มิ่วงจรวิถีชีวิตพัฒนาการทางกายภาพ พัฒนาการทางจิตภาพ และพัฒนาการทางปัญญา ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนอยู่ในกรอบของกระบวนการพัฒนาที่เป็นกฎธรรมชาติ อยู่ในกิจวัตรประจำวันในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกคน ส่งผลต่อเนื่องกันอย่างเป็นระบบ จากความต้องการระดับขั้นพื้นฐานจนถึงระดับสูงสุด และยังเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติที่ส่งผลก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตน ผู้อื่น และสังคม

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้นำเสนอการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักมกคลสูตรเชิงพุทธบูรณาการ ได้แก่ (1) การพัฒนาด้านกายภาพ จะเป็นฐานให้เกิดความเจริญงอกงามด้านจิตภาพและด้าน

ปัญญา (2) การพัฒนาด้านจิตภาพ จะเป็นกำลังรักษาและสืบต่อพฤติกรรมที่ดั่งามให้คงอยู่ และพร้อมที่จะพัฒนาไปสู่ปัญญา และ (3) การพัฒนาด้านปัญญาจะย้อนกลับมาทำกับเงื่อนไขพัฒนาพฤติกรรมด้านกายภาพและจิตภาพให้เจริญงอกงามมากยิ่งขึ้น ซึ่งกระบวนการศึกษาทั้ง 3 ด้านนี้ ต้องเกื้อกูลสัมพันธ์กัน และการแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาด้านปัญญาสูงสุดให้กับชีวิต เป็นหนทางในการพัฒนาความสุข ความรู้หรือปัญญาเป็นเครื่องมือให้มนุษย์เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ เพื่อให้ชีวิตในทางปฏิบัติดำเนินไปอย่างต่อเนื่องด้วยความไม่ประมาทกระทำแต่ความดี อันเป็นรูปแบบในอุดมคติของมนุษย์ทุกคน สามารถเป็นที่พึ่งของตนเองทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา ด้วยการมีจิตสำนึกตระหนักรู้คุณค่าและหน้าที่ของชีวิต เพราะธรรมชาติของชีวิตคือความทุกข์ แต่มนุษย์ทุกคนล้วนมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือการบรรลุเป้าหมาย ได้แก่ประโยชน์สุขในระดับต่าง ๆ ตามความคิดเห็นของตน ดังนั้น แนวทางการพัฒนาความสุขอันเป็นจุดมุ่งหมายของชีวิต จึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับมนุษย์ทุกคน แต่ทั้งนี้ผลของประโยชน์สุขที่มนุษย์ได้รับนั้นย่อมแตกต่างกันไป ตามกำลังสติปัญญาและความเพียรพยายาม ในการฝึกฝนอบรมของแต่ละบุคคล เพื่อให้ชีวิตดำเนินไปบนหลักแห่งการสร้างเหตุปัจจัยที่ดีเป็นรากฐาน ในกิจวัตรประจำวันต่อการดำเนินชีวิตอันเป็นวงจรวิถีชีวิตของมนุษย์ทุกคน

5. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักมงคลสูตรร่วมกับทฤษฎีมาสโลว์ มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามลำดับความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์จนถึงขั้นสูงสุดเพื่อทำหน้าที่เชื่อมลำดับการพัฒนาด้านกายภาพ ด้านจิตภาพ และด้านปัญญา ซึ่งในกระบวนการขั้นที่ 1 ถึงกระบวนการขั้นที่ 6 เราทุกคนสามารถไปถึงได้ไม่ใช่เรื่องยาก เพราะเป็นเรื่องทั่ว ๆ ไป แต่ในลำดับกระบวนการขั้นที่ 7 ถึงกระบวนการขั้นที่ 8 ซึ่งอาจไม่ได้รับการยอมรับมากนัก เพราะเป็นเรื่องจิตวิญญาณมากเกินไป เป็นลำดับขั้นที่ไปถึงได้ยาก ซึ่งเราไม่จำเป็นจะต้องอยู่เหนือที่สรรพสิ่งขนาดนั้น หากเพียงแค่เราค้นพบตัวเอง เราไม่ดำเนินชีวิตไปตามจังหวะชีวิตของผู้อื่น ของวัฒนธรรม และของสังคม เราก็จะมีอิสระและมีสิทธิในการกำหนดหนทางหรือเส้นทางของตัวเอง และพัฒนาตัวเองตามแบบฉบับของตัวเองได้ หากเรามีทัศนคติแบบนี้ นั่นคือตัวเรากำลังอยู่ในความต้องการลำดับขั้นที่ 6 ของแนวคิด Maslow's Hierarchy of Needs ผู้วิจัยเห็นว่า ในทัศนะทางจิตวิทยา ทฤษฎีนี้เป็นเพียงการอธิบายให้เราตระหนักถึงความเข้าใจความต้องการขั้นพื้นฐานดังกล่าว ที่วิ่งวนอยู่ในตัวเรา ทำให้เราดิ้นรนคอยวิ่งตาม หากเราเข้าใจและให้การยอมรับ พฤติกรรมที่ตอบสนองต่อทั้งความสุขและความทุกข์ที่เกิดขึ้นก็จะเปลี่ยนแปลงไป เพียงแค่นี้ก็ทำให้เราสามารถอยู่เหนือสามัญสำนึกพื้นฐานได้

พระพุทธเจ้าได้ทรงแนะนำวิธีการหลุดพ้นจากสามัญสำนึกดังกล่าว คือหลักมงคลสูตร 38 ประการ มาเป็นกลไกในการขับเคลื่อนพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อนำไปสู่การตอบสนองตามลำดับความต้องการของมนุษย์ เนื่องจากมีความสอดคล้องสัมพันธ์กัน และสามารถต่อยอดจากทฤษฎีมาสโลว์นี้ได้ จะอย่างไรก็ตาม สามัญสำนึกคือธรรมชาติของมนุษย์ หากเราเข้าใจและยอมรับกับสิ่งที่ เป็น เข้าถึงความจริงว่ามนุษย์เราเป็นสิ่งมีชีวิตที่ไม่ได้สำคัญอะไรมากมาย เราจะถ่อมตัวมากขึ้น และเห็นอกเห็นใจผู้อื่นมากขึ้น เพื่อให้สามารถพัฒนาตนเองและสังคมไปตามเป้าหมายที่พึงปรารถนา บุคคลแต่ละคนแต่ละครอบครัวจึงต้องมีการพัฒนาตนเอง ในด้านการศึกษา การมีแนวคิดเจตคติที่ดี การรู้จักบริหารตนเอง การมีความเอื้ออาทรต่อบุคคลอื่น มีอาชีพ มีรายได้ที่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิต มีคุณธรรมและศีลธรรม หากทุกคนในสังคมสามารถปฏิบัติได้เช่นนี้ ก็เท่ากับว่า สามารถช่วยยกระดับทั้งตนเอง ผู้อื่น และสังคมให้มีคุณค่า มีความเจริญงอกงาม พัฒนาไปสู่สังคมในอุดมคติ ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมจะลดลงหมดไปได้ การพัฒนาตนเองจึงถือได้ว่ามีความสำคัญมาก มนุษย์เราทุกคนต้องรู้จักความเด่นและความด้อยของตนเองก่อน การรู้จักความเด่นก็เพื่อทำงานที่เหมาะสมกับความสามารถของตน ในทางพระพุทธศาสนานั้น จิต เป็นสิ่งสำคัญ การกระทำหรือพฤติกรรมทุกอย่างต้องมาจากจิต ดังพุทธพจน์ว่า จิตฺเตน นียติ โลกิ จิตฺเตน ปริกขฺสติ จิตฺตสฺส เอกธมฺมสฺส สพฺเพว วสมนฺวคฺคฺติ โลกญฺจจิตฺตํ นํ ญฺจจิตฺตํ ผลํ ไซโย จิตฺเตน ธรรมํ อยํ หนึ่งที่โลกทั้งหมดตกอยู่ในอำนาจ¹¹ และดังคำพูดที่ว่า จิตเป็นนายกายเป็นบ่าว

บุคคลผู้กำลังพัฒนามีจิตใจที่เป็นฝ่ายบวก ฝ่ายกลาง ฝ่ายลบ ซึ่งเป็นวงจรวิถีชีวิต จิตใจเป็นต้นกำเนิดของพลังร่างกาย ก่อให้เกิดพลังความคิดขึ้นที่สมอง เปรียบได้กับ มงคลสูตร สมองได้รับพลังงานจากจิตใจ จึงคิดได้ตามใจสั่ง เป็นความคิดประมวลผลในรายละเอียดของหลักธรรม เปรียบได้กับ หลักมงคล 38 ประการ ความคิด เป็นพลังผลักดันส่งผลก่อให้เกิดการกระทำ เปรียบได้กับทฤษฎีมาสโลว์ เป็นการกระทำตามความต้องการ เพื่อให้ได้รับการตอบสนองตามความต้องการ การกระทำ โดยร่างกายแสดงพฤติกรรมแห่งการกระทำตามความต้องการ เป็นลำดับขั้นจนกลายเป็นนิสัย เปรียบได้กับ วิธีการ นิสัย เป็นไปตามความคิดและการกระทำที่สะสมอยู่ในจิตใจ เป็นวิธีการของบุคคลผู้กำลังพัฒนาเข้าถึงมงคลชีวิต วิธีการที่แสดงออกมาจึงส่งผลกลายเป็นบุคลิกภาพ เปรียบได้กับ เป้าหมาย บุคลิกภาพ มาจากการหล่อหลอมวิธีการ เพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายในแต่ละระดับของบุคคลผู้กำลังพัฒนา บุคลิกภาพคือเป้าหมายในแต่ละระดับที่ได้รับเป็นอย่างไร วิธีการดำเนินชีวิตของบุคคลผู้กำลังพัฒนาก็เป็นไปอย่างนั้น

¹¹ ส.ส. (บาลี) 15/62/44, ส.ส. (ไทย) 15/62/73.

สรุปได้ว่า วิถีชีวิตย่อมเป็นไปตามระดับประโยชน์ที่ได้รับ คือคุณภาพชีวิตของผู้กำลังพัฒนา ที่ได้สะสมฝ่ายใดไว้มากกว่ากันระหว่างความคิดฝ่ายบวก ฝ่ายกลาง และฝ่ายลบ ผลลัพธ์ส่งผลก่อให้เกิดความมีประโยชน์สุขแก่ชีวิต ทำให้มนุษย์มีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้แก่ ประโยชน์สุขที่ได้รับในระดับที่ 1 ประโยชน์สุขที่ได้รับในระดับที่ 2 ประโยชน์สุขที่ได้รับในระดับที่ 3 ประโยชน์สุขในระดับที่ 1 ด้านรูปธรรม ที่มองเห็นได้ด้วยตา คือการมีสุขภาพดี การมีปัจจัย 4 การมีทรัพย์สินเงินทอง การมีอาชีพการงานที่เป็นหลักฐาน การมียศ ฐานะ ตำแหน่ง การเป็นที่ยอมรับในสังคม การมีมิตรสหาย และการมีชีวิตครอบครัวที่ดี ประโยชน์สุขระดับนี้เป็นฐานของชีวิตในการที่จะทำประโยชน์สุขระดับที่ 2 ให้เกิดเพิ่มขึ้น เพื่อขยายประโยชน์สุขออกไป ประโยชน์สุขระดับที่ 2 ด้านนามธรรม ที่สัมผัสได้จากตามมองเห็น คือเรื่องของคุณธรรมความดีงาม การมีความสุขที่เกิดจากความมั่นใจในคุณค่าของชีวิต การได้บำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เพื่อนมนุษย์ ความมีศรัทธาในสิ่งที่ดีงามที่เป็นหลักของจิตใจ และการมีปัญญาที่ทำให้รู้จักปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายได้ถูกต้อง และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ทำให้ชีวิตเป็นอยู่ด้วยดี ประโยชน์สุขระดับที่ 3 ด้านนามธรรม ชั้นโลกุตตระ ที่อยู่เหนือกระแสความไหลเวียนของโลก คือความเป็นผู้มีจิตใจเป็นอิสระด้วยความรู้เท่าทันต่อสิ่งทั้งหลาย รู้โลกและชีวิตตามความเป็นจริง จนกระทั่งว่าโลกธรรมที่เกิดขึ้นมากระทบกระทั่งก็ไม่หวั่นไหว วางใจและปฏิบัติได้ถูกต้องตามเหตุปัจจัย ปลดปล่อยให้กฎธรรมชาติทั้งหลายเป็นกฎธรรมชาติอยู่ตามธรรมชาติ ความทุกข์ที่มีอยู่ในธรรมชาติ ก็เป็นทุกข์ของธรรมชาติไป ไม่เข้ามากระทบกระทั่งบีบคั้นจิตใจของเราได้ เป็นผู้มีสุขอยู่กับตนเอง คนรอบข้าง และสังคมโดยรวม

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

_____. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. แนวคิดปรัชญาประยุกต์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แพรววิทยา, 2535.

จุฑาทิพย์ อุมวิชนี และคณะ. แนวปรัชญาตะวันตก ฉบับ “สรณิพนธ์”. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551.

ท.เดชบุญญ, มรดกธรรมสู่การตื่นรู้ เพียงแค่หยุดคิด ชีวิตก็พลิกผัน. กรุงเทพมหานคร: ปราชญ์

สำนักพิมพ์ในเครือบริษัท เพชรประกายจำกัด, 2561.

พระธรรมวิสุทธิกวี. **อุดมมงคลในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2548.

พระราชปริยัติ (สฤษดิ์ สิริธโร). **แนวคิดการจัดระเบียบสังคมเชิงพุทธ**. พุทธอุทธานวิชาการ.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.

สุรางค์ ไคว์ตระกูล. **จิตวิทยาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

2565. ไหมไทย ไชยพันธุ์. **การพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562.

กระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท ๔ เพื่อพัฒนาแรงจูงใจ
ในการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมของ
นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนมัธยมประชานิเวศน์
สังกัดกรุงเทพมหานคร

Active Learning Process according to Iddhipada iv to Development
Motivation Learning in Soc ia lStudies, Religion and Culture Subject
Group of Mathayom Suksa v Students at Mathayom Prachaniwet
School under the Bangkok Metropolitan

พระมหาทองจันทร์ กิตติปาโล (กิงเกษ)^๑

Phramaha Thongchan kittiprlo (kingket)

Email : thongchan_๒๔@hotmail.com

Received: December 25, 2022 Revised: February 6, 2023

Accepted: February 6, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาแรงจูงใจในการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนมัธยมประชานิเวศน์ สังกัดกรุงเทพมหานคร” มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้เชิงรุกที่เสริมสร้างแรงจูงใจในการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมจากครุต้นแบบที่มีแนวทางปฏิบัติที่ดี 2) เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4 ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนมัธยมประชานิเวศน์ สังกัดกรุงเทพมหานคร 3) เพื่อเปรียบเทียบระดับกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาแรงจูงใจในการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมของ

¹ หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาจิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว, คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. Master of Education (M.Ed.), Educational Psychology and Guidance, Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5/2 โรงเรียนมัธยมประชานิเวศน์ สังกัดกรุงเทพมหานคร ก่อนและหลังใช้กระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4 ผลการวิจัยพบว่า (1). ครูใช้รูปแบบการสอนโดยมีบุคคลต้นแบบความสำเร็จเป็นแรงจูงใจ สอนโดยใช้รางวัลเป็นแรงจูงใจ สอนด้วยรูปแบบโครงงาน ใช้สื่อการสอนที่เสริมสร้างฐานแนวคิดให้นักเรียนแก้ปัญหา สอนด้วยวิธีการคิดแบบจิ๊กซอว์ (Jigsaw) เพื่อให้นักเรียนได้คิดแก้ปัญหาตามโจทย์อย่างเป็นระบบต่อเนื่อง (2) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เชิงรุก 6 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นสร้างความสนใจแก่นักเรียนด้วยรูปแบบกิจกรรมให้ตื่นตัว 2) ให้ประสบการณ์แก่นักเรียนด้วยการให้แก้ปัญหาตามโจทย์ที่มอบให้ เพื่อให้นักเรียนได้ขยันคิด แสวงหาข้อมูลความรู้และแนวคิดใหม่ ๆ 3) ใช้กิจกรรมเป็นแรงจูงใจกระตุ้นนักเรียนในการเรียนรู้ เช่น กิจกรรมเกมในชั้นเรียน 4) สร้างองค์ความรู้ใหม่ด้วยการคิดหาคำตอบที่นอกตำรา 5) แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน การอภิปรายในชั้นเรียน การคิด-การจับคู่แลกเปลี่ยนประสบการณ์ 6) ประเมินผลร่วมกันจากการเรียนรู้มาทั้งหมด (3). ผลการเปรียบเทียบ พบว่า โดยภาพรวมทั้งหมดแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนด้านอื่น ๆ คือ ด้านหลักวิริยะ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนด้านหลักฉันทะ, ด้านหลักจิตตะ, ด้านหลักวิมังสา, แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัย

คำสำคัญ : (กระบวนการเรียนรู้เชิงรุก), (หลักอิทธิบาท 4), (แรงจูงใจ)

Abstract

This article aims to study active learning process that strengthens learning motivation in social studies, religion and culture subject group of MathayomSuksa v Students from model teachers with good practices and to develop active learning process according to Iddhipada iv of social studies, religion and culture subject group of mathayomsuksa v students at MathayomPrachaniwet school under the Bangkok Metropolitan. Results of the research were shown as follows : There was active learning process in 6 steps; 1) teachers create interest in children by using activities to encourage students to be awake, 2) teachers give experience to students by giving problems that are problematic in today's society for students to diligently think, seeking information, intend to find new knowledge and new ideas 3) teachers use activities to motivate students, such as role-playing, in-class game activities, 4) teachers create new knowledge by creating questions and asking students to design and find answers, 5) teachers teach by training students to exchange knowledge together such as class discussion, thinking-matching-exchanging, 6) teachers evaluate learning by allowing students

to evaluate the learning of their peers in the class together. The students had different levels of active learning according to Iddhipada IV statistically significant difference were found at 0.05. The other side is Chanda (concentration of effort), which is diligence before activities and after activities are not different. which rejects the hypothesis, as for Chanda (concentration of aspiration), Citta (concentration of consciousness), Vimamsa (concentration of investigation), had shown significant difference at the .05

Keywords : (Active learning process), (Iddhipada), (Motivation)

1. บทนำ

การศึกษา เป็นรากฐานในการพัฒนามนุษย์ทุกชนชาติทุกศาสนาในโลกใบนี้ที่สำคัญที่สุดให้เกิดการสร้างสรรค์ เกิดความเจริญก้าวหน้าและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในสังคมได้และการศึกษาเป็นการพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถด้านต่าง ๆ ที่จะดำรงชีวิตและประกอบอาชีพได้อย่างมีความสุขตั้งแต่เริ่มมีการพัฒนาการในช่วงแรกจนเติบโตเข้าสู่วัยเรียนถึงวัยทำงาน (เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตมนุษย์ให้มีความรู้ มีทักษะ มีระเบียบวินัย มีความคิดที่สร้างสรรค์มีแนวคิดที่ดีต่อตนเองและสังคมและส่งผลประโยชน์เกื้อกูลแก่ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม)²

ดังนั้นการพัฒนาการศึกษาจึงจำเป็นต้องดำเนินต่อไปอย่างจริงจังและต่อเนื่องในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564) ได้ชี้ให้เห็นถึงการพัฒนาศักยภาพของคนไทยทุกช่วงวัยให้เกิดมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง โดยยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา มุ่งสร้างคุณภาพชีวิตและสุขภาวะที่ดีสำหรับคนไทย พัฒนาคนให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์ มีวินัย ใฝ่รู้ มีความรู้ มีทักษะ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทัศนคติที่ดี รับผิดชอบต่อสังคม มีจริยธรรม และคุณธรรม พัฒนาคนทุกช่วงวัยและเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพ

² ไพรินทร์ ขุนศรี, “แรงจูงใจของครูกับคุณภาพผู้เรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 9”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2559), หน้า บทนำ

โดยคนไทยทุกคนได้รับการศึกษาตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข³ซึ่งได้ส่งผลต่อการพัฒนาประเทศแบบยั่งยืนสอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการในการพัฒนาเยาวชนของชาติสู่โลกในยุคศตวรรษที่ 21 ว่า คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ 21 โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา 4 ประการ คือ (1) เพื่อพัฒนาระบบและกระบวนการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ (2) เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นพลเมืองดี มีคุณลักษณะทักษะและสมรรถนะที่สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และยุทธศาสตร์ชาติ (3) เพื่อพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และคุณธรรม จริยธรรม รู้รักสามัคคี และร่วมมือผนึกกำลังมุ่งสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (4) เพื่อนำประเทศไทยก้าวข้ามกับดักประเทศที่มีรายได้ปานกลางและความเหลื่อมล้ำภายในประเทศลดลง

⁴ประเทศไทยเมื่อจะพัฒนาการศึกษาให้คนไทยเกิดการพัฒนามั่นคง ยั่งยืน มีความเป็นอัจฉริยะ มีวินัย ใฝ่รู้ มีความรู้ มีทักษะ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความขยัน หมั่นเพียร มีความอดทน มีจิตใจที่เข้มแข็งตั้งมั่นในการเรียนรู้พัฒนา มีทัศนคติที่ตีรับผิดชอบต่อสังคม ดำรงชีวิตและประกอบอาชีพได้อย่างมีความสุขได้อย่างเยี่ยมยอดนั้น ครูผู้สอนต้องสร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้เรียนโดยใช้หลักจิตวิทยากระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาทักษะแนวคิด มีกำลังใจ มีความกล้าที่จะทำสิ่งดีมีค่าต่อตนเองและสังคม สามารถช่วยเหลือผู้อื่น รวมทั้งสามารถแก้ปัญหาตนเองได้ เพราะว่าสังคมไทยปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปมากจึงเกิดปัญหาต่าง ๆ มากมายต่อเยาวชนคนไทย เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการเรียนรู้ด้วย เช่น ขาดความรับผิดชอบ ติดเทคโนโลยีมาก ขาดวินัยด้วย ไม่สามัคคีกันเห็นแก่ตัว ขาดความกระตือรือร้นในการเรียนการทำงาน ไม่ใส่ใจในหน้าที่ของตนไม่ส่งงาน ขาดการเคารพกฎกติกาหรือระเบียบวินัยของห้องเรียน ไม่มีความเป็นระเบียบในชีวิต ตามใจเพื่อน มองเอาแต่มีความสุขสนุกไปวัน ๆ ไม่มีการวางแผนในชีวิต ขาดความเคารพนอบน้อมต่อผู้ใหญ่ ไม่มีสัมมาคารวะ ชอบให้เป็นจุดเด่นทางที่ลบแก่สังคม เวลาที่เรียนก็ไม่ค่อยจะฟังหรือตั้งใจเท่าที่ควรมีความเกียจคร้าน เป็นต้น “เมื่อมองปัญหาของผู้เรียนอาจจะกลับมาย้อนคิดว่าปัญหานั้นอาจเป็นเพราะครูสอนไม่ได้ให้พลังศรัทธาแก่ผู้เรียน ครูสอนไม่ได้กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความพึงพอใจ เกิดความขยัน เกิดความตั้งใจ คิดพิจารณาในทางที่ถูกต้องที่จะพัฒนาตนเอง ครูผู้สอนใช้

³ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2560 – 2564, (กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, 2560), หน้า 1.

⁴ กระทรวงศึกษาธิการ, แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร : พรักหวานกราฟฟิค จำกัด, 2560), หน้า ฉ.

รูปแบบการสอนเดิมที่ไม่เป็นที่น่าสนใจจนผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่าย ไม่มีแรงจูงใจไม่มีความกระตือรือร้นในการที่จะพัฒนา การสอนของครูก็ไม่เน้นกิจกรรมให้คิดช่วยกันสามัคคีกันทำงาน เป็นทีมสนุกสนานเท่าที่ควร งานก็สั่งเกินความสามารถของเด็กจึงทำให้นักเรียนเกิดความล้าจึงเป็นสาเหตุอีกประการหนึ่งที่เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาและเกิดขึ้นแก่เยาวชน ผู้เรียนในปัจจุบัน”

ดังนั้น ครูผู้สอนจึงต้องสร้างแรงจูงใจ โดยใช้หลักธรรมชาติ 4⁵ ที่มีฉันทะ, วิริยะ, จิตตะ, วิมังสา มาพัฒนาการเรียนรู้ให้ผู้เรียน หรือนักเรียนได้มีการตื่นตัว ตั้งใจ อุตุน ขยันตั้งมั่นในการพัฒนาตน เพื่อการเป็นอยู่ที่ดีในอนาคต เพื่อให้ได้รับเกียรติทางสังคม เพื่อให้สามารถแก้ปัญหาการเรียนรู้และแก้ปัญหาลังคมมีคุณภาพชีวิตทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจที่เข้มแข็ง สมบูรณ์ เป็นเยาวชนที่ดีมีคุณภาพต่อสังคมได้ สามารถช่วยเหลือตนเองและสังคมได้อย่างยั่งยืน และมีคุณภาพ โดยการสร้างแรงจูงใจอาจเป็นรูปแบบกิจกรรมเชิงรุกที่เขาชอบ (Activity Learning) เช่น การจัดการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมเป็นฐาน คือ อาจจะเป็นกิจกรรม คิด จับคู่ แลกเปลี่ยนกัน โดยนักเรียนพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันตามประเด็นอภิปราย การแสดงบทบาทสมมุติ เกม ในชั้นเรียน โดยที่นักเรียนได้ร่วมกันแสดงบทบาทละครขึ้นมา และสอดแทรกองค์ความรู้เข้าไป โดยที่ครูสังเกตองค์ความรู้ที่นักเรียนได้มีการแสดงออกมานักเรียนมีความพึงพอใจที่ร่วมกิจกรรม หรือมีความรัก มีความขยันอดทน ตั้งใจในการร่วมกิจกรรม และครูต้องฝึกให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมให้มากให้ความสนใจในตัวนักเรียน โดยมีเป้าหมายความสำเร็จการ คือ การได้รับการยกย่องมีเกียรติ และครูผู้สอนก็เป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวก สร้างบรรยากาศ จัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาความคิดและให้นักเรียนได้เรียนรู้ผ่านกิจกรรมการปฏิบัติที่น่าสนใจเท่านั้น

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาแรงจูงใจในการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนมัธยมประชานิเวศน์ สังกัดกรุงเทพมหานครว่า ครูผู้สอนได้นำหลักทฤษฎีแรงจูงใจทางด้านจิตวิทยามาปรับใช้เชิงรุกให้นักเรียนเกิดการพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาท 4 และครูผู้สอนได้มีเครื่องมือในการจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยรูปแบบกระบวนการกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกอย่างไร และการใช้กิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้แก่นักเรียนตามหลักอิทธิบาท 4 ก่อนใช้และหลังใช้กิจกรรมครูผู้สอนได้มีการเปรียบเทียบแรงจูงใจในการเรียนรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนมัธยมประชานิเวศน์ สังกัดกรุงเทพมหานครเป็นเช่นไร ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพที่มั่นคง

⁵ ที.ป.า. (ไทย) 11/231/233.

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1). เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้เชิงรุกที่เสริมสร้างแรงจูงใจในการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมจากครูต้นแบบที่มีแนวทางปฏิบัติที่ดี
- 2). เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4 ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนมัธยมประชานิเวศน์ สังกัดกรุงเทพมหานคร
- 3). เพื่อเปรียบเทียบระดับกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาแรงจูงใจในการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/2 โรงเรียนมัธยมประชานิเวศน์ สังกัดกรุงเทพมหานคร ก่อนและหลังใช้กระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้รูปแบบวิธีการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed methods research) โดยการใช้วิธีการเชิงปริมาณเพื่อเป็นการขยายผลการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยแบ่งการวิจัยออกเป็น 2 อย่างคือ 1). วิธีการวิจัยเชิงปริมาณตาม ซึ่งเป็นการใช้แบบสอบถาม และแบบการสัมภาษณ์ 2). การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้รูปการวิจัยเชิงทดลองโดยการใช้เครื่องมือทดลองที่เป็นรูปแบบกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกมาดำเนินการวิจัย

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1 ประชากร ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ทั้งหมด 6 ห้อง โรงเรียนมัธยมประชานิเวศน์ สำนักงานเขตจตุจักร สังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 232 คน 2).

2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2565 โรงเรียนมัธยมประชานิเวศน์ สังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 44 คน ที่ผู้วิจัยใช้เป็นกลุ่มทดลองเครื่องมืองานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้ใช้เทคนิควิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Random Sampling)

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเชิงปริมาณ

1 เป็นแบบสอบถามแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างจากครูหมวดกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ทั้งหมดจำนวน 7 ท่าน เหลือเพียง 5 ท่าน ที่เป็นครูต้นแบบปฏิบัติที่ใช้รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4 ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2 แบบสอบถาม มีลักษณะของแบบสอบถามที่ใช้ในการ ศึกษาวิจัย โดยใช้กับกลุ่มด้านประชากร ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2565 โรงเรียนมัธยมประชานิเวศน์ สังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวนทั้งหมด 6 ห้อง คือ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 (5/1, 5/2, 5/3, 5/4, 5/5, 5/6) จำนวน 232 คน

การวิจัยเชิงคุณภาพ

1 เป็นแบบการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) เป็นลักษณะเครื่องมือเชิงทดลอง ที่ผู้วิจัยได้นำข้อมูลการสัมภาษณ์จากครูต้นแบบที่มีแนวปฏิบัติที่ดีที่ใช้รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4 นำมาสร้างเป็นกิจกรรมแนะแนวกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาแรงจูงใจในการเรียนแก่นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2565 โรงเรียนมัธยมประชานิเวศน์ สังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 44 คน ทั้งหมด 10 สัปดาห์

2 วิเคราะห์ผลการเปรียบเทียบการทดสอบกิจกรรมแนะแนวกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาแรงจูงใจในการเรียนก่อนเรียน (Pre-Test) และกิจกรรมแนะแนวกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาแรงจูงใจในการเรียนหลังการเรียนรู้ (Post-test) ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/2 โรงเรียนมัธยมประชานิเวศน์ สังกัด กรุงเทพมหานคร

3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

แบบการสัมภาษณ์ (interview form)

1 ผู้วิจัยได้ขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจาก ผู้อำนวยการหลักสูตรจิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึง ผู้อำนวยการสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมประชานิเวศน์ สังกัดกรุงเทพมหานคร เพื่อขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์จากครูต้นแบบปฏิบัติที่ดีที่ใช้รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4 ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

แบบสอบถาม (Questionnaire)

1 ผู้วิจัยได้ขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจาก ผู้อำนวยการหลักสูตรจิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึง ผู้อำนวยการสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมประชานิเวศน์ สังกัดกรุงเทพมหานคร เพื่อขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถาม จำนวน 232 ชุด โดยกระจายไปยังกลุ่มประชากรที่เป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวนทั้งหมด 6 ห้องเรียน

การวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research)

1 ผู้วิจัยได้ขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้อำนวยการหลักสูตรจิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงผู้อำนวยการสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมประสาธน์เวศน์ สังกัดกรุงเทพมหานคร เพื่อขอความอนุเคราะห์ให้ใช้สถานที่ได้ดำเนินการกิจกรรมแนะแนวกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาแรงจูงใจในการเรียนของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ในการจัดการเรียนการสอน ในเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาแรงจูงใจในการเรียน” แก่กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2565 โรงเรียนมัธยมประสาธน์เวศน์ สังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 44 คน

โดยกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้จะได้รับการเข้าร่วมกิจกรรมแนะแนวกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาแรงจูงใจในการเรียนเป็นรายคาบ/ชั่วโมงตามระยะเวลาที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ ตามกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4 ทั้งหมด 10 สัปดาห์ ตามหัวข้อกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาแรงจูงใจในการเรียน คือ

กิจกรรมสัปดาห์ที่ 1 ปฐมนิเทศ ชี้แจงวัตถุประสงค์แจ้งกำหนดการ และแจกแบบประเมินก่อนกิจกรรม (Pre-Test) จำนวน 20 ข้อ กิจกรรมสัปดาห์ที่ 2 และ 3 เรื่อง ฉันทะ ความพึงพอใจ, กิจกรรมสัปดาห์ที่ 4 และ 5 เรื่อง วิริยะ ความขยันหมั่นเพียร, กิจกรรมสัปดาห์ที่ 6 และ 7 เรื่อง จิตตะ การตั้งใจมั่นคง, กิจกรรมสัปดาห์ที่ 8 และ 9 เรื่อง วิมังสา การไตร่ตรองใช้ปัญญาพิจารณาตรวจตราหาเหตุผล, และกิจกรรมสัปดาห์ที่ 10 ปัจฉิมนิเทศ เป็นกิจกรรมสัปดาห์สุดท้ายในกระบวนการวิจัย คือ การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันพร้อมแจกแบบทดสอบหลังกิจกรรม 1 ชั่วโมง (Post-test) จำนวน 20 ข้อ รวมทั้งสิ้น 10 ชั่วโมง 10 สัปดาห์แห่งการดำเนินการวิจัยเชิงทดลอง

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลแบบการสัมภาษณ์

1 วิเคราะห์ข้อมูลรูปแบบการปฏิบัติการสอนจากครูต้นแบบปฏิบัติที่ใช้รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4 ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จำนวนทั้งหมด 5 ท่าน โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ประกอบบริบท และประมวลผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ นำมาเสนอในรูปแบบสรุปเนื้อหา โดยองค์รวมรายด้าน แล้วนำข้อมูลมาพัฒนาเป็นกิจกรรมการแนะแนวกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4 ตามขั้นตอนต่อไป

วิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม

1 เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามโดยการแจกแจงค่าความถี่ (Frequency) และหาค่าร้อยละ (Percentage) เพื่อบรรยายข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม 2 วิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท ๔ เพื่อพัฒนาแรงจูงใจในการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนมัธยมประชานิเวศน์ สังกัดกรุงเทพมหานคร วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติค่าเฉลี่ยเลขคณิต ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) 3 วิเคราะห์การทดสอบสมมุติฐานโดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลัก อิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาแรงจูงใจในการเรียนกับข้อมูลทั่วไป ด้านเพศ โดยใช้ค่าที (t-test), ส่วนด้านอาชีพของผู้ปกครองนักเรียน, สถานภาพของผู้ปกครองนักเรียน, ใช้การทดสอบความแปรปรวนแบบทางเดียว คือ (One-Way ANOVA) ถ้าพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทำการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ (LSD.)

วิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยเชิงทดลอง

1 วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารใบงานกิจกรรมเชิงทดลองรายบุคคลทั้งก่อนกิจกรรมและแนวกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาแรงจูงใจในการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม (Pre-Test) จำนวน 20 ข้อ และเอกสารแบบทดสอบวัดแรงจูงใจในการเรียนแก่นักเรียนหลังการดำเนินกิจกรรมและแนว (Post-test) จำนวน 20 ข้อ แล้วเปรียบเทียบผลการทดสอบกิจกรรมและแนวกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4 ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/2 โรงเรียนมัธยมประชานิเวศน์ จำนวน 44 คน ที่เข้าร่วมกิจกรรมว่ามีการพัฒนาแรงจูงใจในการเรียนรู้อย่างไรบ้าง โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ประกอบบริบท และประมวลผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4. สรุปผลการวิจัย

1 กระบวนการเรียนรู้เชิงรุกที่เสริมสร้างแรงจูงใจในการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมจากครุต้นแบบที่มีแนวทางปฏิบัติที่ดี พบว่า ครูใช้รูปแบบการสอนที่กระตุ้นให้นักเรียนตื่นตัวโดยมีบุคคลต้นแบบความสำเร็จเป็นแรงจูงใจ สอนโดยใช้รางวัลเป็นแรงจูงใจให้มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ สอนด้วยรูปแบบโครงงาน สอนโดยใช้นวัตกรรมสื่อการสอนที่เสริมสร้างฐานแนวคิดให้นักเรียนแก้ปัญหา สอนด้วยวิธีการคิดแบบจิ๊กซอว์ (Jigsaw) เพื่อให้นักเรียนได้คิดแก้ปัญหาตามโจทย์อย่างเป็นระบบต่อเนื่อง สอนโดยไม่เน้นในตำราแต่สอนด้วยการบูรณาการแบบใช้ปัญหาของสังคมปัจจุบันเป็นฐานให้นักเรียนคิดแก้ปัญหาด้วยตนเอง

2 ผลการพัฒนาระบบการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4 ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนมัธยม ประธานีเวศน์ สังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า มีการพัฒนาระบบการเรียนรู้เชิงรุก 6 ขั้นตอน คือ 1). ครูสร้างความสนใจแก่เด็กด้วยการใช้กิจกรรมกระตุ้นนักเรียนให้ได้ตื่นตัว 2). ครูฝึกให้ ประสบการณ์แก่นักเรียนด้วยการให้โจทย์ที่เป็นปัญหาของสังคมปัจจุบันให้นักเรียนได้ขยันทัด แสวงหาข้อมูลความรู้และแนวคิดใหม่ ๆ 3). ครูใช้กิจกรรมเป็นแรงจูงใจกระตุ้นนักเรียน เช่น การ แสดงบทบาทสมมติ กิจกรรมเกมในชั้นเรียน 4). ครูสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้วยวิธีการสร้างโจทย์ ประเด็นคำถาม ให้นักเรียนคิดออกแบบหาคำตอบ 5). ครูสอนด้วยการฝึกให้นักเรียนได้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เช่น การอภิปรายในชั้นเรียน การคิด-การจับคู่-แลกเปลี่ยนเรียนรู้ 6). ครูประเมินผลการเรียนรู้ โดยให้นักเรียนได้ประเมินผลงานการเรียนรู้ของเพื่อนในชั้นเรียนร่วมกัน

3 ผลการเปรียบเทียบระดับกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลัก อิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนา แรงจูงใจในการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมของนักเรียน มัธยมศึกษาปีที่ 5/2 โรงเรียนมัธยมประธานีเวศน์ สังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า โดยภาพรวมนักเรียนมีระดับกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4 แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ .05 ส่วนด้านอื่น ๆ คือ ด้านหลักวิริยะ คือ ความขยันหมั่นเพียร ก่อนทำกิจกรรมและ หลังทำกิจกรรมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนด้านหลักฉันทะ ความพึงพอใจ ด้านหลักจิตตะ การตั้งใจมั่นคงในสิ่งที่ทำ ด้านหลักวิมังสา การไตร่ตรองพิจารณาแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัย

5. อภิปรายผลการวิจัย

1 ครูใช้รูปแบบการสอนที่สร้างความพึงพอใจแก่นักเรียนกระตุ้นให้นักเรียนตื่นตัวนำ กิจกรรมเข้ามาสร้างความสนใจใฝ่รู้ของนักเรียนให้เรียนรู้ตามความเป็นจริงตามสภาพสังคม ปัจจุบัน กระตุ้นให้นักเรียนเกิดความขยันมีเป้าหมายในชีวิตนำบุคคลที่ประสบความสำเร็จมาเป็น แบบอย่าง เพื่อสร้างความขยันแก่นักเรียนจูงใจให้ตื่นตัวอยู่เสมอ ให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงใน ภาควิชาการเรียนรู้ประสบการณ์ตรง มีเกมให้นักเรียนเล่นกันสนุกสนานเพื่อไม่ให้เบื่อหน่ายต่อการ เรียนรู้ โดยเน้นกิจกรรมที่ให้นักเรียนขยันทัด ขยันทำ ขยันเรียนรู้เพื่อไปสร้างคุณค่าพัฒนาทักษะ องค์ความรู้ของตน และทำประโยชน์แก่สังคม โดยวิธีการสอนทั้งหมดเพื่อเป็นแรงจูงใจให้นักเรียน เกิดความขยันตื่นตัว พร้อมทั้งจะพัฒนาคุณภาพชีวิตการศึกษา การเรียนรู้ของตนเพื่อเกิดการ เปลี่ยนแปลงที่ดีมั่นคงในอนาคต และเพื่อสร้างคุณค่าพัฒนาทักษะองค์ความรู้ของตน และทำ

ประโยชน์แก่สังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พลอยไพลิน นิลกรณ์⁶ ให้ความหมายของ องค์ประกอบการเรียนรู้เชิงรุกว่า เป็นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ หรือการลงมือกระทำเป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ กระบวนการในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนต้องได้มีโอกาสลงมือกระทำมากกว่าการฟังเพียงอย่างเดียวต้องจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้รับการเรียนรู้โดยการอ่าน การเขียน การโต้ตอบ และการแก้ปัญหาอีกทั้งให้ผู้เรียนได้ใช้กระบวนการคิดขั้นสูง ได้แก่ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความหมายทำให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้นในการจะทำกิจกรรมต่าง ๆ มากขึ้นและอย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยการพูด การเขียน การอภิปรายกับเพื่อน ๆ ทำให้ผู้เรียนมีความขยัน อดทน ตั้งใจ พึงพอใจที่จะพยายามพัฒนาตนเองให้ไปสู่เป้าหมายความมั่นคงในชีวิต ส่วนกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4 ครูสอนต้องใช้กิจกรรมมีการสอนด้วยการใช้ปัญหาของสังคมปัจจุบันเป็นฐาน เพื่อให้นักเรียนได้เป็นเจ้าของแห่งความรู้ศึกษาค้นหาคำตอบช่วยเหลือกันทำงานเป็นทีมตื่นตัวอยู่เสมอ ให้รู้จักพึงพอใจในกิจกรรม ขยันคิด ตั้งใจเรียนรู้หาองค์ความรู้ประสบการณ์ใหม่ ๆ แก่ตน และให้เกิดกระบวนการทบทวนพิจารณาในสิ่งที่ได้กระทำหรือเรียนรู้อยู่เสมอเพื่อเกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนอย่างสูงสุด ด้วยตนเอง มากกว่าฟังครูสอนไม่เน้นที่จะต้องสอนในห้องเรียนแต่ใช้นอกห้องเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้ได้ให้นักเรียนได้พูด ได้คิด ได้แสดงออกเสาะหาค้นหาคำตอบองค์ความรู้ด้วยระบบกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สิริอร วิชชาวุธ⁷ ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่า การที่มนุษย์ต้องเกิดการเปลี่ยนแปลงจากไม่รู้เป็นรู้อำนาจไม่ได้เป็นได้ ไม่เคยทำเป็นทำการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้นเป็นไปอย่างถาวรการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกิดจากประสบการณ์การฝึกฝน และการฝึกหัด การเรียนรู้นั้นเกิดจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรของบุคคล อันเป็นผลมาจากประสบการณ์ในอดีตทั้งจากการฝึกฝน การมีปฏิสัมพันธ์กับประสบการณ์รอบตัว และมีปริมาณองค์ความรู้ที่เพิ่มมากขึ้น ส่วนการเปรียบเทียบกิจกรรมและแนวกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4 โดยภาพรวมทั้งหมด 4 ด้านแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้งนี้เพราะว่า นักเรียนพึงพอใจในการเรียนรู้ ขยันตั้งใจฟังครูสอนอย่างอดทน นักเรียนตั้งใจทำกิจกรรมช่วยเหลือเพื่อนตามที่ได้รับมอบหมายทำตนให้เป็นประโยชน์แก่โรงเรียน ขยัน อดทนทำงานที่นอกเหนือเวลาเรียนอันเป็นการสร้างความรู้ประสบการณ์แก่ตน นักเรียนได้ตั้งใจส่งงานครูทุกครั้ง อดทนตั้งใจไม่นำ

⁶ พลอยไพลิน นิลกรณ์, **แนวทางการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)**, (หน่วยศึกษานิเทศก์ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562), หน้า 1.

⁷ สิริอร วิชชาวุธ, **หนังสือจิตวิทยาการเรียนรู้**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554), หน้า 2.

เครื่องมือสื่อสารมาเล่นในเวลาที่เราได้สอน ให้ความเคารพกติกา สถานที่ ครูสอน โดยไม่คุยหรือทำงานอื่นในเวลาทำกิจกรรมรู้จักข่มใจตนเองมีความกระตือรือร้นในการทำกิจกรรมไม่ประพฤติดนให้ครูสอนต้องกังวลใจด้วยการอยู่ในระเบียบของห้องเรียนที่มี ขยันอดทน ตั้งใจทำงานของตนให้เสร็จทันตามที่ครูมอบหมาย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูปลัดศักดิ์ มหาวิโร (โกศลสุภวัฒน์)⁸ เรื่อง ศึกษาการใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดบางเตย เขตปทุมธานี กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนสามารถทำงานกลุ่มและมีความพอใจที่จะทำงานกลุ่มร่วมกับผู้อื่นได้ นักเรียนได้ขยันอดทน พยายามเรียนรู้ และพัฒนาด้าน เพื่อประสบความสำเร็จและพยายามตั้งใจเรียนในทุกรายวิชาอยู่เสมอ โดยได้คิดทบทวนในสิ่งที่ตนเองควรกระทำตามที่และนักเรียนได้มีความกตัญญูรู้คุณของครูอาจารย์ เพื่อยุติพยายามประพฤติปฏิบัติตนให้สมกับการเป็นนักเรียน และนักเรียนได้ให้ความเคารพเชื่อฟังบิดามารดา พอใจในสิ่งที่บิดามารดาอบรมสั่งสอน นักเรียนรักและภาคภูมิใจในโรงเรียนของตน

6. สรุป

กระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตามหลักอิทธิบาท 4 คือ กระบวนการเรียนรู้ในลักษณะรูปแบบกิจกรรมเป็นการเรียนรู้โดยให้นักเรียนได้เป็นเจ้าของแห่งความรู้ นักเรียนได้ลงมือเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ของตนเองผ่านการลงมือปฏิบัติในการทำกิจกรรม เช่น การอภิปรายในชั้นเรียน คิด-จับคู่-แลกเปลี่ยน บทบาทสมมุติ นักเรียนได้เกิดทักษะความรู้ด้วยการทำกิจกรรมกลุ่มและเกิดการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีของนักเรียนกับเพื่อนร่วมชั้นเรียน เป็นรูปแบบการสอนที่ครูผู้สอนใช้จัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้นักเรียนไม่เบื่อหน่ายต่อการเรียนรู้ของตน เช่น สอนด้วยรูปแบบโครงงาน สอนโดยใช้สื่อนวัตกรรมการสอนที่เสริมสร้างฐานแนวคิดให้นักเรียนแก้ปัญหาตามโจทย์อย่างเป็นระบบต่อเนื่อง สอนด้วยวิธีการคิดแบบจิ๊กซอว์ (Jigsaw) เพื่อให้นักเรียนได้คิดแก้ปัญหาตามโจทย์อย่างเป็นระบบต่อเนื่อง ไม่เน้นในตำราแต่สอนด้วยการใช้ปัญหาของสังคมปัจจุบันเป็นฐาน โดยครูทำหน้าที่เป็นเพียงโค้ชที่คอยส่งเสริมสนับสนุน ทั้งหมดนี้เป็นกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกที่ครูใช้พัฒนานักเรียนให้เกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้พัฒนาด้านตามแนวทางอิทธิบาท 4 อย่างถูกต้อง โดยนักเรียนได้เกิดความพึงพอใจในหน้าที่ในการเรียนรู้พึงพอใจที่จะทำงานช่วยเหลือสังคม พึงพอใจในบทบาทของตนและทำให้ดีที่สุดความสามารถของตน นักเรียนได้ขยันเรียนรู้เพื่อ

⁸ พระครูปลัดศักดิ์ มหาวิโร (โกศลสุภวัฒน์), ศึกษาการใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดบางเตย เขตปทุมธานี กรุงเทพมหานคร, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561), หน้า บทคัดย่อ.

ไปสร้างคุณค่าพัฒนาทักษะองค์ความรู้ของตน และทำประโยชน์แก่สังคม นักเรียนได้มีความตั้งใจที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองได้ตั้งใจเรียนรู้และแสวงหาความรู้ พัฒนาทักษะของตนอยู่เสมอเห็นคุณค่าในสิ่งที่เรียนรู้เห็นค่าของเวลา มีทัศนคติเชิงบวกแก่สังคม และรู้จักพิจารณาทบทวนในสิ่งที่ตนเองได้กระทำเพื่อประโยชน์แก่สังคมอยู่เสมอและไม่ประมาทในการใช้ชีวิต

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- กระทรวงศึกษาธิการ. **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579**. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร : พรินทวาท กราฟฟิค, 2650.
- จำรูญภรณ์ กล้ายประยงค์. **การจัดการเรียนรู้เชิงรุกในสาระการเรียนรู้การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง**. วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน, 2563), 2560.
- นางสาวไพรินทร์ ขุนศรี. “แรงจูงใจของครูกับคุณภาพผู้เรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 9”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2559.
- พระครูปลัดศักดิ์ มหาวิโร (โกศลสุภวัฒน์). “ศึกษาการใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดบางเตย เขตปทุมธานี กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561.
- พลอยไพลิน นิลกรรณ์. **แนวทางการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)**. หน่วยศึกษานิเทศก์ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562.
- พุทธทาสภิกขุ. **หนังสือการทำงานที่เป็นสุข**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2537.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2555.
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. **คู่มือการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถาบันระดับอุดมศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2551.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2560 – 2564**. กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, 2560.

สิริอร วิชชาวุธ. **หนังสือจิตวิทยาการเรียนรู้**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554.

ปิ่น มุกขนันต์. **แนวการสอนธรรมตามหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2541.

พระธรรมปิฎก. (ป.อ. ปยุตฺโต). **หนังสือพุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 10, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมมิก, 2546.

พระพรหมคุณาภรณ์. (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์รวมเล่ม 3 ภาค, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ จันทรเพ็ญ, 2550.

กลยุทธ์การบริหารความขัดแย้งตามหลักสาราณียธรรม
สำหรับสถานศึกษาในยุคดิจิทัล

Conflict management strategy according to the principles

For educational institutions in the Disruption.

สุพัตรา เจริญนา^๑

Supattra Charoenna

E-mail: tanzaa๐๙@mail.com

Received: September 30, 2022 Revised: December 27, 2022

Accepted: December 27, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการเป็นการนำเสนอกลยุทธ์การบริหารความขัดแย้งตามหลักสาราณียธรรมสำหรับสถานศึกษาในยุคดิจิทัล อันเป็นการบริหารสถานศึกษาที่รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ความก้าวหน้าของเทคโนโลยี สถานศึกษาเป็นองค์กรที่มุ่งพัฒนาการศึกษาให้แก่เยาวชนของชาติประกอบด้วยบุคลากรหลายฝ่าย ถือว่าเป็นองค์กรหนึ่งในสังคมจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงความขัดแย้งได้ เมื่อเทคโนโลยีมีผลต่อการดำเนินชีวิตย่อมส่งผลให้จิตใจของบุคลากรถดถอยลงจึงอาจก่อให้เกิดเป็นชนวนในความขัดแย้งเกิดขึ้น หากสามารถเข้าใจบทบาทรู้เทคนิควิธีสามารถใช้วิธีการแก้ไขอย่างเหมาะสมให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยตั้งอยู่บน ความเที่ยงธรรม ความถูกต้อง มีคุณธรรมจริยธรรมและยอมรับเหตุผลในการแก้ไขความขัดแย้งนั้นด้วยกันทุกฝ่ายโดยปราศจากเงื่อนไข ระหว่างบุคคล ระหว่างองค์กรด้วยกันจึงต้องรู้ความหมายความขัดแย้ง สาเหตุที่เกิดตลอดจนผลกระทบ โดยพิจารณาจากทักษะการบริหารความขัดแย้งได้กลยุทธ์การบริหารความขัดแย้ง ๕ กลยุทธ์สำคัญคือ ๑) กลยุทธ์การหลีกเลี่ยง ๒) กลยุทธ์ซึ่งความได้เปรียบ ๓) กลยุทธ์ปรองดอง ๔) กลยุทธ์ความร่วมมือ ๕) กลยุทธ์ประนีประนอม กลยุทธ์การบริหารความขัดแย้งดังกล่าวสามารถนำมาบูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักสาราณียธรรม ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ทำให้มีความเคารพกันช่วยเหลือกัน และสามัคคีพร้อมเพรียงกัน มี ๖ อย่าง ได้แก่ เมตตาทายกรรม เมตตาวิกรรม เมตตาโมกกรรม สาธารณโมคิ สีสสามัญญตา ทิฏฐิสามัญญตา สาราณียธรรมทั้ง ๖ ข้อ เหมือน

^๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

บัญญัติ ๖ ประการเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุข สงบสุข และทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ท่ามกลางกระแสโลกที่หมุนไปในยุคดิจิทัล (Disruption)

คำสำคัญ : กลยุทธ์, การบริหารความขัดแย้ง, สาราณียธรรม, ยุคดิจิทัล, สถานศึกษา

Abstract

This article is a presentation of conflict management strategies according to the principles of fairness for Educational institutions in the Disruption Which is a school administration that knows how to change the progress of school technology is an organization aimed at Developing education for the national youth Many personnel Considered one organization in society Therefore may not avoid conflict When technology has The effect on the lifestyle will result in the mind of the trailer. Therefore may cause a slate in conflict Occurs if able to understand the role of knowing how the method can use the appropriate solution to suit The event is based on Ability, accuracy, morality, ethics and acceptance The reason for correcting the conflict together All parties without conditions between people The organization must know the meaning of the conflict: The cause of the impact By considering Conflict management skills have ๕ conflict management strategies. The key strategy is ๑) strategy Avoid ๒) Qing Advantage Strategy ๓) Construction Strategy) Cooperation Strategy ๔) Strategy Compromise such conflict management strategies can be integrated with the principles. Buddhism is Principles Dharma is the location of the remembrance. As a reason to remember There are ๕ residents and harmonious. There are ๕ things, including gymnastic. Aerobics, varb, activities of mind, Mercy All ๕ disordines Virtual to the ๖th provisions for living together, peaceful, peaceful and harmonious among The faculty amidst the world that rotates in the good era (Disruption)

Keywords: conflict management strategy, Saranitharm

บทนำ

ในสังคมหรือองค์กรที่มีคนอยู่ร่วมกันจำนวนมาก ในการทำงานย่อมมีกิจกรรมที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน จึงอาจทำให้เกิดการแข่งขันหลากหลายรูปแบบ เพื่อต้องการการยอมรับจากผู้ร่วมงาน และเพื่อให้งานประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์กร ธรรมชาติของมนุษย์ในองค์กรที่มีความแตกต่างกัน ทั้งในด้านความคิด ความรู้ความสามารถ ความนิยม ความ

ต้องการตลอดจนพื้นฐานทางครอบครัวจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในองค์กรเพราะมนุษย์มีความแตกต่างกันในหลาย ๆ ด้านจึงย่อมมีความขัดแย้งเกิดขึ้น^๒ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องปกติของสังคมองค์กรนั้นๆ

สถานศึกษาเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่จัดการศึกษาและปฏิบัติงานต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนประกอบด้วยบุคลากรหลายฝ่าย ถือว่าเป็นองค์กรหนึ่งในสังคมจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงความขัดแย้งได้เช่นกัน เช่น เป็นความขัดแย้งในเรื่องวิธีการทำงาน หรือการกระทำที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน อาจเกิดจากการจัดสรรทรัพยากร และความรับผิดชอบของแต่ละคนในการปฏิบัติงานที่แตกต่างกัน ถึงแม้จะมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์แบบเดียวกันก็ตาม^๓ การบริหารความขัดแย้งในสถานศึกษาเป็นสิ่งที่ผู้นำหรือผู้บริหารต้องเผชิญหน้าอยู่ทุกวันต้องทำงานร่วมกับคน ซึ่งมีพื้นฐานของชีวิต มีความต้องการ ความรู้สึกนึกคิด มีความรู้ประสบการณ์ มีลักษณะนิสัยใจคอ และความพอใจที่แตกต่างกัน เมื่อต้องมาอยู่ร่วมกันด้วยธรรมชาติของความแตกต่าง ก็เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้งได้ ดังนั้นความขัดแย้งจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ และเมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมไม่สามารถเพิกเฉย และปล่อยให้เหตุการณ์ต่าง ๆ รุนแรงขึ้น โดยไม่ได้รับการแก้ไข^๔

พัฒนาการจากยุคอุตสาหกรรมมาสู่ยุคดิจิทัลในปัจจุบันจะเห็นได้ชัดว่ามีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดโดยเฉพาะในปัจจุบันนี้นับได้ว่าเป็นยุคของข้อมูลข่าวสาร และอินเทอร์เน็ต ซึ่งความก้าวหน้าของเทคโนโลยีนี้เองที่ทำให้ครู อาจารย์และนักเรียนของสถานศึกษาสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลความรู้ได้โดยไม่มีข้อจำกัดในเรื่องเวลาหรือแม้แต่สถานที่ ความรวดเร็วในการสื่อสารไม่จำเป็นจะต้องเป็นการจัดเก็บ หรือการเข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสารความรู้ต่างๆ ของผู้ใช้เทคโนโลยีการสื่อสารที่ไม่มีขอบเขตหรือข้อจำกัดในเรื่องเวลาหรือสถานที่ ทำให้สามารถเข้าถึง รับรู้ และเรียนรู้ได้ทุกที่ และทุกเวลา หรือแม้แต่การใช้เทคโนโลยีมาบูรณาการเชื่อมโยงเครือข่ายต่าง ๆ ให้ทุกคนสามารถจัดเก็บ เข้าถึง ใช้พัฒนาความรู้ เผยแพร่และแบ่งปันความรู้ได้อย่างทั่วถึงคุณลักษณะสำคัญดังกล่าวจึงมีผลต่อการบริหารจัดการสถานศึกษาของผู้บริหารเป็นอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของระบบสารสนเทศ เพื่อ

^๒ วิชานนท์ เทียมทะนง. พฤติกรรมการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๒. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. ๒๕๖๔ หน้า ๑

^๓ ลิขิต นาคพิน. การบริหารความขัดแย้งในองค์กรภาครัฐ ยุคประเทศไทย ๔.๐. วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒)

^๔ รัตนากรณ์ วัฒนศัพท์ และวันชัย วัฒนศัพท์. การแก้ปัญหาความขัดแย้งในสถานศึกษา. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า. ๒๕๔๔

การบริหารและการจัดการความรู้ของสถานศึกษา^๕ ซึ่งมีความจำเป็นต้องปรับให้ทันโลกภาคการศึกษาไทยควรปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยีที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะ AI ที่จะเข้ามามีบทบาทกับการใช้ชีวิตและการทำงาน เพื่อรองรับโลกยุค“ดิสรัปชัน” ที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลก^๖

บทความนี้จะนำเสนอกลยุทธ์การบริหารความขัดแย้งตามหลักสราณียธรรมสำหรับสถานศึกษาในยุคดิสรัปชัน ประกอบด้วยคุณสมบัติ ๖ อย่าง ได้แก่ ๑) เมตตาภาวกรรม ตั้งเมตตาภาวกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ๒) เมตตาจาริกรรม ตั้งเมตตาจาริกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ๓) เมตตาโมกรรม ตั้งเมตตาโมกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ๔) สาธารณโกติ ได้สิ่งของใดมาก็แบ่งปัน ๕) สีสสามัญญดา มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ๖) ทิฏฐิสามัญญดา มีทิฏฐิตรงเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย สราณียธรรมทั้ง ๖ ข้อ เสมือนบัญญัติ ๖ ประการเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สงบสุข และทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะท่ามกลางกระแสโลกที่หมุนไปในยุคดิสรัปชัน (Disruption)

กลยุทธ์การบริหารความขัดแย้ง

กลยุทธ์การบริหารความขัดแย้ง คือรูปแบบหรือการวางแผนที่บูรณาการเป้าหมายที่สำคัญขององค์การนโยบายและลำดับการกระทำ การวิเคราะห์เหตุการณ์ความขัดแย้ง ซึ่งกลยุทธ์จะช่วยให้องค์การสามารถบริหารเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง^๗ ดำเนินการกระตุ้นให้เกิดความขัดแย้งที่สร้างสรรค์

และมีประโยชน์ต่อหน่วยงานหรือองค์กร เมื่อความขัดแย้งนั้นอยู่ในระดับต่ำ หรือความสามารถในการ

ลดระดับความขัดแย้ง หรือระดับความขัดแย้งเมื่อความขัดแย้งนั้นอยู่ในระดับสูงเกินไปจนเป็นผลเสียต่อหน่วยงานหรือองค์กร หรือความสามารถในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง^๘ หรือวิธีการที่ต้องใช้อุปายจำกัดความขัดแย้งที่ส่งผลในทางลบ ขณะเดียวกันต้องเพิ่มความขัดแย้งให้อยู่ใน

^๕ สุภัทรศักดิ์ คำสามารถ. แนวทางการบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัลดิสรัปชัน. Journal of Modern Learning Development ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ ประจำเดือนพฤษภาคม - มิถุนายน ๒๕๖๓

^๖ ผู้จัดการออนไลน์. สะท้อนอนาคตเด็กไทยด้วยวิชาปรับตัวในโลกยุค “ดิสรัปชัน”. ข้อมูลออนไลน์ เข้าถึงเมื่อวันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๖๕ <https://mgronline.com/celebration/detail/๙๖๓๐๐๐๐๐๐๑๒๙๔>

^๗ วีรวัฒน์ พัฒนกุลชัย. การพัฒนากลยุทธ์การบริหารความขัดแย้งในนโยบายกระจายอำนาจการจัดการศึกษาให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๔ หน้า ๗

^๘ พรนพ พุกกะพันธุ์. การบริหารความขัดแย้ง. กรุงเทพมหานคร : ว.เพ็ชรสกุล. ๒๕๔๒

ระดับที่ส่งผลในทางบวกแก่องค์กร เนื่องจากเป้าหมายของการบริหารความขัดแย้ง คือ การเพิ่มการเรียนรู้และการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของบุคลากร ผู้นำไม่ควรวิตกกังวล หรือพยายามกำจัดความขัดแย้งหรือหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง เพราะถ้าสามารถบริหารความขัดแย้งให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมจะทำให้บุคลากรปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ^๙ เปลี่ยนจากการทำลายที่เกิดจากความขัดแย้ง (destructive conflict) ให้กลายมาเป็นการสร้างสรรค์ (constructive conflict) ในที่สุด ความขัดแย้งจึงไม่จำเป็นที่จะต้องส่งผลในทางลบเสมอไป ในขณะเดียวกันเราสามารถเรียนรู้วิธีการบริหารความขัดแย้งที่เกิดขึ้นให้เกิดผลในทางบวกเป็นไปในด้านการสร้างสรรค์^{๑๐} ความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์สามัญในสังคมที่ให้ทั้งประโยชน์และโทษต่อบุคลากรและองค์กร ดังนั้นผู้บริหารจำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถในการจัดการความขัดแย้ง เพื่อพ่วงองค์กรให้เจริญก้าวหน้า ซึ่งโดยทั่วไปจะมองความขัดแย้งอยู่ ๒ ด้านคือ ใครเป็นบุคคลที่มีส่วนร่วมกับความขัดแย้ง และผลที่เกิดจากการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ซึ่งมีวิธีการ ดังนี้

๑. กำหนดกฎและระเบียบวิธีการปฏิบัติมาตรฐานขึ้นมาเพื่อควบคุมพฤติกรรมที่ก้าวร้าวเป็นการประกันการปฏิบัติต่อบุคคลอย่างยุติธรรมและช่วยให้ยุติความขัดแย้งให้คาตตะเนได้

๒. มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรูปแบบงาน การมอบหมายงาน ขอบเขตอำนาจหน้าที่ และเรื่องอื่นที่มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มเพื่อลดหรือเพิ่มความขัดแย้ง

๓. ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบผลตอบแทนเพื่อสนับสนุนการแข่งขันหรือความร่วมมือ

๔. ให้มีผู้แทนฝ่ายต่าง ๆ ในการร่วมกำหนดนโยบายเพื่อให้ร่วมกันแก้ไขปัญหาโดยการเผชิญหน้ากัน

๕. สร้างตำแหน่งพิเศษที่รับผิดชอบในการประนีประนอมและตัดสินชี้ขาดเพื่อช่วยยุติข้อขัดแย้ง หรือจัดให้มีกลไกรับเรื่องราวร้องทุกข์เพื่อรับฟังปัญหาข้อขัดแย้งเพื่อการปรับปรุงแก้ไข

๖. ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ระดับบริหารให้สามารถใช้กลยุทธ์บริหารความขัดแย้งที่เหมาะสม^{๑๑}

^๙ Rahim. ๒๐๐๒. Conflict management[online]. Available from : http://en.wikipedia.org/wiki/Conflict_management[April, ๒๐๑๑].

^{๑๐} สมิต สัจฉกร . การบริหารความขัดแย้ง [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.tpa.or.thwriter/read_this_booktopic.php?passTo=๐f๔๓/๙๔๕๓/ee๓๔๐๓/๔ece๕๔๖ ๒๕๕๐.

^{๑๑} ยงยุทธ เกษสาคร. ภาวะผู้นำและการทำงานเป็นทีม. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ : เอส แอนด์ซี กราฟฟิค. ๒๕๕๑

สรุปได้ว่า กลยุทธ์การบริหารความขัดแย้ง คือ รูปแบบอุบายหรือกระบวนการความสามารถที่จะหาวิธีการที่จะเปลี่ยนจากการทำลายที่เกิดจากความขัดแย้ง (Destructive Conflict) ให้กลายมาเป็นการสร้างสรรค์ (Constructive Conflict) ในที่สุดความขัดแย้งจึงไม่จำเป็นที่จะต้องส่งผลในทางลบเสมอไป ในขณะเดียวกันเราสามารถเรียนรู้วิธีการบริหารความขัดแย้งที่เกิดขึ้นให้เกิด ผลในทางบวกเป็นไปในด้านการสร้างสรรค์

กลยุทธ์การบริหารความขัดแย้งในการบริหารสถานศึกษา

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในองค์กรนั้นมีหลากหลายรูปแบบที่ต้องจัดการกับความขัดแย้งเหล่านั้นซึ่งต้องอาศัยทักษะที่หลากหลายในการบริหารความขัดแย้ง^{๑๒} ความสำเร็จในการบริหารความขัดแย้งขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างทั้งทักษะและกลยุทธ์ในการบริหารสถานศึกษาตามหลักแนวคิดของ Thomas and Kilmann ได้แก่

๑. กลยุทธ์การหลีกเลี่ยง (Avoiding) เป็นการบริหารความขัดแย้งที่มีฝ่ายหนึ่งต้องยอมเสียสละหรือลดความต้องการของตัวเองลง เพื่อให้อีกฝ่ายบรรลุความต้องการหรือเป็นผู้ชนะเหมาะสมสำหรับความขัดแย้งเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ไม่คุ้มค่าหากปล่อยทิ้งไว้เป็นระยะเวลาที่ยาวนาน ตัวเลือกนี้จึงก่อให้เกิดความสงบอย่างรวดเร็ว รูปแบบนี้ต้องการความร่วมมือระหว่างผู้ขัดแย้งเป็นอย่างมาก แต่ผู้เสียสละอาจรู้สึกไม่พอใจอยู่ลึก ๆ ซึ่งจะนำไปสู่ความขุ่นเคืองใจในระยะยาวต่อไป

๒. กลยุทธ์ชิงความได้เปรียบ (Competitive) เป็นการบริหารความขัดแย้งแบบไม่ทำอะไรรเลย ใช้วิธีหนึ่งเฉยสยบปัญหาโดยไม่ตอบโต้และไม่ตอบสนองอะไร ส่วนมากจะเป็นปัญหาชนิดไร้สาระจนเสียเวลาที่จะแก้ แต่ถึงแม้จะฟังดูเป็นวิธีที่ง่ายและไม่ต้องลงทุนลงแรงอะไร แต่ก็ เป็นวิธีที่ได้ผลน้อยที่สุด เนื่องจากปัญหายังคงไม่ได้รับการแก้ไข จนอาจกลับทวีความร้ายแรงได้

๓. กลยุทธ์ปรองดอง (Accommodating) เป็นการบริหารความขัดแย้งที่หาจุดร่วมความพึงพอใจของทั้งสองฝ่าย (Win-Win) หรือเป็นการรับมือแบบพบกันครึ่งทาง โดยทั้งสองฝ่ายจำเป็นต้องลดความต้องการของตัวเองลงจนหาข้อยุติได้ แต่บางครั้งก็อาจเกิดสถานการณ์ที่ทั้งสองฝ่ายไม่พอใจทั้งคู่ (Lose-Lose) เพราะต้องสูญเสียอะไรบางอย่างเหมือนกัน

๔. กลยุทธ์ความร่วมมือ (Collaborative) เป็นการบริหารความขัดแย้งที่ตรงข้ามกับการประนีประนอมอย่างสิ้นเชิง คือการเปิดโอกาสให้คู่ขัดแย้งแสดงออกมาถึงความต้องการเพื่อ

^{๑๒} วิษานนท์ เทียมทะนง. พฤติกรรมการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๒. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. ๒๕๖๔ หน้า ๔๒

เอาชนะคู่แข่งได้ เป็นการทำให้ฝ่ายหนึ่งอยู่เหนือฝ่ายหนึ่งเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนเอง อย่างไรก็ตาม ฝีมือใช้แนวทางที่ตื้นเขิน จึงต้องระมัดระวังหากต้องการใช้การจัดการรูปแบบนี้

๕. กลยุทธ์ประนีประนอม (Compromising) เป็นการบริหารความขัดแย้งที่แก้ปัญหาได้อย่างระยะยาว โดยการเปิดโอกาสให้ทั้งสองฝ่ายพูดคุยและสื่อสารกันอย่างจริงจังถึงประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น แล้วหาทางออกร่วมกันที่สบายใจทั้งสองฝ่าย อย่างไรก็ตามเป็นวิธีการที่ต้องใช้ระยะเวลาและความร่วมมือเป็นอย่างดีสูงถึงจะผ่านพ้นปัญหาได้^{๑๓}

สรุปได้ว่า กลยุทธ์การบริหารความขัดแย้ง คือ เป็นกระบวนการที่ช่วยให้การบริหารสามารถจัดการกับความขัดแย้งในองค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งต้องพัฒนาระบบการต่าง ๆ ให้เกิดความชำนาญและสามารถเลือกใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ กลยุทธ์ในการบริหารความขัดแย้งที่ควรมี ได้แก่ ๑) กลยุทธ์การหลีกเลี่ยง ๒) กลยุทธ์ชิงความได้เปรียบ ๓) กลยุทธ์ปรองดอง ๔) กลยุทธ์ความร่วมมือ ๕) กลยุทธ์ประนีประนอม

หลักสาราณียธรรม

สาราณียธรรม หมายถึง ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน เป็นธรรมที่มีอุปการะมาก ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน ในพระไตรปิฎกมีหลักฐานแสดงสาราณียธรรม มีอยู่ ๖ ประการ ได้แก่

๑. เมตตาทายกรรม หมายถึง การตั้งมั่นเมตตาทายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง อรรถกถาจารย์ยังจำแนก เมตตาทายกรรมออกเป็น ๒ ประเภทได้แก่ ๑) เมตตาทายกรรมของคฤหัสถ์ ได้แก่ การ ไปเพื่อไหว้พระเจดีย์ การไปเพื่อไหว้ต้นโพธิ์ การไปเพื่อนิมนต์พระสงฆ์ การเห็นภิกษุทั้งหลายเข้าบ้านที่เหมาะสมแก่โคจร เพื่อปิตุชาตแล้วต้อนรับ การรับบาตร การปลุกเสกอาสนะ การตามส่ง ชื่อว่าเมตตาทายกรรมของพวกคฤหัสถ์ ๒) เมตตาทายกรรมของภิกษุ ได้แก่ การบำเพ็ญอาภิสมาจาริกรรมด้วยเมตตาจิต ทายกรรมที่พึงทำด้วยจิตประกอบด้วยเมตตา

๒. เมตตาวจีกรรม หมายถึง การตั้งมั่นเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง จำแนกออกเป็น ๒ ประเภทได้แก่ ๑) เมตตาวจีกรรมของคฤหัสถ์ ได้แก่ กรรมในเวลากล่าวคำเป็นต้นว่า เราทั้งหลายจะไปไหว้พระเจดีย์ จะไปไหว้ต้นโพธิ์ จะฟังธรรม จะบูชาด้วยประทีป พวงมาลัยและดอกไม้ จะสมทานประพาศิสุจริต ๓ จะถวายสลาภกัตเป็น

^{๑๓} รุ่งนภา กระสังข์. การบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด.

ต้น จะถวายผ้าจํานำพรธา จะถวายปัจจัย ๔ แก่พระสงฆ์ในวันนี้ ท่านทั้งหลายจงนิมนต์ พระสงฆ์แล้วจัดแจงของควรเคี้ยวเป็นต้น จงปูลาดอาสนะทั้งหลาย จงเข้าไปตั้งน้ำดื่มไว้ จงไป รับพระสงฆ์มา จงให้ท่านนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้แล้ว มีความพอใจ ความอุตสาหะ ขวนขวาย เกิด ชื่อว่าเมตตาวจีกรรมของคฤหัสถ์ทั้งหลาย ๒) เมตตาวจีกรรมของภิกษุ ได้แก่ การบอก ลึกขาบทที่ทรงบัญญัติเพื่อบรรยาบท การบอกกัมมัฏฐาน การแสดงธรรม การบอกพระพุทธ พจน์คือพระไตรปิฎก ด้วยเมตตาจิต

๓. เมตตามโนกรรม หมายถึง การตั้งมั่นเมตตามโนกรรมในเพื่อพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้ง ต่อหน้าและลับหลัง มีอยู่ ๒ ประเภทได้แก่ ๑) เมตตามโนกรรมของคฤหัสถ์ ได้แก่ การคิดว่า ขอพระคุณเจ้าทั้งหลายจงมีความสุข ไม่มีเวร ไม่เบียดเบียนกันเกิด ๒) เมตตามโนกรรมของ ภิกษุ ได้แก่ การลุกขึ้นแต่เช้าแล้วชำระล้างร่างกาย และการทำวัตรที่ลานพระเจดีย์เป็นต้นแล้ว นั่งบนอาสนะที่สังคคคิดว่า ภิกษุทั้งหลายในวิหารนี้จงมีความสุข ไม่มีเวร ไม่เบียดเบียนกันเกิด

อนึ่ง ประเด็นเรื่อง ความเมตตาทั้งต่อหน้าและทั้งลับหลัง อรรถกถาจารย์อธิบาย เพิ่มเติมว่า การเข้าถึงความเป็นเพื่อนกันในจิตรกรรมเป็นต้น ของภิกษุชุนวกะทั้งหลาย ชื่อว่า เมตตาทายกรรมต่อหน้า ส่วนสามีจิกรรมทุกอย่าง เช่นการล้างเท้า การไหว้ และการพัดให้เป็น ต้น แก่พระเถระก็ชื่อว่าเมตตาทายกรรมต่อหน้า การไม่ทำความดูดายในเครื่องใช้ไม้สอย เป็น ต้น แม้ที่คนทั้ง ๒ ฝ่ายเก็บใช้ไม่ดีแล้ว เก็บงำไว้เหมือนตนเองเก็บใช้ไม่ดี ชื่อว่าเมตตาทายกรรม ลับหลัง การกล่าววยกย่องอย่างนี้ว่า พระเถระ พระติสสเถระ ชื่อว่าเมตตาวจีกรรมต่อหน้า ส่วน การที่บุคคลสอบถามถึงพระเถระผู้ไม่อยู่ในวิหาร แล้วกล่าวอ้างเป็นของตนอย่างนี้ว่า พระเถระ ของพวกเราไปไหน พระติสสเถระของพวกเราจักมาเมื่อไร หนอ ชื่อว่าเมตตาวจีกรรมลับหลัง อนึ่งการลืมนัยนตาที่เปี่ยมด้วยเมตตาและเสน่หาแล้วมองดูด้วยใบหน้าที่ฟ้องโลภ ชื่อว่าเมตตา มโนกรรมต่อหน้าการประมวณสิ่งที่ดีมาว่า ขอพระเทวเถระ ขอพระติสสเถระ จงไม่มีโรค มี อาพาธน้อยเกิด ชื่อว่าเมตตามโนกรรมลับหลัง

๔. สาธารณโภคิตา หมายถึง การบริโภคโดยไม่แบ่งแยกลาภทั้งหลายที่ประกอบด้วย ธรรม ได้มาโดยธรรม โดยที่สุตแต่เพียงภินทบาต บริโภคร่วมกับพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีล ใน อรรถกถาอธิบายเพิ่มเติมว่า การบริโภคโดยไม่แบ่งแยกมีอยู่ด้วยกัน ๒ ลักษณะได้แก่ ๑) ไม่ แบ่งแยกอำมิส ๒) ไม่แบ่งแยกบุคคล การไม่แบ่งแยกอำมิส คือไม่แบ่งแยกอำมิส โดยคิดว่า จะ ให้เท่านี้ ๆ และไม่แบ่งแยกบุคคลโดยคิดว่า จะให้แก่คนนั้น ไม่ให้แก่คนนี้ ส่วนการไม่แบ่งแยก บุคคล คือ การไม่แบ่งด้วยความคิดอย่างนี้ว่า เราจักให้แก่ท่านนั้น จักไม่ให้แก่ท่านนั้น ผู้ใดไม่ ทำการแบ่งแยกแม้ทั้ง ๒ อย่างนี้แล้วบริโภคโดยไม่แบ่งแยก ผู้นั้นชื่อว่าบริโภคโดยไม่แบ่งแยก

๕. สิลสามัญญตา หมายถึง การมีศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไทท่านผู้รู้ สรรเสริฐ ไม่ถูกัดฉนหาและทัญญูครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๖. ญาณิสาสามัญญตา หมายถึง การมีอริยญาณ หมายถึงสัมมาญาณในอริยมรรค อันเป็นธรรมเครื่องนำออก^{๑๔}เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้ทำตาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

องค์ธรรมทั้ง ๖ ประการดังกล่าวมานี้เรียกว่า หลักสาราณียธรรม พระพุทธองค์ตรัสไว้เป็นส่วนใหญ่โดยตรัสต่างวาระกัน ทรงแสดงเพื่อต้องการให้สังคมสงฆ์เกิดความเป็นปึกแผ่นสามัคคีต่อกัน ด้วยการอาศัยการเจริญเมตตาทั้ง ๓ ทวารคือกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม (เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตามโนกรรม) แก่บุคคลรอบข้าง นอกจากนั้นยังเป็นการสอนให้รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของบริโศกแก่มิตร (สาธารณโภคิ) ในขณะเดียวกันนั้น การเสมอกันด้วยสิ่ง ๒ สิ่งก็เป็นอีกองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งในหลักการณ์นี้ กล่าวคือ มีศีลเสมอกัน (ศีลสามัญญตา)และมีญาณที่เสมอกัน (ญาณิสามัญญตา) ทำให้การดำเนินชีวิตในสังคมภายใต้กรอบแห่งสาราณียธรรมดำเนินไปได้อย่างราบรื่นขึ้น พระพุทธองค์ทรงยก ญาณิ ว่า เป็นธรรมชั้นยอดที่ยึดคฤสสารณียธรรม ๖ ประการเอาไว้ทั้งหมด ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ญาณิอันไกลจากกิเลสที่เป็นข้าศึก เป็นนียยานิกธรรม^{๑๕}นำบุคคลผู้ทำตามนั้นออกไป เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ นี่เป็นธรรมชั้นยอดที่ยึดคฤสสารณียธรรม ๖ ประการนี้ไว้” ภิคุชทั้งหลาย ยอดอันเป็นส่วนสูงสุดเป็นที่ยึดคฤสเรือนยอด แม้ฉันใด ญาณิอันไกลจากกิเลสที่เป็นข้าศึก เป็นนียยานิกธรรมนำบุคคลผู้ทำตามนั้นออกไป เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบนี้ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นธรรมชั้นยอดที่ยึดคฤสสารณียธรรม ๖ ประการนี้ไว้” อรรถกถาจารย์อธิบายเพิ่มเติมว่า “สำหรับผู้ที่บำเพ็ญสาราณียธรรม อันเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน เมื่อกาลผ่านไปนาน ก็ไม่ควรลืม เพราะเธอเป็นผู้ประกอบด้วยธรรมที่ควรระลึกถึง ผู้ใดบำเพ็ญธรรมเหล่านั้นให้บริบูรณ์ ธรรมเหล่านั้นย่อมทำผู้นั้นให้เป็นที่รักของเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย”

สรุปได้ว่า หลักสาราณียธรรม คือ หลักธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นหลักธรรมที่จะเสริมสร้างความรู้สึกที่ดีให้เกิดขึ้นต่อกันและกันอยู่เสมอ เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความสามัคคีมีน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้เกิดขึ้น และเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมทุกคนควรที่จะตระหนัก เอาใจใส่ และร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นให้มากที่สุด มี ๖ ประการ ประกอบ ๑) เมตตากายกรรม ๒) เมตตาวจีกรรม ๓) เมตตามโนกรรม ๔) สาธารณโภคิตา ๕) ศีลสามัญญตา และ ๖) ญาณิสามัญญตา

^{๑๔} อันเป็นธรรมเครื่องนำออก ในที่นี้หมายถึง มรรค ๔ (โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อานาคามิมรรค และอรหัตตมรรค) ที่ตัดมูลเหตุแห่งวัฏฏะ ทำนิพพานให้เป็นอารมณ์แล้วออกจากวัฏฏะได้

^{๑๕} นียยานิกธรรม หมายถึง ธรรมที่ตัดมูลรากแห่งวัฏฏะ ทำนิพพานให้เป็นอารมณ์ แล้วนำสัตว์ออกจากวัฏฏะ

กลยุทธ์การบริหารความขัดแย้งตามหลักสาราณียธรรมสำหรับสถานศึกษาในยุคดิจิทัล

จากยุคอุตสาหกรรมมาสู่ยุคดิจิทัลหรือยุคดิจิทัล (Disruption) ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดโดยเฉพาะในปัจจุบันนี้นับได้ว่าเป็นยุคของข้อมูลข่าวสารและอินเทอร์เน็ต ซึ่งความก้าวหน้าของเทคโนโลยีนี้เองที่ทำให้ครู อาจารย์และนักเรียนของสถานศึกษาสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลความรู้ได้โดยไม่มีข้อจำกัดในเรื่องเวลาหรือแม้แต่สถานที่ คุณลักษณะยุคดิจิทัลที่สำคัญมี ๓ ประการคือ ๑) ความรวดเร็วในการสื่อสารไม่ว่าจะเป็นการจัดเก็บ หรือการเข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสาร ความรู้ต่างๆของผู้ใช้ ๒) การใช้เทคโนโลยีการสื่อสารที่ไม่มีขอบเขตหรือข้อจำกัดในเรื่องเวลาหรือสถานที่ทำให้สามารถเข้าถึง รับรู้ และเรียนรู้ได้ทุกที่ และทุกเวลา ๓) การใช้เทคโนโลยีมาบูรณาการเชื่อมโยงเครือข่ายต่าง ๆ ให้ทุกคนสามารถจัดเก็บ เข้าถึง ใช้พัฒนาความรู้ เผยแพร่และแบ่งปันความรู้ได้อย่างทั่วถึง^{๑๖} คุณลักษณะสำคัญของยุคดิจิทัลดังกล่าวนี้จึงมีผลต่อความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นได้ ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งในเรื่องงาน เรื่องความสัมพันธ์ เรื่องกระบวนการ ความขัดแย้งหากเกิดขึ้นในองค์กรใด ผู้บริหารองค์กรจำเป็นต้องค้นหาต้นตอสาเหตุของความขัดแย้งนั้น ให้ได้ว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร หากทราบต้นตอของปัญหาก็จะทำให้เข้าใจปัญหาได้ชัดเจนและสามารถที่จะเลือกวิธีการแก้ไขปัญหา หรือการบริหารความขัดแย้งได้อย่างเหมาะสม กลยุทธ์หรือทักษะการบริหารสามารถแบ่งออกได้ดังนี้ ๑) กลยุทธ์การหลีกเลี่ยง (Avoiding) ๒) กลยุทธ์ชิงความได้เปรียบ (Competitive) ๓) กลยุทธ์ปรองดอง (Accommodating) ๔) กลยุทธ์ความร่วมมือ (Collaborative) ๕) กลยุทธ์ประนีประนอม (Compromising) กลยุทธ์การบริหารความขัดแย้งดังกล่าวสามารถนำมาบูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักสาราณียธรรม อันประกอบไปด้วย^{๑๗}

๑. เมตตาภาวกรรม ตั้งเมตตาภาวกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้า และลับหลัง คือช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมหมู่คณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้า และลับหลัง

๒. เมตตาวัจจกรรม ตั้งเมตตาวัจจกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลังคือช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือน ด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือทั้งต่อหน้า และลับหลัง

^{๑๖} สุภัทรรักษ์ คำสามารถ. แนวทางการบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัล. Journal of Modern Learning Development ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ ประจำเดือนพฤษภาคม - มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๗} สามารถ มังลัง. สาราณียธรรม ๖ หลักการในการอยู่ร่วมกัน. ผู้จัดการรายวัน ออนไลน์ เข้าถึงเมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๖๕ <https://mgronline.com/daily/detail/๙๖๒๐๐๐๐๒๙๖๖๘>

๓. เมตตามโนกรรม ตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

๔. สาธารณโภคิตา ได้สิ่งของใดมาก็แบ่งปัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมา แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้คนเดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

๕. สีสสามัญญตา มีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของหมู่คณะ

๖. ทิฏฐิสามัญญตา มีทิฏฐิดีงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ เห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการ อันจะนำไปสู่ความหลุดพ้น ล้นทุกข์ ขจัดปัญหา แก้ปัญหาได้อย่างระะยะยาว โดยการเปิดโอกาสให้ทั้งสองฝ่ายพูดคุยและสื่อสารกัน เพื่อนำองค์กรในการก้าวไปสู่การเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงของที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

บทสรุป

การเปลี่ยนแปลงในยุค Disruption นั้น ส่งผลให้เกิดนวัตกรรมใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมาย แต่ไม่ว่าอะไรจะเปลี่ยนไปแต่สถานศึกษายังคงต้องเป็นกลไกสำคัญที่จะพัฒนาผู้เรียนตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปโดยอาศัยเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือ เมื่อเทคโนโลยีมีผลต่อการดำเนินชีวิตย่อมส่งผลให้จิตใจของบุคลากรถดถอยลงจึงอาจก่อให้เกิดเป็นชนวนในความขัดแย้งเกิดขึ้นในองค์กรสถานศึกษา ความขัดแย้งหากเกิดขึ้นในองค์กรใด ผู้บริหารองค์กรจำเป็นต้องค้นหาต้นตอสาเหตุของความขัดแย้งนั้น ให้ได้ว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร หากทราบต้นตอของปัญหาที่จะทำให้เกิดเข้าใจปัญหาได้ชัดเจนและสามารถที่จะเลือกวิธีการแก้ไขปัญหาหรือการบริหารความขัดแย้งได้อย่างเหมาะสม กลยุทธ์การบริหารสามารถบูรณาการเข้ากับหลักสาราณียธรรมได้ดังนี้ ๑) กลยุทธ์การหลีกเลี่ยง (Avoiding) ความขัดแย้งเมื่อเกิดขึ้นในองค์กร หากต่างฝ่ายยินยอมประพฤติปฏิบัติตามกาย วาจา ใจ ด้วยความเมตตา แสดงกิริยาอาการสุภาพ กล่าววาจาสุภาพ ตั้งจิตปรารถนาดี ย่อมเป็นกลยุทธ์ที่สามารถลดความขัดแย้งลงได้ ๒) กลยุทธ์ชิงความได้เปรียบ (Competitive) การแบ่งปัน เกื้อกูลถือว่าเป็นการให้ทาน การแสดงความมีน้ำใจ จึงถือได้ว่าเป็นกลยุทธ์ชิงความได้เปรียบ ลดทิฏฐิ ลดความขัดแย้ง ๓) กลยุทธ์ปรองดอง (Accommodating) ออกความคิดเห็นอย่างมีเหตุมีผลทั้งต่อหน้าและลับหลัง เอาใจเขามาใส่ใจเรา ๔) กลยุทธ์ความร่วมมือ (Collaborative) การขอความร่วมมือด้วยการประพฤติสุจริตดีงาม ย่อมเกิดประโยชน์ต่องานมากกว่าการสั่งการ ๕) กลยุทธ์ประนีประนอม (Compromising) การประนีประนอมด้วยการเห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็น

หลักการ อันจะนำไปสู่ความหลุดพ้น ล้นทุกข์ ขจัดปัญหา แก้ปัญหาได้อย่างระยะยาว เมื่อนำกลยุทธ์การบริหารความขัดแย้งบูรณาการกับหลักสราณียธรรม^{๑๔} เช่นนี้ย่อมสามารถนำพาสถานศึกษาพัฒนาสู่ความเป็นเลิศ เป็นแบบอย่างแก่องค์กรต่างๆสังคมจึงเกิดความเจริญงอกงามให้สมกับยุคศิรับชั้นโดยแท้จริง

ภาพที่ ๑ กลยุทธ์การบริหารความขัดแย้งตามหลักสราณียธรรมสำหรับสถานศึกษาในยุคศิรับชั้น

^{๑๔} สามารถ มั่งล้ง. สราณียธรรม ๖ หลักการในการอยู่ร่วมกัน .ผู้จัดการรายวัน ข้อมูลออนไลน์ เข้าถึงเมื่อวันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๖๕ <https://mgronline.com/daily/detail/๙๖๒๐๐๐๐๒๙๖๖๘>

บรรณานุกรม

- ผู้จัดการออนไลน์. สะท้อนอนาคตเด็กไทยด้วยวิชาปรับตัวในโลกยุค “ดิสรัปชั่น”. ข้อมูลออนไลน์ เข้าถึงเมื่อวันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๖๕
<https://mgronline.com/celebonline/detail/๙๖๓๐๐๐๐๐๑๒๙๔>
- พรนพ พุกกะพันธุ์. การบริหารความขัดแย้ง. กรุงเทพมหานคร : ว.เพ็ชรสกุล. ๒๕๕๒
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ยงยุทธ เกษสาคร. ภาวะผู้นำและการทำงานเป็นทีม. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ: เอสแอนด์จี กราฟฟิค.
- รัตนากรณ์ วัฒนศัพท์ และวันชัย วัฒนศัพท์. (๒๕๕๘). การแก้ปัญหาคความขัดแย้งในสถานศึกษา. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.
- วิชานนท์ เทียมทะนง. พฤติกรรมการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๒. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. ๒๕๖๔ หน้า ๑
- วีรวัฒน์ พัฒนกุลชัย. การพัฒนากลยุทธ์การบริหารความขัดแย้งในนโยบายกระจายอำนาจการจัดการศึกษาให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๔ หน้า ๗
- สมิต สัจฉกร. การบริหารความขัดแย้ง [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :
http://www.tpa.or.thwriter/read_this_booktopic.php?passTo=๐f๔๓/๙๔๕๓/ee๓๘๐๓/๔ece๕d๖๑๒๕๕๐.
- สามารถ มั่งส้ง. สารานุกรม ๖ หลักการในการอยู่ร่วมกัน .ผู้จัดการรายวัน ข้อมูลออนไลน์ เข้าถึงเมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๖๕
<https://mgronline.com/daily/detail/๙๖๒๐๐๐๐๒๙๖๖๘>
- สัญญา นาคพิน. การบริหารความขัดแย้งในองค์กรภาครัฐ ยุคประเทศไทย ๔.๐. วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒)
- สุภัทรศักดิ์ คำสามารถ. แนวทางการบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัลดิสรัปชั่น. Journal of Modern Learning Development ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ ประจำเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน ๒๕๖๓
- Rahim. ๒๐๐๒. Conflict management[online]. Available from :
http://en.wikipedia.org/wiki/Conflict_management [April, ๒๐๑๑].

กลยุทธ์การบริหารความขัดแย้งตามหลักสาราณียธรรม
สำหรับสถานศึกษาในยุคดิสรัปชัน

Conflict management strategy according to the principles
For educational institutions in the Disruption.

พระมหาวิริทธิพล วีริทธิชโย (อภิวิชญ์ลชาติ)¹

Phramaha Virithiphol Veeritthichayo (Apiwitcholachart)

E-mail: veeritthichayo@gmail.com

Received: June 29, 2023 Revised: September 2, 2023

Accepted: September 2, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวทางการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ตามหลักชั้นตติธรรมของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม 1” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันความฉลาดทางอารมณ์ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม 1 2) เพื่อศึกษาหลักการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ตามหลักชั้นตติธรรม สำหรับ ผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาและ 3) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ตามหลักชั้นตติธรรมของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม 1 เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี ผลการวิจัย พบว่า สภาพปัจจุบันและปัญหาความฉลาดทางอารมณ์ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กลุ่ม 1 โดยภาพรวมพบว่า มีระดับความฉลาดทางอารมณ์อยู่ในระดับสูงกว่าปกติ โดยเรียงลำดับระดับการปฏิบัติจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านดี ด้านสุข และด้านเก่ง ตามลำดับ วิธีการส่งเสริมความฉลาดทางอารมณ์ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา บูรณาการหลักชั้นตติธรรม และใช้ฆราวาสธรรม เป็นบทฝึก โดยพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ด้านดีด้วยสัจจะ พัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ด้านเก่งด้วยทมะและขันติ พัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ด้านสุขด้วยจาคะ เสนอแนวทางการส่งเสริมความฉลาดทางอารมณ์ตามหลักชั้นตติธรรมของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม 1 ประกอบด้วย 1) ฝึกพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ด้านดีด้วยสัจจะ ผ่านกิจกรรมที่ทำให้ผู้บริหารได้ฝึกควบคุมความอยาก และควบคุมอารมณ์ได้รู้จักเห็นใจ ห่วงใย รู้จักแบ่งปันและ

¹ สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย / Master of Education (Buddhist Educational Administration) Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

ช่วยเหลือผู้อื่นว่าอะไรถูกผิด รู้จักยอมรับผิด และปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม 2) ฝึกพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ด้านเก่งด้วยทมะและขันติ ผ่านกิจกรรมที่ทำให้ผู้บริหารได้ฝึกสร้างความรู้สึกรื้อร้น ใฝ่รู้ฝึกให้ปรับตัวได้ง่ายให้มีความกล้าแสดงออกอย่างเหมาะสม 3) ฝึกพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ด้านสุขด้วยจาคะ ผ่านกิจกรรมที่ทำให้ได้ฝึก การสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น ความพึงพอใจในตัวเอง

คำสำคัญ: ความฉลาดทางอารมณ์; วิธีการส่งเสริม; แนวทางการส่งเสริม; ขันติธรรม;

Abstract

This article is part of the thesis entitled “Guidelines for developing emotional intelligence according to the principle of tolerance of executives in Phrapariyattidhamma School, General Education Division Groupe 1” aiming at; 1) to study the current state of emotional intelligence of administrators in Phrapariyattidhamma School, General Education Division Group 1, 2) to study the principles for developing emotional intelligence based on Khantidhamma principles for administrators in Phrapariyattidhamma School, General Education Division Group 1 and 3) to propose guidelines for developing emotional intelligence based on Khantidhamma principles for administrators in Phrapariyattidhamma School, General Education Division Group 1. It was mixed method research. The results of the research found that The current state of emotional intelligence of administrators in Phrapariyattidhamma School, General Education Division Group 1 was at a high level overall. In descending order, the highest level was on goodness, followed by happiness and intelligence respectively. The methods for encouraging emotional intelligence based on Khantidhamma and Gharavasadhamma principles for administrators in Phrapariyattidhamma School, General Education Division Group 1 are to improve the goodness by truth and honesty, intelligence by taming and training oneself and tolerance, and happiness by generosity. The guidelines for developing emotional intelligence based on Khantidhamma principles for administrators in Phrapariyattidhamma School, General Education Division Group 1 consist of: 1) Emotional intelligence development in goodness by truth and honesty is developed through activities to control desires, and to increase sympathy, empathy, sharing, responsibility, and rule of law in society; 2) Emotional intelligence development in intelligence by taming and training oneself and tolerance is developed through activities to support enthusiasm, knowledge orienting, adaptation and confidence; 3) Emotional

intelligence development in happiness by generosity is developed through activities to create relation with others and self-satisfaction.

Keywords: emotional intelligence. The methods for encouraging. guidelines for developing; Khantidhamma.

1. บทนำ

การศึกษาเป็นกระบวนการสร้างและพัฒนาประชากรของประเทศชาติให้มีพลัง และมีความสามารถที่จะพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า การศึกษาจึงเป็นเครื่องมือพัฒนาระชากร การที่จะดำเนินไปได้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพจะต้องอาศัยกระบวนการศึกษาที่ได้รับการพัฒนามีดีแล้ว การศึกษามีส่วนสำคัญและจำเป็นในการพัฒนาประเทศให้รุ่งเรืองทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และวัฒนธรรม เพราะการศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรม และสร้างภูมิปัญญาให้แก่สังคม ประเทศไทยจัดระบบการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กำหนดนั้นแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ การศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย²

การศึกษาสำหรับพระภิกษุสงฆ์และสามเณร ที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการศึกษาในรูปแบบของการ แบ่งแยกตามความถนัด และความสนใจโดยแบ่งรูปแบบการศึกษาของพระภิกษุสงฆ์และสามเณรออกเป็น 3 รูปแบบ คือ แผนกธรรม, แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อยู่ในความรับผิดชอบของ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ดำเนินการจัดการศึกษาทางวิชาการพระพุทธศาสนา แผนกนักธรรม-บาลี และหลักสูตรการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ให้แก่พระภิกษุสงฆ์และสามเณร

ความสำเร็จขององค์การขึ้นอยู่กับคุณภาพของผู้บริหารที่มีความฉลาดทางอารมณ์สูง ความฉลาดทางอารมณ์เป็นความสามารถในการเข้าใจและรับรู้ความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น รู้จักเห็นใจและเข้าใจผู้อื่น สามารถบริหารจัดการกับอารมณ์ให้เป็นไปตามทิศทางที่ส่งเสริมให้เกิดความสงบสุขและความสำเร็จในชีวิต ผู้ที่สามารถตระหนักถึงความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น เพื่อการสร้าง

² อัมพล เรืองศรี, ระบบการศึกษาไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/174101>, [23 กันยายน 2563].

แรงจูงใจในตัวเอง บริหารจัดการอารมณ์ต่างๆ ของตนเองและอารมณ์ที่เกิดจากความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ได้นั้นเรียกว่า ผู้ที่มีความฉลาดทางอารมณ์

สำหรับการศึกษาเรื่อง ความฉลาดทางอารมณ์ในประเทศไทยนั้น พบว่า กรมสุขภาพจิต ได้ศึกษาทฤษฎีความฉลาดทางอารมณ์ของเมเยอร์ และ สโลเวย์ ทฤษฎีของบาร์ออน และหลักพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาแนวคิดและสร้างเครื่องมือวัดสำหรับประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของคนไทย ซึ่งแบ่งองค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์ที่สำคัญ ออกเป็น 3 ประการ คือ ความดี หมายถึง ความสามารถในการควบคุมอารมณ์และความต้องการของตนเอง รู้จักเห็นใจผู้อื่น และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ความเก่ง หมายถึงความสามารถในการรู้จักตนเอง มีแรงจูงใจ สามารถตัดสินใจแก้ปัญหาและแสดงออกได้อย่างมีประสิทธิภาพตลอดจน มีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น และความสุข หมายถึง ความสามารถในการดำเนินชีวิตอย่างเป็นสุข มีความภาคภูมิใจในตนเอง พอใจในชีวิต และมีความสุขสงระบทางใจ นอกจากนี้ กรมสุขภาพจิตได้สร้างเกณฑ์มาตรฐาน (norms) ของความฉลาดทางอารมณ์จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นคนไทยจำนวนทั้งสิ้น 6,812 คน จำแนกตามช่วงอายุ 3 ช่วง คือ อายุ 12-17 ปี และ 26-60 ปี

นอกจากนี้ ความฉลาดทางอารมณ์ (emotional quotient) ช่วยส่งเสริมอัจฉริยภาพของความเป็นผู้นำ ที่มีศิลปะในการรู้จักใช้คนและครองใจคน ได้เปิดโอกาสให้ผู้บริหารได้เรียนรู้และพัฒนาคน สามารถโน้มน้าวผู้อื่นให้ทำในสิ่งที่ตนต้องการได้สำเร็จ งานก็ได้ผล คนก็เป็นสุข เกิดความรักงาน รักองค์กร มีความจงรักภักดีมากขึ้น ผู้บริหารบางคนสร้างอิทธิพลให้กับตนเอง คำนึงถึงเฉพาะประโยชน์ของบุคคลในกลุ่มตน ไม่ยึดหลักยุดิธรรม เช่น การพิจารณาความดีความชอบประจำปี พฤติกรรมลักษณะนี้ของผู้บริหารก่อให้เกิดความขัดแย้งกับผู้ใต้บังคับบัญชา ทำให้ขาดขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน ความสัมพันธ์ของผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนซึ่งปฏิบัติในโรงเรียนเป็นองค์การแบบราชการที่มี สายการบังคับบัญชา จึงทำให้บุคคลมีความแตกต่างในเรื่องอำนาจหน้าที่มีการแบ่งงานกันทำตามลักษณะเฉพาะ มีกฎเกณฑ์การควบคุมเข้มงวดในบางครั้งผู้บริหารใช้อำนาจพร่ำเพรื่อ อ้างข้อกฎหมายหรือระเบียบต่างๆ มาใช้กับครูหรือใช้อำนาจตามความพอใจและอารมณ์ของตนเอง ซึ่งจากการศึกษา พบว่า สิ่งที่ทำให้นักบริหารดีเด่น ที่ประสบความสำเร็จมีใช้เพราะความสามารถทางสติปัญญา แต่กลับเป็นความสามารถในการปฏิบัติสัมพันธ์กับผู้อื่นๆ แน่นนอนว่าการที่ใครบางคนทำงานร่วมกับผู้อื่นไม่ได้เขาก็คงมิใช่ผู้บริหารที่ดีแน่ แม้ว่าเขาจะฉลาดเพียงใดก็ตาม แต่การสร้างองค์การให้ฉลาด (intelligent organization) เป็นภารกิจสำคัญของผู้บริหารและผู้ที่อยู่ในที่ได้รับการยอมรับ และเป็นสมาชิกขององค์การที่มีคุณค่า

จากสภาพและปัญหาดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาความฉลาดทางอารมณ์ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โดยใช้หลักชั้นดิธรรม เพื่อจะได้นำผลการศึกษาไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสม มีประสิทธิภาพ และเพื่อพัฒนาโรงเรียนให้มี

คุณภาพ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษานองชาติต่อคุณภาพชีวิตที่ดีของเยาวชนต่อไปในอนาคต

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 3 ข้อ คือ

2.1 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันความฉลาดทางอารมณ์ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม 1

2.2 เพื่อศึกษาหลักการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ตามหลักชั้นติธรรม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

2.3 เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ตามหลักชั้นติธรรมของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม 1

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี(Mixed Methodology Research Design) มีลำดับขั้นตอนดังนี้

3.1.รวบรวมข้อมูลที่เป็นเอกสารข้อมูลที่ได้จากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา

3.2.รวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secodary Source) ได้แก่ ข้อมูลจากหนังสือ ตำรา วารสาร เอกสาร วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.3.นำข้อมูลทั้งหมดมาศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และเขียนงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วปรับปรุงแก้ไขเพื่อความถูกต้อง

4. ผลการวิจัย

4.1 สภาพปัจจุบันและปัญหาความฉลาดทางอารมณ์ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

1. ด้านดี พบว่า มีระดับความฉลาดทางอารมณ์ด้านดีอยู่ในระดับสูงกว่าปกติ โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย 3 อันดับได้แก่ ผู้บริหารมีความรับผิดชอบ ผู้บริหารสามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ และมีความเห็นใจผู้อื่น เมื่อมีสิ่งเร้ามากระทบ ตามลำดับ

2. ด้านเก่ง พบว่า มีระดับความฉลาดทางอารมณ์อยู่ในระดับปกติ โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย 3 อันดับได้แก่ ผู้บริหารมีแรงจูงใจและรู้สึกว่าคุณค่าเมื่อได้ทำในสิ่งต่าง ๆ อย่างเต็มความสามารถ ผู้บริหารสามารถตัดสินใจและแก้ปัญหาได้ ผู้บริหารมีสัมพันธภาพกับผู้อื่นและทำความเข้าใจผู้อื่นได้ง่าย ตามลำดับ

3. ด้านสุข พบว่า มีระดับความฉลาดทางอารมณ์อยู่ในระดับปกติ โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย 3 อันดับได้แก่ ผู้บริหารพึงพอใจในชีวิต ผู้บริหารมีความสุขสงบทางใจ และผู้บริหารมีความภูมิใจในตัวเอง ตามลำดับ

4.2 วิธีการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ตามหลักชั้นศีลธรรมของผู้บริหารโรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

1. ด้านดี การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ด้านดี จะต้องบูรณาการหลักฆราวาสธรรมเป็นแบบฝึกการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ด้านดี

หลักฆราวาสธรรม : ฆราวาสธรรม

สัจจะ หมายถึง จริง ตรง แท้ มีความซื่อสัตย์เป็นพื้นฐาน เป็นคนจริงต่อความเป็นมนุษย์ของตน

ลักษณะของสัจจะ

- มีความจริง คือ เป็นเรื่องจริง
- มีความตรง คือ ประพฤติสุจริตในกาย วาจา และใจ
- มีความแท้ คือ ไม่เหลวไหล ไม่ล้อเล่น

สัจจะ 5 ประการ

1. จริงต่อการงาน หมายถึง ทำอะไรต้องทำจริง ตั้งใจทำ ทำด้วยความมุ่งมั่นให้งานนั้นสำเร็จ และเกิดประโยชน์จริง
2. จริงต่อหน้าที่ หมายถึง ทำจริงในงานที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งเรียกว่า “หน้าที่” ไม่ประมาทเลินเล่อ
3. จริงต่อวาจา หมายถึง รักษาวาจาตามที่ได้ตกลงกันไว้มิให้คลาดเคลื่อนพูดจริงทำจริง
4. จริงต่อบุคคล หมายถึง จริงใจต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น จริงใจต่อมิตรสหาย จริงต่อญาติมิตร เป็นต้น ซึ่งเรียกว่า “ซื่อตรง”
5. จริงต่อความดี หมายถึง มุ่งประพฤติความดีจนเป็นนิสัย ต่อหน้าและลับหลังก็ประพฤติเช่นนั้น

2. ด้านเก่ง การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ด้านเก่ง จะต้องบูรณาการหลักฆราวาสธรรม เป็นแบบฝึกการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ด้านเก่ง

หลักฆราวาสธรรม : ฆราวาสธรรม

ทมะ หมายถึง ฝึกตน ข่มจิต และรักษาใจ บังคับตัวเองเพื่อลดและละกิเลส และรักษาสัจจะ

ทมะ เป็นธรรมที่มุ่งเน้นให้ใช้สติใคร่ครวญ และไตร่ตรองให้รอบคอบก่อนที่จะกระทำการใดๆ โดยต้องคำนึงอยู่เสมอว่า มีประโยชน์มากกว่าโทษหรือมีดีมากกว่าชั่วจึงจะกระทำ

โดยเฉพาะการเอาชนะความโกรธ เพราะเมื่อความโกรธเกิดขึ้นย่อมส่งผลให้จิตใจขุ่นมัว ผิวพรรณเศร้าหมอง เป็นเหตุให้เกิดผลเสียแก่ตนเองและผู้อื่น ทั้งนี้ เพราะผู้โกรธย่อมไม่รู้ธรรม ไม่รู้จักผิดชอบชั่วดี สามารถหาได้แม้กระทั่งบิดามารดาของตน ผู้ที่ถูกความโกรธเข้าครอบงำย่อมเสียทรัพย์ เสื่อมลาภยศ หาที่พึ่งพิงได้ยาก ไร้ญาติขาดมิตร

ทมะ แบ่งเป็น 2 ประการ คือ

1. การฝึกฝนตนเอง เป็นความมุ่งหมายเพื่อสะกดกลั่น ฝึกฝน อบรมจิตใจของตนให้มีสภาพจิตใจดีขึ้น ให้เข้มแข็งมากขึ้น ฝึกซ้อมความรู้สึกเพื่อให้พร้อมกับการสนทนากับผู้อื่นที่อาจเกิดขึ้น ต้องข่มใจไม่ให้แสดงอาการรวนเร หวาดหวั่น เช่น ไม่พรั่งพลอสติคำว่าออกมาโดยไม่สยดสยองหรือข่มความประหม่าเมื่อต้องพูด หรือ แสดงออก

อีกอย่างหนึ่ง ทมะนี้ ในความหมายที่ลึกซึ้งทางพระ หมายถึง การรู้จักฝึกอินทรีย์ (กายและใจ) ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ด้วยอำนาจของคุณธรรม ไม่ให้เป็นไปตามกำลังของกิเลสหรือความชั่วช้า การฝึกใจให้มีทมะ คือ การรู้จักใช้สติให้มาก เพื่อข่มความรู้สึกที่ไม่ดีไว้ และหาทางพัฒนาจิตใจตนเองให้มั่นคงขึ้นด้วยวิธีการฝึกจิตใจ เช่น ฝึกสมาธิ ฝึกนั่งกรรมฐาน เป็นต้น

2. การข่มใจตนเอง คือ การยับยั้ง และรู้จักควบคุมจิตใจของตนไม่ให้ติดอยู่ในวังวนแห่งอบายมุขแห่งโกธะ คือ ความโกรธ โมหะ คือ ความทึบมัวที่จะนำไปสู่การสนองความต้องการของตนในทางสิ่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย และศีลธรรม และโมหะ คือ ความหลงกับความสุขที่เกิดขึ้นจากสิ่งที่ไม่ยั่งยืนนั้น

ขันติ หมายถึง อุดทน ไม่ใช่เพียงแต่อดทนกับคำพูดหรือการกระทำของผู้อื่นที่เราไม่พอใจ แต่หมายถึงการอดทนอดกลั้นต่อการบีบบังคับของกิเลส

1. ความอดทน อดกลั้นต่อความยากลำบากตรากตรำทางธรรมชาตซึ่งเกิดขึ้นทางกายภาพ อาทิ ความร้อน ความหนาว ความหิวกระหาย และความเหนื่อยล้า

2. ความอดทน อดกลั้นต่อทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นทางกาย อาทิ ความเจ็บไข้ได้ป่วย ความทุกข์ทรมาน ก็รู้จักอดทนอดกลั้นเอาไว้ ไม่สร้างความทุกข์เพิ่มขึ้นอีก

3. ความอดทน อดกลั้นต่อความเจ็บใจอันเกิดขึ้นทางจิตภาพ อาทิ วาจาเสื่อมเสีย ถ้อยคำด่าว่าหยาบคายหรือคำกล่าวล่วงเกินก่อให้เกิดความเสียหาย สร้างความขุ่นเคืองใจอันไม่พึงปรารถนา

4. ความอดทน อดกลั้นต่อพลังอำนาจบีบบังคับของกิเลส ได้แก่ ราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ความอดทนอดกลั้นต่อกิเลสทั้งปวงเพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดแห่งชีวิตที่ติงาม

3. ด้านสุข การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ด้านสุข จะต้องบูรณาการหลักพรวาสนธรรม เป็นแบบฝึกการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ด้านสุข

หลักพรวาสนธรรม : พรวาสนธรรม

จาคะ หมายถึง เสียสละ บริจาคสิ่งที่ไม่ควรมีอยู่ในตน โดยเฉพาะกิเลสเพราะนั่นคือสิ่งที่ไม่ควรมีอยู่กับตน ละนิสัยไม่ดีต่างๆ

ในระดับโลกียะเป็นการเสียสละ การให้ทาน การแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น ทั้งในแง่วัตถุ และสิ่งที่เป็นนามธรรม ส่วนในระดับโลกุตระเป็นการสละในความยึดมั่นถือมั่น ความไม่ดีต่าง ๆ ที่อยู่ในจิตใจ ดังนั้นความเสียสละจึงมี 2 นัยด้วยกัน

1. การเสียสละวัตถุสิ่งของ ได้แก่ ทรัพย์สินสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น โดยไม่เกินกำลังความสามารถของตน

2. การเสียสละสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น สละกิเลส สละความเห็นแก่ตัว สละอารมณ์ความรู้สึกที่ไม่ดีต่าง ๆ ซึ่งการฝึกฝนให้มีจาคะย่อมทำให้จิตใจคลายความยึดมั่นถือมั่น และมีความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ทำให้มีความสุขด้วยใจของตนเอง มีจิตที่เป็นอิสระ ไม่ขึ้นต่อสิ่งอื่นใดมีความสุขได้แม้จะต้องสูญเสียอะไรบางสิ่งไป

4.3 เสนอแนวทางการส่งเสริมความฉลาดทางอารมณ์ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม 1

1. ด้านดี การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ด้านดี จะต้องบูรณาการหลักพรวาสนธรรมเป็นแบบฝึกการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ด้านดี ด้วยกิจกรรม ใครเดือดร้อน, กำหนดได้ และ ความรุนแรง

2. ด้านเก่ง การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ด้านเก่ง จะต้องบูรณาการหลักพรวาสนธรรม เป็นแบบฝึกการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ด้านเก่ง ด้วยกิจกรรม ปัญหาพาผลิตเพลิน, ปิงปองแสนสนุก และบอกความเป็นตัวเอง

3. ด้านสุข การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ด้านสุข จะต้องบูรณาการหลักพรวาสนธรรมเป็นแบบฝึกการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ด้านสุข ด้วยกิจกรรม สวนผลไม้ของเรา, ส่งต่อความสุข และแทนตัวเอง

หลักการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ด้วยหลักขันติธรรม

1. กิจกรรมที่จัดขึ้นใจแต่ละครั้ง สิ่งที่ต้องคำนึงเป็นอย่างยิ่ง นั่นก็คือ สร้างความเดือดร้อนให้ผู้บริหาร และเพื่อนร่วมงานหรือไม่ เป็นไปเพื่อก่อประโยชน์ที่แท้จริงหรือไม่ เพราะหากเราไม่คำนึงถึงสิ่งนี้แล้ว อาจจะตรงตามวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม และมีผลกระทบอื่น ๆ ตามมาได้

2. กิจกรรมที่จัดขึ้นในแต่ละครั้ง ให้ประกอบด้วยเมตตา กรุณา เป็นต้น

3. ในการจัดกิจกรรมในแต่ละครั้ง ผู้จัดกิจกรรม สามารถมองเห็นผลที่จะเกิดขึ้นตามมาเล็กน้อยเพียงใด เพื่อให้กิจกรรมนี้สำเร็จผลด้วยดี และสามารถส่งเสริมความฉลาดทางอารมณ์ตามหลักขันติธรรมทั้งผู้บริหาร และบุคลากรในองค์กรไปพร้อม ๆ กัน

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. **คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม – บาลี**. กรุงเทพมหานคร: การศาสนา, 2541.
- จวน อุฏฐายีมหาเถร. **อนุสรณ์งานศพสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2544.
- ณรงค์วิทย์ แสนทอง. **EQ ดี อารมณ์ดี ชีวิตดี**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท วี.พริ้นท์(1991) จำกัด, 2547.
- ป.หลวงสมบุญ. **พจนานุกรมบาลี-ไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2519.
- พุทธทาสภิกขุ. **ทศพิธราชธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2537.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ท่านพุทธทาสภิกขุ). **อริยศีลธรรม (ชุดธรรมโฆษณ์)**. สุราษฎร์ธานี: ธรรมทาน มูลนิธิจัดพิมพ์, 2520.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **เจตโกศลหรือปรีชาอารมณ์ (Emotional Intelligence)**. รวมบทความวิชาการ EQ. กรุงเทพมหานคร : DESKTOP, 2545.
- _____. **จาริกบุญจาริกธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2543.
- _____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**.
- พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ ป.ธ.9). มงคล 38 ประการ. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.
- พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2529.

กระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
ของวัดภคินีนาถวรวิหาร แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร

The Processes of Promoting Dharma Practice According to
The Theravada buddhism of Watphakhininat worawiharn
Bangyikhan Bangplat, Bangkok

พระครูวิธานสุตาภรณ์ (สมศักดิ์ สมาจาโร), PhraKhruWithhana Sutaporn¹

อุทัย สติมัน, Uthai satiman²

E-mail: thanee.suw@mcu.ac.th

Received: September ๕, ๒๐๒๒ Revised: November ๑, ๒๐๒๒

Accepted: November ๑๒, ๒๐๒๒

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการปฏิบัติธรรมตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาสภาพการปฏิบัติธรรมของวัดภคินีนาถ วรวิหาร แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร และ 3) เพื่อเสนอกระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทของวัดภคินีนาถ วรวิหาร แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร วิจัยวิจัยเป็นแบบผสมผสานวิธี การวิจัยเชิงปริมาณเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 52 คน เครื่องมือที่ใช้วิจัยเป็นแบบสอบถามมีความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.95 สถิติที่ใช้วิจัยคือสถิติเชิงพรรณนาและสถิติเชิงอนุมาน การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกจำนวน 13 รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติธรรมตามลำดับขั้นตอน คือ ศึกษาปริยัติเป็นเหตุได้ปฏิบัติเป็นผล ปฏิบัติเหตุให้ได้ผลเป็นปฏิเวธสภาพของการปฏิบัติธรรมเป็นการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมใน 4 ด้าน คือ สมาทานรักษาศีล สาธยายพระพุทธานต์ฟังธรรมและปฏิบัติธรรม ผลวิเคราะห์การบวนการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม ค่าเฉลี่ยความคิดเห็นกลุ่มตัวอย่าง ภาพรวมการสมาทานรักษาศีลสูงกว่าทุกด้าน การปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน 4 น้อยกว่าทุกด้าน เมื่อจำแนกตามตัวแปรเพศ ด้าน อายุ การศึกษา อาชีพ และประสบการณ์ ภาพรวมมีความคิดเห็นไม่ต่างกัน ด้านการศึกษามีความคิดเห็นต่างกัน ในระดับ

¹ สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธ-โฆส นครปฐม/ Pali SueksaPhutthakhos Campus, NakhonPathom Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

² มหาวิทยาลัยสวนดุสิต/ Suan Dusit University, Thailand.

การศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีกับปริญญาตรี มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ทรงคุณวุฒิ ภาพรวมส่วนมากเห็นด้วยกับการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมภายในวัดซึ่งเป็นศูนย์รวมศรัทธาสาธุชน และที่สำคัญควรมีพระวิปัสสนาจารย์ หากมีเหตุขัดข้องประการใดที่เกิดจากการปฏิบัติธรรมจะได้ช่วยแก้ไขแนะนำในสิ่งที่ถูกต้องได้ องค์ความรู้ที่ได้รับ คือ ความชัดเจนของการปฏิบัติธรรมไปตามลำดับขั้นตอน

คำสำคัญ: (กระบวนการ), (ส่งเสริม), (ปฏิบัติธรรม)

Abstract

This research article has objectives: 1) to study the practice of Dharma according to Theravada Buddhism, 2) to study the Dharma practices of Bhakhininath Wora vihara temple, Bangyikhan, Bang Phlat district, Bangkok, and 3) to propose a process for promoting the Dharma practice according to the Theravada Buddhist scriptures of Bhakhininath Wora vihara temple, Bang Yi Khan, Bang Phlat district, Bangkok. The research methodology is a combination of methods. Quantitative research collected questionnaire data for a sample of 52 people, the instruments used as questionnaires were of equal certainty as 0.95. Qualitative research is an in-depth interview of 13 figures/person. The results showed that the practice of Dharma in a sequence of stages is a study of causality as a result. Treat the cause as a counterweight. The condition of Dharma practice promotes the practice of Dharma in four areas: the preservation of the canons; Satyayam Buddha mantra listens to Dharma and practices Dharma. The results of the analysis of the promotion of Dharma practices, the average of the opinions, the sample, the overall picture of the confederation of the canons were higher than in all aspects. When classified according to gender variables, age, education, occupation, and experience, there is no difference in opinion. In education, there are different opinions. At the postgraduate and bachelor's degree levels, there is a statistical significance of 0.05 results of in-depth interviews with luminaries. Most overall agree with the promotion of Dharma practice within the temple, which is the embodiment of the reverend faith, and most importantly, there should be vipassana. If there is any disruption caused by the practice of Dharma, it can help to correct the correct thing. The knowledge gained is the clarity of the practice of Dharma in a sequence of steps.

Keywords: (Processes), (Promotion), (Dharma practice)

1. บทนำ

การปฏิบัติธรรมตามหลักคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นสิ่งสำคัญสำหรับพุทธศาสนิกชน เพราะการศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติตามนั้นเป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนจำต้องใส่ใจ การศึกษาหลักคำสอนตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทแล้วน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติตามนั้น จะต้องศึกษาไปตามลำดับขั้นตอนดังพุทธดำรัสที่ตรัสสอนภิกษุไว้ในพระวินัยปิฎกจุลวรรคว่า “ภิกษุทั้งหลาย ในธรรมวินัยนี้มีการศึกษาไปตามลำดับ มีการบำเพ็ญไปตามลำดับ มีการปฏิบัติไปตามลำดับ ไม่ใช่มีการบรรลุหรือหัตถผลโดยทันที เหมือนมหาสมุทรต่ำไปโดยลำดับ ลาดไปโดยลำดับ ลึกลงไปโดยลำดับ ไม่ลึกชันดังไปทันที ภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์ไม่เคยปรากฏ ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในธรรมวินัยนี้”³ การศึกษาพระธรรมวินัยให้เข้าใจถูกต้องทั้งปริยัติศาสนา ปฏิบัติศาสนา และปฏิเวธศาสนา จึงเป็นสิ่งสำคัญของพุทธสาวกที่จะต้องเรียนรู้เพราะว่า “พระสูตรยังดำรงอยู่ตราบดี พระวินัยยังรุ่งเรืองอยู่ตราบดี ภิกษุทั้งหลายย่อมเห็นแสงสว่าง เหมือนพระอาทิตย์อุทัยอยู่ตราบดีนั้น เมื่อพระสูตรไม่มีและแม้พระวินัยก็หลงเลื่อนไป ในโลกก็จักมีแต่ความมืดเหมือนพระอาทิตย์อัสดงคต เมื่อภิกษุยังรักษาพระสูตรอยู่ ย่อมเป็นอันรักษาปฏิบัติไว้ด้วย นักปราชญ์ผู้ดำรงอยู่ในการปฏิบัติ ย่อมไม่คลาดจากธรรมอันเกษมจากโยคะ เหมือนอย่างว่า ในระหว่างโคผู้ร้อยตัวหรือพันตัว เมื่อไม่มีแม่โคผู้จะรักษาเชือกสายเลย วงศ์เชือกสายก็ไม่สืบต่อกันฉันใด เมื่อภิกษุเริ่มวิปัสสนาตั้งร้อยตั้งพันรูปมีอยู่ แต่ปริยัติไม่มี ชื่อว่าการแทงตลอดอริยมรรคก็ไม่มี ฉะนั้น”⁴

ปริยัติ คือแผนที่แสดงภูมิประเทศและหนทาง, ปฏิบัติ คือการไต่เต้าดำเนินไปโดยอาศัยแผนที่นั้น และปฏิเวธ คือผลน่าชื่นใจที่ได้รับ ในเมื่อเดินทางได้ทำไปแล้ว⁵ เมื่อปฏิบัติแล้ว ถ้าปฏิบัติถูกต้องก็เกิดผลเป็น ปฏิเวธ ถ้าปฏิบัติไม่ถูกต้องก็ผิดพลาดเกิดความล้มเหลว ฉะนั้น ปฏิบัติที่จะถูกต้อง ก็ต้องอาศัยปริยัติเป็นฐาน หลักสามอย่างนี้สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน คือ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ เมื่อเรียนปริยัติแล้วไม่ได้นำมาใช้ลงมือทำ ก็ไม่เกิดประโยชน์ เพราะว่าปฏิบัติเป็นตัวต่อระหว่างปริยัติกับ ปฏิเวธ ในเมื่อปริยัติไม่มาสู่การปฏิบัติ ก็ไม่มีตัวต่อที่จะนำไปสู่ปฏิเวธ ปฏิเวธก็ไม่เกิดขึ้น⁶

ปริยัติ หมายถึงการศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎกหรือพระพุทธพจน์ที่เป็นหลักสูตรสำคัญสำหรับศึกษาด้วยการท่องบ่นทรงจำ ทำความเข้าใจ คิดไตร่ตรอง จนมีความสามารถในการทรงจำ พระคัมภีร์พระไตรปิฎกได้ถูกต้องแม่นยำ พระพุทธพจน์ที่เป็นหลักศึกษานั้นเรียกว่า พระปริยัติธรรม

³ วิ.จ. (ไทย) 7/385/ 282.

⁴ อ.จ.เอกก.อ. (ไทย) 32/1/164-165.

⁵ พุทธทาส ภิกขุ, **ชุมนุมข้อคิดอิสระ**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2548), หน้า 103.

⁶ พระพรหมคณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) **ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง**, พิมพ์ครั้งที่ 86, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สว, 2551), หน้า 23.

ปฏิบัติ หมายถึงการประพฤติตามธรรมที่ได้ศึกษาเล่าเรียน ได้ฟัง ได้รับการสั่งสอน อบรมมาเป็นต้น คือปฏิบัติตามหลักศีล หลักสมาธิ หลักปัญญา โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือเพื่อกำจัด กิเลสอย่าง หยาบ อย่างกลาง และอย่างละเอียด ตามลำดับ หรือปฏิบัติไปตามหลักคำสอนของพระศาสดา คือไม่ กระทำบาปทั้งปวง ทำความดีให้ถึง พร้อม และชำระจิตให้ปราศจากกิเลส ปฏิเวธ แปลว่า การเจาะ เข้าถึง, การเข้าใจ ตลอด, การแทงตลอด, การบรรลุ, การหยั่งรู้, ตรัสรู้ลุล่วงผลปฏิบัติ ปฏิเวธ ใช้ หมายถึงการรู้แจ้งแทงตลอดด้วย การเจาะถึงแก่นแท้แห่งธรรม อันเป็นผลของการ ปฏิบัติวิปัสสนา ซึ่งได้แก่โลกุตระธรรมคือ มรรค ผล นิพพาน ปฏิเวธ เป็นพระสัทธรรมอย่างหนึ่งในสามอย่าง คือ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ เรียกเต็มว่า ปฏิเวธสัทธรรม⁷ การศึกษาธรรมะโดยบริสุทธิ์ใจด้วยความเคารพ ในธรรมะแล้วก็ไปปฏิบัติโดยสุจริต ปฏิบัติโดยเคารพธรรมะเราก็จะได้ผลสมตามต้องการ ผู้ศึกษา สนใจในการศึกษาและการปฏิบัติ รู้จักธรรมะให้ถูกต้องแล้วก็ปฏิบัติให้ถูกต้องแล้วก็ต้องรับผลให้มัน ถูกต้องโดยแท้จริง⁸ การปฏิบัติธรรม คือ เอาธรรมมาปฏิบัติ เอาธรรมมาใช้ เอามาใช้ดำเนินชีวิตทำ การทำงาน เอาธรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตจริง ทำให้เป็นชีวิตที่ดีมีความสุข เมื่อปฏิบัติธรรมก็ หมายถึงว่า เอาธรรมมาใช้ในชีวิตจริง หรือเอามาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตถ้ายังไม่ได้ใช้ก็ไม่เรียกว่า เป็นการปฏิบัติ การปฏิบัติธรรมต้องมีตลอดเวลาเรานั่งกันอยู่นี่ ก็ต้องมีการปฏิบัติธรรม คือเอา ธรรมมาใช้เมื่อปฏิบัติสิ่งนั้น ทำสิ่งนั้นอย่างถูกต้องก็เป็นการปฏิบัติธรรมเมื่อทำงานหรือทำหน้าที่ของ ตนอย่างถูกต้อง ตั้งใจให้ดีให้เกิดคุณประโยชน์ให้สำเร็จความมุ่งหมายที่ดั่งามก็เป็นการปฏิบัติ ธรรม⁹

หลักการศึกษาริเริ่มรู้การปฏิบัติธรรมตามหลักคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เป็น การศึกษาข้อปฏิบัติสำหรับอบรมปัญญาให้รู้แจ้งตามความเป็นจริงโดยเริ่มจาก “ศีลสิกขา” เป็น การศึกษาข้อปฏิบัติสำหรับข้ออบรมทางด้านความประพฤติทางกายวาจาเพื่อพฤติกรรมที่ดั่งาม “จิต ตสิกขา” ศึกษาข้อปฏิบัติอบรมให้เกิดสมาธิเพื่อความสงบตั้งมั่นของจิต “ปัญญาสิกขา” ศึกษาด้าน ปัญญาเพื่อให้เกิดความรอบรู้คิดเข้าใจมองเห็นสภาวะความเป็นจริงของสังขารทั้งปวง “สมาธิอัน บุคคลอบรมโดยมีศีลเป็นฐานย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก, ปัญญาอันบุคคลอบรมโดยมีสมาธิเป็น ฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตอันบุคคลอบรมโดยมีปัญญาเป็นฐาน ย่อมหลุดพ้นโดยชอบ

⁷ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2553), หน้า 541-504.

⁸ พุทธทาสภิกขุ, **การปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องและความหมาย**, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, 2560), หน้า 36.

⁹ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมะฉบับเรียน**, พิมพ์ครั้งที่ 41, (กรุงเทพมหานคร: เพ็ทแอนด์โฮม, 2562), หน้า 11

จากอวสวะทั้งหลาย”¹⁰ “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้เฉียบแหลม แก่ลวกกล้า เป็นพหูสูต ทรงธรรม และปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมเรียกว่าผู้ทำหมู่ให้งาม ภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ภิกษุณีผู้เป็นพหูสูต อุบาสกผู้มีศรัทธา และอุบาสิกาผู้มีศรัทธา ชนเหล่านี้แลย่อมทำหมู่ให้งาม ชนเหล่านี้แลชื่อว่าสังฆโสภณ”¹¹ การปฏิบัติธรรมเป็นการอบรมจิตเจริญสติสัมปชัญญะ ปฏิบัติตามหลักธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ดีแล้วอันมีความงามในเบื้องต้นท่ามกลางและที่สุด ดังพระพุทธพจน์ว่า “ผู้ใดไม่ว่าจะเป็นภิกษุ ภิกษุณีอุบาสก หรืออุบาสิกา เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบปฏิบัติตามธรรมอยู่ ผู้นั้นชื่อว่าสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อม ด้วยการบูชาอย่างยอดเยี่ยมซึ่งพระตถาคตละนั้น อานนทฺ เธอทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจะเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบปฏิบัติตามธรรมอยู่ เธอพึงสำเหนียกอย่างนี้”¹²

พระพุทธดำรัสในมหาปริณิพพานสูตรนี้ เป็นเครื่องชี้ให้พุทธบริษัทเห็นได้ชัดว่า การปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเป็นสิ่งสำคัญ การปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนานั้น แม้จะมีความหลากหลายตามความหมายของธรรม แต่จะครอบคลุมในการกระทำสิ่งที่ดีงาม การบำเพ็ญกุศลธรรมทั่วไป เช่น “การให้ทาน รักษาศีล สาธยายพระพุทธรมณต์ พังธรรม และการเจริญจิตภาวนา” ก็นับว่าเป็นการปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมคำสอนตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาททั้งสิ้น

วัดกิตติณานถ วรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิด วรวิหาร ตั้งอยู่ ในแขวงบางยี่ขันเขต บางพลัด กรุงเทพมหานคร ได้จัดโครงการส่งเสริมการสาธยายพระพุทธรมณต์และปฏิบัติธรรม แก่พุทธศาสนิกชน ในชุมชนวัดกิตติณานถและพุทธศาสนิกชนที่มาจากที่อื่น ๆ ตลอดทั้งปี คือ พุทธศาสนิกชนจะมาร่วมสาธยายพระพุทธรมณต์ปฏิบัติธรรมทุกวันพระ ถ้าเป็นเทศกาลเข้าพรรษาก็จะมาร่วมสาธยายพระพุทธรมณต์ พังธรรมและปฏิบัติธรรมกันทุกวันถ้าเหตุการณ์ปกติ ในยามที่มีเหตุการณ์ไม่ปกติของสังคมอย่างปัจจุบันนี้ ทางวัดกิตติณานถ มีความจำเป็นต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของบ้านเมือง ฉะนั้น ในปี พุทธศักราช 2563-2565 วัดกิตติณานถ วรวิหาร จึงมีข้อระเบียบกำหนดให้พุทธศาสนิกชนมาร่วม สาธยายพระพุทธรมณต์ พังธรรมและปฏิบัติธรรมได้เพียงสองวันต่อสัปดาห์ เฉพาะวันโกนและวันพระเท่านั้น เพื่อให้ความร่วมมือกับรัฐบาลช่วยป้องกันปัญหาการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโคโรนาไวรัส (19) การสาธยายพระพุทธรมณต์พังธรรมและปฏิบัติธรรมของพุทธศาสนิกชน ณ วัดกิตติณานถ วรวิหาร ที่ปฏิบัติกันอยู่ทุกวันนี้ ก็กระทำการไปตามธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดเนื่องกันมา ผู้วิจัยจึงเห็นว่า ควรจะเริ่มทำเป็นกระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมให้มีรูปแบบ (Model) ที่ชัดเจนขึ้นเพื่อเพิ่มศรัทธาปลาทะความเชื่อความเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชนให้มากขึ้น

¹⁰ ที.ม. (ไทย) 10/162/108.

¹¹ อง.จตุกก. (ไทย) 21/7/12.

¹² ที.ม. (ไทย) 10/199/148.

กว่าเดิม อย่างน้อยที่สุดก็ 4 ประเด็นตามความเหมาะสมของเวลาการปฏิบัติธรรม คือ 1) สมาทานศีล เพราะศีลเป็นสิ่งสำคัญในลำดับแรก “ ศีลเป็นเบื้องต้น เป็นที่ตั้งเป็นบ่อเกิดแห่งคุณความดีทั้งหลาย เป็นประธานแห่งธรรมทั้งปวง เพราะฉะนั้น พึงชำระศีลให้บริสุทธิ์¹³ 2) สาธยายพระพุทฺธมณฺต์ สาธยายธรรมช่วยรักษาพุทฺธพจน์ไว้ได้ “ไม่ทำการสาธยายธรรมตามที่ตนได้สดับมาตามที่ตนได้เรียน มาโดยพิสดาร ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมสูญหายไปแห่งสัทธรรม”¹⁴ 3) พังธรรม “การพังธรรมมีอุปการะมากแก่การทรงจำธรรม ถ้าบุคคลไม่พังธรรมนั้น ก็จะไม่ทรงจำธรรมนี้ไม่ได้ แต่เพราะพังธรรมจึงทรงจำธรรมไว้ได้ ฉะนั้นการพังธรรมจึงมีอุปการะมาก”¹⁵ 4) การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมตามแนวสติปัฏฐาน 4 ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมความสงบความสุกกายสุขใจให้กับพุทธศาสนิกชนที่มาร่วมปฏิบัติธรรม เพราะเมื่อผู้ปฏิบัติธรรมมีสมาธิจิตไม่ฟุ้งซ่านตั้งมั่นในอารมณ์เดียว ย่อมทำให้จิตใจของผู้มาร่วมปฏิบัติธรรมสงบสุขได้ “อารมณ์ปรากฏเป็นความสงบ จิตไม่ฟุ้งซ่านเป็นความสงบ จิตตั้งมั่นเป็นความสงบ จิตผ่องแผ้วเป็นความสงบ”¹⁶

ดังนั้น จากเหตุผลที่กล่าวมาผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาวิจัย เรื่อง “กระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของวัดกิตตินิภาณ วรวิหาร แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร” ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติธรรมแก่พุทธศาสนิกชนด้วยการให้ศึกษาข้อปฏิบัติตนตั้งแต่ขั้นพื้นฐาน คือสมาทานศีลรักษาศีล สาธยายพระพุทฺธมณฺต์ พังธรรมและปฏิบัติธรรม ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าใจและปฏิบัติได้ถูกต้องตามหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปตามลำดับขั้นตอน เข้าใจบริบทของความสงบกายวาจาและความสงบใจ ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาทได้อย่างถูกต้อง และยังสามารถแยกแยะได้ว่า ระหว่างความสงบ ความสุขในสังคัมมนุษย์โลก และความสงบตามหลักพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น มีประเด็นความแตกต่างกันอย่างไร นำความรู้ที่ได้จากการร่วมประพาสปฏิบัติธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตของตนได้อย่างสงบสุขในสังคัมโลกตลอดไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 3 ข้อ คือ

1 เพื่อศึกษาการปฏิบัติธรรมตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

2 เพื่อศึกษาสภาพการปฏิบัติธรรมของวัดกิตตินิภาณ วรวิหาร แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร

¹³ ขุ.เถร. (ไทย) 26/612/445.

¹⁴ อัง.ปญจก. (ไทย) 22/155/255

¹⁵ ม.ม. (ไทย) 13/434/545.

¹⁶ ขุ.ป. (ไทย) 31/169/264.

3 เพื่อเสนอกระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทของวัด
ภคินีนาถ วรวิหาร แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นแบบผสมผสานวิธี (Mixed Method Research) ระเบียบวิธีวิจัยเชิง
ปริมาณ (Quantitative Research) เป็นการวิจัยเพื่อมุ่งหาข้อเท็จจริงและข้อสรุปเชิงปริมาณในเรื่องที่
เกี่ยวข้อง และระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก กับ
ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิใน 3 กลุ่ม คือ ผู้ปกครองระดับวัดและระดับเขต พระ
วิปัสสนาจารย์ และผู้สนใจในการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมตามแนวสติปัฏฐาน 4

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยทำการสุ่มตัวอย่างแบบเป็นระบบ (Simple Random
Sampling) มาจากพุทธศาสนิกชนในเขตชุมชนวัดภคินีนาถ และจากชุมชนอื่น ๆ จำนวนทั้งหมด 60 คน
กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวนทั้งหมด 52 คน จากผู้ปฏิบัติธรรม โดยใช้
ตารางกำหนดขนาดของเครจซี่และมอร์แกน (R.V. Krejcie & D.W.Morgan)¹⁷

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม โดยมีขั้นตอนการสร้างและตรวจสอบ
เครื่องมือ กระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของวัดภคินีนาถ วรวิหาร แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด
กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดไว้ 4 ประเด็น ได้แก่ การสมาทานรักษาศีล สภาขยายพระ
พุทธมณฑล การฟังธรรม และปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน 4 ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย ได้ขอ
คำปรึกษาจากอาจารย์ ที่ปรึกษาคณะนิพนธ์ การสร้างเครื่องมือ นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่อ
อาจารย์ที่ปรึกษาคณะนิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข นำเครื่องมือการวิจัยไป
ทดลองใช้กับประชากร ที่มีลักษณะคล้ายกลุ่มตัวอย่างเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ
จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มนำแบบสอบถามที่ได้
ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย 30 คน ซึ่ง
ผู้วิจัยได้รับความเมตตาจากพระครูพิศิษฐ์ชัยโชติ เจ้าอาวาสวัดไชยทิศ เขตบางกอกน้อย
กรุงเทพมหานคร ให้ใช้พื้นที่ศึกษาวิจัย เพื่อหาความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาได้ค่า
ความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.95 แล้วนำเครื่องมือวิจัยไปปรับปรุงแก้ไข

แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม มี
ลักษณะเป็นแบบปลายปิด จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และประสบการณ์ 5 ข้อ

¹⁷สุจิตรา บุญยรัตพันธุ์, ระเบียบวิจัยสำหรับรัฐศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร:
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2549), หน้า 161.

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามความเข้าใจ ที่เกี่ยวข้องกับการสมათานรักษาศีล สาธยายพระพุทฺธมณต์ พังธรรม และปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน 4 ตามกระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของวัด ฤคินีนาถ วรวิหาร แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร มีลักษณะคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert Scale) โดยกำหนดกรอบคำถาม 4 ด้าน คือ 1) ด้านการสมათานรักษาศีล 2) ด้านการสาธยายพระพุทฺธมณต์ 3) ด้านการพังธรรมและ 4) ด้านการปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน 4

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวปัญหา และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสมათานรักษาศีล สาธยายพระพุทฺธมณต์ พังธรรม และปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน 4 ณ วัดฤคินีนาถ วรวิหาร แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร กรุงเทพมหานคร มีลักษณะเป็นปลายเปิด ให้เลือกตอบโดยเสรี การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ตามขั้นตอนดังนี้

1. ผู้วิจัยได้ติดต่อทำหนังสือขอความร่วมมือในการทำวิจัยจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส เสนอต่อ เจ้าอาวาสวัดฤคินีนาถ วรวิหาร เพื่อขออนุญาตในการดำเนินการวิจัยและเก็บข้อมูล 2) เมื่อได้รับอนุมัติแล้วผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ให้แก่ เจ้าอาวาสวัดฤคินีนาถ วรวิหาร เพื่อขออนุญาตในการทำวิจัย 3) ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์ที่กำหนดจากแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

2. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม ตามขั้นตอน 1) นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ความถูกต้อง ในการตอบแบบสอบถามแล้วนำมาคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการบันทึกคะแนนแต่ละข้อของแต่ละคนในแบบลงรหัส (Coding Form) 2) ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ในการวิเคราะห์ข้อมูล 3) ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยค่าความถี่ (Frequency และค่าร้อยละ (Percentage) 4) ระดับความคิดเห็นของอุปกอุบาสิกา ที่มาร่วมกิจกรรมสวดมนต์แปล และปฏิบัติธรรม ณ วัดฤคินีนาถ วรวิหาร วิเคราะห์โดยใช้ ค่าเฉลี่ย (mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของคะแนนจากการตอบแบบสอบถามของผู้สนใจใส่ใจในการปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน 4 5) ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ การแจกแจงความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และการแปลผลตามเกณฑ์ที่กำหนด และกำหนดวัดค่าตัวแปรซึ่งเป็นการแปลค่าเฉลี่ยของแบบสอบถาม โดยใช้หลักทางคณิตศาสตร์ที่กำหนดให้ค่า 0.51 ขึ้นไปปัดเป็นเลขจำนวนเต็ม

ผลการวิจัย ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ด้วยสถิติการหาค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลระดับความคิดเห็นของประชากรกลุ่มตัวอย่าง แสดงตารางวิเคราะห์ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการแปลผลระดับความคิดเห็น

ของประชากรกลุ่มตัวอย่าง ต่อกระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของวัดกิตตินาถ วรวิหาร แขวง บางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพมหานครโดยภาพรวมด้าน

กระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1.ด้านการสมาทานรักษาศีล	4.22	0.62	มาก
2.ด้านการสาธยายพระพุทธรูป	4.06	0.71	มาก
3.ด้านการฟังธรรม	4.17	0.67	มาก
4.ด้านการปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน 4	3.97	0.67	มาก
โดยภาพรวม	4.10	0.66	มาก

จากตารางค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการแปลผลระดับความคิดเห็นของประชากรกลุ่มตัวอย่างต่อ เรื่อง “กระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของวัดกิตตินาถ วรวิหาร แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร” โดยภาพรวมค่าเฉลี่ยความคิดเห็นของประชากรกลุ่มตัวอย่างอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.10$, S.D.=0.66) เมื่อพิจารณารายละเอียดภาพรวมในแต่ละด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน คือ ด้านสมาทานรักษาศีล ($\bar{X}=4.22$, S.D.=0.63) รองลงมา ได้แก่ ความคิดเห็นในด้านการฟังธรรม ($\bar{X}=4.17$, S.D.=0.77) ด้านการสาธยายพระพุทธรูป ($\bar{X}=4.06$, S.D.=0.18) และด้านการปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน 4 ($\bar{X}=3.97$, S.D.=0.80) พบว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่างมีระดับความคิดเห็น โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก

ผลที่ได้จากการศึกษาวิจัย เรื่อง “กระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของวัดกิตตินาถ วรวิหาร แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ครึ่งนี้ พบว่า พุทธศาสนิกชนที่มาร่วมปฏิบัติธรรมมีความศรัทธาสนใจใส่ใจในการ สมาทานรักษาศีล สาธยายพระพุทธรูป ฟังธรรมจากบทพุทธพระพุทธรูปที่สาธยาย และปฏิบัติธรรม เจริญจิตภาวนาตามแนวสติปัฏฐาน 4 ประชากรกลุ่มตัวอย่างมีระดับความคิดเห็นสอดคล้องกัน และให้การสนับสนุนการปฏิบัติธรรมของวัดกิตตินาถ วรวิหาร โดยส่วนมาก

4. ผลการวิจัย

การปฏิบัติธรรมตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ถ้าบุคคลมีศรัทธาอย่างมั่นคงในการปฏิบัติธรรมแล้ว ย่อมทำให้ทราบถึงสภาพธรรมที่ถูกต้องตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์และนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมได้ทั้ง 3 ศาสนา คือทั้งประวัติศาสดา ปฏิบัติศาสนา และปฏิบัติเวทศาสนา พระศาสนาทั้ง 3 ประการนั้น เป็นธรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องสอดคล้องกัน ต่างฝ่ายต่างก็สนับสนุนซึ่งกันและกัน เป็นเหตุปัจจัยร่วมกัน ปริยัติเป็นพระพุทธพจน์ของพระศาสดามีความสำคัญที่จะต้องเล่าเรียนศึกษาให้เข้าใจถูกต้องตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์และน้อม

นำมาปฏิบัติเพื่อให้เกิดคุณงามความดีในจิตตนและผลที่ได้รับจากการปฏิบัติตามธรรม ก็คือปฏิเวธซึ่งเป็นผลรับที่น่าพึงพอใจแก่ผู้ปฏิบัติธรรม เพราะทำให้ผู้ปฏิบัติตามมีปัญญาแจ่มแจ้งแทงตลอดซึ่งโลกุตระธรรม อันได้แก่พระอรหันตชินาสัพพัญญูทุกขได้โดยสมบูรณ์ ไม่มีปัจจัยอะไรๆ ที่จะต้องอยู่ในภพภูมิอีกต่อไปแล้ว ซึ่งต้องใช้ความเพียรอย่างสูงยิ่ง ดังพุทธดำรัสที่ตรัสว่า เมื่อใดแล ธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไปเพราะมารู้ธรรมพร้อมทั้งเหตุ เมื่อใดแล ธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียร เพ่งอยู่ เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป เพราะได้รู้ความสิ้นไปแห่งปัจจัยทั้งหลาย

สรุปพระระดับความคิดเห็นในการนำเสนองานศึกษาวิจัย จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิใน 3 กลุ่ม ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ 1) เจ้าคณะพระสังฆาธิการระดับการปกครองคณะสงฆ์ในเขตบางพลัด และการปกครองคณะสงฆ์ระดับวัดมีเจ้าอาวาสและเป็นผู้อำนวยการสำนักปฏิบัติธรรมประจำกรุงเทพมหานคร 2) พระวิปัสสนาจารย์ ที่ทำหน้าที่ในการสอนอบรมพระภิกษุ และฆราวาสผู้ที่สนใจใฝ่ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา 3) จากพุทธศาสนิกชนที่มีศรัทธาในการปฏิบัติธรรม และร่วมช่วยสนับสนุนงบประมาณค่าใช้จ่ายในการปฏิบัติธรรมของวัดกิตติเมธา วรวิหาร แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมส่วนมากมีระดับความคิดเห็นสนับสนุนการปฏิบัติธรรม และยังเสนอแนะให้คำนึงถึงปัจจัยสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ วัดด้วย

กระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม

๕. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ด้านสมათานรักษาศีลค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = 4.22) คิดเป็นร้อยละเท่ากับ 26% มีระดับความคิดเห็นมากกว่าข้ออื่น การฟังธรรมค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = 4.17) คิดเป็นร้อยละเท่ากับ 25% เห็นว่าการฟังธรรมเป็นการสร้างพลังให้แก่จิตใจของผู้ฟัง การสาธยายพระพุทฺธมณต์ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = 4.06) คิดเป็นร้อยละเท่ากับ 25% ซึ่งเท่ากับการฟังธรรมเพียงแต่จำนวนผู้ให้ความคิดเห็นค่าเฉลี่ยน้อยกว่าการฟังธรรม ซึ่งแตกต่างจากประเด็นการศึกษาที่ผู้วิจัยได้ตั้งไว้ คือ การสมათานรักษาศีล สาธยายพระพุทฺธมณต์ ฟังธรรม และปฏิบัติธรรม ส่วนการปฏิบัติธรรม ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = 3.97) คิดเป็นร้อยละเท่ากับ 24% ทำให้ทราบว่า การเข้าใจในการปฏิบัติธรรมเจริญจิตภาวนาตามแนวสติปัฏฐาน 4 ยังจะต้องพัฒนาส่งเสริมให้มากยิ่งขึ้น การส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติธรรมในทางที่ถูกต้อง ถึงแม้จะเป็นการปฏิบัติที่จะค่อนข้างยากสำหรับฆราวาสโดยส่วนมาก เนื่องจากฆราวาสผู้ครองเรือนมีภารกิจที่จะทำมากกว่าเพศบรรพชิต ถึงกระนั้นวัดภคินีนาถ วรวิหาร ก็จะต้องจัดกิจกรรมส่งเสริมสนับสนุนกันต่อไปเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องตามคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่มีความงามในเบื้องต้นท่ามกลางและที่ สุดตลอดไป กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นในด้านการสมათานรักษาศีลมากกว่าด้านอื่น ๆ เพราะว่าศีลเป็นการปฏิบัติธรรมขั้นพื้นฐานของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป เนื่องจากพิธีกรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาส่วนมากจะเริ่มต้นที่ศีล เช่น การทำบุญประจำวันธัมมัสสวนะ ทำบุญงานมงคลต่าง ๆ ขึ้นบ้านใหม่ บรรพชาอุปสมบท แต่งงาน ทำบุญอายุ เป็นต้น ส่วนการทำบุญในงานอวมงคล เช่น งานบำเพ็ญกุศลศพ ทำบุญอัฐิสดมวาร เป็นต้น ก็จะมีที่ศีลเป็นลำดับแรก ดังนั้น ศีล จึงเป็นการปฏิบัติธรรมขั้นพื้นฐานที่พุทธศาสนิกชนเข้าใจได้ง่ายกว่าการปฏิบัติธรรมด้านอื่น ๆ

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- พุทธทาสภิกขุ. การปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องและความหมาย. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, 2560.
- . ชุมมขอบคิตติสระ. (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2548)
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์. พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2553.

พระพรหมคณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) **ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง**. พิมพ์ครั้งที่ 86. (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวय, 2551.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **ธรรมะฉบับเรียนลัด**, พิมพ์ครั้งที่ 41. (กรุงเทพมหานคร: เพ็ทแอนด์โฮม, 2562.

.สุจิตรา บุญยรัตพันธุ์, **ระเบียบวิจัยสำหรับรัฐศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ 8, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2549.

จิตสำนึกทางจริยธรรมอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา

ที่พัฒนาผลงานทางวิชาการตามหลักพุทธธรรม

Ethical Conscience of Teachers in Higher Education Institutions that Develop Academic Works According to Buddhist Principles

พระราชวรเมธี (วีระ ภูมิเมือง), Phra Ratchawajiramehi (Vara Phummuang)¹

อภินันท์ จันตะนี, Aphinant Chantane²

ชมพูนุช ช้างเจริญ, Chompoonuch Changcharoen³

E-mail: Chompoonuch.mbu@gmail.com

Received: May 16, 2023 Revised: August 26, 2023

Accepted: August 26, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีจุดประสงค์เพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับจิตสำนึกทางจริยธรรมของอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาที่พัฒนาผลงานทางวิชาการ เพื่อสร้างนวัตกรรมและองค์ความรู้ใหม่ และนำไปถ่ายทอดให้กับนิสิต/นักศึกษา โดยจิตสำนึกทางจริยธรรมของอาจารย์เป็นสิ่งที่ควรพึงมีติดตัวอยู่ตลอดเวลา และต้องตระหนักถึงบทบาทและหน้าที่ของความเป็นอาจารย์ในการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความศรัทธา ความจริงใจ ความรับผิดชอบและทำอย่างเต็มความสามารถ เพราะหน้าที่ของอาจารย์คือต้องสอนและทำวิจัยเพื่อถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้กับนิสิต/นักศึกษาได้มีความรู้และทักษะจากการฝึกปฏิบัติให้มีความประพฤติดีมีจริยธรรมอย่างชัดเจน ซึ่งได้จากจิตสำนึกทางจริยธรรมในความเป็นอาจารย์ที่ดีมีความรับผิดชอบต่อผู้เรียนหรือนิสิต/นักศึกษา โดยแบ่งจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับคือ 1) จริยธรรมระดับต้น เป็นการปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ หรือกติกาของชุมชนหรือวัฒนธรรมของสังคม หากผู้ใดไม่ปฏิบัติตาม จึงถือว่า ไม่มีจริยธรรม หรือจริยธรรม เป็น 0 หรือจริยธรรมเป็นลบ เช่น การลักขโมย การทุจริตการสอบ การฉ้อโกง เป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย 2) จริยธรรมระดับปานกลาง เป็นการกระทำที่มีจริยธรรม เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต มีการปฏิบัติดี มีพฤติกรรมที่ดี ไม่เข้มแข็งรังแกคนอื่น หรือสร้างความได้เปรียบคนที่อ่อนแอกว่า

^๑ เจ้าคณะจังหวัดกำแพงเพชร เจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง.

^๒ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาเขตหนองคาย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

^๓ อาจารย์สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

3) จริยธรรมระดับสูง เป็นผู้มีจิตใจเมตตา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความโอบอ้อมอารี การมีจิตสาธารณะ การรักษาสีงแวดล้อม

คำสำคัญ: จริยธรรม, อาจารย์, งานวิชาการ, หลักพุทธธรรม

Abstract

This academic article aims to disseminate knowledge about the ethical conscience of teachers in higher education institutions who develop academic works. To create innovation and new knowledge and pass it on to students. The ethical conscience of a teacher is something that should be carried with him at all times. and must be aware of the role and duty of being a teacher in performing duties with faith, sincerity, responsibility and doing with the best of abilities Because the lecturer's duty is to teach and conduct research in order to transfer knowledge and experience to students/students to gain knowledge and skills from practice to have good behavior with clear ethics. Which is derived from the ethical consciousness of being a good teacher with responsibility to learners or students. Ethics are divided into 3 levels: 1) elementary ethics It is to follow the rules, regulations or rules of the community or the culture of society. If anyone does not comply, then it is considered that there is no ethics or ethics is 0 or ethics are negative, such as theft, exam fraud, cheating is an illegal act. 2) Moderate ethics It is an act of ethics such as honesty. good practice has good behavior Do not bully others or create an advantage over weaker people. 3) High ethics. a kind-hearted person generous be generous public mind environmental protection.

Keywords: Ethic, Teachers, Academic, Buddha

1. บทนำ

อาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบหลักสูตรและหรือประจำหลักสูตร/สาขาวิชาที่มีภาระหน้าที่ในการบริหารและพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การควบคุมคุณภาพ การติดตามประเมินผล โดยอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรต้องอยู่ประจำหลักสูตรนั้นตลอด

ระยะเวลาที่จัดการศึกษาของหลักสูตรนั้น ๆ^๔ และยังมีหน้าที่สำคัญคือ “การจัดทำเอกสาร ตำราหรือหนังสือและการทำวิจัย โดยกำหนดไว้ในพรบ.การอุดมศึกษาฯ กฎกระทรวง อว. ประกาศต่าง ๆ และข้อบังคับ ดังนี้

1. พ.ร.บ.กระทรวง อว. พ.ศ. 2562 มาตรา 27 สถาบันอุดมศึกษาต้องดำเนินการให้คณาจารย์และบุคลากรอื่นมีความรู้เท่าทันความก้าวหน้าทางวิชาการในโลก พัฒนาการเรียนการสอน การวิจัยให้ทันสมัยสอดคล้องกับเปลี่ยนแปลงทางวิชาการ ความเปลี่ยนแปลงของโลก สังคม และเทคโนโลยี และส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตผลงานทางวิชาการในระดับชาติและระดับนานาชาติ^๕

2. กฎกระทรวง อว. มาตรฐานการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2565 ข้อ 8 สถาบันอุดมศึกษาต้องมีความพร้อมด้านวิชาการ ดังต่อไปนี้

2.1 มีบุคลากรสายวิชาการที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ในสาขาวิชา และรายวิชาที่เปิดสอน โดยเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรการศึกษาระดับอุดมศึกษาและมีจำนวนที่เหมาะสมกับจำนวนผู้เรียน

2.2 มีระบบการบริหารและการพัฒนาบุคลากรสายวิชาการ เพื่อให้บุคลากรสายวิชาการมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

2.3 มีสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ที่จำเป็นและเหมาะสมกับสาขาวิชาและรายวิชาที่เปิดสอน มีการบำรุงรักษาและพัฒนาให้มีความทันสมัยอย่างต่อเนื่อง

2.4 มีระบบและเครือข่ายความร่วมมือในการจัดการศึกษา การวิจัยและการสร้างนวัตกรรมกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม

3. ประกาศ กมอ. พ.ศ. 2565 เรื่อง เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี^๖ คุณวุฒิ คุณสมบัติ และจำนวนอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรและประจำหลักสูตร และเรื่อง เกณฑ์มาตรฐาน

^๔ ราชกิจจานุเบกษา (๓๑ มีนาคม ๒๕๖๕) กฎกระทรวงมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๕ แหล่งที่มา https://www.ops.go.th/th/content_page/๒๑๙-announcement-ches สืบค้นเมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๖

^๕ พระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๒ กิจจานุเบกษา เล่ม ๕๗ หน้า ๕๔, (๒๕๖๒พฤษภาคม ๑).

^๖ ราชกิจจานุเบกษา (๙ กันยายน ๒๕๖๕) ประกาศคณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษา เรื่อง เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี พ.ศ. ๒๕๖๕ แหล่งที่มา <https://www.ops.go.th/th/ches-downloads/edu-standard/item/๖๙๔๑๒-๒๐๒๑๒-๐๓/-๒๑๒-๐๓-๑๓/-๒๑๒> สืบค้นเมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๖

หลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา^๗ คุณวุฒิ คุณสมบัติ และจำนวนอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรและ
ประจำหลักสูตร โดยอาจารย์ผู้สอนรายวิชา (มคอ.3) ต้องมีเอกสารประกอบการสอน (แบบที่ 1
มีความชำนาญในการสอน) หรือเอกสารคำสอน (แบบที่ 2 มีความชำนาญพิเศษในการสอน) หรือ
ตำรา ซึ่งมีความภาพขั้นต่ำในระดับ B เป็นต้น

**4. ข้อบังคับของสถาบันอุดมศึกษาเรื่องภาระงานของอาจารย์ประจำหลักสูตร/
สาขาวิชา** ดังเช่น ตัวอย่าง ข้อบังคับมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ว่าด้วยภาระงานฯ

ผู้ดำรงตำแหน่งอาจารย์ (อ.) ต้องมีภาระงาน ดังนี้ ภาคการศึกษา โดยมีภาระงานสอนไม่
น้อยกว่า 70 % ของภาระงาน (ขั้นต่ำ) ทั้งหมด

2. มีภาระงานที่เป็นผลงานทางวิชาการ ดังนี้

2.1 ผลงานวิจัย ที่ได้รับการเผยแพร่ตามเกณฑ์ ก.พ.อ. 2565 ปีละไม่ต่ำกว่า 1 เรื่อง
หรือ 2.2 ตำรา/หนังสือ หรืองานแปลตำรา/หนังสือ ที่ผ่านการตรวจประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน
ปีละไม่น้อยกว่า 1 รายการ หรือ 2.3 บทความวิชาการ ที่ได้รับการเผยแพร่ตามเกณฑ์ ก.พ.อ. 2565
ปีละไม่ต่ำกว่า 1 เรื่อง^๘

ผู้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ (ผศ.) ต้องมีภาระงาน ดังนี้

1. มีภาระงานไม่น้อยกว่า 35 ชั่วโมง ต่อ 1 สัปดาห์ต่อภาคการศึกษา โดยมีภาระงานสอนไม่
น้อยกว่า 60 % ของภาระงาน(ขั้นต่ำ) ทั้งหมด

2. มีภาระงานที่เป็นผลงานทางวิชาการ ดังนี้

2.1 ผลงานวิจัย ที่ได้รับการเผยแพร่ตามเกณฑ์ ก.พ.อ. 2565 ปีละไม่ต่ำกว่า 1 เรื่อง
หรือ 2.2 ตำรา/หนังสือ หรืองานแปลตำรา/หนังสือ ที่ผ่านการตรวจประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน
ปีละไม่น้อยกว่า 1 รายการ หรือ 2.3 บทความวิชาการ ที่ได้รับการเผยแพร่ตามเกณฑ์ ก.พ.อ. 2565
ปีละไม่ต่ำกว่า 2 เรื่อง

ผู้ดำรงตำแหน่งรองศาสตราจารย์ (รศ.) ต้องมีภาระงาน ดังนี้

1. มีภาระงานไม่น้อยกว่า 35 ชั่วโมง ต่อ 1 สัปดาห์ต่อภาคการศึกษา โดยมีภาระงานสอนไม่
น้อยกว่า 50 % ของภาระงาน (ขั้นต่ำ) ทั้งหมด

2. มีภาระงานที่เป็นผลงานทางวิชาการ ดังนี้

^๗ ราชกิจจานุเบกษา (๙ กันยายน ๒๕๖๕) ประกาศคณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษา
เรื่อง เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๕ แหล่งที่มา
<https://www.ops.go.th/th/ches-downloads/edu-standard/item/๖๙๔๒-๒๐๒๒-๐๓/-๒๒-๐๓-๑๓/-๒๒>
สืบค้นเมื่อ ๑๘ มกราคม ๒๕๖๖

^๘ กระทรวงศึกษาธิการ. กฎกระทรวงการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๑.
กรุงเทพมหานคร กระทรวงศึกษาธิการ ๒๕๖๑.

2.1 ผลงานวิจัย ที่ได้รับการเผยแพร่ตามเกณฑ์ ก.พ.อ. 2565 ปีละไม่ต่ำกว่า 1 เรื่อง หรือ 2.2 ตำรา/หนังสือ หรืองานแปลตำรา/หนังสือ ที่ผ่านการตรวจประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ปีละไม่น้อยกว่า 1 รายการ หรือ 2.3 บทความวิชาการ ที่ได้รับการเผยแพร่ตามเกณฑ์ ก.พ.อ. 2565 ปีละไม่ต่ำกว่า 2 เรื่อง

5. คู่มือประกันคุณภาพการศึกษาภายใน ระดับอุดมการณศึกษา

ซึ่งอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรและอาจารย์ประจำหลักสูตร (ในสถาบันอุดมศึกษา) นอกจากอาจารย์ที่มีวุฒิการศึกษา (ตรงหรือสัมพันธ์) ยังต้องมีผลงานทางวิชาการ(ข้อบังคับ) แต่ถ้ามีตำแหน่งทางวิชาการ (ผศ./รศ./ศ.) ก็จะมีคะแนนเพิ่มขึ้นอีก^๙ เป็นต้น

ดังนั้น จาก พ.ร.บ.การอุดมศึกษา พ.ศ.2562 กฎกระทรวง อว. 2565 และประกาศ กมอ. 2565 ล้วนแต่เป็นบังคับ ข้อกำหนด และมาตรการต่าง ๆ เพื่ออาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรและอาจารย์ประจำหลักสูตร/สาขาวิชา ให้จัดทำหรือพัฒนาผลงานทางวิชาการทั้งสิ้น

2. ความหมายจริยธรรม (Ethics)

จากพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับจริยธรรมไว้คือ “ธรรม” ที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ

สำหรับพจนานุกรมพุทธศาสตร์ (ความประพฤติปกติ, ความประพฤติซึ่งหนักไปทางใดทางหนึ่ง อันเป็นปกติประจำอยู่ในสันดาน พื้นเพของจิต อุปนิสัย พื้นนิสัย แบบหรือประเภทใหญ่ ๆ แห่งพฤติกรรมของตัวความประพฤติเรียกว่า จริยา บุคคลผู้มีความประพฤติอย่างนั้น ๆ เรียกว่า จริต

โดยจริยธรรม = จริย + ธรรมะ คือ ความประพฤติที่เป็นธรรมชาติ เกิดจากคุณธรรมในตัวเอง ก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในสังคม สรุปว่า ข้อควรประพฤติปฏิบัติจริยธรรม (Ethics) ความเป็นผู้มีจิตใจสะอาด บริสุทธิ์ เสียสละหรือประพฤติดีงาม

จริยธรรมตามความหมายของพระพรหมคุณาภรณ์ คือ การดำเนินชีวิตที่ดี หรือชีวิตที่มีการศึกษา เพราะกระบวนการในการดำเนินชีวิตกับกระบวนการศึกษาเป็นเรื่องเดียวกัน เพราะชีวิตต้องเรียนรู้ มีการพิจารณาแก้ปัญหาตลอดเวลา ซึ่งจริยธรรม เป็นธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม สั่งสอนนักเรียนนักศึกษาให้มีคุณธรรม จริยธรรมที่ดีงาม ฉะนั้น บทบาทผู้บริหารการศึกษาในยุคใหม่จะต้องรู้จักศีลที่ควรรักษาประจำเรียกว่า มนุษยธรรม เพราะเป็นคุณธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ 5 ประการ

จริยธรรมตามทัศนะของผู้เขียนเรียบเรียง “จริยธรรม” เป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมของบุคคลที่เป็นความประพฤติหรือปฏิบัติที่ถูกต้องดีงาม เป็นลักษณะที่สังคมต้องการ ก่อให้เกิด

^๙ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. คู่มือการประกันคุณภาพการศึกษาภายในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๗. กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๖๐.

ประโยชน์ต่อตนเองผู้อื่น และสังคม ทั้งนี้จะเห็นว่าความหมายทั้งคุณธรรมและจริยธรรมจะมีความสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เมื่อพูดถึงคุณธรรมก็ย่อมหมายถึงจริยธรรมด้วยเช่นกัน อาจกล่าวได้ว่าบุคคลที่ประพฤติปฏิบัติตนได้ตามความหมายอย่างหนึ่งอย่างใดนี้ จะเป็นบุคคลที่มีทั้งคุณธรรมและจริยธรรมอยู่ในตนเอง เป็นที่ยอมรับนับถือของคนในสังคม สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข ฉะนั้น จริยธรรม เป็นหลักปฏิบัติอันเหมาะสมและเป็นที่ยอมรับในกลุ่มบุคคลหรือสังคมให้ยึดถือปฏิบัติ สอดคล้องกับหลักสากล และไม่ขัดต่อวัฒนธรรมหรือประเพณีของท้องถิ่น โดยจริยธรรมสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ระดับ ดังนี้

1) จริยธรรมระดับต้น เป็นการปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ หรือกติกาของชุมชนหรือวัฒนธรรมของสังคม หากผู้ใดไม่ปฏิบัติตาม จึงถือว่า ไม่มีจริยธรรม หรือจริยธรรม เป็น 0 หรือจริยธรรมเป็นลบ เช่น การลักขโมย การทุจริตการสอบ การฉ้อโกง เป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย เป็นต้น

2) จริยธรรมระดับปานกลาง เป็นการกระทำที่มีจริยธรรม เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต มีการปฏิบัติดี มีพฤติกรรมที่ดี ไม่ขัดแย้งรังแกคนอื่น หรือสร้างความได้เปรียบคนที่อ่อนแอกว่า เป็นต้น

3) จริยธรรมระดับสูง เป็นผู้ที่มีจิตใจเมตตา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความโอบอ้อมอารี การมีจิตสาธารณะ การรักษาสีลแวดล้อม เป็นต้น

2. ประมวลจริยธรรม

ประมวลจริยธรรม (Plagiarism) เป็นความไม่สุจริตทางวิชาการ ซึ่ง Plagiarism มีรากศัพท์จากภาษาลาติน Plagiarus มีความหมายว่า “ผู้ลักพาตัว”

พจนานุกรม Longman Dictionary of Contemporary English, New Edition 2003 ให้ความหมายไว้ ดังนี้

1) เมื่อผู้หนึ่งผู้ใดใช้คำพูด ความคิด หรืองานของคนอื่น และเสแสร้งว่าเป็นของตนเอง

2) ความคิด ข้อความส่วนหนึ่ง หรือเรื่องราวที่คัดลอกมาจากงานของคนอื่นโดยไม่ระบุว่ามาจากที่ใดในภาษาไทยเองนั้นราชบัณฑิตยสถาน บัญญัติคำว่า Plagiarism ดังนี้

การโจรกรรมทางวรรณกรรม (Plagiarism) (สาขาวรรณกรรม) หรือ การลอกเลียนวรรณกรรม (สาขานิติศาสตร์) หมายถึง การนำผลงาน ความคิด หรือคำพูดของผู้อื่นไปใช้โดยไม่ให้เครดิตหรือการนำความคิดและงานของผู้อื่นมาเขียน โดยทำให้ดูเหมือนว่ามาจากความคิดของตนเอง ซึ่งถือเป็นการกระทำผิดจรรยาบรรณทางวิชาการอย่างร้ายแรง เป็นความไม่สุจริตทางวิชาการ (Academic Dishonesty) จนอาจกล่าวได้ว่าเป็น “อาชญากรรมทางวิชาการ”

ตามประกาศกระทรวงกำหนดบทลงโทษไว้ว่า "หากพบว่าการคัดลอก การซ้ำซ้อนกับงานของผู้อื่น หรือมีการจ้างทำรายงานการค้นคว้าอิสระหรือวิทยานิพนธ์ ให้สถาบันอุดมศึกษาพิจารณาถอดถอนรายงานการค้นคว้าอิสระหรือวิทยานิพนธ์ชิ้นนั้น"^{๑๐}

เพื่อเป็นประโยชน์ในการรักษามาตรฐานการอุดมศึกษา หลักธรรมาภิบาล และความซื่อสัตย์สุจริตทางวิชาการ ห้ามมิให้ผู้ใดจ้าง วาน ใช้ให้ผู้อื่นทำผลงานทางวิชาการเพื่อไปใช้ในการเสนอเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในหลักสูตรการศึกษาระดับอุดมศึกษาหรือเพื่อไปใช้ในการทำผลงานซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการขอตำแหน่งทางวิชาการ หรือเสนอขอปรับปรุงการกำหนดตำแหน่งการเลื่อนตำแหน่ง การเลื่อนวิทยฐานะหรือการให้ได้รับเงินเดือนหรือเงินอื่นในระดับที่สูงขึ้น ทั้งนี้ ไม่ว่าจะมิประโยชน์ตอบแทนหรือไม่ก็ตาม

ห้ามมิให้ผู้ใดรับจ้างหรือรับดำเนินการตามวรรคหนึ่ง เพื่อให้ผู้อื่นนำผลงานนั้นไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินการตามวรรคหนึ่ง เว้นแต่เป็นการช่วยเหลือโดยสุจริตตามสมควร และมาตรา 77 ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 70 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ^{๑๑}

3. ความหมายของวิชาการ (Academic)

ความหมายจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน "วิชาการ" น. วิชาความรู้สาขาใดสาขาหนึ่งหรือหลายสาขา เช่น บทควมวิชาการ สัมมนาวิชาการ การประชุมวิชาการ. น. รายวิชาที่อยู่ในหลักสูตรร่วมกันของหลายคณะหรือหลายสาขาของปริญญาเดียวกัน ที่ผู้เรียนในคณะหรือสาขาเหล่านั้นจะต้องเรียน (core course) โดยผลงานทางวิชาการประกอบด้วย เอกสาร (แบบที่ 1-2) ตำราหรือหนังสือ บทความวิจัย และบทความวิชาการ

"วิชาการ" เป็นงานที่รวมภารกิจหลักของหน่วยงานหรือสถานศึกษาที่บ่งบอกถึงปรัชญา จุดมุ่งหมายในการปฏิบัติงาน เพื่อให้ผู้รับบริการซึ่งได้แก่นักเรียนหรือบุคคลในชุมชนได้รับการพัฒนาตนเองด้านความรู้ เจตคติ และทักษะ ในศาสตร์สาขาต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษาโดยเฉพาะผลงานวิชาการ จึงเกี่ยวข้องกับหลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร รวมทั้งผลงานทางวิชาการของครู อาจารย์ด้วย โดยมีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ไปยัง

^{๑๐} กระทรวงศึกษาธิการ. ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี พ.ศ. ๒๕๕๔. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๔.

^{๑๑} กระทรวงศึกษาธิการ. ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง มาตรฐานการอุดมศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๑. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๖๑.

กลุ่มเป้าหมายหรือผู้เรียน การจัดสื่อและเทคโนโลยีการศึกษา การวัดผลและประเมินผล การประกันคุณภาพ และการจัดให้มีบรรยากาศการเรียนรู้เพื่อประโยชน์ทางวิชาการ เป็นต้น

4. การพัฒนาผลงานวิชาการให้มีคุณภาพและได้มาตรฐาน

เนื่องจากการพัฒนาผลงานทางวิชาการ ซึ่งอาจารย์มีจำนวนไม่น้อยมักพบปัญหา เช่น อาจารย์ขาดประสบการณ์ เตรียมความพร้อมไม่เหมาะสม บรรยากาศไม่เอื้ออำนวย และไม่มีสมาธิหรือไม่มีสติและสมาธิซึ่งจากการศึกษาเรื่อง “วิปัสสนาญาณตามมหาสติปัฏฐานสูตรเพื่อพัฒนาผลงานทางวิชาการ” ซึ่งเป็นลักษณะ “การใช้อานาปานสติกับสติปัฏฐาน 4” เป็นการนำสติผูกไว้กับการหายใจเข้า-ออก โดยมี 16 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) เมื่อหายใจเข้า-ออกยาว ก็รู้ว่า เราหายใจเข้า-ออกยาว
- 2) เมื่อหายใจเข้า-ออกสั้น ก็รู้ว่า เราหายใจเข้า-ออกสั้น
- 3) กำหนดรู้กายทั้งปวงหายใจเข้า-ออก
- 4) ทำกายสังขารให้ระงับ หายใจเข้า-ออก
- 5) กำหนดรู้ปิติ หายใจเข้า-ออก
- 6) กำหนดรู้สุข หายใจเข้า-ออก
- 7) กำหนดรู้สังขาร หายใจเข้า-ออก
- 8) ทำจิตสังขารให้ระงับ หายใจเข้า-ออก
- 9) กำหนดรู้จิต หายใจเข้า-ออก
- 10) ทำจิตให้ปราโมทย์ หายใจเข้า-ออก
- 11) ทำจิตให้ตั้งมั่น หายใจเข้า-ออก
- 12) ทำจิตให้คลาย หายใจเข้า-ออก
- 13) ตามเห็นอนิจจัง – ความไม่เที่ยง หายใจเข้า-ออก
- 14) ตามเห็นวิราคะ – ความจางคลาย (คลายติด) หายใจเข้า-ออก
- 15) ตามเห็นนิโรธ – ความดับโดยไม่มีเหลือ (ดับสนิท) หายใจเข้า-ออก
- 16) ตามเป็นปฐินิสสัคคะ – ความสละคืน (ปล่อยวาง) หายใจเข้า-ออก

วิธีปฏิบัติ-อานาปานสติ ข้อ 1) ถึงข้อ 4) ดังเช่น

- ให้อาจารย์ฝึกหายใจเข้า-ยาวและนับ 1, 1-2, 1-2-3, 1-2-3-4, 1-2-3-4-5,

โดยนับไปเรื่อย ๆ ถึง 10

- ให้อาจารย์ฝึกหายใจออก-ยาวและนับ 1, 1-2, 1-2-3, 1-2-3-4, 1-2-3-4-

5, โดยนับไปจนถึง 10

- ให้อาจารย์ฝึกกำหนดรู้กายทั้งปวงหายใจเข้า-ออก และนับ 1, 1-2, 1-2-3,

โดยนับไปจนถึง 10

- ให้อาจารย์ฝึกกำหนดรู้กายสังขารให้ระงับ หายใจเข้า-ออก และนับ 1, 1-2, โดยนับไปจนถึง 10

โดยปฏิบัติ (ตามข้อ 1) ถึง 4) จนกระทั่งถึงข้อ 16) และฝึกปฏิบัติ 1) ถึง 16) หลาย ๆ รอบ จนชิน

ดังนั้น การปฏิบัติตาม-อานาปานสติทั้ง 16 ขั้นตอน ซึ่งอานาปานสติภาวนาในอานาปานสตินั้นสมบูรณ์ที่สุด เพราะแสดงหลักฐานทั้งในด้านปริยัติและด้านปฏิบัติอย่างสมบูรณ์ที่สุด ฉะนั้น อานาปานสติเริ่มตั้งแต่ขั้นต้นจนถึงขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา กล่าวคืออานาปานสติ 16 ขั้น ตามอานาปานสติสูตร ในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย ทั้งนี้ เพื่อให้อาจารย์ที่มีความตั้งใจที่จะพัฒนาผลงานทางวิชาการ ได้ทำความเข้าใจในการปฏิบัติได้ดียิ่งขึ้นในอานาปานสติทั้ง 16 ขั้นนี้ แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

กลุ่ม 1 ตั้งแต่ขั้นที่ 1 ถึงขั้นที่ 4 ว่าด้วยการกำหนดลมหายใจเข้า-ออก เป็นกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน

กลุ่ม 2 ตั้งแต่ขั้นที่ 5 ถึงขั้นที่ 8 ว่าด้วยการกำหนดเวทนา เป็น เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน

กลุ่ม 3 ตั้งแต่ขั้นที่ 9 ถึงขั้นที่ 12 ว่าด้วยการกำหนดจิต เป็น จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน

กลุ่ม 4 ตั้งแต่ขั้นที่ 13 ถึงขั้น 16 ว่าด้วยการกำหนดธรรมที่ปรากฏในจิต เป็น ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน

โดยสติปัฏฐาน 4 ได้ปรากฏอยู่ในอานาปานสติ ในกายาสติปัฏฐาน ตั้งแต่ขั้นที่ 1 ถึงขั้นที่ 4 ซึ่งปกติอาจารย์ได้ปฏิบัติอานาปานสติกันอยู่แล้ว แต่อาจารย์อาจยังไม่ทราบแน่ชัดว่าตนกำลังปฏิบัติอยู่ในขั้นใดของขั้นทั้ง 4 ขั้น เป็นต้น

5. สิ่งที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนาผลงานทางวิชาการ

อกุศลมูล 3 คือ โทสะ โลภะ โมหะ เป็นต้นตอของเลวร้ายทั้งปวง เมื่อกำเริบจะแสดงออกมาเป็นทุจริตทางกาย วาจา ใจ รวมเป็นเหตุให้เกิดกิเลส ซึ่งมี 3 ประการ ได้แก่

1) โทสะ (Anger) เป็นการคิดประทุษร้าย พยายามฆ่า อยากทำลายผู้อื่น ความคิดประทุษร้ายเป็นรากเหง้า ให้เกิดกิเลสได้หลายอย่าง เช่น ปฏิฆะ ความหงุดหงิด โกรธ ความโกรธ อุปนาหะ ความผูกโกรธ พยาบาท ความคิดปองร้าย ความโกรธ, ความฉุนเฉียว, ความคิดร้าย, ความคิดที่จะทำลายผู้ที่ทำให้ตนโกรธ เช่น คิดจะฆ่า คิดจะฆ่า ความคิดที่เป็นโทสะนั้นกำเริบขึ้นมาตามลำดับ ดังนี้

(1) อรติ (ความไม่ชอบใจ) Wrath, anger, bad temper โทสจริต – to be angry, to go into a rage = โทโสโมโห

2) โลภะ (Greedy) เป็นความอยากได้ ความอยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตน อยากให้ตนมีเหมือนคนอื่น หรือมีมากกว่าผู้อื่น ความอยากมีหลายรูปแบบ ซึ่งจะก่อให้เกิด รากเหง้าของความชั่วทั้งปวง เช่น อิจฉา ความอยาก อยากได้ ยินดี ตีตใจ ในอารมณ์ต่างๆ ทั้งรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

และอัมมารมณ มี 3 อย่าง (1) โลกะ อยากได้ ยินดี ติดใจอารมณ์ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และอัมมารมณ (2) ทิฏฐิ เป็นธรรมชาติที่เห็นผิด (3) มานะ เป็นความอวดดีถือตัว

3) โมหะ (Rulers) เป็นความหลงไม่รู้จริง ความไม่รู้ไม่เข้าใจ ความมัวเมา ความประมาท เป็นรากเหง้าให้เกิด กิเลส ได้มากมาย เช่น มกขะ ลบหลู่คุณท่าน ปลาสะ ตีเสมอ มานะ ถือตัว มทะ มัวเมา ปมาทะ เลินเล่อ โมหะทำให้ขาดสติ ความหลง ความเขลา ความโง่ คือความไม่รู้ตามที่แท้จริง (คิดผิด/พูดผิด/ทำผิด) เป็นกิเลสอย่างหนึ่ง เช่น เป็นอาจารย์ ต้องทำเอกสาร ตำรา/หนังสือและทำวิจัย ซึ่งหลง/คิดผิดจึงไม่ทำ

6. การปฏิบัติตามสติปัฏฐาน 4 และวิปัสสนาญาณ 16 (ปฏิบัติตามข้อ 1) ถึงข้อ 4)

สติปัฏฐานสูตร หมายถึง การตั้งสติ 4 ขั้น ได้แก่

- 1) กาย คือการตั้งสติกำหนดพิจารณากายในกาย (กายส่วนย่อยในกายส่วนใหญ่)
- 2) เวทนา คือการตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนาในเวทนา (ความรู้สึkakารมณ์ส่วนย่อยในความรู้สึkakารมณ์ส่วนใหญ่)
- 3) จิต คือการตั้งสติกำหนดพิจารณาในจิต (จิตส่วนจิตย่อยในจิตส่วนใหญ่ คือจิตดวงใดดวงหนึ่งในจิตที่เกิดขึ้นดับไปมากดวง)

4) ธรรม คือการตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรมในธรรม (ธรรมส่วนย่อยในธรรมส่วนใหญ่)

วิปัสสนาญาณ หมายถึง วิปัสสนาญาณมี 16 ขั้น ดังนี้

- 1) นามรูปปริจเฉทญาณ ปัญญาที่ประจักษ์แจ้งความแยกขาดจากกันของนามธรรมและรูปธรรมที่ละอารมณ์โดยสภาพความเป็นอนัตตา
- 2) ปัจจยปริคคหญาณ ปัญญาที่ประจักษ์แจ้งความเป็นปัจจัยของนามธรรมและรูปธรรม คือ รู้ชัคว่านามรูปแต่ละอย่างมีปัจจัยเป็นเหตุให้เกิด
- 3) สัมมสนญาณ ปัญญาที่ประจักษ์แจ้งการเกิดดับสืบต่อของนามธรรมรูปธรรมอย่างรวดเร็ว ทำให้เห็นโทษของการเกิดดับได้ไม่ขัดเจน
- 4) อุทยัพพยญาณ ปัญญาที่ประจักษ์แจ้งการเกิดดับของนามธรรมรูปธรรมอย่างละเอียดเป็นวิปัสสนาที่มีกำลัง เห็นโทษของการเกิดดับของสภาพธรรมได้ยิ่งขึ้น
- 5) ภังคานุปัสสนาญาณ ปัญญาที่ประจักษ์แจ้งความดับทำลายของนามรูป โดยไม่ใส่ใจถึงการเกิด
- 6) ภาตูปัฏฐานญาณ ปัญญาที่ประจักษ์แจ้งนามรูป โดยเห็นความเป็นภัยในสังขารทั้งหลาย
- 7) อาทินวานุปัสสนาญาณ ปัญญาที่ประจักษ์แจ้งรูป โดยเห็นความเป็นโทษในสังขารทั้งหลาย

8) นิพพิทานุสัสนาญาณ ปัญญาที่ประจักษ์แจ้งนามรูปโดยเห็นทุกขโทษภัย จนเกิดความเบื่อหน่ายในสังขารธรรมทั้งปวง

9) มุญจิตุกัมมตาญาณ ปัญญาที่ประจักษ์แจ้งนามรูปโดยความที่ใครจะพ้นจากสังขารธรรมทั้งปวง

10) ปฏิสังขานุสัสนาญาณ ปัญญาที่ประจักษ์แจ้งลักษณะทั้ง 3 ของนามรูป เป็นเหตุที่จะเปลี่ยนตนให้พ้นจากสังขารธรรม

11) สังขารุเบกขาญาณ ปัญญาที่ประจักษ์แจ้งลักษณะทั้ง 3 ของนามรูปที่คมกล้ายิ่งขึ้น จนเกิดความมัลลยัสถ์ วางเฉยในสังขารธรรมทั้งปวง

12) อนุลोมนญาณ ปัญญาในอนุลอมนวาระ 3 ขณะในมคฺควิถิ (ปริกรรม อุปจาร อนุลอมน) คล้อยตามเพื่อการบรรลุมรรค ผล นิพพาน

13) โคตรภูญาณ ปัญญาในโคตรภูวาระ กระทำนิพพานให้เป็นอารมณ์ ข่มเสียซึ่งโคตรปฏุชนเพื่อถึงอริยโคตร เป็นอวัชชนแก่มรรคญาณ

14) มรรคญาณ ปัญญาในมคฺคจิตซึ่งเป็นโลกุตระ สำเร็จกิจทำลายกิเลส ดับวิภูฏทุกขปิตประตูปาย 4 เป็นขณะที่ถึงพร้อมด้วยโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ

15) ผลญาณ ปัญญาในผลจิตที่เกิดขึ้น 2-3 ขณะ เสวยวิมุตติสุขอันปราศจากกิเลส ซึ่งอริยมคฺค์ประหารแล้ว

16) ปัจจเวกชนญาณ ปัญญาในปัจจเวกชนวิถิอันเป็นโลกียะพิจารณา มรรค ผล นิพพาน กิเลสที่ละแล้ว และกิเลสที่เหลืออยู่รวม 5 วาระ สำหรับพระอรหันต์ไม่มีกิเลสที่เหลืออยู่ให้พิจารณา จึงมีปัจจเวกชนวิถิเพียง 4 วาระ ปัจจเวกชนวิถิของพระอริยบุคคลทั้งหมดจึงมี 19 วาระ.

3. ความสำคัญในการพัฒนาผลงานวิชาการ

โดยผลงานทางวิชาการตามเกณฑ์มาตรฐานของ ก.พ.อ. ได้แบ่งประเภทของผลงานทางวิชาการ ออกเป็น 4 กลุ่มได้ให้ความหมาย“ผลงานวิชาการ 4 กลุ่ม” คือ กลุ่ม 1 ผลงานวิจัย กลุ่ม 2 ผลงานทางวิชาการในลักษณะอื่นมี 12 ลักษณะ กลุ่ม 3 มีตำรา หนังสือ และบทความทางวิชาการ และกลุ่ม 4 ผลงานวิชาการ เป็นการเพิ่มเติมพิเศษ 5 ลักษณะ^{๑๒}

สำหรับผลงานทางวิชาการตามประกาศ ก.พ.อ. 2565 ได้ให้ความหมาย (นิยาม) ไว้ดังนี้

^{๑๒} พระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๒ กิจจานุเบกษา เล่ม ๕๗ หน้า ๕๔, (๒๕๖๒, พฤษภาคม ๑).

กลุ่ม 1 ผลงานวิจัย

- นิยาม ผลงานวิจัย หมายถึง ผลงานวิชาการที่เป็นงานศึกษาหรืองานค้นคว้าอย่างมีระบบ ด้วยวิธีวิทยาการวิจัยที่เป็นที่ยอมรับในสาขาวิชานั้น ๆ และมีที่มาและวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลคำตอบหรือข้อสรุปรวม ที่จะนำไปสู่ความก้าวหน้าทางวิชาการ (งานวิจัยพื้นฐาน) หรือการนำวิชาการนั้นมาใช้ประโยชน์ (งานวิจัยประยุกต์-Applied research) หรืองานวิจัยสร้างสรรค์ (Creative research) หรือการพัฒนาอุปกรณ์ หรือกระบวนการใหม่ที่เกิดประโยชน์

- รูปแบบ จัดได้เป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

1) รายงานการวิจัยที่มีความครบถ้วนสมบูรณ์และชัดเจนตลอดทั้ง กระบวนการวิจัย (Research process) อาทิ การกำหนดประเด็นปัญหา วัตถุประสงค์ การทำวรรณกรรมปริทัศน์ วิทยุหรือสมมติฐาน การเก็บรวบรวมข้อมูล การพิสูจน์วิทยุหรือสมมติฐานการวิเคราะห์ข้อมูล การประมวลสรุปผลและให้ข้อเสนอแนะ การอ้างอิง และอื่น ๆ แสดงให้เห็นว่าได้นำความรู้จากงานวิจัยมาตอบวิทยุและแก้ปัญหาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

2) บทความวิจัยที่ประมวลสรุปกระบวนการวิจัยในผลงานวิจัยนั้น ให้มีความกระชับและสั้น สำหรับการนำเสนอในการประชุมทางวิชาการ หรือในวารสารทางวิชาการ

3) ในรูปของหนังสือ (monograph) ซึ่งนำงานวิจัยมาประกอบเขียน

กลุ่ม 2 ผลงานทางวิชาการในลักษณะอื่น (มี 12 ประเภท)

- นิยาม เป็นผลงานวิชาการที่เป็นประโยชน์ต่อ (1) อุตสาหกรรม (2) การเรียนการสอนและการ (3) พัฒนานโยบายสาธารณะ (4) กรณีศึกษา (5) งานแปล (6) พจนานุกรม สารานุกรม นามานุกรมและงานวิชาการในลักษณะเดียวกัน (7) ผลงานสร้างสรรค์ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (8) ผลงานสร้างสรรค์ด้านสุนทรียะและศิลปะ (9) สิทธิบัตร และ (10) ซอฟต์แวร์ (11) ผลงานรับใช้ท้องถิ่นและสังคม (12) ผลงานนวัตกรรม สำหรับ“รูปแบบ”จำแนกไปตามแต่ละประเภท

กลุ่ม 3 ผลงานวิชาการ

3.1 ตำรา

- นิยาม เป็นงานวิชาการที่ใช้สา รับการเรียนการสอนทั้งวิชาหรือ เป็นส่วนหนึ่งของวิชา ซึ่งเกิดจากการนำข้อค้นพบจากทฤษฎี จากงานวิจัยของผู้ขอ หรือความรู้ที่ได้จากการค้นคว้าศึกษา มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ รวบรวมและเรียบเรียง โดยมีมีโนทัศน์ที่ผู้เขียนกำหนดให้เป็นแกนกลาง ซึ่งสัมพันธ์กับมีโนทัศน์ย่อยอื่นอย่างเป็นระบบ มีเอกภาพสัมพันธ์ภาพและสอดคล้องตามหลักการเขียนที่ดี ใช้ภาษาที่เป็นมาตรฐานทางวิชาการ และให้ความรู้ใหม่ อันเป็นความรู้สำคัญที่มีผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อวงการวิชาการนั้น ๆ เนื้อหาสาระของตำราต้องมีความทันสมัยเมื่อพิจารณาถึงวันที่ผู้ขอเสนอขอกำหนดตำแหน่งทางวิชาการ ทั้งนี้ ผู้ขอกำหนดตำแหน่งจะต้องระบุวิชาที่เกี่ยวข้องในหลักสูตรที่ใช้ตำราเล่มที่เสนอขอตำแหน่งทางวิชาการด้วย ผลงานทางวิชาการที่เป็น “ตำรา” นี้ อาจได้รับการพัฒนาขึ้นจากเอกสารคำสอนจนถึงระดับที่มีความสมบูรณ์ที่สุด ซึ่งผู้อ่านอาจเป็นบุคคลอื่น

ที่มีผู้เรียนในวิชานั้น แต่สามารถอ่านและทำความเข้าใจในสาระของตำรานั้นด้วยตนเองได้โดยไม่ต้องเข้าศึกษาในวิชานั้นหากผลงานทางวิชาการที่เคยเสนอเป็นเอกสารประกอบการสอนหรือเอกสารคำสอนไปแล้ว จะนำมาเสนอเป็นตำราไม่ได้ เว้นแต่จะมีการพัฒนาจนเห็นได้ชัดว่าเป็นตำรา

3.2 หนังสือ

- นิยาม เป็นงานวิชาการที่เกิดจากการค้นคว้าศึกษาความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ครอบงำและลึกซึ้ง มีการวิเคราะห์ สังเคราะห์และเรียบเรียงอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วยมโนทัศน์หลักที่เป็นแกนกลางและมีมโนทัศน์ย่อยที่สัมพันธ์กัน มีความละเอียดลึกซึ้ง ใช้ภาษาที่เป็นมาตรฐานทางวิชาการ ให้ทัศนะของผู้เขียนที่สร้างเสริมปัญญาความคิดและสร้างความแข็งแกร่งทางวิชาการให้แก่สาขาวิชานั้น ๆ หรือสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง เนื้อหาของหนังสือไม่จำเป็นต้องสอดคล้องหรือเป็นไปตามข้อกำหนดของหลักสูตรหรือของวิชาใดวิชาหนึ่งในหลักสูตร และไม่จำเป็นต้องนำไปใช้ประกอบการเรียนการสอนในวิชาใดวิชาหนึ่ง เนื้อหาสาระของหนังสือต้องมีความทันสมัยเมื่อพิจารณาถึงวันที่ผู้เขียนเสนอขอกำหนดตำแหน่งทางวิชาการ หากผลงานทางวิชาการที่เคยเสนอเป็นเอกสารประกอบการสอนหรือเอกสารคำสอนไปแล้ว จะนำมาเสนอเป็นหนังสือไม่ได้

3.3 บทความวิชาการ

- นิยาม เป็นงานเขียนทางวิชาการซึ่งมีการกำหนดประเด็นที่ต้องการอธิบายหรือวิเคราะห์อย่างชัดเจน ทั้งนี้มีการวิเคราะห์ประเด็นดังกล่าวตามหลักวิชาการ โดยมีการสำรวจวรรณกรรมเพื่อสนับสนุนจนสามารถสรุปผลการวิเคราะห์ในประเด็นนั้นได้ อาจเป็นการนำความรู้จากแหล่งต่าง ๆ มาประมวลร้อยเรียงเพื่อวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ โดยที่ผู้เขียนแสดงทัศนะทางวิชาการของตนไว้อย่างชัดเจนด้วย

กลุ่ม 4 ผลงานวิชาการ มี 5 ลักษณะ

4.1 ผลงานรับใช้ท้องถิ่นและสังคม

4.2 ผลงานสร้างสรรค์ด้านสุนทรียะ ศิลปะ

4.3 ผลงานการสอน

4.4 ผลงานนวัตกรรม

4.5 ผลงานศาสนา

4. ตามทัศนะของผู้เขียนบทความวิชาการ

1. **คุณธรรม (Moral/Virtue)** เป็นแนวความคิดที่ดีเป็นตัวบังคับให้ประพฤติดี เช่น (1) สภาพคุณงามความดีทางความประพฤติและจิตใจ (2) คุณธรรม คือจริยธรรมที่แยกเป็นรายละเอียดแต่ละประเภท หากประพฤติปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอจะเป็นสภาพคุณงามความดีทางความประพฤติและจิตใจของผู้นั้น ดังนั้น คุณธรรม คือ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ

2. **จริยธรรม (Ethics)** คือ จริย + ธรรมะ เป็นความประพฤติที่เป็นธรรมชาติ เกิดจากคุณธรรมในตัวเอง ก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในสังคม และเป็นหลักธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม ในหมู่คณะ ที่เป็นศีลธรรม กฎศีลธรรม

3. **จรรยาบรรณ (conduct)** ประมวลความประพฤติที่ผู้ประกอบอาชีพแต่ละอาชีพกำหนดขึ้นเพื่อรักษาและส่งเสริมเกียรติคุณชื่อเสียงรวมถึงฐานะของสมาชิก อาจเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ก็ได้

- ประพฤติ (Conduct) – การประพฤติตนเพื่อให้เกิดความเชื่อถือ/ศรัทธา และไว้วางใจในคนกลุ่มนั้น (demeanor) – มารยาท การกระทำ การปฏิบัติตัว ท่าทาง หนว่ยก้าน เป็นความประพฤติ

- พฤติกรรม (Behavior) คือ การกระทำ หรือกิริยาอาการที่แสดงออกทางร่างกาย ความคิด หรือความรู้สึกเพื่อตอบสนองต่อสิ่งเร้า

การประเมินวินัย คุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพครู เพื่อให้ข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษามีและเลื่อนวิทยฐานะ (ชำนาญการพิเศษ) โดยประเมิน 6 เรื่อง ดังนี้

1) พฤติกรรมการรักษาระเบียบวินัย ได้แก่ การควบคุมการประพฤติปฏิบัติของตนเองให้อยู่ในกฎระเบียบของหน่วยงานและสังคมในกรณีมีความรับผิดชอบและเชื่อตรงต่อการปฏิบัติหน้าที่โดยยึดถือประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อส่วนรวมเป็นสำคัญ

2) การประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ได้แก่ พฤติกรรมการปฏิบัติทั้งพฤติกรรมส่วนตัวและพฤติกรรมการปฏิบัติงาน ทั้งในเรื่องความสามัคคีและวิถีประชาธิปไตยในการดำเนินชีวิต

3) การดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม ได้แก่ การประพฤติ/ปฏิบัติตนในการดำรงชีวิตที่ยึดหลักความพอเพียง การหลีกเลี่ยงอบายมุข การรู้จักสามัคคีและวิถีประชาธิปไตยในการดำเนินชีวิต

4) ความรักและศรัทธาในวิชาชีพ ได้แก่ ความพึงพอใจและอุทิศเวลาในการปฏิบัติงานในหน้าที่ด้วยความวิริยะ อุตสาหะ โดยมุ่งผลสำเร็จที่เป็นความเจริญก้าวหน้าของการจัดการศึกษา

5) ความรับผิดชอบในวิชาชีพ ได้แก่ การปฏิบัติงานในหน้าที่โดยคำนึงถึงความถูกต้อง ความซื่อสัตย์สุจริต และผลประโยชน์ของหน่วยงานและผู้รับบริการเป็นสำคัญ

6) ค่านิยม และอุดมการณ์ของความเป็นครู และบุคลากรทางการศึกษา ได้แก่ ค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ฯลฯ

๕. สรุป

อาจารย์ควรมีจิตสำนึกทางจริยธรรมซึ่งต้องมีความประพฤติและปฏิบัติตนได้ถูกต้องที่ดีงามตามหน้าที่ซึ่งตนรับผิดชอบหลักสูตร/สาขาวิชา เป็นที่ยอมรับนับถือในสังคมวิชาการ สามารถพัฒนาผลงานวิชาการให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานฯ ปฏิบัติตนได้สอดคล้องกับหลักสากล และต้องสร้างสรรค์ผลงานวิชาการ อันได้แก่ งานที่รวมภารกิจหลักของ

หน่วยงานหรือสถานศึกษาที่บ่งบอกถึงปรัชญา จุดมุ่งหมายในการปฏิบัติงาน เพื่อให้ผู้รับบริการซึ่งได้แก่นิสิต/นักศึกษาหรือบุคคลในชุมชนได้รับการพัฒนาตนเองด้านความรู้ เจตคติ และทักษะ ในศาสตร์สาขาต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยเฉพาะผลงานวิชาการ ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร รวมทั้งผลงานทางวิชาการที่มีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ไปยังกลุ่มเป้าหมายหรือผู้เรียน การจัดสื่อและเทคโนโลยีการศึกษา การวัดผลและประเมินผล การประกันคุณภาพ และการจัดให้มีบรรยากาศในเรียนรู้เพื่อประโยชน์ทางวิชาการ นับว่าเป็นการจัดทำผลงานทางวิชาการ จะต้องคำนึงถึงการลอกเลียนวรรณกรรมหรือเอกสารทางวิชาการ ต้องไม่นำผลงาน ความคิดหรือคำพูดของผู้อื่นไปใช้โดยไม่ให้เครดิตหรืออ้างอิง ทั้งนี้เพราะการนำความคิดและผลงานของผู้อื่นมาเขียน โดยทำให้ดูเหมือนว่ามาจากความคิดของตนเอง ซึ่งถือเป็นการกระทำผิดจรรยาบรรณทางวิชาการอย่างร้ายแรง เป็นความไม่สุจริตทางวิชาการ (Academic Dishonesty) ดังนั้นการเป็นนักวิชาการหรือการมีตำแหน่งทางวิชาการ (ผศ./รศ./ศ.) ต้องรักษาชื่อเสียงและเกียรติศักดิ์ของตนจึงได้ชื่อว่ามีคุณภาพดีปฏิบัติชอบซึ่งมีความสำคัญยิ่งและสอดคล้องกับจริยธรรมทางวิชาการ

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. กฎกระทรวงการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2561. กรุงเทพมหานคร กระทรวงศึกษาธิการ 2561.
- ประกาศ ก.พ.อ. เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการพิจารณาแต่งตั้งบุคคลให้ดำรงตำแหน่งระดับผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ และศาสตราจารย์ พ.ศ. 2560. (2560, ตุลาคม 31) ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 หน้า 43.
- ประกาศ ก.พ.อ. เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการพิจารณาแต่งตั้งบุคคลให้ดำรงตำแหน่งระดับผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ และศาสตราจารย์ พ.ศ. 2563. (2563, มิถุนายน 23) ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 137 หน้า 20.
- ประกาศ ก.พ.อ. เรื่องการกำหนดชื่อสาขาวิชาสำหรับการเสนอขอกำหนดตำแหน่งทางวิชาการและการเทียบเคียงสาขาวิชาที่เคยกำหนดไปแล้ว พ.ศ. 2561. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 หน้า 18, (2561, มิถุนายน 15).

ประกาศ ก.พ.อ. เรื่อง **หลักเกณฑ์การพิจารณาวารสารทางวิชาการ สำหรับการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ พ.ศ. 2562.** ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 หน้า 13, (2562, มิถุนายน 12).

พระราชบัญญัติมาตรฐานทางจริยธรรม พ.ศ. 2562 ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 หน้า 1 (2562, เมษายน 16).

พระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562 กิจจานุเบกษา เล่ม 57 หน้า 54, (2562, พฤษภาคม 1).

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. **คู่มือการประกันคุณภาพการศึกษาภายในระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2557.** กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, 2560.

กระทรวงศึกษาธิการ. **ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง มาตรฐานการอุดมศึกษา พ.ศ. 2561.** กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, 2561.

กระทรวงศึกษาธิการ. **ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2558.** กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, 2558.

กระทรวงศึกษาธิการ. **ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา พ.ศ. 2558.** กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, 2558.

กระทรวงศึกษาธิการ. **ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง แนวทางการบริหารเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรอุดมศึกษา พ.ศ. 2558.** กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, 2558.

อภินันท์ จันตะนี และคณะ. **คู่มือการประเมินคุณภาพระดับหลักสูตร พ.ศ. 2558.** คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา, 2558.

อภินันท์ จันตะนี. **คู่มือการพัฒนาผลงานทางวิชาการ 2566.** สำนักวิจัยและนวัตกรรม มูลนิธิแสง-สรีวิชากร พระนครศรีอยุธยา, 2566.

วิธีเสริมสร้างศรัทธาและปัญญาด้วยการธุดงค์ธรรมยาตราเชิงพุทธบูรณาการ
ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Method strengthen faith and wisdom on buddhist integration through
dhutanga dhammayatra of mahachula longkornrajavidyalaya university

พระชัชฎวীর อนุโย (อนันตกลีน), Phra Chattawi Analayo (Anantaklin)¹

อำพล บุคตาสาร, Amphon Buddasarn²

E-mail: anantaklin@msn.com

Received: July 19, 2023 Revised: August 23, 2023

Accepted: August 23, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “วิธีเสริมสร้างศรัทธาและปัญญาด้วยการธุดงค์ธรรมยาตราเชิงพุทธบูรณาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาวิธีการเสริมสร้างศรัทธาและปัญญาในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาวิธีธุดงค์ธรรมยาตราของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ 3) เพื่อเสนอวิธีเสริมสร้างศรัทธาและปัญญาด้วยการธุดงค์ธรรมยาตราเชิงพุทธบูรณาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ข้อเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาวิจัยพบว่า โครงการการธุดงค์ธรรมยาตราเชิงพุทธบูรณาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นโครงการที่เนื่องด้วยแนวคิดทางพระพุทธศาสนาโดยนำหลักธุดงค์วัตร มาประยุกต์กับแนวคิดการเดินธรรมยาตราในเชิงพุทธบูรณาการ วิธีเสริมสร้างศรัทธาและปัญญาด้วยการธุดงค์ธรรมยาตราเชิงพุทธบูรณาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประกอบด้วย 3 วิธี ได้แก่ วิธีที่ 1 ข้อวัตรปฏิบัติ (การสมาทานธุดงค์) วิธีที่ 2 กิจกรรมเสริมสร้างศรัทธาและปัญญา วิธีที่ 3 หลักธรรมที่เสริมสร้างศรัทธาและปัญญา ทั้ง 3 วิธีนี้เป็นปัจจัยสำคัญส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองตามหลักพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นไปตามเป้าหมายของการจัดทำกิจกรรมโครงการให้เกิดขึ้นระหว่างชุมชนและสถาบันการศึกษา หน่วยทางการศึกษา หน่วยทางศาสนา และการสื่อสารพระพุทธศาสนาการสื่อสาร

^๑ สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

² คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.

ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ ชาวพุทธ ชุมชน ที่ให้ปรากฏต่อสาธารณะ ทำให้เกิดมิตรภาพ ความเข้าใจและการเรียนรู้ปรับตัวในมิติเชิงสังคมร่วมกัน เสริมสร้างศรัทธาและปัญญาภายใต้โครงการธุดงค์ธรรมยาตราของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เกิดคุณค่าต่อตนเองและสังคม

คำสำคัญ : ศรัทธาและปัญญา, ธุดงค์ธรรมยาตรา

Abstract

This article is a part of the dissertation on “the method of enhancing faith and wisdom through Buddhist integrated Dhutaṅga–Dhammayatra of mahachulalongkornrajavidyalaya University”, which has three objectives; 1) to study the method of enhancing faith and wisdom in Buddhism, 2) to study the way of Buddhist integrated Dhutaṅga–Dhammayatra of Mahachulalongkornrajavidyalaya University, and 3) to propose the way to enhance faith and wisdom through Buddhist integrated Dhutaṅga–Dhammayatra of Mahachulalongkornrajavidyalaya University. This used qualitative research, the documented collection, and related research, including in-depth interviews with the specialists, content analysis, and presenting the data with analytical description. The result of the study found that the project of Buddhist integrated Dhutaṅga–Dhammayatra of Mahachulalongkornrajavidyalaya University is a project that is based on the concept of Buddhism applying the ascetic practice to the concept of the proceeding with Dhamma based on Buddhist integration. The way to enhance faith and wisdom through Buddhist integrated Dhutaṅga–Dhammayatra of Mahachulalongkornrajavidyalaya University consist of 3 methods: 1) the regulations (Dhutaṅga observation), 2) the activity for enhancing faith and wisdom, and 3) the principle enhancing faith and wisdom. These three methods are important factors in promoting learning and self-development in accordance with Buddhist principles which follow the target of processing project activities between communities and educational institutions as the educational section, religious section, and communication of Buddhism and image of Buddhist Sangha Community, communities of Buddhist appearing in public. It created friendships, understanding, and learning to adapt themselves in the social dimension. It is to enhance faith and wisdom under the project of Dhutaṅga–Dhammayatra of Mahachulalongkornrajavidyalaya University to create value for oneself and society.

Keywords: Faith and Wisdom, Dhutaṅga–Dhammayatra.

1. บทนำ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงหลักธรรมคำสอนไว้เพื่อกำจัดกิเลสมีจำนวนมากมาย หนึ่งในนั้นก็คือข้อปฏิบัติที่เรียกว่า อุดงค์ องค์คุณเครื่องกำจัดกิเลส เป็นวัตรปฏิบัติที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตไว้ แต่ไม่มีการบังคับ แล้วแต่ผู้ใดจะสมัคร ใจปฏิบัติ เป็นอุบายวิธีกำจัดขัดเกลากิเลส บรรเทาความเพียร ยินดีในที่สุด ส่งเสริมความมกน้อยสันโดษยิ่งขึ้นไม่สะสม เพื่อให้เบาสบายไปมาได้สะดวกด้วยไม่มีภาระมาก การสมาทานอุดงค์ เรียกว่าวัตร ไม่ใช่ศีล ไม่ใช่สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้น³ แต่เป็นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตพิเศษสำหรับพุทธบริษัทเลือกนำไปปฏิบัติเพิ่มเติม ด้วยความสมัครใจของตนเองว่าจะปฏิบัติข้อใด เป็นเวลานานเท่าใด เมื่อจะถือปฏิบัติก็เพียงแต่กล่าวคำสมาทานอุดงค์ตามข้อที่ตนเลือก แล้วก็เริ่มปฏิบัติได้เลย เป็นข้อปฏิบัติสำหรับผู้ต้องการจะใช้วิธีนี้ช่วยเกื้อหนุนการปฏิบัติกัมมัฏฐานให้เจริญขึ้น หรือบรรลุผลเร็วขึ้น โดยการถือปฏิบัติเป็นกิจวัตร⁴ อุดงค์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทโดยพระพุทธองค์ทรงแสดงวิธีการปฏิบัติในลักษณะต่างๆ ไว้หลายพระสูตร เมื่อรวมแล้วจึงได้ทั้งหมดมีจำนวน 13 ข้อด้วยกัน ในสมัยครั้งพุทธกาลมีสตรีมหาสาวกที่ได้นำอุดงค์วัตรมาปฏิบัติจนได้รับการยกย่องว่าเป็น ผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายเอตทัคคะในด้านผู้ทรงอุดงค์ และสรรเสริญคุณแห่งอุดงค์ คือ พระมหากัสสปเถระ⁵ โดยท่านจะปฏิบัติอุดงค์ 3 ข้ออย่างเคร่งครัด ได้แก่ (1) ถือการใช้ผ้าบังสุกุลเป็นวัตร คือ ท่านจะไม่ยอมใช้ผ้าจีวรที่ทายกนำมาถวายให้ (2) ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร คือ อาหารที่ฉันต้องเป็นอาหารที่ท่านได้มาจากการเที่ยวบิณฑบาตเท่านั้น (3) ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร คือ ท่านพอใจอยู่ในเสนาสนะป่า ซึ่งวิธีการปฏิบัติของท่านจะปฏิบัติเป็นประจำจนติดเป็นนิสัยถึงแม้ว่าท่านจะได้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้วท่านก็ยังคงปฏิบัติอุดงค์ อันเป็นจริยาวัตรที่งดงาม ภายหลังพระพุทธเจ้าตรัสบอกให้ท่านเลิกถืออุดงค์เพราะท่านอายุมากแล้ว แต่พระมหากัสสปะได้กราบทูลว่า ที่ท่านถืออุดงค์นี้มีได้เพื่อตัวเองเท่านั้น แต่เพื่อเป็นแบบอย่างแก่อนุชนภายหลังด้วย นับได้ว่าเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่คณะสงฆ์ในสมัยครั้งพุทธกาลได้เป็นอย่างดี เป็นที่เคารพศรัทธาของพระภิกษุสงฆ์และพุทธบริษัททั้งหลาย⁶

ประชาชนโดยส่วนใหญ่เข้าใจความหมายการอุดงค์ ว่าเป็นการเดินจาริกของพระสงฆ์เดินทางไปยังที่ห่างไกลจากชุมชน โดยแบกบริวาร เช่น กลดย่าม และบาตร เดินจาริกเข้าไปในป่า ปักกลด บำเพ็ญสมณธรรมในป่า แสวงหาสถานที่ เพื่อให้เกิดสปปายะแก่ตนเองที่จะบำเพ็ญสมาธิภาวนาอย่างได้ผล พระสงฆ์ในประเทศไทยถือคตินี้และปฏิบัติมาแต่โบราณ ปัจจุบันการอุดงค์ในประเทศไทย

³ ชุ.ม. (ไทย) 29/17/79.

⁴ พระเทพญาณมงคล และคณะ, คู่มือการศึกษาสัมมาปฏิบัติไตรสิกขา, พิมพ์ครั้งที่ 8, (นครปฐม:บริษัท เพชรเกษม พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2552), หน้า 37.

⁵ ชุ.อป. (ไทย) 32/541/82.

⁶ ส.นิ. (ไทย) 16/148/241-242.

ถูกใช้ในความหมายว่าเป็นการเดินจาริกของพระสงฆ์มีการส่งเสริมให้พระภิกษุสงฆ์สามเณรตลอดทั้งอุบาสกอุบาสิกาได้ฝึกตน ในการปฏิบัติตามหลักธุดงค์วัตร มีโครงการจาริกธุดงค์ธรรมยาตรา⁷ เป็นการเดินทางไปเป็นหมู่คณะ ซึ่งมีทั้งพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา โดยยึดตามหลักการเผยแผ่พระธรรมคำสอนขององค์พระศาสดา เจริญตามรอยปฏิปทาของพระเถระตามแบบสมัยพุทธกาล พระสงฆ์บางรูปเพื่อมุ่งต่อการปฏิบัติธรรมทางจิตเกลากิเลสอย่างเข้มงวด ก็สามารถเลือกสมათานธุดงค์ได้ ผลหรืออานิสงส์ที่มีจากการปฏิบัติธุดงค์นั้นย่อมปรากฏแก่ผู้ที่สมათานธุดงค์ ส่งผลต่อการเสริมสร้างศรัทธาและปัญญาพัฒนาทางด้านจิตใจ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยซึ่งมีฐานะเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐได้เริ่มมีการดำเนินการจัดการศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงในระดับมหาวิทยาลัย เปิดสอน ระดับปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญา เอก จัดกิจกรรม ธุดงค์ธรรมยาตรา ครั้งที่ 1 ปี พุทธศักราช 2556 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาสืบเนื่องปีพุทธชยันตี 2600 ปี และถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ โดยมีพระภิกษุสงฆ์และพุทธศาสนิกชนจำนวน 2500 รูป/คน เข้าร่วมโครงการ และมหาวิทยาลัย ยังจัดกิจกรรมธุดงค์ธรรมยาตรามาอย่างต่อเนื่องจนถึงครั้งที่ 8 ปี พุทธศักราช 2563 โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นนิสิตที่ศึกษาในหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ปริญญาโท และปริญญาเอก เข้าร่วมกิจกรรม กรอบของการเดินธุดงค์ธรรมยาตราจึงเนื่องด้วยแนวคิด ว่าด้วยการปฏิบัติธุดงค์วัตร เพื่อพัฒนาฝึกหัดขัดเกลากิเลส ฝึกความอดทนจากการเดินเท้าด้วยระยะทางที่พอสมควร ฝึกความมุ่งมั่น ที่จะไปถึงเป้าหมายปลายทางโดยไม่ละเลิกหรือหยุดระหว่างทาง ทำให้เข้าใจวิถีของธุดงค์ หรืออุดมคติของธุดงค์ที่เป้าหมายเป็นการฝึกหัด ขัดเกลา พัฒนาดตนเอง ผ่านกิจกรรมโครงการธุดงค์ธรรมยาตรา ตามคติคำสอนในทางพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยเป็นนิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เห็นว่ายังมีประเด็นปัญหาสำคัญเรื่องการธุดงค์ธรรมยาตราที่ปรากฏต่อสาธารณชน จนก่อให้เกิดปัญหาเกิดคำถามมากมายตามมาว่า การธุดงค์ธรรมยาตราคืออะไร ธุดงค์ธรรมยาตราที่แท้จริงนั้นมีรูปแบบเป็นอย่างไร การเดินธุดงค์ธรรมยาตราในเขตเมืองนั้นถูกต้องตามหลักการ สอดคล้องกับบริบททางสังคมเสริมสร้างความเลื่อมใสศรัทธาและปัญญาให้กับประชาชนที่พบเห็น และเป็นการเผยแผ่หลักคำสอนที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้หรือไม่ จากประเด็นปัญหาดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นประเด็นที่น่าสนใจควรจะศึกษาค้นคว้าอย่างละเอียด จุดประสงค์เพื่อศึกษา “วิธีเสริมสร้างศรัทธาและปัญญาด้วยการธุดงค์ธรรมยาตราเชิงพุทธบูรณาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ควรเป็นไปในรูปแบบอย่างไร เพื่อเป็นแบบแผนแบบอย่างแห่งการประพฤติปฏิบัติ เป็นแนวทางการเผยแผ่หลักธรรมคำ

⁷ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 31, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลีธัมม์ จำกัด, 2561), หน้า 142.

สอนทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมสำหรับพุทธศาสนิกชน และสอดคล้องกับบริบททางสังคมไทยในยุคปัจจุบันต่อไป

2. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิธีการเสริมสร้างศรัทธาและปัญญาในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาวิธีดัดแปลงคัมภีร์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
3. เพื่อเสนอวิธีเสริมสร้างศรัทธาและปัญญาด้วยการดัดแปลงคัมภีร์ของมหาวิทยาลัย

การของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

3. วิธีดำเนินการวิจัย

1) รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “วิธีเสริมสร้างศรัทธาและปัญญาด้วยการดัดแปลงคัมภีร์ของพระนิพนธ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วย การวิจัย 2 ส่วนคือ (1) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ด้วยการศึกษาค้นคว้า ความหมายความสำคัญ หลักการและแนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนสภาพปัญหาในการดัดแปลงคัมภีร์ รวมทั้งการศึกษา ค้นคว้า หลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ที่สอดคล้องกับงานวิจัยนี้ (2) การวิจัยภาคสนาม (Field Study) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 3 กลุ่ม โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2) กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) แบบเจาะจง โดยเลือกจากโครงการดัดแปลงคัมภีร์ของพระนิพนธ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แบ่งกลุ่มเป้าหมายเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มผู้บริหารโครงการดัดแปลงคัมภีร์ จำนวน 5 รูป/คน (2) กลุ่มพระนิพนธ์ที่เข้าร่วมโครงการดัดแปลงคัมภีร์ จำนวน 10 รูป (3) กลุ่มอุบาสก-อุบาสิกาที่เกี่ยวข้องกับโครงการดัดแปลงคัมภีร์ จำนวน 5 คน

3) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยภาคสนามในงานวิจัยนี้ได้แก่ แบบคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยแบบคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกจะได้รับการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญก่อนการนำไปใช้

4) การเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ข้อมูลเชิงเอกสาร 2) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

5) การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์เนื้อหาบทสัมภาษณ์ ด้วยวิธีการถอดเทปสัมภาษณ์ นำข้อมูลที่ได้ศึกษามาทำการ สังเคราะห์ จัดประเภท แล้วนำข้อมูลเหล่านั้นมา ศึกษาตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ให้สอดคล้องและเหมาะสมแก่เนื้อหาของการวิจัย

6) การสรุปผล

นำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียงจำแนกจัดกลุ่ม มาสรุปผลการศึกษาวิเคราะห์วิจัยว่า สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อที่ตั้งไว้ นำเสนอผลการสรุปการวิจัยและข้อเสนอแนะ ตามลำดับ และนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ในงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่อง “วิธีเสริมสร้างศรัทธาและปัญญาด้วยการธุดงค์ธรรมยาตราเชิงพุทธบูรณาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”

4. สรุปผลการวิจัย

การธุดงค์ธรรมยาตราของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อาจจะมีวัตถุประสงค์และวิธีดำเนินงานที่แตกต่างออกไป แต่ภาพรวมก็เป็นการยึดถือเจตนารมณ์เพื่อเผยแผ่และสืบทอดพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ภายใต้กรอบการวิเคราะห์ที่ผู้วิจัยได้ถือว่าเป็นการนำเสนอแนวทาง วิธีเสริมสร้างศรัทธาและปัญญาด้วยการธุดงค์ธรรมยาตราผ่านปัจจัยด้านต่างๆ ใน 3 วิธีได้แก่

วิธีที่ 1 ข้อวัตรปฏิบัติ(การสมาทานธุดงค์) ข้อวัตรปฏิบัติ หมายถึงการปฏิบัติตามหน้าที่ การทำตามข้อปฏิบัติที่พึงกระทำเป็นประจำ ความประพฤติที่เป็นไปตามขนบธรรมเนียมแห่งเพศ ภาวะ หรือวิถีดำเนินชีวิตของตน เป็นการปฏิบัติตามหลักของพระวินัยที่เป็นบทบัญญัติทางพระพุทธศาสนา หลักปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์และพุทธศาสนิกชน ธุดงค์วัตร เป็นวัตรปฏิบัติที่เข้มงวดเป็นพิเศษ เพื่อความขัดเกลากิเลส⁸ เป็นไปเพื่อความมักน้อยสันโดษ เป็นไปตามหลักคำสอนของพระผู้มีพระพุทธเจ้า ธุดงค์วัตรสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 หมวดด้วยกันคือ หมวดที่ 1 ว่าด้วยจิวร ก็คือเครื่องนุ่งห่ม (1) ปังสุกุลิธุดงค์ ถือการใช้ผ้าบังสุกุลเป็นวัตร (2) เตจวิริกธุดงค์ ถือการใช้ผ้าไตรจีวรเป็นวัตร หมวดที่ 2 ว่าด้วยบิณฑบาต ก็คืออาหารและยารักษาโรค (1) ปิณฑปาติกธุดงค์ ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร (2) สปปทานจาริกธุดงค์ ถือการเที่ยวบิณฑบาตไปตามลำดับตรอกเป็นวัตร (3) เอกสานิกธุดงค์ ถือการนั่งฉัน ณ อาสนะเดียวเป็นวัตร (4) ปัตตปิณฑปาติกธุดงค์ ถือการฉันเพราะในบาตรเป็นวัตร (5) ขลุปัจฉภัตติกธุดงค์ ถือห้ามภัตที่นำมาถวายในภายหลังเป็นวัตร หมวดที่ 3 ว่าด้วยเสนาสนะ ก็คือที่อยู่อาศัย (1) อรัญญิกธุดงค์ ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร (2) รุกขมูลิกธุดงค์ ถือการอยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร (3) อัปภิกาสิกธุดงค์ ถือการอยู่ในที่แจ้งเป็นวัตร (4) โสสานิกธุดงค์ ถือการอยู่ในป่าช้าเป็นวัตร (5) ยถาสันถติกธุดงค์ ถือการอยู่ในเสนาสนะที่เขาจัดให้อย่างไรเป็นวัตร

และหมวดที่ 4 ว่าด้วยการปรารภความเพียร เนลัชชิกธุดงค์ ถือการนั่งเป็นวัตร (ไม่นอน) รวมทั้งหมด 13 ข้อ⁹ ในโครงการธุดงค์ธรรมยัตราที่พระนิสิต/นิสิต รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยในโครงการธุดงค์ธรรมยัตราสามารถจะสมาทานธุดงค์ที่ข้อก็ได้ตามความศรัทธา พระ

⁸ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), *โอวาทคำสอนสำหรับพระภิกษุผู้บวชใหม่*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2549), หน้า 158.

⁹ ชุ.จุ. (ไทย) 30/83/294-295.

นิสิตในโครงการมีการสมาทานธุดงค์วัตร 3 ข้อ ในขณะที่นิสิตฆราวาสจะสมาทานธุดงค์วัตรเพียง 2 ข้อ สำหรับวัตถุประสงค์ของการสมาทานธุดงค์วัตรเป็นไปเพื่อฝึกให้เป็นผู้มีควมมักน้อย หรือมีความยินดีในความสันโดษ ฝึกให้ไม่ยึดติดในอาหารและเสนาสนะ และฝึกฝนขัดเกลากิเลสปรารถนาความเพียร นอกจากนี้ยังได้ฝึกฝนทางด้านความแข็งแรงของร่างกายและฝึกกิริยามารยาทให้เรียบร้อยแลดูสงบ สงี่ยม สง่างาม มีความพร้อมเพียง มีระเบียบวินัย

วิธีที่ 2 กิจกรรมเสริมสร้างศรัทธาและปัญญา ได้แก่ 1) กิจกรรมการเดินธรรม

ยาตรา การเดินธรรมยาตรามีลักษณะการเดินที่เป็นขบวนในระยะทางไกล พร้อมแบกบริขารที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต เช่น กบฏ ยาม บาตร กระบอกน้ำ เต็นท์นอน โดยคณะพระสงฆ์และฆราวาส เพื่อเดินทางไปเป็นขบวนอย่างมีระเบียบ ผ่านชุมชนสถานที่ต่างๆ การเดินในแต่ละวันจะใช้เวลาเดินไม่ต่ำกว่า 6 ชั่วโมง หรือมากกว่า 16 กิโลเมตร การเดินธุดงค์เดินธรรมยาตราไปจึงชื่อว่าได้สร้างประโยชน์เกื้อกูลอันใหญ่หลวงให้เกิดขึ้นแก่สรรพสัตว์โดยทั่วหน้ากัน เป็นการปฏิบัติตามพุทธโอวาท ที่ให้เที่ยวจาริกไปเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา การปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งเมื่อพระภิกษุประพฤติปฏิบัติชอบตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วย่อมนำมาซึ่งความเลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชนและบุคคลผู้พบเห็นโดยทั่วไปผู้เป็นกัลยาณมิตร 2) **กิจกรรมการการแสดงธรรม**

ปาฐกถาธรรม พุทธศาสนิกชนให้ความสำคัญกับการแสดงธรรมปาฐกถาธรรมเป็นอย่างมาก เพราะถือเป็นการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นการรักษาพระธรรมวินัยให้ดำรงคงอยู่ นอกจากนั้นยังถือเป็นการให้ความอนุเคราะห์แก่ผู้ฟังที่มีศรัทธาอยู่แล้วให้มีศรัทธายิ่งขึ้น และให้ผู้ที่ยังไม่มีศรัทธาให้มีศรัทธาจนสามารถศึกษาและปฏิบัติให้ล้นจากทุกข์จนถึงที่สุดคือการบรรลุมรรคผลนิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาได้ เมื่อพุทธศาสนิกชนสดับฟังการเทศนาธรรมอย่างตั้งใจแล้ว ย่อมได้รับอานิสงส์แห่งความดีงามที่เกิดจากการตั้งใจฟังธรรมดังกล่าว การบรรยายธรรมและการฟังธรรมบรรยาย คือ สัมมาทิฐิ เป็นจุดเริ่มหรือปัจจัยแรกของศรัทธาและปัญญา 3) **กิจกรรมการปฏิบัติเจริญสติและปัญญา** การสวดมนต์ก่อนการปฏิบัติกัมมัฏฐาน บทสวดแต่ละบทประกอบด้วยบทพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มีทั้งบทสรรเสริญคุณแห่งพระรัตนตรัย, บทอวยชัยให้พร บางบทนำมาจากพระไตรปิฎกแล้วแต่มาจากพระโอษฐ์ อันประกอบด้วยพระมหากรุณาธิคุณ พระปริสุทธิตุคุณ พระปัญญาธิคุณของพระพุทธเจ้า บางบทเป็นบทที่แต่งขึ้นใหม่ในภายหลัง การสวดมนต์ก็เพื่อให้จิตสงบตั้งมั่นเป็นสมาธิ ขณะที่สวดมนต์จิตจะจดจ่ออยู่กับบทสวดไม่วอกแวกวุ่นวายไปในที่อื่น จึงมีความสงบเกิดสมาธิมั่นคงเพิ่มพูนเต็มเต็มพลังแห่งศรัทธา ความเชื่อ ความเลื่อมใสที่มีต่อคุณพระรัตนตรัย นำสู่การปฏิบัติกัมมัฏฐานคือการฝึกสติอบรมสมาธิเพื่อให้เกิดปัญญา โดยหลักธรรมซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ผู้ปฏิบัติกัมมัฏฐานได้ผลอย่างรวดเร็วก็คือศรัทธานั้นเอง 4) **กิจกรรมทำบุญตักบาตร** การทำบุญตักบาตรเป็นการทำบุญประจำวันของชาวพุทธ ประชาชนที่ถวายภัตตาหารบิณฑบาตนั้นมีความศรัทธาเป็นพื้นฐานอยู่แล้วในเบื้องต้น จึงเป็นการสั่งสมบุญเพิ่มเติมในแต่ละวันเป็นการช่วยรักษาพุทธประเพณี เพราะ

พระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีต และที่จะมาตรัสรู้ในอนาคต ล้วนแต่ดำรงพระชนม์ชีพด้วยอาหาร บิณฑบาต พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำของพุทธบริษัท ที่เป็นฐานกำลังสำคัญแห่งกองทัพธรรมนั้น ท่านดำรงชีพอยู่ได้ด้วยปัจจัยที่คฤหัสถ์จัดถวาย ท่านจึงสามารถมีกำลังกาย กำลังใจที่จะศึกษาพระธรรมคำสอนพร้อมนำมาประพฤติปฏิบัติ เพราะพระสงฆ์เป็นผู้ศึกษาปฏิบัติพระธรรมวินัย แล้วนำมาสั่งสอนให้ประชาชน เป็นการช่วยสืบทอดพระพุทธศาสนา

วิธีที่ 3 หลักธรรมที่เสริมสร้างศรัทธาและปัญญา การนำหลักพุทธธรรมที่เสริมสร้างศรัทธาและปัญญาต่อการอุดมคัธรรมยาตรา ศีล สมาธิ สติ วิริยะ ขันติ สุตตะ พาหุสัจจะ จาคะ ล้วนเป็นธรรมสำคัญที่มีส่วนสร้างเสริมศรัทธาและปัญญาต่อการอุดมคัธรรมยาตราทั้งสิ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การนำมาใช้ในแต่ละสถานการณ์และโอกาส ธรรมบางเรื่องควรใช้ต่อเนื่องตลอดเวลา เช่น ศีล และ สติ เพื่อประดับประดาตนให้มั่นคงอยู่ในข้อวัตรปฏิบัติได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้ต้องสำนึกตนอยู่เสมอว่า ศีลเป็นบาทฐานรองรับสมาธิ ถือเป็นเกราะคุ้มครองป้องกันภัยที่ดีที่สุด ถ้ามีสติกำกับอยู่ก็จะสามารถรักษาศีลได้อย่างสมบูรณ์ไม่ต่างพร้อย พฤติกรรมก็จะดำรงอยู่ในสมณะสาธูป สร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้แก่ผู้พบเห็นในอีกทางหนึ่งด้วย ธรรมข้ออื่น ๆ ก็ควรที่จะหยิบยกนำมาปฏิบัติให้เหมาะสมกับช่วงเวลาหรือสถานการณ์ เช่นในช่วงที่ปฏิบัติทางจิตต้องการเจริญสมาธิภาวนา ก็จำเป็นต้องใช้ทั้งสติ วิริยะ ขันติ สุตตะ พาหุสัจจะ และจาคะเข้ามาช่วยเสริมเพิ่มพลังในการปฏิบัติให้ได้ผลดียิ่งขึ้น เป็นเครื่องมือสร้างเสริมศรัทธาและปัญญาต่อผู้อุดมคัธรรมยาตรา

โครงการอุดมคัธรรมยาตราของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมีประโยชน์ต่อตัวพระนิสิต/นิสิต ผู้ร่วมโครงการเดินอุดมคัธรรมยาตราจะต้องเก็บตัวฝึกธรรมปฏิบัติอย่างเข้มข้นฝึกการครองจีวรให้เรียบร้อยกิริยามารยาทสงบเสงี่ยม มีความพร้อมเพียง มีระเบียบวินัย ทุกรูปตั้งใจปฏิบัติอย่างจริงจัง เพื่อเป็นเนื่อนาบุญที่บริสุทธิ์ให้กับญาติโยมที่อุทิศส่ำห์เดินทางมารอรับคณะพระนิสิต/นิสิต ซึ่งเดินทางแดดทนนานนับชั่วโมง ในระหว่างเดินอุดมคัทุกรูปก็จะต้องมีความสำรวมระวังทั้งกาย วาจา ใจเพราะอยู่ในสายตาของญาติโยมตลอด ไม่ว่าแดดจะร้อนเพียงใด เดินไกลแค่ไหนก็ไม่ย่อท้อฝึกขันติความอดทน และความเพียร ตั้งสติกำหนดจิตเป็นสมาธิแล้วเดินจนถึงเป้าหมายปลายทางเมื่อถึงที่พักพักกลดปฏิบัติธรรม เจริญจิตภาวนา การเทศนาธรรมปาฐกถาธรรมจากคณะพระอุดมคัในยามค่ำ เวลาเช้าออกบิณฑบาตโปรดญาติโยม ในการอุดมคัธรรมยาตราแต่ละครั้งมีภาพน่าประทับใจเกิดขึ้นมากมาย ญาติโยมสาธุชนนั่งคุกเข่าพนมมือมาต้อนรับเพิ่มพูนความปิติ สร้างความเลื่อมใสศรัทธาเพิ่มขึ้นกระตุ้นความตื่นตัวในการฟื้นฟูศีลธรรมความดีของสังคมขนานใหญ่โดยประโยชน์ที่เกิดจากการอุดมคัธรรมยาตราไม่ใช่เพียงเพื่อให้พระภิกษุได้ฝึกตนขจัดกิเลสเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่เพื่อที่จะปลูกฝังศีลธรรมเสริมสร้างศรัทธาและปัญญาให้แก่ผู้คนในสังคมชุมชน เครือข่าย บ้าน วัด โรงเรียน ดังนั้น ประโยชน์จึงเกิดทั้งแก่พระภิกษุและสังคมโดยรวมทั้งหมด

วิธีเสริมสร้างศรัทธาด้วยการอุดมคัธรรมยาตราเชิงพุทธบูรณาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของผู้อุดมคัธรรมยาตรา เพื่อสร้าง

ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นผ่านปัจจัยด้านต่างๆ ทางด้านการทำกิจกรรม ประสบการณ์จากการได้สัมผัสบรรยากาศของการอุดมการณ์ตามประเพณีที่ได้รับจากกัลยาณมิตร ที่ก่อให้เกิดสัมพันธภาพระหว่าง พระนิสิต/นิสิต ซึ่งสอดคล้องกับหนังสือเรื่อง คัมภีร์วิสุทธิมรรค ของพระพุทธโฆสะเถระ และงานวิจัยของพระมหาภูมิชาย อคฺตปัญโญ (มกรพันธ์) “กระบวนการพัฒนาศรัทธาและปัญญาของพระนวกะด้วยหลักสูตรการอบรมพระนวกะของคณะสงฆ์ไทย” ที่ได้นำเสนอเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี และหลักพุทธธรรม ผ่านกระบวนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานและการอุดมการณ์ตามประเพณี ดังนั้นประโยชน์ที่เกิดขึ้นผู้วิจัยแบ่งดังนี้

คุณค่าต่อผู้เดินอุดมการณ์ตามประเพณี ผู้เดินอุดมการณ์ตามประเพณีปฏิบัติอย่างเคร่งครัดตามหลักอุดมคติ เป็นการปฏิบัติเพื่อขัดเกลาจิตใจอันเป็นเหตุผลเฉพาะบุคคล การสมาทานอุดมคติแสดงให้เห็นถึงคุณค่าที่บุคคลผู้ประพฤติปฏิบัตินั้นพึงประสบผลด้วยตัวเอง การขัดเกลาจิตใจอันมีอยู่ในจิตใจ เพื่อเกิดความสงบทางจิต เพื่อไม่สะสมเพิ่มพูนกิเลส เพื่อให้เป็นผู้มีความเพียรสม่ำเสมอ เพื่อให้เป็นผู้ใช้ชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย ซึ่งสอดคล้องกับ พระปิฎกโกศล ดร.(ปราโมทย์ ปโมทิต) ¹⁰ “การใช้ผ้าจีวร การฉันอาหาร การอยู่อาศัยในเสนาสนะ และการฝึกความอดทน ซึ่งหากพิจารณาแล้วอาจนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการดำเนินชีวิตหรือบริหารชีวิตที่เน้นอยู่จริง เข้าใจ เรียบง่าย” จะเป็นผลดีต่อการประพฤติปฏิบัติในการดำรงชีวิตเป็นบรรพชิต ผู้ออกบวช และได้บรรลุธรรมชั้นสูง

พระนิสิต/นิสิต ผู้ร่วมโครงการอุดมการณ์ตามประเพณี ย่อมส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น ช่วยให้เกิดการพัฒนาทางด้านจิตใจ เช่น ใจเย็นขึ้น เวลาพบเจอทั้งทุกข์และสุข จิตไม่กระเพื่อม เข้าใจตามสภาพความเป็นจริง มีความสงบ และส่งผลออกมาทางด้านพฤติกรรมได้อย่างอัตโนมัติ เช่น มีอิริยาบถ เดิน นั่ง นอน เป็นที่น่าเลื่อมใส ไร้เรงเบิกบานในธรรม ไม่เกียจคร้าน ไม่มัวเมา เหน็ดเหนื่อย ไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่หลง ไม่ประมาท ละความเห็นแก่ตัว ละการถือตัวถือตน มีความเมตตา กรุณา นุ่มนวล อ่อนโยน บรรเทาความระแคะ มีความมักน้อยสันโดษ มีความอดทน สรรวมในทางกาย ไม่เบียดเบียนตัวตนหรือผู้อื่น ทางวาจาไม่พูดเท็จ เพื่อเจ้อ หยาบคาย เป็นต้น จะเห็นว่าการปฏิบัติอุดมคติส่งผลทั้งในด้านการแสดงออกทางกายและวาจาตรงกับอริยมรรคมีองค์ 8 ข้อ สัมมาวาจา คือไม่พูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพ้อเจ้อ สัมมาสัมมาสัมมา คือ เว้นจากการดัดรอนเบียดเบียน ฆ่าทำลาย เว้นจากการประพฤติดุสิตในกาม เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ สัมมาอาชีวะ คือ อาศัยการบิณฑบาตในการเลี้ยงชีพ และสัมมาวาโยมะ เพียรในการปฏิบัติ เพียรในการครองสติไม่ประมาท การปฏิบัติอุดมคติจึงเป็นการทวนกระแสเข้าสู่วิถีเดิมของการปฏิบัติ เนื่องจากอัครสาวกในพุทธกาลได้ดำเนินตามทางขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ต่างบรรลุผลในการปฏิบัติก็มาก และการปฏิบัติอุดมคติยังให้อานิสงค์ต่อผู้ที่ปฏิบัติ ช่วยให้ผู้ที่ปฏิบัติพัฒนาทางด้านจิตใจ พัฒนา

¹⁰ สัมภาษณ์ พระปิฎกโกศล ดร.(ปราโมทย์ ปโมทิต), ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี, วันที่ 19 สิงหาคม 2564.

ทางด้านปัญญาญาณ และสะท้อนออกมาในรูปของพฤติกรรมที่ดูเป็นที่น่าเลื่อมใส หรือเป็นพระนิสิต/นิสิต ที่มีปฏิปทางดงามพร้อมนั่นเอง

คุณค่าต่อสังคมส่วนรวม(ญาติโยมสาธุชน) โดยหลักการทางพระพุทธศาสนาแล้ว ได้กล่าวถึงคุณค่าที่สังคมพึงได้รับตามพุทธโอวาทที่ว่า เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่หยาตเทพและมนุษย์ความสุขในพระพุทธศาสนา คุณค่าที่เป็นข้อปฏิบัติของพระภิกษุต่อสังคมตามอุดมการณ์ ในการดำเนินโครงการธรรมยาตราของมหาวิทยาลัย ถือเป็นต้นแบบที่ช่วยเสริมงานด้านปฏิบัติและเผยแผ่ธรรม ซึ่งเหมาะสมกับยุคสมัยในปัจจุบันเป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับ รศ.ดร.สุพล สุธะพรหม¹¹ “เพราะได้เพิ่มพูนเสริมศรัทธาและประชาสัมพันธ์ด้านบวกของมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในเส้นทางที่กำหนดเดินธุดงค์ธรรมยาตรา” เมื่อคณะพระนิสิต/นิสิต ถึงที่พักพักกลดกางเต็นท์ ปฏิบัติธรรมเจริญจิตภาวนา กิจกรรมการแสดงเทศนาธรรมปาฐกถาธรรมจากคณะพระนิสิตในยามค่ำการบรรยายธรรมและการฟังธรรมบรรยาย คือ สัมมาทิฏฐิ เป็นจุดเริ่มหรือปัจจัยแรกของศรัทธาและปัญญา รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะสามารถนำมาคิดพิจารณาถึงสัจธรรมเพื่อนำไปสู่การมนสิการโดยแยบคาย เพราะอาศัยศรัทธานั้นเป็นทางเดิน สามารถช่วยเพิ่มเติมเสริมความรู้ความเข้าใจ และชี้แนะ ส่องนำความคิดได้มากขึ้นโดยลำดับ โยนิโสมนสิการเมื่อใช้อยู่บ่อยๆ ทำให้ปัญญาองกามยิ่งขึ้น ชวนให้ตั้งใจศึกษาปฏิบัติสติเจริญปัญญา เป็นกระบวนการพัฒนาปัญญาอย่างแท้จริง จนในที่สุดโยนิโสมนสิการของตนเองก็นำบุคคลผู้นั้นไปสู่ความรู้แจ้งและความหลุดพ้นได้ โดยประโยชน์ที่เกิดจากการธุดงค์ธรรมยาตราไม่ใช่เพียงเพื่อให้พระภิกษุได้ฝึกตนขจัดกิเลสเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่เพื่อที่จะปลูกฝังศีลธรรมเสริมสร้างศรัทธาและปัญญาให้แก่ผู้คนในสังคมชุมชน เครือข่าย บ้าน วัด โรงเรียน ดังนั้นประโยชน์จึงเกิดทั้งแก่พระภิกษุและสังคมโดยรวมทั้งหมด

๕. องค์ความรู้จากการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “วิธีเสริมสร้างศรัทธาและปัญญาด้วยการธุดงค์ธรรมยาตราเชิงพุทธบูรณาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” จากการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดหลักการจากการศึกษาเอกสารแนวคิดที่เกี่ยวข้องตามแนวพระพุทธศาสนาและตามแนวทฤษฎีสมัยใหม่ควบคู่กับผลการศึกษาจากการเก็บข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพพร้อมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และการนำหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาที่เหมาะสม ซึ่งผู้วิจัยได้เสนอวิธี

¹¹ สัมภาษณ์ รศ.ดร.สุพล สุธะพรหม, รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป/ ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ สังกัด ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์, วันที่ 12 กันยายน 2564.

เสริมสร้างศรัทธาและปัญญาด้วยการจัดตั้งธรรมเนียมยตราของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แบ่งได้เป็น 3 วิธี ได้แก่

1 ขั้วตรปฏิบัติ การนำแนวคิดหลักคำสอนเรื่องธุดงค์วัตรมาเป็นกรอบขับเคลื่อนเท่ากับเป็นรักษาคำสอนผ่านการทดลอง เรียนรู้ ฝึกปฏิบัติในระยะสั้น ๆ ในบริบทของการเป็นพระธุดงค์ในพระพุทธศาสนา

2 กิจกรรมเสริมสร้างศรัทธาและปัญญา การทำกิจกรรมทั้งในส่วนของการเดินธรรมยาตรา การแสดงปาฐกถาธรรม การปฏิบัติเจริญสติและปัญญา การทำบุญตักบาตร ทั้งหมดเป็นการประสานงานเชิงพื้นที่กับวัด ชวาบ้าน ชุมชน ในส่วนของชุมชนชาวพุทธ วัดและพระสงฆ์ในท้องถิ่นที่ได้มีการแสดงออกในส่วนของความสามัคคี การแสดงความเสียสละในการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการรักษาศรัทธาในพระพุทธศาสนา ส่วนผู้เข้าร่วมกิจกรรมโครงการจะได้ฝึกความอดทน ฝึกการปฏิบัติตามแนวพระพุทธศาสนา และทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน สังคมชาวพุทธ

3 หลักธรรมเสริมสร้างศรัทธาและปัญญา ศีล สมาธิ สติ วิริยะ ขันติ โสรัจจะ สุตะ พหุสัจจะ จาคะ ล้วนเป็นธรรมสำคัญที่มีส่วนเสริมสร้างศรัทธาและปัญญาทั้งนี้ขึ้นอยู่กับนำมาใช้ในแต่ละบริบทและโอกาส เป็นเครื่องมือเสริมสร้างศรัทธาและปัญญาต่อผู้ธุดงค์ธรรมยาตราทั้งสิ้น

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าทั้ง 3 วิธีนี้เป็นปัจจัยสำคัญส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองตามหลักพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นไปตามเป้าหมายของการจัดทำกิจกรรมโครงการให้เกิดขึ้นระหว่างชุมชนและสถาบันการศึกษา หน่วยทางการศึกษา หน่วยทางศาสนา และการสื่อสารพระพุทธศาสนา การสื่อสารภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ ชาวพุทธ ชุมชน ที่ให้ปรากฏต่อสาธารณะ ทำให้เกิดมิตรภาพ ความเข้าใจและการเรียนรู้ปรับตัวในมิติเชิงสังคมร่วมกัน เสริมสร้างศรัทธาและปัญญาภายใต้โครงการธุดงค์ธรรมยาตราของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

พระเทพญาณมงคล และคณะ. คู่มือการศึกษาสัมมาปฏิบัติไตรสิกขา. พิมพ์ครั้งที่ 8. นครปฐม: บริษัทเพชรเกษม พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2555.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). คำสอนผู้บวชพรรษาเดียว ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2549.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). จาริกอโศก (ธรรมจักรบนเคียวสี่ลึงค์) รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลีธัมม์ จำกัด, 2559.

พระพุทธโฆสเถระ, **วิสุทธิมรรค**. แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร).

พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนาเพรส จำกัด, 2554.

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาสภมหาเถร). **พระปฏิบัติศาสนารื่องอรรถกถา**. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2531.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 31.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลีธัมม์ จำกัด, 2561.

สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสสมมหาเถร ป.ธ.9 M.A., ph.D.). **ความรู้เรื่องอรรถกถา**. เนื่องในโอกาส

พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554, ม.ป.ท.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **ธรรมวิภาค ปริเฉทที่ 2**. พิมพ์ครั้งที่ 34.

กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2527.

พระปิฎกโกศล ดร.(ปราโมทย์ ปโมทิตฺโต). ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี. สัมภาษณ์ วันที่ 19 สิงหาคม

2564.

รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม, รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป/ ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชา

รัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ สังกัด ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์. สัมภาษณ์ วันที่

12 กันยายน 2564.

แนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ตามหลักอริยสัจ 4
ของครูโรงเรียนประถมศึกษา เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร
Guidelines for the Development of Teaching and Learning in The New
Normal according to the Four Noble Truths of Primary School
Teachers in Samphanthawong District, Bangkok

พระมหาสุริยา กิตติสาร (สังโยชะ), Phramaha Suriya Kittisaro (Sungyoka)¹

อำพล บุคตาสาร, Amphon Buddasarn²

E-mail: kinotduriya@gmail.com

Received: June 29, 2023 Revised: August 26, 2023

Accepted: August 26, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพการเรียนการสอนในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ของครูโรงเรียนประถมศึกษา เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร 2) เพื่อวิเคราะห์วิธีการพัฒนาการเรียนการสอนในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ตามหลักอริยสัจ 4 ของครูโรงเรียนประถมศึกษา เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ตามหลักอริยสัจ 4 ของครูโรงเรียนประถมศึกษา เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร โดยใช้การวิจัยแบบผสานวิธี ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครู จำนวน 158 คน และการสัมภาษณ์ผู้บริหาร ครู จำนวน 5 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการเรียนการสอนในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ของครูโรงเรียนประถมศึกษา เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร สรุปภาพรวมทั้ง 6 ด้าน ครูมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านกิจกรรม ด้านการวัดประเมินผล ด้านสื่ออุปกรณ์ ด้านการเรียนการสอน ด้านเนื้อหาหลักสูตร และการเรียนการสอนในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ 5 รูปแบบ 2) วิธีการพัฒนาการเรียนการสอนในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ตามหลักอริยสัจ 4 ของครูโรงเรียนประถมศึกษา เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ครูปรับเนื้อหาสาระให้มีความทันสมัย ศึกษาการใช้เทคโนโลยีในการจัดการสอนและการผลิตสื่อให้หลากหลาย เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ประเมินตนเองตามความสามารถจากสิ่งที่เรียน และ 3) แนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนในยุค

¹ สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

² คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.

ฐานวิถีชีวิตใหม่ตามหลักอริยสัจ 4 ของครูโรงเรียนประถมศึกษา เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ครูควรปรับเนื้อหาสาระให้สอดคล้องกับยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ จัดเตรียมแผนการสอนและสื่อการสอนล่วงหน้าให้ชัดเจน พัฒนารูปแบบกิจกรรมให้หลากหลายวิธีโดยใช้เทคโนโลยีให้มากตามบริบทของสถานการณ์และสถานศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้มากที่สุด สามารถคิดวิเคราะห์และประเมินตนเองได้ทันทีเมื่อมีการเรียนรู้เกิดขึ้น

คำสำคัญ: (การพัฒนาการเรียนการสอน), (ยุคฐานวิถีชีวิตใหม่), (อริยสัจ 4)

Abstract

The objectives of this research are: 1) to study the state of teaching and learning in the new normal of teachers in primary schools in Samphamthawong district of Bangkok, 2) to analyze methods for developing the teaching and learning based on the principles of the Four Noble Truths in the new normal of teachers in primary schools in Samphamthawong district of Bangkok, and 3) to propose guidelines for development of teaching and learning based on the principles of the Four Noble Truths in the new normal of teachers in primary schools in Samphamthawong district of Bangkok. The questionnaire and interview forms were used for data collecting in this mixed method research. The populations for the study were 158 teachers, and interviewed 5 teachers. The data were analyzed by mean, standard deviation and content analysis. The results of the study were found that: 1) The opinions towards the state of teaching and learning in the new normal of teachers in primary schools in Samphamthawong district of Bangkok in 6 aspects were at a high level in activities, evaluation, instructional media, teaching and learning, course contents, and 5 teaching and learning methods in the new normal. 2) The methods for developing the teaching and learning based on the principles of the Four Noble Truths in the new normal of teachers in primary schools in Samphamthawong district of Bangkok are to adjust and update the course contents, to use variety of technology and media in teaching and learning, and to focus learner-center learning in order that the learners can evaluate themselves from what they have learnt. and 3) The guidelines for development of teaching and learning based on the principles of the Four Noble Truths in the new normal of teachers in primary schools in Samphamthawong district of Bangkok are as follows: to adjust the course contents relevant to the new normal era, to prepare lesson plan in advance, and to arrange variety of activities through technology according to the contexts of situations and schools in

order that the learners can earn enough knowledge, analyze and evaluate themselves after learning.

Keywords: (Development of Teaching and Learning), (New Normal), (Four Noble Truths)

1. บทนำ

ในยุคปัจจุบันเป็นยุคโลกาภิวัตน์ เป็นสังคมแห่งข่าวสารและข้อมูลในทุกประเทศในโลก รวมทั้งประเทศไทยมีความก้าวหน้าความเคลื่อนไหว และการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี การเมือง และวัฒนธรรม ซึ่งมีผลกระทบที่ส่งถึงกันอย่างรวดเร็วและทั่วถึง โดยเฉพาะสังคมของประเทศไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมมีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง จึงมีความจำเป็นต้องมีการพัฒนาตนเองให้มีความรู้และทักษะที่สามารถปรับตัวเองเพื่ออยู่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างมีความสุข³ โรงเรียนจึงเป็นสถาบันหนึ่งของสังคมซึ่งเกิดขึ้นจากความต้องการของสังคมเพื่อทำหน้าที่หลักในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้แก่สมาชิกของสังคม โดยให้การศึกษาและอบรมสั่งสอน เพื่อพัฒนาบุคคลให้เจริญงอกงามมีความรู้ความสามารถ มีคุณธรรมศีลธรรมอันดีงาม มีความซื่อสัตย์สุจริตและพอใจที่จะฝึกฝนร่วมกันกระทำการกิจต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวม⁴

ซึ่งการศึกษาจัดว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม การทำให้บุคคลในชาติมีคุณภาพมีศักยภาพเพื่อเป็นกำลังอันสำคัญในการพัฒนาประเทศนั้นต้องอาศัยกระบวนการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ การศึกษาช่วยสร้างความรู้ ความคิด ทักษะ เจตคติ ให้คนไทยรู้จักตนเอง รู้จักชีวิต เข้าใจสังคม และสิ่งแวดล้อมที่ตนอาศัยแล้วนำความรู้ความเข้าใจมาใช้แก้ปัญหา รวมทั้งสร้างสรรค์ชีวิต และสังคมให้ดีขึ้น⁵ โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาครู เนื่องจากครูเป็นผู้มีความสำคัญในการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษา โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้มี

³ พระพรสังวรญาณ สมาจาริกโต, “ศึกษาความคิดเห็นของบุคลากรทางการศึกษาที่มีต่อการบริหารงานวิชาการ โรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557), หน้า 1.

⁴ พระวรกร ขนฺติวโร, “การศึกษาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาโรงเรียนประถมศึกษาวัดสี่ลูก เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557), หน้า 1.

⁵ ภารดี อนันต์นาวิ, **หลักการแนวคิดทฤษฎีทางการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มนตรีจำกัด, 2552), หน้า 321.

ความรู้ มีทักษะสมรรถนะ และคุณลักษณะตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน และทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 จึงได้จัดทำโครงการกิจกรรมเพื่อพัฒนาด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย เพื่อให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีศักยภาพในการขับเคลื่อนยกระดับคุณภาพการศึกษารวมถึงส่งเสริมสนับสนุนผู้บริหารสถานศึกษา และศึกษานิเทศก์ให้ได้รับการพัฒนาสมรรถนะทุก ๆ ด้านเพื่อให้การบริหารงานและปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล⁶ จากความสำคัญดังกล่าวกล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า บุคลากรทางการศึกษาอันได้แก่ครู จึงเป็นกลไกที่สำคัญในการขับเคลื่อนและการพัฒนาการเรียนการสอนให้ดีขึ้น

เนื่องด้วยในสถานการณ์ปัจจุบัน โลกเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ นั่นคือได้มีการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส Covid-19 ขึ้น ซึ่งมีการระบาดในวงกว้าง โดยเมื่อวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2563 องค์การอนามัยโลกได้ประเมินสถานการณ์และประกาศให้โรค Covid-19 เป็นภาวะฉุกเฉินทางสาธารณสุขระหว่างประเทศ (Public Health Emergency of International Concern) โดยแนะนำให้ทุกประเทศเร่งรัดการเฝ้าระวังและป้องกันความเสี่ยงจากเชื้อ Covid-19 และสำหรับในประเทศไทยนั้นได้มีการพบผู้ป่วยติดเชื้อจำนวนหนึ่ง ซึ่งถึงแม้ว่าตัวเลขผู้ป่วยติดเชื้อในแต่ละวันจะมีจำนวนลดน้อยลงแต่ก็ยังคงอยู่ในสถานการณ์ที่ไม่อาจวางใจได้⁷ แม้ว่าทั่วโลกต่างเร่งมือทำการวิจัยค้นคว้าเพื่อผลิตวัคซีนป้องกันไวรัส Covid-19 และในช่วงเวลาที่ยังคิดค้นวัคซีนป้องกันไวรัส Covid-19 นั้น การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส Covid-19 ได้ส่งผลกระทบต่อผู้คนอย่างมากมาย และต่างก็ต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเองเพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นพนักงานบริษัทที่ต้องเปลี่ยนสถานที่การทำงานจากบริษัทมาเป็นทำงานที่บ้าน (Work from home) ห้างสรรพสินค้า ร้านค้าต่าง ๆ ต้องปิดเป็นการชั่วคราวตามมาตรการเพื่อลดความเสี่ยงในการแพร่เชื้อ หรือแม้แต่นักเรียน นักศึกษา ที่ถูกเลื่อนการเปิดเทอม ส่งผลให้นักเรียนส่วนใหญ่เสียโอกาสในการเรียนรู้ที่ร้ายแรงที่สุด นักเรียนกลุ่มนี้เสี่ยงที่จะหลุดออกจากระบบการศึกษา ซึ่งจะก่อให้เกิดผลเสียต่อชีวิตเด็กในระยะยาว⁸

⁶ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.). กระทรวงศึกษาธิการ, รายงานผลการบริหารและพัฒนาทรัพยากรบุคคล, 2561, หน้า 80.

⁷ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (Covid-19) ปีการศึกษา 2563, (นนทบุรี: บริษัท คิว แอดเวอร์ไทซิ่ง จำกัด), หน้า คำนำ.

⁸ ศิริพรรณ รัตนอำพร (มูลนิธิยุวพัฒน์), การศึกษาในยุค Covid-19, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.yuvabadhanafoundation.org/th/ข่าวสาร/บทความทั่วไป/การศึกษาcovid-19> [5 มิถุนายน 2565].

โดยเฉพาะการจัดการเรียนการสอนและเทคโนโลยีสารสนเทศ การออกแบบหลักสูตรเป็นเรื่องสำคัญ ควรเป็นหลักสูตรที่สนองตอบต่อสังคมในอนาคตและความต้องการของผู้เรียน การศึกษาที่รับปริญญามีความสำคัญน้อยลง คนรุ่นใหม่มีความคิดและความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลจากโซเชียลมีเดีย จะจัดห้องเรียนอย่างไรที่สอดคล้องกัน ห้องเรียนห้องเล่นเป็นห้องเดียว หรือห้องเรียนห้องสมุด ห้องทำงานเป็นห้องเดียวกันที่ไม่มีหนังสือ (e-Library) ห้องทำงานอยู่ใน Café (Co-working space) รวมทั้งสภาพแวดล้อมที่ไม่สนับสนุนการเรียนรู้ เช่น ลานกิจกรรม และลานสุขภาพอนามัย เป็นต้น ครูและผู้ปกครองก็ต้องปรับบทบาทมาเป็นผู้สนับสนุนการเรียนรู้มากกว่าเป็นผู้สอน การเรียนการสอนจะมีลักษณะการผสมผสานหลากหลายวิธี (Blended Learning) ตามความต้องการของผู้เรียน และสังคมที่เคลื่อนไหวตลอดเวลา ความสามารถในการยืดหยุ่นและเปลี่ยนแปลง (Resilience and Flexibility) ของครูจึงมีความท้าทาย นโยบายของสถานศึกษาจึงเป็นกรอบสนับสนุนการจัดการศึกษาที่ให้แนวปฏิบัติที่ชัดเจน รวมทั้งการวัดผลเพื่อเน้นพัฒนาการ (Formative Evaluation) ที่นำระบบเทคโนโลยีมาใช้ เมื่อประเมินออกมาแล้ววิเคราะห์ได้ว่าบกพร่องเรื่องใดจะศึกษาเพิ่มเติมได้จากเอกสารอะไร หรือสื่ออะไร ในประเด็นอะไร เป็นต้น⁹ ดังนั้นการเรียนการสอนในสถานการณ์แพร่ระบาดของ Covid-19 จึงเป็นความท้าทายของครูในการที่จะพัฒนาการเรียนการสอนให้ดีกว่าเดิม ซึ่งไม่ควรปรับแค่กระบวนการเรียนรู้ในห้องเรียน แต่ต้องปรับทั้งระบบให้สอดคล้องและเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ของเด็กทั้งการกระชับหลักสูตร เพิ่มความยืดหยุ่นของโครงสร้างเวลาเรียนและความหลากหลายของรูปแบบการเรียนรู้ ออกแบบหน่วยการเรียนรู้และสอนอย่างมีแผนที่เหมาะสม เพื่อไม่ให้เด็กเสียโอกาสพัฒนาความรู้และทักษะ¹⁰

จากความสำคัญดังกล่าวจะเห็นได้ว่าแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ของครูนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อระบบการศึกษา จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาถึงแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ตามหลักอริยสัจ 4 ของครูโรงเรียนประถมศึกษา เขตลุ่มพันทวงศ์ กรุงเทพมหานคร โดยยึดตามรูปแบบและแนวทางการบริหารจัดการเรียนการสอนโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรค Covid-19 ของกระทรวงศึกษาธิการและนำเอาหลักอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นหลักพุทธธรรมที่สำคัญนำมาใช้ในการแก้ปัญหา และเป็นแนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอนในยุค

⁹ รศ.ดร.เทียน ทองแก้ว, “การออกแบบการศึกษาในชีวิตวิถีใหม่: ผลกระทบจากการแพร่ระบาดของ COVID-19”, วารสารครูสภาวิทยากร JOURNAL OF TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT, ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2563): 7.

¹⁰ ภูษิมา ภูณิณวินวัฒน์, จัดการเรียนการสอนอย่างไรในสถานการณ์โควิด-19, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://tdri.or.th/2020/05/examples-of-teaching-and-learning-in-covid-19-pandemic/>. [5 มิถุนายน 2565].

ฐานวิถีชีวิตใหม่ของครูโรงเรียนประถมศึกษาในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรค Covid-19 ในปัจจุบันให้มีประสิทธิภาพและคุณภาพยิ่งขึ้นไป

2. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาสภาพการเรียนการสอนในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ของครูโรงเรียนประถมศึกษา เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

2.2 เพื่อวิเคราะห์วิธีการพัฒนาการเรียนการสอนในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ตามหลักอริยสัจ 4 ของครูโรงเรียนประถมศึกษา เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

2.3 เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ตามหลักอริยสัจ 4 ของครูโรงเรียนประถมศึกษา เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

3.1 ประชากร/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1. ประชากร คือ ครูโรงเรียนประถมศึกษา เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร จำนวน 7 โรงเรียน ได้แก่ 1) โรงเรียนวัดจักรวรรดิ 2) โรงเรียนวัดปทุมคงคา 3) โรงเรียนวัดสัมพันธวงศ์ 4) โรงเรียนวัดชัยชนะสงคราม 5) โรงเรียนมหาวิทยาลัยราชภัฏ 6) โรงเรียนเพชรบุรี 7) โรงเรียนกุหลาบวิทยาลัย จำนวน 158 คน

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ การสัมภาษณ์ผู้บริหาร จำนวน 3 คน ครู จำนวน 2 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling)

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสอบถาม เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอนในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ของครูโรงเรียนประถมศึกษา เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร โดยแบ่งเป็น 2 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของครู มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์สอน

ตอนที่ 2 แบบสอบถาม เกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอนในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ของครูโรงเรียนประถมศึกษา เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ได้แก่ 1) ด้านเนื้อหาหลักสูตร 2) ด้านการเรียนการสอน 3) ด้านสื่ออุปกรณ์ 4) ด้านกิจกรรม 5) ด้านการวัดประเมินผล 6) การเรียนการสอนใน

ยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ 5 รูปแบบ เป็นแบบสอบถามประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) ตามหลักของลิเคิร์ท (Likert)

2. แบบสัมภาษณ์ เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับวิธีการพัฒนาการเรียนการสอนในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ตามหลักอริยสัจ 4 ของครูโรงเรียนประถมศึกษา เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ได้แก่ 1) ทุกข์ (สภาพปัญหา) 2) สมุทัย (สาเหตุของปัญหา) 3) นิโรธ (การแก้ปัญหา) 4) มรรค (แนวทางในการแก้ปัญหา)

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยติดต่อขอหนังสือจากหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหาร การศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอเชิญคณาจารย์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย กลุ่มตัวอย่างทดสอบเครื่องมือวิจัย และประชากรในการวิจัย

2. นำหนังสือขอความร่วมมือไปยังกลุ่มผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย และหนังสือไปยังกลุ่มตัวอย่างทดสอบเครื่องมือวิจัย และประชากรในการวิจัยเพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามทาง (google form) จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ต่อไป

3. ผู้วิจัยติดต่อขอหนังสือจากหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหาร การศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอความร่วมมือไปยังผู้บริหารและครูในการให้สัมภาษณ์

4. ผู้วิจัยส่งหนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้องไปให้ผู้บริหารและครูในการให้สัมภาษณ์ผ่านระบบออนไลน์ (Online) โดยให้ผู้บริหารและครูเป็นผู้กำหนด วัน เวลา ในการสัมภาษณ์

5. เก็บรวบรวมข้อมูลแบบสัมภาษณ์ และทำการบันทึกการสัมภาษณ์ ด้วยการจดบันทึกภาพนิ่ง และเครื่องบันทึกเสียง แล้วนำมาวิเคราะห์สรุปข้อมูลตามแบบสัมภาษณ์

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลพื้นฐานของครู ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย

2. ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอนในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ของครูโรงเรียนประถมศึกษา เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ใช้การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการหาค่าเฉลี่ย (μ) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) นำเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย

3. ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการพัฒนาการเรียนการสอนในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ตามหลักอริยสัจ 4 ของครูโรงเรียนประถมศึกษา เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสรุปผลข้อมูลตามแบบสัมภาษณ์

4. นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมารวบรวมโดยอุปนัยวิธี แล้วนำมาสรุปเป็นข้อมูลผลการวิจัย

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ตามหลักอริยสัจ 4 ของครูโรงเรียนประถมศึกษา เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ 3 ข้อ ดังนี้

4.1 สภาพการเรียนการสอนในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ของครูโรงเรียนประถมศึกษา เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

ครูมีความคิดเห็น เกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอนในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ของครูโรงเรียนประถมศึกษา เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมทั้ง 6 ด้าน อยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านกิจกรรม ด้านการวัดประเมินผล ด้านสื่ออุปกรณ์ ด้านการเรียนการสอน ด้านเนื้อหาหลักสูตร และการเรียนการสอนในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ 5 รูปแบบ

1. ด้านเนื้อหาหลักสูตร โดยภาพรวม ครูมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ หลักสูตรมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการพัฒนาผู้เรียน หลักสูตรมีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับวัยและสภาพแวดล้อมของผู้เรียน หลักสูตรแต่ละระดับชั้นมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้รู้จักคิดและแก้ไขปัญหา หลักสูตรมีเนื้อหาสาระในการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม หลักสูตรมีเนื้อหาสาระมากเป็นเหตุให้เรียนไม่ทันเวลา หลักสูตรมีเนื้อหากว้างเกินไปทำให้ยากต่อการค้นคว้าเรียนรู้

2. ด้านการเรียนการสอน โดยภาพรวม ครูมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ผู้สอนมีการเรียนการสอนแบบบูรณาการ ปฏิสัมพันธ์และสร้างลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับผู้เรียน โดยเน้นความรู้ คุณธรรม และค่านิยมที่ดีงาม ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ เปิดโอกาสและกระตุ้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน ออกแบบการเรียนรู้ได้ตรงตามความต้องการของผู้เรียน

3. ด้านสื่ออุปกรณ์ โดยภาพรวม ครูมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ผู้สอนใช้สิ่งแวดลอมเป็นสื่อการเรียนรู้ให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์และเรียนรู้ตนเองจากสภาพจริง ผู้สอนใช้สื่อการเรียนการสอนเหมาะสมกับเนื้อหาวิชา ผู้เรียนและผู้สอนเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ ผู้สอนใช้เทคโนโลยีในการสอนทำให้เข้าใจได้ง่าย ผู้สอนใช้สื่อการเรียนรู้ที่หลากหลายในการเรียนการสอน ผู้เรียนนำความรู้จากสื่อการเรียนไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

4. ด้านกิจกรรม โดยภาพรวม ครูมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ผู้สอนมีการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนซักถามปัญหาและแสดง

ความคิดในห้องเรียนได้ ผู้สอนมีการคำนึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน มีการสร้างบรรยากาศให้เหมาะสมกับผู้เรียน ผู้สอนมีการจัดสภาพการเรียนรู้ให้ผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน

5. ด้านการวัดประเมินผล โดยภาพรวม ครูมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ผู้สอนเน้นการประเมินผลในรายวิชาที่ตนเองสอนตามสภาพที่เป็นจริง ผู้สอนมีวิธีการประเมินเพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคล ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ความเข้าใจ มีทักษะ เจตคติ ปฏิบัติตามจุดประสงค์ ผู้สอนใช้วิธีการที่หลากหลายในการประเมินผู้เรียน มีการประเมินคุณภาพทักษะ ความรู้ความเข้าใจของผู้เรียนแต่ละบุคคลเพื่อนำไปพัฒนาการเรียนการสอน ผู้สอนมีการวางแผน ติดตาม ปรับปรุง พัฒนา และตัดสินผลการศึกษา

6. การเรียนการสอนในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ 5 รูปแบบ โดยภาพรวม ครูมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก รายข้อ 4 ข้อ อยู่ในระดับมาก รายข้อ 1 ข้อ อยู่ในระดับปานกลาง รายข้ออยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ มีการใช้วิธีสอนแบบ On-line (เรียนผ่านอินเทอร์เน็ต) มีการใช้วิธีสอนแบบ On-demand/Online school (เรียนผ่านแอปต่าง ๆ) มีการใช้วิธีสอนแบบ On-hand (เรียนที่บ้านด้วยเอกสาร) มีการใช้วิธีสอนแบบ On-air (เรียนผ่านดาวเทียม) รายข้ออยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ มีการใช้วิธีสอนแบบ On-site (เรียนที่โรงเรียน)

4.2 วิธีการพัฒนาการเรียนการสอนในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ตามหลักอริยสัจ 4 ของครูโรงเรียนประถมศึกษา เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

1. ด้านเนื้อหาหลักสูตร 1) ปรับเนื้อหาสาระและหลักสูตรให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ให้มีความทันสมัย เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน 2) วิเคราะห์หลักสูตรและจัดทำมาตรฐานการเรียนรู้ตัวชี้วัดให้ชัดเจน โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมปฏิบัติในแบบ Active Learning และเน้นทักษะชีวิตประจำวันให้มากขึ้น 3) ปรับเนื้อหาการสอนให้เข้ากับสถานการณ์ โดยเน้นเนื้อหาสาระสำคัญเพื่อให้เหมาะสมกับผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้มากที่สุด 4) จัดให้ครูผู้ในกลุ่มสาระนั้นได้รับการพัฒนาอบรมเพิ่มเติมทักษะเกี่ยวกับหลักสูตรกลุ่มสภะนั้น ๆ

2. ด้านการเรียนการสอน 1) ศึกษาการใช้นวัตกรรมเทคโนโลยีให้มีความทันสมัยในการจัดการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้อย่างเต็มที่ 2) วิเคราะห์หลักสูตรจัดกระบวนการเรียนรู้ตามมาตรฐานและตัวชี้วัดให้ชัดเจน จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ให้เป็นปัจจุบัน พร้อมให้มีการบันทึกหลังสอน 3) จัดการเรียนรู้ออนไลน์ที่มีลักษณะเป็น Active learning เพื่อให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นในการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการคิดวิเคราะห์เพื่อเพิ่มพูนสนใจแก่ผู้เรียน 4) พัฒนาแหล่งการเรียนรู้ออนไลน์ให้มีเนื้อหาสาระเหมาะสมกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของผู้เรียน

3. ด้านสื่ออุปกรณ์ 1) นำเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิตสื่อการสอนให้มากขึ้นหรือมีวิธีการใช้สื่อแบบผสมผสานเพื่อให้เหมาะสมกับผู้เรียน 2) พัฒนาสื่อให้ทันสมัยสอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน และจัดเตรียมสื่อล่วงหน้าก่อนการลงมือสอนทุกครั้ง 3) จัดทำสื่อใบงานแบบ on-hand โดยให้ผู้ปกครองช่วยดูแลและบอกวิธีการ 4) ควรเป็นสื่อที่ชัดเจนและเป็นที่ยอมรับทำให้ผู้เรียนเข้าใจได้ง่าย เพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในสื่อ นั้น ๆ

4. ด้านกิจกรรม 1) จัดกิจกรรมให้หลากหลายรูปแบบ โดยคำนึงความแตกต่างของบุคคล หรือตามความถนัดของผู้เรียน เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง 2) จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ตรงกับ ความสนใจและความถนัดของผู้เรียน พัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมให้หลากหลายวิธีโดยใช้เทคโนโลยีให้ มากขึ้น 3) จัดกิจกรรมการเรียนรู้ในลักษณะเปิดพื้นที่การเรียนรู้ตามความถนัดของผู้เรียน เปิดโอกาส ให้ผู้เรียนได้ออกแบบและใช้วิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง 4) ปรับรูปแบบกิจกรรมออนไลน์ให้เข้ากับ ผู้เรียน ผู้ปกครองมีส่วนร่วมประเมินพัฒนาการประเมินชิ้นงานของผู้เรียน

5. ด้านการวัดประเมินผล 1) วัดประเมินผลตามความสามารถของผู้เรียนอย่าง หลากหลายวิธี โดยเน้นวัดประเมินผลที่ตัวผู้เรียนเป็นหลัก 2) วิเคราะห์หลักสูตรออกแบบการเรียนรู้ ให้สอดคล้องกับตัวชี้วัดประเมินผล และประเมินผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล 3) วัด ประเมินผลตามสภาพจริงจากสิ่งที่เรียน โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนประเมินตนเองในลักษณะของการ ประเมินเชิงรุก 4) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ประเมินตนเองเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนสะท้อนผล การเรียนรู้และทบทวนจากสิ่งที่เรียนรู้ด้วยตนเอง

6. การเรียนการสอนในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ 5 รูปแบบ มีการใช้วิธีสอนแบบ On-line (เรียน ผ่านอินเทอร์เน็ต) มากที่สุดในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ และรองลงมา มีการใช้วิธีสอนแบบ On-demand/Online school (เรียนผ่านแอปต่าง ๆ) On-hand (เรียนที่บ้านด้วยเอกสาร) On-air (เรียนผ่าน ดาวเทียม) และ On-site (เรียนที่โรงเรียน) ตามลำดับความสำคัญที่ใช้วิธีการสอน

4.3 แนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ตามหลักอริยสัจ 4 ของครูโรงเรียนประถมศึกษา เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

1. ด้านเนื้อหาหลักสูตร ครูควรปรับเนื้อหาสาระการสอนให้สอดคล้องกับยุคฐานวิถีชีวิต ใหม่ โดยเน้นเนื้อหาที่สำคัญเหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน และวิเคราะห์หลักสูตรจัดทำ มาตรฐานการเรียนรู้ตัวชี้วัดให้ชัดเจน เน้นทักษะในชีวิตประจำวันให้มากขึ้น

2. ด้านการเรียนการสอน ครูควรศึกษาการใช้นวัตกรรมเทคโนโลยีให้มีความทันสมัย ในการจัดการสอน เพื่อเพิ่มความสนใจแก่ผู้เรียน จัดเตรียมแผนการสอนและเนื้อหาการสอนล่วงหน้า ให้ชัดเจน และจัดการเรียนรู้ออนไลน์ที่มีลักษณะเป็น Active learning เพื่อให้ผู้เรียนมีความ กระตือรือร้นในการเรียนรู้ที่หลากหลาย

3. ด้านสื่ออุปกรณ์ ครูควรพัฒนาสื่อการสอนโดยนำเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิตสื่อให้มากขึ้น ควรเป็นสื่อที่ชัดเจนทำให้ผู้เรียนเข้าใจได้ง่าย พัฒนาสื่อให้ทันสมัยสอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน มีการจัดเตรียมสื่อล่วงหน้าก่อนการลงมือสอนทุกครั้ง หรือจัดทำสื่อใบงานแบบ on-hand เพื่อให้เหมาะสมกับผู้เรียน โดยผู้ปกครองต้องมีบทบาทในการเป็นผู้สอนและผู้แนะนำ

4. ด้านกิจกรรม ครูควรจัดเตรียมวางแผนการจัดกิจกรรมล่วงหน้า พัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมให้หลากหลายวิธีโดยใช้เทคโนโลยีให้มากขึ้น และจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในลักษณะเปิดพื้นที่การเรียนรู้ตามความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงความแตกต่างของบุคคล

5. ด้านการวัดประเมินผล ครูควรปรับเปลี่ยนวิธีการวัดประเมินผล โดยวัดประเมินผลตามสภาพจริงจากสิ่งที่เรียน หรือการถาม-ตอบในการเรียนออนไลน์ เพื่อให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์จากการเรียนตามศักยภาพของแต่ละบุคคล วัดประเมินผลตามการเรียนรู้ในสภาพจริง โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนประเมินตนเองในลักษณะของการประเมินเชิงรุก ที่เป็นการประเมินตนเองทันทีเมื่อมีการเรียนรู้เกิดขึ้น

6. การเรียนการสอนในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ 5 รูปแบบ ครูควรปรับการเรียนการสอนในยุคฐานวิถีชีวิตใหม่ทั้ง 5 รูปแบบ ให้มีความเหมาะสมกับผู้เรียนมากที่สุด โดยเลือกจัดการเรียนการสอนตามบริบทของสถานการณ์และความพร้อมของสถานศึกษา โดยต้องคำนึงถึงการเรียนรู้และความปลอดภัยของผู้เรียนเป็นหลักตามคำสั่งหรือมาตรการต่าง ๆ ที่ ศบค. จังหวัดกำหนด เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนได้อย่างต่อเนื่องและได้รับความรู้อย่างเต็มที่

เอกสารอ้างอิง

ภารดี อนันต์นาวิ. **หลักการแนวคิดทฤษฎีทางการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์มนตรี จำกัด, 2552, หน้า 321.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.). **กระทรวงศึกษาธิการ. รายงานผลการ**

บริหารและพัฒนาทรัพยากรบุคคล. 2561, หน้า 80.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. **แนวทางการจัดการเรียนการ**

สอนของโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานใน สถานการณ์
การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (Covid-19) ปีการศึกษา 2563. นนทบุรี:
บริษัท คิว แอดเวอร์ไทซิง จำกัด. หน้า คำนำ.

พระพรสาราญ สมาจิตโต. “ศึกษาความคิดเห็นของบุคลากรทางการศึกษาที่มีต่อการ บริหารงาน
วิชาการโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครปฐม เขต 1”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557. หน้า 1.

พระวรกร ขนฺติวิโร. “การศึกษาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาโรงเรียนประถมศึกษา วัดสีสุก เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557. หน้า 1.

เทียน ทองแก้ว. “การออกแบบการศึกษาในชีวิตวิถีใหม่: ผลกระทบจากการแพร่ระบาด COVID-19”.

วารสารครูสุภาวิทยจารย์ JOURNAL OF TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT. ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2563): 7.

ภูมิมา ภิญญินวัฒน์. จัดการเรียนการสอนอย่างไรในสถานการณ์โควิด-19. [ออนไลน์].

แหล่งที่มา: <https://tdri.or.th/2020/05/examples-of-teaching-and-learning-in-covid-19-pandemic/>. [5 มิถุนายน 2565].

ศิริพรรณ รัตน์อำพร (มูลนิธิยุวพัฒน์). การศึกษาในยุค Covid-19. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<https://www.yuvabadhanafoundation.org/th/ข่าวสาร/บทความทั่วไป/การศึกษาcovid-19>

_____ [5 มิถุนายน 2565].

การเสริมสร้างศรัทธาในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4
: กรณีศึกษาวัดบ้านกระทิง ตำบลหินโคน อำเภอลำปลายมาศ
จังหวัดบุรีรัมย์

Faith Enhancement for Vipassana Development Based on Four
Foundations of Mindfulness: A Case Study of Wat Bangkrating, Hinkon
Sub-district, Lam Plai Mat District, Buriram Province

พระครูพิพิธสารคุณ, Phrakhruphiphitsarakhun¹

มานพ นักการเรียน, Manop Nrakkranruen²

E-mail: cunipha16@gmail.com

Received: June 29, 2023 Revised: August 27, 2023

Accepted: August 27, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง “การเสริมสร้างศรัทธาในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4: กรณีศึกษาวัดบ้านกระทิง ตำบลหินโคน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ (1) เพื่อศึกษาศรัทธา 4 ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท (2) เพื่อศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 (3) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างศรัทธาในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4: กรณีศึกษาวัดบ้านกระทิง ตำบลหินโคน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการวิจัยพบว่า การเสริมสร้างศรัทธาในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 ของวัดบ้านกระทิง ตำบลหินโคน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ มีขั้นตอนการปฏิบัติโดยเริ่มจากการสมาทานศีล การรับกัมมัฏฐาน การปฏิญาณถวายตนแด่พระพุทธเจ้า การอธิษฐานจิต นั่งสมาธิเจริญวิปัสสนาเพื่อให้เห็นทั้งความเกิด-ดับ เป็นต้น ส่วนการเสริมสร้างศรัทธาต่อการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ประกอบด้วย 4 ฐาน คือ 1) ฐานกาย เน้นให้ผู้ปฏิบัติทำความดี มีสติอยู่กับตัวตลอดเวลา 2) ฐานเวทนา เมื่อมีเวทนา 3 เกิดขึ้น เน้นให้มีสติรู้เท่าทันการเกิด-ดับของทุกข์ จนจิตไม่ยึดติด

¹ นักศึกษาหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโอสถ นครปฐม.

² อาจารย์สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

ทุกขเวทนา 3) ฐานจิต เน้นการทำให้จิตสงบนิ่ง ไม่ร้อนใจหรือดีใจมากเกินไป สร้างจิตศรัทธาให้เกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติธรรม 4) ฐานธรรม เน้นการพิจารณาสิ่งปรุงแต่งจิตตามที่ปรากฏและดับไปจนเชื่อมั่นธรรมที่เกิดจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ไม่ลังเลสงสัย

คำสำคัญ: (การเสริมสร้างศรัทธา), (สติปัฏฐาน 4), (วัดบ้านกระติง จังหวัดบุรีรัมย์)

ABSTRACT

This article was a part of dissertation entitled “Faith Enhancement for Vipassana Development Based on Four Foundations of Mindfulness: A Case Study of Wat Bangkrating, Hinkon Sub-district, Lam Plai Mat District, Buriram Province” contained 3 objectives: (1) to study the faith in the scriptures of Theravada Buddhism (2) to study the practice of vipassana meditation according to the Four Foundation of Mindfulness, (3) to study the faith enhancement for the of Vipassana meditation practice based on Four Foundation of Mindfulness in the case of Wat Ban Krating, Hin Khon sub-district, Lam Plai Mat district, Buriram province. It was a qualitative research and in-depth interview. Its finding was that the faith enhancement of Vipassana meditation development based on the 4 Foundations of Mindfulness of Wat Ban Krating, Hin Khon sub-district, Lam Plai Mat district Buriram province indicated that the procedure of insight practice starts from precept observance, meditation receiving, vows to the Buddha, purposive intention, meditating for Vipassana practice to observe what is rising and falling away etc. As for the form of faith enhancing for Vipassana meditation, it consists of 4 foundations: 1) for body base, practitioner follows the moral deeds, doing good, keeping mindfulness at all times, 2) for the feeling base, one while receiving 3 feelings arising, concentrating, being mindful and aware of the rise and falls of suffering feeling, until the mind detaches from the suffering, 3) for the consciousness base, one focuses on calming the mind, not overly excited or overjoyed, encouraging the faithful mind to lead the practice, 4) for the mental formation base, one must emphasize on clarifying the mental formations as they appear and extinguish until confident mind in the teaching of the Buddha became undoubtful.

Keywords: (Faith Enhancement), (Four Foundation of Mindfulness), (Wat Ban Krating Located in Buriram province)

1. บทนำ

หลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงเริ่มออกประกาศพระศาสนา พระองค์ทรงสั่งสอนเวไนยสัตว์ผู้มีอินทรีย์พอที่จะรองรับพระธรรม เพื่อพัฒนาศักยภาพของจิตให้เป็นอริยจิต มีศรัทธาเชื่อมั่นในพระรัตนตรัยไม่หวั่นไหว มั่นคง ดังปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกในช่วงปฐมกาลที่จิตของพระอริยบุคคลชั้นโสดาบัน มีธรรมจักขุอันปราศจากอุสึปราศจากมลทินได้เกิดว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดาเปรียบเหมือนผ้าขาวสะอาดปราศจากมลทินควรรับน้ำย้อมได้เป็นอย่างดี³ ได้เห็นธรรมแล้วบรรลุธรรมแล้วรู้แจ้งธรรมแล้ว หยั่งลงสู่ธรรมแล้ว ข้ามความสงสัยแล้ว ปราศจากความแคลงใจ ถึงความเป็นผู้แก่แล้ว ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา”⁴ นี่คือระดับของศรัทธาที่ทางพระพุทธศาสนามุ่งหวัง เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าถึงสำหรับคนสามัญทั่วไปที่ต้องเรียนรู้ด้วยอาศัยคำแนะนำสั่งสอนจากผู้อื่น เริ่มต้นด้วยความเชื่อในรูปใดรูปหนึ่งก่อน ซึ่งทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ศรัทธาซึ่งอาจเป็นความเชื่อเพราะพอใจในเหตุผลเบื้องต้นของคำสอนนั้น และหรือความเชื่อในความมีเหตุผล หรือลักษณะอันสมเหตุสมผลน่าไว้วางใจของตัวผู้สอนเอง

ปัญหาเกี่ยวกับศรัทธาของชาวพุทธในปัจจุบันมี 4 อย่าง คือ กัมมสัทธา คือ เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรมเชื่อว่าการมีอยู่จริง วิปากสัทธา คือเชื่อวิปาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง กัมมัสสกาตาสัทธา คือเชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน และตถาคตโพธิสัทธา คือเชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคต⁵ ส่วนศรัทธาของพุทธบริษัทในปัจจุบันนี้ผู้วิจัยได้พิจารณาเห็นแล้วว่า ได้ถอยหลังไปสู่ยุคโบราณนับถือเจ้าเข้าทรงผี เทวดาอันวอนบวงทรวงต่ออายุเสริมดวงชะตา ราศี โดยอาศัยพระภิกษุสงฆ์เจริญพระปริตร พระพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณซึ่งได้รับความนิยมกันมากในปัจจุบัน การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4⁶ จะแก้วิกฤติศรัทธาได้อย่างไร พุทธศาสนาองค์พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้วิจยค้นคว้าจนได้บรรลุธรรมชั้นสูงสุดดับทุกข์ได้สิ้นเชิงมาจนถึงปัจจุบัน 2563 ปี ธรรมที่พระองค์ค้นพบเป็นอมตธรรม ไม่ว่ายุคใดสมัยใดเมื่อผู้ปฏิบัติเข้าถึงจุดที่พระองค์ทรงค้นพบแล้วย่อมดับทุกข์ได้แน่นอนทุกคนหากสังคัมและชุมชน ยังมีศรัทธาถอยหลังอยู่เช่นนี้ก็จะเปื้อนสังคัมให้เขาหลงกลวงอยู่ตลอดไปก็จะเป็นพุทธบริษัทเป็นฐานของศาสนาทำบุญให้ทานไปไม่สามารถพัฒนาให้ปัญญาสูงขึ้นสู่ความเป็นจริงของพุทธศาสนาได้เมื่อมีทุกข์ขึ้นมากับนพานสารกล่าวสะเดาะเคราะห์ต่ออายุกันไป

³ วิ.ม. (ไทย) 4/18/25, 4/57/68, 5/242/4.

⁴ วิ.ม. (ไทย) 4/30/37, 5/293/114, 5/298/125.

⁵ วิ.อ. (บาลี) 1/1/103-118, สารตถ.ฎีกา. (บาลี) 1/270-400.

⁶ ที.ม. (ไทย) 10/375/304.

ส่วนวัดบ้านกระทิง เป็นวัดในหมู่บ้านกระทิง ตำบลหินโคน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์⁷ ไม่มีพระผู้รู้คอยสอนแนวทางปฏิบัติธรรมในทางที่ถูกต้อง ผู้วิจัยได้เคยปฏิบัติตามแนวทางพระพุทธศาสนาตามหลัก 6 ขั้นตอน คือ การปกครอง คือ ปกครองดูแลพระภิกษุสามเณรซึ่งพราหมณ์ภายในวัด การศึกษา คือ การศึกษานักธรรมภายในวัด สาธารณูปการคือการบูรณะปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุ ภายในวัด การเผยแผ่ คือ เป็นพระนักเทศน์พระธรรมทูตเป็นครูสอนศีลธรรมในโรงเรียน สาธารณะสงเคราะห์ คือ การสั่งสอนธัมมะปฏิบัติให้แก่ชุมชนทั้งในวัดและนอกวัด ศึกษาสงเคราะห์ คือ ส่งเสริมและให้ทุนศึกษาแก่ภิกษุสามเณรตั้งแต่ ม.1 ถึงปริญญาตรี เมื่อ พ.ศ. 2557 ได้วิเคราะห์ชุมชนชาวหมู่บ้านกระทิงออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มชาวบ้านประมาณ 200 คนกลุ่มผู้รักษาศีลอุโบสถพิเศษ คือ รักษาศีลอุโบสถวันพระละ 3 วัน ประมาณ 40 คนกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมมุ่งสู่มรรค ผลเดือนละ 5 วันประมาณ 20 คนและมีวิปัสสนาจารย์ประจำอยู่ในวัด 1 คน ผู้วิจัยมองเห็นสภาพปัญหาและต้องการแสวงหาคำตอบเพื่อศึกษาการสร้างศรัทธา 4 ของประชาชนด้วยการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 : กรณีหมู่บ้านกระทิง ตำบลหินโคน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งมีประเด็นที่สัมพันธ์กับการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานว่ามีรายละเอียดอย่างไรบ้าง

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงทำการวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างศรัทธาในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 : กรณีศึกษาวัดบ้านกระทิง ตำบลหินโคนอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการประยุกต์วิปัสสนากัมมัฏฐานเพื่อแก้ปัญหาศรัทธาของประชาชนหมู่บ้านกระทิง ตำบลหินโคนอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อไขความเคลือบแคลงสงสัยในประการต่างๆ ให้มีความกระจ่างชัด เกื้อกูลและเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน อันจะเป็นประโยชน์ต่อความก้าวหน้าในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของพุทธศาสนิกชนสืบต่อไป

2. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย/ดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “การเสริมสร้างศรัทธาในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 : กรณีศึกษาวัดบ้านกระทิง ตำบลหินโคนอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 3 ข้อ คือ

- 1) เพื่อศึกษาศรัทธา 4 ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- 2) เพื่อศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4
- 3) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างศรัทธาในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 : กรณีศึกษาวัดบ้านกระทิง ตำบลหินโคน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

⁷ พระครูพิพิธสารคุณ, ประวัติพระสังฆาธิการ เพื่อขอพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์การพิมพ์ จำกัด, 2532), หน้า 10.

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาการเสริมสร้างศรัทธาในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 : กรณศึกษาวัดบ้านกระทิง ตำบลหินโคน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ นี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และสัมภาษณ์บุคคล ฉบับนี้ ผู้วิจัยกำหนดขั้นตอนการวิจัยต่าง ๆ ดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ปกรณวิเสสวิสุทธิมรรค และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) จากหนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. เรียบเรียง ตรวจสอบความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของข้อมูล ตลอดจนจัดลำดับความสำคัญของแหล่งที่มา โดยเปรียบเทียบกับคัมภีร์พระไตรปิฎก
3. กำหนดประเด็นเพิ่มเติม หรือรายละเอียดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ และคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง
4. วิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูล และสรุปคำตอบปัญหาการวิจัย
5. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พระวิปัสสนาจารย์ พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนผู้มาปฏิบัติธรรมที่วัดบ้านกระทิง ตำบลหินโคน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
6. ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ โดยการเข้าพบกับอาจารย์ที่ปรึกษา และคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเป็นระยะ ๆ
7. ปรับปรุง แก้ไขเนื้อหาตามคำแนะนำของคณะกรรมการสอบดุยภูมิพนธ์ และดำเนินการตามขั้นตอนของบัณฑิตวิทยาลัย

4. สรุปผลการวิจัย

1. ศรัทธา 4 ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

ศรัทธา คือ ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาได้แก่ ความเลื่อมใส⁸ ในพระรัตนตรัยเป็นสื่อนำไปสู่ปัญญาเข้าถึงความจริง โดยใช้ปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาประกอบกลั่นกรองในการตัดสินใจ และใช้ปัญญานำไปสู่ภูมิุตติคือความหลุดพ้น คำว่า ศรัทธาที่เป็นไปตามแนวทางของพระพุทธศาสนาแล้ว ศรัทธาจะมีผลต่อชีวิตเพื่อนำไปสู่ให้เกิดปัญญา และนำไปให้บรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา ศรัทธาจึงเป็นสิ่งสำคัญในพระพุทธศาสนาเช่น

- 1) มีความเชื่อในพระพุทธเจ้า
- 2) มีความเชื่อในพระธรรม

⁸ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2546), หน้า 767.

3) มีความเชื่อในพระสงฆ์⁹

เป็นความเชื่อที่มีเหตุมีผล และต้องมีปัญญาเป็นองค์ประกอบด้วยเสมอ ศรัทธาเป็นองค์ประกอบในความเชื่อมั่นศักยภาพความเป็นมนุษย์ที่จิตมุ่งมั่นในตถาคตโพธิสัทธา จนกล้าทุ่มเทกำลังทั้งหมดเพื่อการประพฤติธรรม โดยเป็นธรรมเกิดก่อนที่สิ่งเสริมสนับสนุนกุศลธรรมข้ออื่นๆ ให้ขับเคลื่อนไปในแนวทางที่พึงประสงค์ ศรัทธาเป็นตัวนำไปสู่ความเจริญโดยทางโลกียะและโลกุตตระ โดยเป็นตัวกระตุ้นให้มีการขวนขวายในการพึงพระธรรมเทศนาจนเกิดศรัทธาแก่กล้าขึ้น เมื่อมีความรู้ความเข้าใจดีแล้วก็ลงมืออย่างจริงจังตามศรัทธานั้น จะทำให้เกิดการพัฒนาทางปัญญายิ่งขึ้นจนพ้นจากทุกข์ ศรัทธาในฐานะเป็นธรรมสร้างพลังสามารถทุ่มเททั้งร่างกายและจิตใจ อุทิศเรี่ยวแรงกำลังให้แก่สิ่งนั้น ศรัทธาเป็นธรรมให้เกิดความสงบเย็น มีความศรัทธาตั้งลงในพระรัตนตรัย ทำให้บุคคลมีจิตที่อ่อนโยนเชื่อมั่นในการประกอบกุศลธรรม ศรัทธามีลักษณะ 4 ประการคือ

- 1) มีความเชื่อเป็นลักษณะ
- 2) มีการแล่นไปข้างหน้าเป็นกิจ
- 3) มีการน้อมใจเชื่อเป็นผล
- 4) มีการไม่หวั่นไหวเป็นปทัฏฐาน¹⁰

ศรัทธาทำหน้าที่ 2 ประการคือ

1) ศรัทธาทำหน้าที่ทำลายอัสสัทธิยะ คือทำลายความเป็นผู้ไม่มีศรัทธา ความไม่เชื่อ ความไม่ศรัทธา ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่ปลงใจเชื่อ

2) ศรัทธาทำหน้าที่ทำลายวิจิกิจฉา คือทำลายความลังเลสงสัย ไม่สามารถตัดสินใจได้ เป็นอกุศลธรรมประเภทนิวรณ์ธรรมที่เป็นเครื่องกั้นความเจริญหรือขัดขวางจิตใจไม่ให้ก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม¹¹

ศรัทธามีหน้าที่เป็นปัจจัยทำให้เกิดกุศลธรรมมีปิติเป็นต้น นับเป็นหน้าที่ที่สำคัญเพราะศรัทธาเป็นรากฐานทำให้เกิดคุณค่าต่อบุคคลหลายประการคือ การเป็นปัจจัยให้เกิดองค์ธรรมฝ่ายกุศล คือปิติ สุข ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นหน้าที่ที่เปิดโอกาสให้เกิดสิ่งที่พึงประสงค์อันจะทำให้บุคคลได้พัฒนาตนเองด้วยปัญญาเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดในชีวิตได้

ศรัทธา 4 ประการในพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 4 ประการคือ

⁹ สุมณ อมรวิวัฒน์, การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ โครงการตำรา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป., (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2530), หน้า 19.

¹⁰ ขุนสรวทกิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร), คู่มือการศึกษา อภิธรรม ปริเฉทที่ 1 จิตปรมัตถ์, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2537), หน้า 5.

¹¹ อ.ปญฺญก. (ไทย) 22/51/64.

1) กัมมัสัทธา คือ เชื่อกฎแห่งกรรม เพราะพระพุทธศาสนาเป็นกรรมวาที คือเชื่อกรรมลิขิต โดยควรพิจารณาเสมอว่า เรามีกรรมเป็นของตน เราเป็นทายาทของกรรม เรามีกรรมเป็นกำเนิด เรามีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ เรามีกรรมเป็นที่พึ่ง¹² กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตต่างๆ กันเป็นตน ความเชื่อเรื่องกรรมแบ่งออกเป็น กรรมที่จัดตามเจตนาที่เป็นมูลเหตุ กรรมที่ทานจำแนกตามทวาร กรรมที่สัมพันธ์กับวิบากหรือการให้ผล และกรรม 12 ประการ¹³ ผู้ใดทำกรรมอันใดไว้ ย่อมได้รับผลของกรรมอันนั้น การประกอบกรรมดีและชั่วต่างกันเป็นเหตุให้เกิดในภพภูมิต่างกัน มีการให้ผลกรรมต่างๆ กัน กรรมนี้จัดเข้าในลักษณะว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

2) วิปากัสัทธา คือ การเชื่อวิบาก ได้แก่ การเชื่อผลที่สุกมาจากกรรม เช่น ผลที่ดีก็สุกมาจากกรรมดี ผลที่ชั่วก็สุกมาจากกรรมชั่ว เป็นต้น วิปากัสัทธาตั้งอยู่บนฐานของการเชื่อที่ว่า กรรมที่สัตว์ทำไว้ในอดีต ย่อมต้องส่งผลของกรรมนั้นมาให้สัตว์ใดเสวยในปัจจุบัน ใครทำดีไว้ในอดีต จะได้รับผลดีในปัจจุบัน ใครทำชั่วไว้ในอดีตจะได้รับผลชั่วในปัจจุบัน ฉะนั้น ความเชื่อผลของกรรมมีความสำคัญต่อเป้าหมายของชีวิต คือ พวกที่ทำบาปกรรม ย่อมไปนรก พวกทำดี ย่อมไปสวรรค์ สอนผู้ที่ไม่เฝ้าระวังนิพพาน¹⁴ เป็นต้นดังได้อธิบายมาแล้ว

3) กัมมัสสกตาสัทธา คือ เชื่อว่าสัตว์ทั้งปวงมีกรรมเป็นของๆ ตน หมายถึง ทั้งเหตุ ทั้งผล รวมถึงที่คน เมื่อคนทำเหตุคือกรรมดีก็เกิดผลดี กรรมและผลที่ดีก็รวมลงที่บุคคล เมื่อบุคคลทำกรรมที่ชั่วก็เกิดผลที่ชั่วกรรมจึงเป็นเครื่องกำหนด หรือเครื่องนำพาการเป็นไปของบุคคล ตามกรรมที่ตนกระทำไปแล้ว คือ เมื่อบุคคลทำกรรมอะไรไว้ กรรมนั้นจะทำให้บุคคลเป็นไปตามกรรมที่ตนได้กระทำทั้งที่ยังมีชีวิต และเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้วกรรมนั้นก็ยังส่งผลต่อการนำเกิดในภพภูมิใหม่ ดวยเช่นกัน แต่จะเกิดเป็นอะไรนั้นก็ขึ้นอยู่กับกรรมที่กระทำเมื่อยังมีชีวิตดวย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวบาง ให้ประณีตบาง แตกต่างกันไป¹⁵

4) ตถาคตโพธิสัทธา คือการเชื่อในพระปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ของพระตถาคต ได้แก่ เชื่อปัญญาตรัสรู้สัจธรรมของพระผู้คนพบ หมายถึง การเชื่อการมั่นใจในพระปรีชาญาณของพระพุทธเจ้า ฉะนั้น ตถาคตโพธิสัทธาจะต้องเชื่อว่า พระองค์ทรงมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง คือ เป็นผู้คนพบอริยสัจ 4 เป็นผู้ตั้งพระพุทธศาสนา เป็นเจ้าของธรรมวินัย เป็นผู้ให้กำเนิดพุทธบริษัท 4 เป็นผู้พระคุณ 3 ประการ เป็นผู้เสียสละโดยทรงบำเพ็ญพระจริยา 3 ประการ คือ

1. โลกัตถจริยา คือ การบำเพ็ญประโยชน์แก่ชาวโลก
2. ญาติัตถจริยา คือ การบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติ

¹² อภ.ปญจก. (ไทย) 22/57/66-67.

¹³ อภ.ติก. (ไทย) 20/473/121.

¹⁴ ชุ.ธ. (ไทย) 25/126/70.

¹⁵ ม.อ. (บาลี) 14/289/262.

3. พุทธัตถจริยา คือ การบำเพ็ญประโยชน์โดยฐานะเป็นพระพุทธรูปเป็นต้น¹⁶

2. การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4

การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 โดยวิปัสสนากัมมัฏฐาน หมายถึง ที่ตั้งแห่งการงานคือการเห็นแจ้งรูปนามโดยอาการแบบต่างๆ ได้แก่ การปฏิบัติอย่างต่อเนื่องในการฝึกอบรมเจริญปัญญา เป็นอุบายเรื่องปัญญา¹⁷ เป็นเครื่องทำลายกิเลส ให้เกิดความเห็นแจ้ง รู้ชัดสิ่งทั้งหลายตรงต่อสภาวะของมันให้เข้าใจตามความเป็นจริง มีความสำคัญคือ ทำลายเครื่องปิดบังไตรลักษณ์ทั้ง 3 ประการนี้โดยการปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 คือกาย เวทนา จิต และธรรม สามารถทำลายวิปัสสนาและทำให้เกิดวิปัสสนาปัญญาเห็นความจริงของรูปนามได้ วิปัสสนากัมมัฏฐานจึงหมายถึง เห็นเหตุการณ์ด้วยปัญญาตามความเป็นจริง แต่ที่มนุษย์เห็นผิดไปจากความเป็นจริงนั้น เพราะวิปัสสนาธรรม 3 ประการคือ

- 1) ทวิวิปัสสนา คือ ความเห็นผิด
- 2) จิตตวิปัสสนา คือรู้ผิด
- 3) สัญญาวิปัสสนา คือจำผิด¹⁸

ส่วนวิปัสสนาภูมิ 6 ที่เป็นอารมณ์ของวิปัสสนากัมมัฏฐาน ได้แก่

1) ขั้น 5 ที่เป็นภูมิของวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยวิธีกำหนดรู้ขั้น 5 ในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็นความรู้แจ้งชัดตามความเป็นจริงของสภาวะธรรมทั้งหลายที่ทำให้เกิดปัญญานั้น อาศัยรูป-นาม เป็นอารมณ์ปรมาณ โดยมิสภาวะความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน¹⁹ ไม่ใช่สิ่งที่จะพึงเข้าไปยึดถือเอาไว้

2) อายตนะ 12 ที่เป็นภูมิของวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งภายใน และภายนอกอยู่ คือ อายตนะภายใน 6 และอายตนะภายนอก 6²⁰ แล้วยกขึ้นสู่ไตรลักษณ์พิจารณาเป็นอนิจจัง ไม่เที่ยง ทุกขัง ทนอยู่ไม่ได้ เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน

¹⁶ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **หลักสูตรและประมวลการสอบวิชาธรรม,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540), หน้า 151.

¹⁷ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554,** (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), 2556), หน้า 16.

¹⁸ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับขยายความ,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556), หน้า 56-57.

¹⁹ ส.ช. (ไทย) 17/85/152.

²⁰ พระครูเกษมธรรมทัต (สุรศักดิ์ เขมรสี), **วิปัสสนาภูมิ,** พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท บุญศิริการพิมพ์ จำกัด, 2548), หน้า 17.

3) ธาตุ 18 ที่เป็นภูมิของวิปัสสนากัมมัฏฐานคือ ทวาร 6 อารมณ์ 6 และ วิญญาณ 6 รวม 18 นี้ เรียกว่า ธาตุ 18²¹ ดังนั้น ความเป็นไปทั้งมวลในสรรพสิ่งที่มีชีวิต จึงเป็นเพียง การประชุมพร้อมกันของธาตุทั้ง 18 เรื่องอื่นๆ นอกเหนือจากนี้ไม่มีสภาพความเป็นอยู่ของธาตุ 18 เหล่านี้กล่าวได้ว่าเป็นนิสสตัตะ คือ ไม่ใช่เป็นสัตว์ เป็นบุคคลความเป็นไปทั้งมวลในสิ่งที่มีชีวิต จึงเป็น เพียงการประชุมพร้อมกันของธาตุทั้ง 18 เท่านั้น

4) อินทรีย์ 22 ซึ่งเป็นวิปัสสนาภูมินี้ มีลักษณะคล้ายประมวลรวมเรื่องของชั้นๆ อายุตนะธาตุ มาอยู่ในนี้ด้วยกัน แต่มีองค์ประกอบหลายกลุ่มที่จัดเข้าเป็นหมวดกันได้ และมีลักษณะ เป็นเรื่องพื้นฐานจนกระทั่งถึงขั้นอรหัตผล ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อินทรีย์ 22 ที่เป็นภูมิของวิปัสสนากัมมัฏฐาน และไม่ใช่ภูมิวิปัสสนากัมมัฏฐาน อินทรีย์ที่จะนำมาเป็น อารมณ์ของวิปัสสนากัมมัฏฐานต้องเอาอินทรีย์ 22²² หรือรูป-นาม ที่เป็นปัจจุบัน คือ ที่ปรากฏขึ้น เฉพาะหน้าเท่านั้น ส่วนที่เป็นอดีตหรืออนาคต ใช้เป็นอารมณ์วิปัสสนากัมมัฏฐานไม่ได้ เพราะสิ่งที่ เป็น อดีต และอนาคตนั้นไม่ใช่วิสัยของวิปัสสนาปัญญา ไม่สามารถพิจารณาเห็นได้

5) ปฏิจจสมุปบาทที่เป็นภูมิของวิปัสสนากัมมัฏฐาน คือ การเกิดขึ้นร่วมกันของ ธรรม 12 ประการ คือ อวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ ชรามรณะ ซึ่งความสัมพันธ์ของปฏิจจสมุปบาท มีทั้งสายเกิด และสายดับ²³

6) อริยสัจ 4 ที่เป็นภูมิของวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยพระพุทธองค์ทรงแสดง อริยสัจ 4 ว่าเป็นสภาวะธรรมอยู่ ภิภุในพระธรรมวินัยนี้ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า

1. นี้ทุกข์
2. นี้ทุกข์สมุทัย
3. นี้ทุกข์นิโรธ
4. นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา²⁴

ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในลักษณะนี้นั้น จะทำให้ยังเห็นอริยสัจ 4 อันเป็นความจริง อันประเสริฐ ที่สามารถอำนวยการประโยชน์ให้บรรลุผลเป็นทางดับทุกข์ได้

ส่วนวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 โดยแบ่งออกเป็น

1) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ พิจารณาเห็นกายในกาย มีความเพียร มี สัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกุศลและโทมนัสในโลกได้ คือมีความเกี่ยวกับกาย ความรู้สึกใจ และ

²¹ อภ.วิ. (ไทย) 35/183-184/142-146.

²² อภ.วิ. (ไทย) 35/221/202.

²³ ชีววัส บำเพ็ญบุญบารมี, “หลักปฏิบัติพิจารณาปฏิจจสมุปบาท”, (โครงการธรรม ศึกษาวิจัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2551), หน้า 5.

²⁴ ม.ม. (ไทย) 12/119/118.

ปรากฏการณ์ ตามลำดับ²⁵ สติ หมายถึง ความตั้งใจการมีใจตั้งอยู่ ความตระหนัก ความระมัดระวัง ความเข้าใจการครองสติ ความมีสติตนเอง คำว่า สติ คือ ความเอาใจใส่ ความระลึกได้ และความระลึกชอบมีสติตั้งมั่น หมายความว่า เนื่องจากมีความไม่หลงลืม อินทรีย์ทั้งหลายจึงได้รับการคุ้มครอง และจิตย่อมไม่ฟุ้งซ่านไปภายนอก สติปัฏฐานที่เริ่มกำหนดจากลมหายใจเข้ายาวและลมหายใจออกยาว คือ กายานุปัสสนา

2) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้²⁶ ที่เริ่มจากการรู้เวทนาทั้ง 3 คือ สุข เวทนา ทุกขเวทนา และอุเบกขาเวทนา ชื่อว่าเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน

3) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ พิจารณาเห็นจิตในจิต มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้²⁶ ที่เริ่มจากการรู้จิตชื่อว่า จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน

4) ฌมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ พิจารณาเห็นธรรมในธรรม มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้²⁶ ที่เริ่มการเห็นความไม่เที่ยง คือ ฌมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน

บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน 4 คือ ตลอด 7 ปี ตลอด 7 เดือน และตลอด 7 วันเป็นต้นพึงหวังได้ผลอย่าง 1 ใน 2 อย่าง คือ บรรลุอรหัตต์ในปัจจุบัน เมื่อยังมีชีวิตเหลืออยู่ ก็จะเป็นพระอนาคามี

3. การเสริมสร้างศรัทธาในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 : กรณีศึกษาวัดบ้านกระทิง ตำบลหินโคน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

การเสริมสร้างศรัทธาในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 : กรณีศึกษา วัดบ้านกระทิง ตำบลหินโคน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ แบ่งออกเป็น

ประวัติโดยย่อวัดบ้านกระทิง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นวัดราษฎร์ชั้นสามัญ เริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ. 2453 มีนายสิงห์ เขียวรัมย์ มีที่ดินรวม 17 ไร่ มีพระครูพิพิธสารคุณ คมภิโร เป็นเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน²⁷ มีศาลาปฏิบัติธรรม 1 หลัง เป็นสำนักปฏิบัติกรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 และหลักศรัทธา 4 มีระเบียบการเข้าพักเพื่อให้เกิดการปฏิบัติธรรมมีความก้าวหน้า และประสบผลสำเร็จโดยเร็วเช่น ต้องมีจิตศรัทธามาปฏิบัติธรรม โดยมีจุดประสงค์แน่วแน่ มีสุขภาพกายดีพอที่จะอยู่ปฏิบัติธรรมตามกฎระเบียบของสำนักได้ มีตารางเวลาการปฏิบัติธรรม เริ่มตั้งแต่เวลา 04.00-

²⁵ อภ.วิ.อ. (ไทย) 5/7/214/417.

²⁶ ที.ปา. (ไทย) 11/354/376.

²⁷ พระครูพิพิธสารคุณ, ประวัติพระสังฆาธิการ เพื่อขอพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์การพิมพ์ จำกัด, 2532), หน้า 10.

21.00 น.²⁸ มีสติกำหนดรู้ทุกอาการเคลื่อนไหวของกาย นับตั้งแต่ตื่น และลุกจากที่นอนเป็นต้นมา ในระหว่างช่วงเวลานี้ นั่งสมาธิ 1 ครั้ง หรือเดินจงกรม 1 ครั้ง ห้ามตื่น นอนสายกว่าเวลาที่กำหนด และกลับที่พัก เข้านอน หากยังไม่นอนให้นั่งสมาธิ 1 ครั้ง หรือเดินจงกรม 1 ครั้ง หรือเจริญเมตตา กัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 งดการพูดคุย หรือสนทนาใด ๆ โดยเด็ดขาด หากไม่นอนแล้วพูดคุยกัน ถือว่าทำผิดระเบียบมีความผิดร้ายแรง ห้ามเข้านอนล่าช้ากว่าเวลาที่กำหนด ระเบียบการปฏิบัติธรรมเช่น ผู้ปฏิบัติธรรมที่อยู่ภายในสำนักนี้ พึงวางตนให้เหมาะสม พึงสำรวมระวัง ไม่คบหา สื่อสาร หรือแสดงพฤติกรรมใด ๆ ที่วุ่นวาย ไม่งาม ไม่เหมาะสมกับญาติโยม และกับผู้ปฏิบัติธรรมทั้งชาย หญิง อันจะทำให้เป็นที่ครหา ตีฉินินทา หรือทำให้เกิดความเข้าใจผิดได้ การสำรวมระวังและวางตนให้เหมาะสมกับสถานภาพของตน

ขั้นตอนการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานวัดบ้านกระทิง จังหวัดบุรีรัมย์ สิ่งที่ต้องพึงกระทำในการปฏิบัติสำหรับผู้ที่เข้าประพาสปฏิบัติธรรมใหม่ต้องทำกิจต่อไปนี้ ก่อนลงมือปฏิบัติธรรม และให้ทำในวันแรกของการปฏิบัติคือ

- 1) ก่อนเริ่มปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานต้องสมาทานศีลก่อน
- 2) การรับกัมมัฏฐาน
- 3) การปฏิญาณตนอุทิศแด่พระพุทธเจ้า
- 4) การปฏิญาณตนเป็นศิษย์ต่อพระวิปัสสนาจารย์
- 5) การกราบบูชาพระรัตนตรัย และขอขมาโทษล่วงเกิน
6. อธิษฐานจิตก่อนนั่ง

เพื่อให้เห็นทั้งความเกิด ความดับ ต้องเพียรปฏิบัติอย่างตั้งใจ โดยทำการกำหนดรู้อย่างชัดเจนและต่อเนื่องให้ติดต่อกันไปตลอดเวลา หากมีการหลงเหลือก็ต้องรีบกำหนดทันที เมื่อบุคคลผู้ปฏิบัติธรรมเสร็จแล้ว ให้แผ่อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่มารดาบิดา ปู่ย่า ตา ยาย ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ ตลอดถึงสรรพสัตว์ทั้งหลายให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวง²⁹ ด้วยแรงปรารถนาอย่างจริงใจและจะให้แผ่ในรอบสุดท้ายของวันที่ปฏิบัติเสร็จ การส่งมอบอารมณ์กัมมัฏฐานต้องทำเฉพาะการเปิดอบรมในระยะยาว ๆ เท่านั้น ส่วนที่อบรมระยะสั้นจะให้โอกาสเข้าสอบถามปัญหาต่อตัวทีละคนเลย การส่งมอบอารมณ์ได้แก่ ถามตอบสอบอารมณ์ของการปฏิบัติ สร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้ปฏิบัติ และแนะนำประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติและวิธีนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นต้น

²⁸ พระครูพิพิธสารคุณ, คู่มือทำวัตรเช้า-เย็น แปลไทย และสวดมนต์พิเศษบางบท, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิพิธการพิมพ์ จำกัด, 2550), หน้า 3.

²⁹ พระเกษม คมภิโร, พระหลาณสาสะนี พระองค์ทรงสอนมากที่สุด, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิพิธการพิมพ์ จำกัด, 2533), หน้า 42.

ส่วนการเสริมสร้างศรัทธาในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 :
กรณีศึกษาวัดบ้านกระทิง ตำบลหินโคนอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ แบ่งออกเป็น

(1) การเสริมสร้างกัมมศรัทธาของชุมชนวัดบ้านกระทิงที่มีผลต่อการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 โดยผู้ปฏิบัติธรรมชุมชนวัดบ้านกระทิงมีกัมมศรัทธาคือความเชื่อเรื่องกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม ได้แก่ คนทำกรรมเหล่าใดไว้อยมเห็นกรรมนั้นในตน คนทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี คนทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว³⁰ และทางแห่งกุศลกรรม 10 ประการ เช่น งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการลักทรัพย์ และควรละอกุศลกรรมบถ 10 เช่นเดียวกัน³¹ เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมชุมชนวัดบ้านกระทิงมีความเชื่อเรื่องกรรม คือ การกระทำของตนแล้วก็เป็นปัจจัยเสริมสร้างให้เกิดความเชื่อมั่นในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 คือ

1) ฐานกาย คือมีความเชื่อเรื่องกรรมก็จะทำให้เขาไม่กล้าทำความชั่ว ทำแต่ความดี ทำให้มีสติอยู่กับตัวตลอดเวลา

2) ฐานเวทนา คือ มีความเชื่อเรื่องผลของกรรม ก็จะทำให้เขาไม่กล้าทำความชั่ว ทำแต่ความดี เมื่อมีเวทนา 3 เกิดขึ้น ก็มีสติไม่เป็นทุกข์มากจนเกินไป หรือ เมื่อเขารู้สึกเฉยๆ คือ อูเบกขาเวทนา ก็มีสติวางใจเป็นกลางไม่สูงไม่ต่ำ

3) ฐานจิต คือ มีความเชื่อเรื่องกรรม ก็จะทำให้เขาไม่กล้าทำความชั่ว ทำแต่ความดี ทำให้จิตของเขาสงบนิ่ง ไม่ร้อนใจมากจนเกินไป เมื่อมีความทุกข์เข้ามากระทบจิตใจ

4) ฐานธรรม³² คือ มีความเชื่อเรื่องกรรม ก็จะทำให้เขาไม่กล้าทำความชั่ว ทำแต่ความดี ทำให้เขามีธรรมเช่น ละ ลต เลิกความพอใจในกามได้ ไม่หลงระเหิรไม่กับกามคุณ 5 และพอใจยินดีในคู่ครองของตนเท่านั้น จึงส่งผลให้เขามีความสุขตามอัธภาพของตน

(2) การเสริมสร้างวิปากศรัทธาของชุมชนวัดบ้านกระทิงที่มีผลต่อการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 โดยผู้ปฏิบัติธรรมชุมชนวัดบ้านกระทิงควรเชื่อวิปากศรัทธา คือ เชื่อผลของกรรม ได้แก่ เชื่อว่า กรรมที่ทำแล้วต้องมีผลและผลต้องมีเหตุคือ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว เชื่อวิปาก คือ กรรมที่ส่งผลตามวิปาก เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมชุมชนวัดบ้านกระทิงมีความเชื่อเรื่องผลของกรรม คือ การกระทำของตนแล้วก็เป็นปัจจัยเสริมสร้างให้เกิดความเชื่อมั่นในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 คือ

1) ฐานกาย คือมีความเชื่อเรื่องผลของกรรมก็จะทำให้เขาไม่กล้าทำความชั่ว ทำแต่ความดี ทำให้มีสติอยู่กับตัวตลอดเวลา

³⁰ พ.ชา. (ไทย) 27/144/103.

³¹ ที.ปา. (ไทย) 11/347/362-363.

³² ที.ม. (ไทย) 10/375/304.

2) ฐานเวทนา คือ มีความเชื่อเรื่องผลของกรรม ก็จะทำให้เขาไม่กล้าทำความชั่ว ทำแต่ความดี เมื่อมีเวทนา 3 เกิดขึ้น ก็มีสติวางใจเป็นกลางไม่สูงไม่ต่ำ

3) ฐานจิต คือ มีความเชื่อเรื่องผลของกรรม ก็จะทำให้เขาไม่กล้าทำความชั่ว ทำแต่ความดี ทำให้จิตของเขาสงบนิ่ง ไม่ร้อนใจมากเกินไป เมื่อมีความทุกข์เข้ามากระทบจิตใจ

4) ฐานธรรม³³ คือ มีความเชื่อเรื่องผลของกรรม ก็จะทำให้เขาไม่กล้าทำความชั่ว ทำแต่ความดี ทำให้เขามีธรรมเช่น ละ สด เลิกความพอใจในกามได้ ไม่หลงระเหิรไปกับกามคุณ 5 และพอใจยินดีในคูครองของตนเท่านั้น จึงส่งผลให้เขามีความสุขตามอัธยาของตน

(3) การเสริมสร้างเสริมกัมมัชฌกตาศรัทธาของชุมชนวัดบ้านกระทิงที่มีผลต่อการปฏิบัติ วิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 โดยผู้ปฏิบัติธรรมชุมชนวัดบ้านกระทิงเชื่อกัมมัชฌกตา ศรัทธา คือ สัตว์ทั้งหลายว่า มีกรรมเป็นของตน กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้แล้วและดีต่างกัน คือ ถ้าบุคคลทำความชั่วหลังจากตายแล้วเขาจึงไปเกิดใน อบาย ทุกคติ วินิบาต และนรกเป็นต้น ในทาง ตรงกันข้าม ถ้าบุคคลทำความดีหลังจากตายแล้วเขาจึงไปเกิดในสุคติ โลกสวรรค์ เมื่อผู้ปฏิบัติธรรม ชุมชนวัดบ้านกระทิงมีความเชื่อเรื่องว่า เรามีกรรมเป็นของตน ก็จะเป็นปัจจัยเสริมสร้างในการปฏิบัติ วิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 คือ

1) ฐานกาย คือมีความเชื่อเรื่องว่า เรามีกรรมเป็นของตน ก็จะทำให้เขาไม่กล้าทำความชั่ว ทำแต่ความดี ทำให้มีสติอยู่กับตัวตลอดเวลา

2) ฐานเวทนา คือ มีความเชื่อเรื่องว่า เรามีกรรมเป็นของตน ก็จะทำให้เขาไม่กล้าทำความชั่ว ทำแต่ความดี ทำให้เขามีความสุข มีเวทนา 3 เกิดขึ้น มีสติวางใจเป็นกลางไม่สูงไม่ต่ำ

3) ฐานจิต คือ มีความเชื่อเรื่องว่า เรามีกรรมเป็นของตน ก็จะทำให้เขาไม่กล้าทำความชั่ว ทำแต่ความดี ทำให้จิตของเขาสงบนิ่ง ไม่ร้อนใจมากเกินไป มีความทุกข์เข้ามากระทบจิตใจ

4) ฐานธรรม³⁴ คือ มีความเชื่อเรื่องว่า เรามีกรรมเป็นของตน ก็จะทำให้เขาไม่กล้าทำความชั่ว ทำแต่ความดี ทำให้เขามีธรรมเช่น ละ สด เลิกความพอใจในกามได้ ไม่หลงระเหิรไปกับกามคุณ 5 และพอใจยินดีในคูครองของตนเท่านั้น จึงส่งผลให้เขามีความสุขตามอัธยาของตน

(4) การเสริมสร้างตถาคตโพธิสัตถาของชุมชนวัดบ้านกระทิงที่มีผลต่อการปฏิบัติ วิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 โดยผู้ปฏิบัติธรรมมีตถาคตโพธิสัตถา คือ ความเชื่อต่อพระ ปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตว่า พระองค์ เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ เป็นผู้ตื่นแล้ว เป็นผู้ จำแนกธรรม เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมชุมชนวัดบ้านกระทิงมีตถาคตโพธิสัตถา คือ เชื่อการตรัสรู้ของ พระพุทธเจ้า ก็จะเป็นปัจจัยเสริมสร้างให้เกิดศรัทธาในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏ ฐาน 4 คือ

³³ ที.ม. (ไทย) 10/375/304.

³⁴ ที.ม. (ไทย) 10/375/304.

1) ฐานกาย คือ เมื่อเชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักฐานกายก็จะเป็นไปด้วยความก้าวหน้าไม่ลังเลสงสัยในพระพุทธเจ้าอีกต่อไป ก็ทำให้มีสติอยู่กับตัวตลอดเวลา

2) ฐานเวทนา คือ เมื่อเชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักฐานเวทนาจึงจะเป็นไปด้วยความก้าวหน้าไม่ลังเลสงสัยในพระพุทธเจ้าอีกต่อไป เมื่อมีเวทนาทั้ง 3 เกิดขึ้นเขาก็จะมีสติวางใจเป็นกลางไม่สูงไม่ต่ำ

3) ฐานจิต คือ เมื่อเชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักฐานจิตก็จะเป็นไปด้วยความก้าวหน้าไม่ลังเลสงสัยในพระพุทธเจ้าอีกต่อไป ทำให้จิตของเขาสงบนิ่ง ไม่ร้อนใจมากเกินไป เมื่อมีความทุกข์เข้ามากระทบจิตใจ

4) ฐานธรรม³⁵ คือ เมื่อเชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักฐานธรรมก็จะเป็นไปด้วยความก้าวหน้าไม่ลังเลสงสัยในพระพุทธเจ้าอีกต่อไป ทำให้เขามีธรรมเช่น ละ ลต เลิกความพอใจในกามได้ ไม่หลงระเห็จไม่กับกามคุณ 5 และพอใจยินดีในคุ้มครองของตนเท่านั้น จึงส่งผลให้เขามีความสุขตามอรรถภาพของตน

5.องค์ความรู้จากการวิจัย

ศรัทธา 4 คือ 1) กัมมัลธตา คือ เชื่อกรรม 2) วิปากัลธตา คือ เชื่อผลของกรรม 3) กัมมัลสกลธตา คือ เชื่อมั่นว่าทุกคนมีกรรมเป็นของ ๆ ตน 4) ตถาคตโพธิลธตา คือ เชื่อมั่นปัญญาตรัสรู้ธรรมของพระพุทธเจ้า อันเป็นบาทฐานในการปฏิบัติวิปัสสนากาวนา โดยการเสริมสร้างศรัทธาในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 ของวัดบ้านกระทิง ตำบลหินโคน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ มีขั้นตอนการปฏิบัติโดยเริ่มจากการสมาทานศีล การรับกัมมัฏฐาน การปฏิญาณถวายตนแด่พระพุทธเจ้า การอธิษฐานจิต นั่งสมาธิเจริญวิปัสสนาเพื่อให้เห็นทั้งความเกิด-ดับ เป็นต้น ประกอบด้วย 4 ฐาน คือ 1) ฐานกาย เน้นให้ผู้ปฏิบัติทำความดี มีสติอยู่กับตัวตลอดเวลา 2) ฐานเวทนา เมื่อมีเวทนา 3 เกิดขึ้น เน้นให้มีสติรู้เท่าทันการเกิด-ดับของทุกข์ จนจิตไม่ยึดติดดับทุกข์เวทนา 3) ฐานจิต เน้นการทำให้จิตสงบนิ่ง ไม่ร้อนใจหรือดีใจมากเกินไป สร้างจิตศรัทธาให้เกิดกับผู้ปฏิบัติธรรม 4) ฐานธรรม เน้นการพิจารณาดูสิ่งปรุงแต่งจิตตามที่ปรากฏและดับไปจนเชื่อมั่นธรรมที่เกิดจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ไม่ลังเลสงสัย ที่ผู้ปฏิบัติ จะต้องพิจารณาเพื่อให้เกิดผลต่อการปฏิบัติ สามารถนำไปประยุกต์และปรับใช้กับการสอนกัมมัฏฐาน และปรับพฤติกรรมบุคคลให้เหมาะสมเพื่อพัฒนาชีวิตให้ดียิ่งขึ้น หรือจะเป็นแบบอย่างที่เหมาะสมกับการปฏิบัติที่เหมาะสมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.
- _____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- ขุนสรรค์กิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร), **คู่มือการศึกษา อภิธรรม ปริเฉทที่ 1 จิตปรมัตถ์**,
พิมพ์ครั้งที่ 5, กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2537.
- ธีรวัธ บำเพ็ญบุญบารมี, “**หลักปฏิบัติพิจารณาปฏิจสมุปปาท**”, โครงการธรรมศึกษาวิจัย:
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2551.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับขยายความ**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.
- พระครูเกษมธรรมทัต (สุรศักดิ์ เขมรสี), **วิปัสสนาภูมิ**, พิมพ์ครั้งที่ 5, กรุงเทพมหานคร:
บริษัท บุญศิริการพิมพ์ จำกัด, 2548.
- พระครูพิพิธสารคุณ, ประวัติพระสังฆาธิการ เพื่อขอพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์, กรุงเทพมหานคร:
บริษัทบพิตรการพิมพ์ จำกัด, 2532.
- พระครูพิพิธสารคุณ, คู่มือทำวัตรเช้า-เย็น แปลไทย และสวดมนต์พิเศษบางบท, กรุงเทพมหานคร:
บริษัทบพิตรการพิมพ์ จำกัด, 2550.
- พระเกษม คมกีโร, **พระหลาณสาสะนี พระองค์ทรงสอนมากที่สุด**, กรุงเทพมหานคร: บริษัทบพิตรการพิมพ์ จำกัด, 2533.
- พระครูพิพิธสารคุณ, ประวัติพระสังฆาธิการ เพื่อขอพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์, กรุงเทพมหานคร:
บริษัทบพิตรการพิมพ์ จำกัด, 2532.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **หลักสูตรและประมวลการสอบวิชาธรรม**,
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540.
- ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**, กรุงเทพมหานคร :
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2546.
- สุนน อมรวิวัฒน์, **การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ โครงการตำรา คณะครุศาสตร์**
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป., กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2530.

การบริหารจัดการสภาพแวดล้อมของวัดที่เอื้อต่อการเรียนรู้
สำหรับผู้ปฏิบัติธรรมในจังหวัดปทุมธานี

The Temple Environment Management Conducive to Learning for
Dhamma Practitioners in Pathum Thani Province.

พระมหาเศวตวิชญ์ เสถียรวิชโช (ธีระสรุตันนท์)

Phramaha Sethavich Setthavijjo (Thirasarutanunt)¹

มานพ นักการเรียน, Manop Nrakkranruen²

E-mail: Sethavich.kit@gmail.com

Received: May 22, 2023 *Revised:* August 27, 2023

Accepted: August 27, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง “การบริหารจัดการสภาพแวดล้อมของวัดที่เอื้อต่อการเรียนรู้สำหรับผู้ปฏิบัติธรรมในจังหวัดปทุมธานี” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบันการบริหารจัดการสภาพแวดล้อมของวัดที่เอื้อต่อการเรียนรู้สำหรับผู้ปฏิบัติธรรมในจังหวัดปทุมธานี 2) วิเคราะห์แนวทางการบริหารจัดการสภาพแวดล้อมของวัดที่เอื้อต่อการเรียนรู้สำหรับผู้ปฏิบัติธรรมในจังหวัดปทุมธานี และ 3) เสนอแนวทางการบริหารจัดการสภาพแวดล้อมของวัดที่เอื้อต่อการเรียนรู้สำหรับผู้ปฏิบัติธรรมในจังหวัดปทุมธานี เป็นการวิจัยแบบผสานวิธีระหว่างงานวิจัยเชิงปริมาณและงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างได้แก่ พระภิกษุและสามเณรจำนวน 313 รูป เครื่องมือที่ใช้วิจัยได้แก่ แบบสอบถาม และสัมภาษณ์พระผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 รูป สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล หาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัย พบว่า 1 ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการสภาพแวดล้อมของวัดที่เอื้อต่อการเรียนรู้สำหรับผู้ปฏิบัติธรรมในจังหวัดปทุมธานี ทั้ง 3 ด้าน ภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่ามีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อยได้ดังนี้ 1) ด้านกายภาพ 2)

¹ สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย / Master of Education (Buddhist Educational Administration), Mahachulalongkornrajavidyalaya University

² อาจารย์สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

ด้านวิชาการ และ 3) ด้านการบริหารจัดการ 2 ผลการวิเคราะห์แนวทางการบริหารจัดการสภาพแวดล้อมของวัดที่เอื้อต่อการเรียนรู้สำหรับผู้ปฏิบัติธรรมในจังหวัดปทุมธานี 1) ด้านกายภาพ ควรจัดวางอาคารและต้นไม้ มีรั้วรอบขอบชิด ปกป้องภัยและมั่งคั่ง ปลุกต้นไม้ที่หาง่าย จัดการขยะให้ถูกต้องเหมาะสม 2) ด้านวิชาการ ควรมีที่อบรมเป็นสัดส่วน เอื้อต่อการเรียนรู้ทั้งปรีชาปฏิบัติ ปฏิบัติ และ ปฏิเวธ จัดบวชทุกเดือนเพื่อสร้างศาสนทายาท 3) ด้านการบริหารจัดการ ควรมีกฎระเบียบเป็นแนวทางให้ปฏิบัติ บริหารจัดการวัดให้สัปปายะ พัฒนาคน งาน และเงินให้เหมาะสม 3 แนวทางด้านกายภาพ พบว่า 1) ผังอาคารสถานที่ ระวางเรื่องเสียง กลิ่น ทิศทางลม 2) มีป้ายและถังขยะทุกประเภท 3) การปลุกต้นไม้ หาง่ายและโตเร็ว ร่มรื่นเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม ด้านวิชาการ พบว่า 1) มีที่อบรมเป็นสัดส่วน เอื้อต่อการเรียนรู้ ทั้งด้านปรีชาปฏิบัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ 2) มีห้องสมุดที่ทันสมัย สามารถทบทวนบทเรียนได้ 3) จัดบวชพระภิกษุสามเณรใหม่ทุกเดือน เพื่อสร้างศาสนทายาท สืบต่อพระพุทธศาสนาให้มั่นคงสืบไป ด้านการบริหารจัดการ พบว่า 1) บริหารจัดการสัปปายะสี่ 2) บริหารปัจจัยตั้งกองทุนต่างๆ 3) หลักการออกแบบสถานที่คือ ใช้วัสดุมีคุณภาพ สร้างให้ทนทาน สมถะเป็นระเบียบ มีสภาพแวดล้อมเอื้อต่อการเรียนรู้ ห่างจากเสียงรบกวน สร้างบรรยากาศที่ปลอดโปร่ง ภูมิทัศน์สวยงาม

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ; สภาพแวดล้อม; การเรียนรู้;

Abstract

This article is part of the thesis entitled “The Temple Environment Management Conducive to Learning for Dhamma Practitioners in Pathum Thani Province” aiming at; 1) to study the current state of temple environment management conducive to learning for Dhamma practitioners in Pathum Thani province, 2) to analyze guidelines in temple environment management conducive to learning for Dhamma practitioners in Pathum Thani province, and 3) to propose the guidelines in temple environment management conducive to learning for Dhamma practitioners in Pathum Thani province. The mixed research methods were used in the study. The quantitative data were collected by questionnaire from 313 samples who were monks and novices. The qualitative data were obtained by in-depth interviews with 5 experts. The data were analyzed by percentage, mean, standard deviation and content analysis. **The results of the study revealed that:** 1. The current state of temple environment management conducive to learning for Dhamma practitioners in Pathum Thani province in 3 aspects was at a high level overall. When considering in each aspect by descending order, the highest level was on physical environment, followed by academic environment and management environment respectively. 2.

The analysis of guidelines in temple environment management conducive to learning for Dhamma practitioners in Pathum Thani province indicates that: 1) In physical environment; the buildings should have fence surrounded, trees and flowers should be planted in the temple compound, and the waste should be managed appropriately, 2) In academic environment; teaching, training and practicing should be arranged regularly, 3) In environment management; rules and regulations should be set up for management of temple accommodation and man and money. 3. The guidelines in temple environment management conducive to learning for Dhamma practitioners in Pathum Thani province are as follows: 1) In physical environment; (1) There should be a building plan consisting of noise and smell control and the wind flow, (2) there should be signs and separate dustbins, (3) Trees and flowers should be planted to keep the compound green and pleasurable; 2) In academic environment; (1) the training and practicing area should be arranged separately, (2) there should be a library in the temple, and (3) there should be ordination every month in order to have new religious heirs, and 3) In environment management; (1) there should be favorable condition management, (2) fund management, (3) building design should cover material quality, environment suitable for learning, noise control, ventilated area and beautiful landscape.

Keywords: Management. Environment. Conducive. Learning.

1. บทนำ

ในสังคมยุคปัจจุบันนี้ปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย แต่ปัญหาที่สำคัญที่สุด คือปัญหาในเรื่องของอบายมุข ย่อมทำให้เกิดเป็นปัญหาที่รุนแรงมีการเกิดขึ้นอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการเล่นการพนัน ที่ทำให้ผู้เล่นนั้นเป็นหนี้ต่อผู้อื่นอย่างมากมายและเมื่อไม่มีทรัพย์สินใช้หนี้ ก็ย่อมจะต้องเป็นโจรผู้ร้าย ที่คอยปล้นจี้ลักขโมยของผู้อื่น ผลสุดท้ายคือการทำลายชีวิตตนเอง และอีกปัญหาในเรื่องของการดื่มสุราเพราะผู้ที่ดื่มสุราอย่างหนักย่อมทำให้ขาดสติ ย่อมส่งผลกระทบต่อการทำงาน และส่งผลกระทบต่อสถาบันครอบครัวหรือต่อผู้อื่นในเมื่อมีการเมาสุราอย่างหนัก แล้วขับรถยนต์ก่อให้เกิดอุบัติเหตุเกิดขึ้น ย่อมทำให้ผู้อื่นบาดเจ็บสาหัสพิการ ทุพพลภาพ หรือทำให้เขาเสียชีวิต ผลที่เกิดขึ้นเป็นเพราะผลของการดื่มสุรา และการเกิดขึ้นของปัญหาต่าง ๆ อีกมากมายที่เกิดขึ้นเมื่อปัญหาเกิดขึ้นแล้วย่อมส่งผลกระทบต่อความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมือง และในการจะพัฒนาประเทศให้ดีขึ้นต่อไปในอนาคต ปัญหาของอบายมุขเป็นการทำลายซึ่งสถาบันแห่ง

ครอบครัว เพราะถ้าเมื่อใดที่ผู้นำครอบครัว หรือบุคคลในครอบครัวหลงเพลินติดอยู่ในเรื่องของอบายมุข มีการเล่นการพนันหรือหลงติดในเรื่องของสุรายาเสพติดอย่างหนักแล้ว ย่อมทำให้ทุกคนในครอบครัวนั้นเกิดความไม่สงบขึ้น ย่อมขาดความอบอุ่น ขาดความรักของบุคคลในครอบครัว ด้วยปัญหาที่เกิดขึ้น เกิดการทะเลาะเบาะแว้งกันเกิดขึ้นภายในครอบครัว ด้วยสาเหตุ เรื่องของการดื่มสุรา หรือเรื่องของการเล่นการพนัน ด้วยว่ารายได้ที่หามาได้นั้น เพื่อการใช้จ่ายภายในครอบครัวนั้น ย่อมจะถูกนำไปใช้จ่ายในเรื่องของการดื่มสุราหรือนำไปเล่นการพนันเสียหมด ย่อมทำให้ครอบครัวนั้นเดือดร้อน ในเรื่องของเงินทองที่จะได้มาใช้จ่ายใช้ในสิ่งที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต ในเรื่องของอาหารการกินสำหรับครอบครัวย่อมจะทำให้เกิดการขาดความอบอุ่นในครอบครัวเกิดขึ้นหรือขั้นรุนแรงคือ การแตกแยกของครอบครัวและทุก ๆ ครอบครัวในสังคม ถ้าเกิดการแตกแยกกันขึ้นก็ย่อมจะทำให้ในการจะพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรือง นั้นย่อมจะทำได้ยากซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า สิ่งเหล่านี้เป็นหนทางแห่งความเสื่อม เป็นหนทางแห่งความไม่เจริญ จัดว่าเป็นอบายมุขและทรงเห็นโทษที่เกิดขึ้นมาจากเหตุของอบายมุข ที่มีอยู่มากมายนานับประการ จึงทรงตรัสสอนในหลักการของการดำเนินชีวิตของผู้นั้นในสังคมให้รู้จักการ งดเว้น ละ เลิก โดยทรงชี้ให้เห็นโทษของอบายมุขนั้นว่ามีโทษอย่างไรและว่าไม่มีประโยชน์อันใดเลย และอบายมุขนั้นเมื่อจำแนกออกตามหลักแห่งความสำคัญ เมื่อแยกออกแล้วได้แก่เรื่องของ การพนันทุกอย่าง การดื่มสุราและการสิ่งเสพติดทุกประเภทและสุราในสังคมยังก่อให้เกิดปัญหาทุกข์ที่เกี่ยวข้องกันไปหมดแทบทุกเรื่องทั้งความฟุ้งเฟ้อ ความยากจนการแตกแยกของครอบครัว³

การดำเนินชีวิตของคนในสังคมนั้น ส่วนใหญ่ย่อมตกอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลส ตัณหา คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ย่อมทำให้หลักของการดำเนินชีวิต ของคนในสังคมนั้นย่อมเกิดความผิดพลาดอยู่เสมอ และชีวิตที่ผิดพลาดหลงผิดและมัวเมาหลุ่มหลงด้วยอำนาจแห่งอบายมุข ย่อมก่อให้เกิดโทษอย่างมหันต์ โดยในทางแห่งพระพุทธศาสนาแล้วถือว่าอบายมุขนั้น เป็นต้นเหตุแห่งความฉิบหายทั้งปวง เป็นหนทางแห่งความเสื่อมถอย ต่อการดำเนินชีวิตของผู้นั้นในสังคมอย่างแท้จริง ซึ่งพระบรมศาสดาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นโทษ และผลที่เกิดขึ้นจากอบายมุขนานับประการ พระพุทธองค์จึงทรงตรัสชี้แนะสั่งสอน ในเรื่องหลักการของการดำเนินชีวิต ของมนุษย์โดยการ

³ พระครูโพธิธรรมานุศาสน์, “แนวทางการส่งเสริมการใช้หลักพุทธธรรมเพื่อลดอบายมุข ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษาในเขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม”, *Journal of Modern Learning Development*, ปีที่ 5 ฉบับที่ 6 (พฤศจิกายน – ธันวาคม 2563), หน้า184-198.

ให้รู้จักการ งดเว้น ละ เลิก เพื่อให้มนุษย์นั้นได้รู้แจ้งหลักแห่งความเป็นจริงแห่งชีวิต โดยชี้ให้เห็นถึงโทษที่เกิดขึ้น ที่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับอบายมุขทั้งปวง⁴

ตามหลักพุทธธรรมคำตรัสสอนของพระพุทธเจ้า ได้ทรงเปรียบอบายมุขไว้ โดยมีความหมายตรงกับพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า “เห็นกงจักรเป็น ดอกบัว” หมายถึง “การเห็นในสิ่งที่ชั่วว่าเป็นสิ่งดี” ได้ทรงตรัสสอนแก่คฤหบดีผู้หนึ่งไว้ว่า คฤหบดีบุตร อริยสาวกทั้งหลาย ละกรรมกิเลสทั้ง (กรรมเครื่องเศร้าหมอง) 4 ประการ ได้แล้ว ไม่ทำบาปกรรม โดยเหตุ 4 ประการ และไม่ข้องแวะเสพอบายมุข (ทางเสื่อม) แห่ง โภคะ 6 ประการ ฉะนั้นอริยสาวกทั้งหลายนั้นเป็นผู้ปราศจากแล้ว จากบาปกรรมอันลามก 14 ประการ อย่างนี้แล้ว ย่อมเป็นผู้ปกปิดทศ 6 ย่อมปฏิบัติเพื่อชำระโลกทั้งสอง และเป็นอันอริยสาวกทั้งหลายเหล่านั้นปรารถนาแล้ว ทั้งโลกนี้และโลกหน้า เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก อริยสาวกทั้งหลายเหล่านั้นย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ อริยสาวกทั้งหลาย ย่อมไม่เสพล้ำทางเสื่อมแห่งโภคะ 6 ๆ เป็นโชน คฤหบดีบุตร การประกอบเนื่อง ๆ ด้วยซึ่งการดื่มน้ำเมาคือ สุราและเมรัยอัน เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ด้วยซึ่งการพนันอันเป็นที่ยึดแห่งความเสื่อม⁵

โดยปัจจุบันผู้คนในยุคสมัยนี้ ไม่ค่อยจะรู้จักว่า ความเสื่อมนั้นเป็นอย่างไร เพราะเกิดมาก็อยู่ในสังคมที่มีแต่อบายมุข ที่มีอยู่เต็มบ้านเต็มเมืองอยู่แล้ว จึงไม่รู้จักว่าอบายมุขนั้นมันเป็นสาเหตุให้เกิดความเสื่อมได้อย่างไร โดย ถ้าบุคคลใดลุ่มหลง บุคคลนั้นก็เสื่อม ถ้าครอบครัวยึดลุ่มหลง ครอบครัวนั้นก็เสื่อม ถ้าสังคมใดลุ่มหลง สังคมนั้นก็เสื่อม ถ้าประเทศชาติใดที่มุ่งจะพัฒนาแต่ผู้คนยังลุ่มหลง ประเทศชาตินั้นก็เสื่อม ซึ่งในความเสื่อมนี้ก็ย่อมจะส่งผลกระทบให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแก่ผู้ที่ลุ่มหลง ซึ่งจะทำให้เกิดความตกต่ำ ความยากจน ความเดือดร้อน และการถูกลงโทษและการเป็นทาส รวมทั้งทำให้เกิดความหายนะและภัยพิบัติต่าง ๆ อีกมากมาย เกิดขึ้นตามมาอีกด้วย ทั้งนี้ก็เพราะว่าเป็นทางแห่งความเสื่อม หรือเป็นที่ยึดแห่ง ความหายนะที่เกิดขึ้นในครอบครัว และสังคม ดังคำโบราณที่กล่าวว่า

“โจรปล้นสิบครั้ง ไม่เท่าไฟไหม้ครั้งเดียว ไฟไหม้สิบครั้งไม่เท่าการเล่นการพนันครั้งเดียว” หมายถึง “โจรปล้น 10 ครั้งยังเหลือบ้าน ไฟไหม้บ้าน 10 ครั้ง ยังเหลือที่ดิน แต่ในการเล่นการพนันนั้นแล้วย่อมไม่เหลืออะไรสักอย่าง”⁶

⁴ พระชัยยนต์ สิริบุญโญ (นามธรรม), “หลักอบายมุขในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อนำไปประยุกต์ในชีวิตประจำวัน”, **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนาและปรัชญา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2560), หน้า 2.

⁵ ที.ปา. (ไทย), 11/244-247/200-202.

⁶ พระราชันมุนี (ปัญญานันทภิกขุ), **ทางเสื่อมของชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทโรงพิมพ์สมิตร์ จำกัด, 2524), หน้า 45.

ปัญหาของสังคมในปัจจุบัน เป็นสังคมที่คอยการแก้ไขอย่างเร่งด่วน โดยปัญหาที่เกิดขึ้นกับสังคมทุกวันนี้เกิดจากการกระทำของมนุษย์และความเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของคนในสังคม⁷ ในการจะมุ่งพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้า แต่ว่านโยบายการบริหารของรัฐไม่ดีพร้อม ย่อมทำให้มีแต่ปัญหาย่อมกลับทำให้ฝังลึกจนกลายเป็นอุปนิสัย ของคนในสังคมจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางสังคม ความเสื่อมโทรมทางศีลธรรม อบายมุขและสิ่งเสพติด ต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นภาพที่สะท้อนวิถีชีวิตจริงของคนในสังคมที่มีความหลากหลายทางความคิด ทัศนคติ และขนบธรรมเนียมประเพณี

พระพุทธเจ้าทรงตรัสหลักคำสอน และกุศโลบายการแก้ไขปัญหาและการป้องกัน ตามแนวทางพระพุทธศาสนาที่ทรงได้วางแนวทางการพัฒนาสังคมและการพัฒนาตนเองโดยการประพฤติปฏิบัติตนตามอริยมรรค 8 และสิ่งที่จะนำคนให้เข้าถึงหลักธรรมได้ก็คือ กฎเกณฑ์ ระเบียบ ในทางแห่งพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “ศีล” ข้อประพฤติปฏิบัติขั้นพื้นฐานแห่งทางพระพุทธศาสนาเพราะว่าศีลมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะเป็นข้อปฏิบัติเชื่อมโยงการพัฒนาคนให้เข้าถึงคุณธรรมและความสงบสุขสันติในชีวิต โดยการจัดอบรมคุณธรรมจริยธรรมและศีลธรรมและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาอบายมุขและประสาธัมพันธ์ให้ เด็ก เยาวชน ประชาชนทั่วไปรู้เท่าทันถึงอบายมุข

อานิสงส์ของการงดเว้นอบายมุข ย่อมทำให้ชีวิตมีความเจริญก้าวหน้าใน อายุ ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย มีพละนาถร่างกายที่แข็งแรง มีความเฉลียวฉลาด ไหวพริบปัญญา ปฏิบัติตนถูกต้องตามครรลองครองธรรม รู้จักความรับผิดชอบชั่วดีต่อสังคม มีบทบาทและหน้าที่ เป็นพลเมืองที่ดีมีคุณภาพ เห็นอกเห็นใจแก่คนอื่น มีรักเมตตาสงสาร ตลอดจนทำให้สุขภาพจิตร่าเริง เบิกบานแจ่มใสใจสงบ สังคมร่มเย็น⁸

จากที่กล่าวทำให้ผู้วิจัย สนใจใคร่ที่จะศึกษากุศโลบาย ของการแก้ไขปัญหาและการป้องกันอบายมุขตามหลักพุทธธรรมแห่งพระพุทธศาสนา ที่ว่าการหลงมัวเมาหมกมุ่นในอบายมุขนั้น มีโทษและมีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของตนเอง ครอบครัว และคนในสังคมอย่างไร และการประพฤติปฏิบัติตน ตามหลักพุทธธรรมเพื่อการงดเว้นจากอบายมุขแล้วนั้น ย่อมส่งผลแห่งความสุขต่อตนเองต่อครอบครัวและความเจริญต่อสังคมอย่างไร และผลประโยชน์ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมเป็นอย่างไร ความสงบ และความอบอุ่นของสถาบันครอบครัวเป็นอย่างไร เมื่อผู้นำ

⁷ พระสุชีพ วรญาโณ (อินทร์สำราญ), “การพัฒนาคุณภาพสังคมด้วยการงดเว้นจากการดื่มสุราและเมรัยตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนาและปรัชญา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2558), หน้า 1.

⁸ พระชัยยนต์ สิริบุญโญ (นามธรรม), “หลักอบายมุขในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อนำไปประยุกต์ในชีวิตประจำวัน”, **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนาและปรัชญา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2560), หน้า 1.

ของครอบครัวเป็นผู้ประพฤติดุจจริตเป็นผู้ที่ไม่ประพฤติผิดตามทำนองคลองธรรมตามหลักพุทธธรรม เป็นผู้ไม่หลงมัวเมาอยู่ใน อบายมุข รวมถึงแนวทางแห่งการวางแผนการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของตนเองและคนในสังคม ตามหลักพุทธธรรมของพระพุทธศาสนา

2. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย/วิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาகுคิโบายในการป้องกันและแก้ไขปัญหอบายมุขตามแนวพระพุทธศาสนา” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 3 ข้อ คือ

- 2.1 เพื่อศึกษาอบายมุขในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- 2.2 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและผลกระทบของอบายมุขที่มีต่อสังคม
- 2.3 เพื่อศึกษาการแก้ไขตามหลักธรรมและในการป้องกันปัญหอบายมุขตามแนว

พระพุทธศาสนา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีลำดับขั้นตอนดังนี้

- 3.1. รวบรวมข้อมูลที่เป็นเอกสารข้อมูลที่ได้จากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา
- 3.2. รวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secodary Source) ได้แก่ ข้อมูลจากหนังสือ ตำรา วารสาร เอกสาร วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 3.3. นำข้อมูลทั้งหมดมาศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และเขียนงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วปรับปรุงแก้ไขเพื่อความถูกต้อง

4. สรุปผลการวิจัย

4.1 อบายมุขในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนากล่าวว่อบายมุขทั้งหลายเป็นสิ่งที่ไม่ดีไม่ควรยึดถือปฏิบัติ จัดว่าเป็นทางแห่งความเสื่อม หนทางแห่งความฉิบหายหากผู้ใดเข้าใกล้ หรือลุ่มหลง มัวเมา ย่อมจะทำให้ชีวิตตนเองนั้นอับเฉา และย่อมจะพบกับปัญหาอันมากมายไม่มีความสุขในชีวิต ไม่ว่าจะเป็น ในหน้าที่การงาน และทรัพย์สินเงินทองโภคทรัพย์ทั้งหลายทั้งปวงก็ย่อมจะหมดไปในที่สุด โดยทรรศนะทางพระพุทธศาสนา และพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ว่า “อบาย” มีที่มาจากคำว่า(อะบายะ) แปลว่า สถานที่ที่ปราศจาก ความเจริญ ความฉิบหาย เช่น อบายภูมิ หมายถึง ที่เกิดอันปราศจากความเจริญ มี 4 อย่าง คือ นรก เปต อสุรกายภูมิ และกำเนิดเดรัจฉาน ส่วนคำว่า

“อบายมุข”(อะบายะมุข) แปลว่า ทางแห่งความฉิบหาย เหตุแห่งความฉิบหาย ว่าเป็นการทำผิดในทางธรรม ทางศีลธรรม ในความประพฤติชั่ว

การดำเนินชีวิตของการเลี้ยงชีวิตไปในทางที่ผิดในทางแห่งพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงสิ่งที่ไม่ควรยึดถือปฏิบัติที่เรียกว่า อบายมุข⁹ มี 2 ประการ คือ “อบายมุข 4 ทางของความเสื่อม ทางที่จะนำไปสู่ความพินาศ, เหตุความย่อยยับแห่งโภคทรัพย์”¹⁰ ประกอบด้วย

1. ความเป็นนักเลงหญิง
2. ความเป็นนักเลงสุรา
3. ความเป็นนักเลงการพนัน
4. การคบคนชั่วเป็นมิตร¹¹

และ “อบายมุข 6 ทางของความเสื่อม, ทางแห่งความพินาศ, เหตุความย่อยยับแห่งโภคทรัพย์ และความเสื่อมเสีย” ในทางแห่งชื่อเสียง ความแตกแยกของครอบครัว และความสงบร่มเย็นของบ้านเมือง ประกอบด้วย

1. ตีมน้ำเมา คือ มีความพฤติกรรมในการดื่มสุรายู่เป็นประจำทุกวัน
2. เทียวกลางคืน คือ มีความพฤติกรรมชอบออกเที่ยวกลางคืนออกอยู่เป็นประจำ
3. เทียวดูการละเล่น คือ มีความพฤติกรรมชอบออกเที่ยวดูการละเล่นเป็นประจำ
4. เล่นการพนัน คือ มีความพฤติกรรมในการชอบเล่นการพนันอยู่เป็นประจำ
5. คบคนชั่วเป็นมิตร คือ มีความพฤติกรรมชอบคบหาคนพาลอยู่เสมอ
6. เกียจคร้านการงาน คือ มีความพฤติกรรมชอบเกียจคร้านในการงานอยู่เสมอ¹²

อบายมุข 6 จึงเป็นหลักธรรมคำสอนที่สำคัญที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสแสดงไว้ เพื่อต้องการที่จะแสดงให้เห็น เพื่อให้การละเว้นไม่ให้ยึดถือปฏิบัติเพราะว่าสิ่งทั้งหลายเหล่านี้เป็นปากทางของความเสื่อม, ความไม่เจริญ หรือมีความหมายว่าสิ่งที่จะนำไปสู่ความเสื่อมถอยทั้งปวงแห่งการดำเนินชีวิตของตนเอง ครอบครัว สังคม

(๑) หลักคำสอนสำคัญสำหรับผู้ครองเรือน

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีพและวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน เพราะว่าเป็นพระศาสนาที่มีความแตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ ในเรื่องของหลักคำสอน

⁹ อ.อรรถก. (ไทย) 23/54/233.

¹⁰ ที.ปา. (ไทย) 11/247-253/202-205.

¹¹ พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 11 (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศรีธนาเพอร์เฟกต์ จำกัด, 2548), หน้า 319.

¹² อบายมุข 6 อย่างและโทษของอบายมุข, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.Thaihealth life.com/อบายมุข/> [15 มิถุนายน 2564].

ที่มีขันติธรรม และเชื่อในเหตุและผลตามหลักวิทยาศาสตร์ มองโลกแบบผู้รักสันติภาพ จึงอยู่ร่วมกันกับศาสนาอื่น ๆ ได้โดยไม่มี ความขัดแย้ง เพราะพระพุทธศาสนามีแต่บวกกับบวกในสังคม และความ สุขของสังคมไทยนั้น มีรากฐานมาจากคำสอนของพุทธศาสนา ที่มุ่งเน้นพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการ ดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข โดยเป็นการสนับสนุนให้น้ำหลักธรรมของพระ ศาสนามาใช้เพื่อการเสริมสร้างคุณธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและสังคม

หลักธรรมสำหรับการอยู่ครองเรือน หมายถึง หลักธรรมสำหรับการครองชีวิตคู่ที่ดีของ ขราวาส โดยที่ ขราวาส ซึ่งหมายถึงคนมีเมียมีเรือน มีครอบครัว หรือที่เรียกว่า คฤหัสถ์ คือผู้ครอง เรือนนั้น จะเป็นคนมีฐานะมั่นคง มีครอบครัวเป็นปึกแผ่น เป็นฝั่งเป็นฝามั่นคง มีความสุขตามวิสัยของ ชาวบ้านทั่วไป จะต้องรู้จักปรับปรุงตนเองให้ก้าวหน้า รู้จักปลูกฝังกุศลธรรมให้เกิดขึ้นในใจ ยึดถือ ปฏิบัติตามหลักขราวาสธรรม¹³ 4 ประการ คือ สัจจะ ทมะ ขันติ และจาคะ แต่ละประการมี ความหมายในแนวปฏิบัติ ดังนี้

1. สัจจะ สัตย์ซื่อต่อกัน หมายถึง การดำรงมั่นในสัจจะ การมีความจริง ความซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พูดจริง ทำจริง โดยจะทำอะไรก็ให้เป็นที่ยึดถือไว้วางใจกัน กล่าวในเชิงปฏิบัติ ได้แก่ ความซื่อตรงต่อคู่ชีวิตของตน ผู้ครองเรือนที่ดีต้องมีความรับผิดชอบต่อกันของตัว มีความจริงใจ ต่อคู่ครอง ไม่ประพฤติตนเป็นคนหน้าไหว้หลังหลอก หรือประพฤตินอกใจคู่ครอง

สัจจะ ความสัตย์ซื่อต่อกันนี้ จัดว่าเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานที่สำคัญ ที่ทำให้คู่ครองไว้วางใจ ซึ่งกันและกันได้ หากปราศจากคุณธรรมข้อนี้ ย่อมทำให้คู่ครองสามีภรรยาอยู่ร่วมกันด้วยความ หวาดระแวง และทำให้อยู่กันไม่ยืดยาว เช่นนี้ชีวิตคู่ผู้ครองเรือนหรือชีวิตครอบครัวของเขาทั้งสองนั้น ก็รอวันที่จะแตกแยก หย่าร้าง เลิกกันไปในที่สุด แต่ถ้าสามีภรรยามีหลักขราวาสธรรมคือสัจจะ ซื่อตรง จริงใจต่อกัน โดยเมื่อมีปัญหาอะไร ก็ปรึกษากันด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่ปิดบังอำพรางกัน เช่นนี้ก็จะทำให้ชีวิตครอบครัวนั้นดำเนินไปได้อย่างราบรื่น

2. ทมะ รู้จักข่มจิตของตน คือฝึกตน หมายถึงการรู้จักฝึกฝนตนเอง บังคับควบคุมตนเอง ได้ หรือการข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดนิสัย แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้ เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา โดยผู้ครองเรือนที่ดีต้องหัดข่มใจ ข่มอารมณ์ของตนเองได้ สามารถ ระวังยับยั้งใจตัวเองได้ในทุกกรณี ไม่เป็นคนเจ้าอารมณ์ ไร้อุทิศ ไม่โกรธง่าย เมื่ออีกฝ่ายหนึ่งทำหรือ พูดไม่ถูกใจ เป็นการระงับเหตุทะเลาะกัน ต้องให้อภัยกัน ในขณะเดียวกัน ก็จำเป็นต้องหาทางหรือหา วิธีปรับปรุงตนเองให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไปในด้านความประพฤติ ด้านการทำมาหากิน เป็นต้น

¹³ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสื่อตะวัน จำกัด, 2542), หน้า 309.

3. ขันติ อุดทน หมายถึง ความอดทน มุ่งหน้าประกอบหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมายไม่ทอดยถ ขันติในที่นี้ มุ่งในแง่วิริยะ คือเพียรอดทน ไม่หวั่นไหวย่อท้อต่ออุปสรรคแห่งชีวิต โดยผู้ครองเรือนที่ดีต้องอดทนได้เสมอ เมื่อเผชิญเหตุการณ์ต่างๆ ต้องมีใจเข้มแข็งหนักแน่น ไม่ท้อถอย ทนต่อความล่งล้าล้าเกินทน ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรคต่างๆ เช่น อดทนต่อความลำบากตรากตรำในการทำงาน ในการประกอบอาชีพ อดทนต่อความเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่ใจเสาะเกินไป ไม่แสดงอาการอ่อนแอ ออกมา เป็นต้น

4. จาคะ รู้จักเสียสละ หมายถึง การมีน้ำใจไม่หวงแหนของกินของใช้ต่าง ๆ แม้กับคู่ครองของตน ผู้ครองเรือนที่ดีจะต้องใจกว้าง มีความโอบอ้อมอารี วิถีพอเหมาะต่อคู่ครอง ต่อเพื่อน ตลอดจนญาติ ๆ ของคู่ครองเสมอหน้ากัน เหมือนการปฏิบัติต่อตัวเอง ต่อเพื่อน และญาติของตัวเอง ประโยชน์และคุณค่าทางจริยธรรม ล้วนเป็นเหตุสำคัญให้การครองเรือนเป็นไปด้วยความราบรื่น เป็นสุข ไม่มีปาก มีเสียงเกิดขึ้นในครอบครัว และมีความเจริญก้าวหน้าในทางเศรษฐกิจและสังคมโดยส่วนเดียว และพระพุทธเจ้ายังทรงตรัสเพิ่มเติมถึงหลักธรรมะที่ทำให้ผู้ครองเรือนมีความสุขอยู่อีก 4 ประการ คือ

1. ความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์
2. ความสุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์นั้นตามสมควร
3. ความสุขที่เกิดจากการไม่ต้องเป็นหนี้
4. ความสุขที่เกิดจากการประกอบกิจการงานที่สุจริตปราศจากโทษ¹⁴

จากความหมายของการดำรงชีพ ตามหลักการของการดำเนินชีวิต ตามแนวทางความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การดำเนินชีวิตตามปกติของตนเอง ด้วยการรักษากาย วาจา ใจ ให้สุจริต ไม่คิด พุศ ทำในสิ่งที่ชั่ว สร้างคุณความดี และทำใจให้ผ่องใส ให้เป็นไปตามหลักของศีล สมาธิ และปัญญา

ปัญหาและผลกระทบของอบายมุขที่มีต่อสังคม หลักความเป็นจริงบุคคลส่วนใหญ่ล้วนมีปัญหาวิตชีวิตของตนเองบุคคลในสังคมย่อมมีชีวิตที่วุ่นวาย ในการแสวงหาและดิ้นรน เพื่อสนองความต้องการของตนอย่างไม่รู้จักพอ โดยในบางครั้งการดิ้นรนแสวงหาก็ก่อให้เกิดปัญหา เมื่อหาทางแก้ปัญหาไม่ได้ ก็จะมาเข้าสู่หนทางแห่งอบายมุขคือการดื่มสุราเพื่อดับทุกข์หรือการเล่นการพนันเพื่อหวังรวย หรือการเที่ยวกลางคืนเพื่อการพักผ่อนหรือการเที่ยวดูการละเล่นต่าง ๆ เพราะว่ามีสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ที่เกิดขึ้นล้วนแต่เป็นหนทางแห่งอบายมุขที่จะนำความเสื่อมเสียและความพินาศมาสู่บุคคลที่ถือประพฤติปฏิบัติ

¹⁴ อภ.จตุกก. 21/62/105.

4.2 ปัญหาอบายมุขที่มีผลกระทบต่อสังคม

สังคม หมายถึง กลุ่มคนที่มาอยู่ร่วมกันและมีการไปมาหาสู่ติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน โดยมีขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและแบบแผนและหลักการประพฤติปฏิบัติที่แตกต่างหรือคล้าย ๆ กัน เป็นแนวทางของหลักการดำเนินชีวิต เพื่อตอบสนองความต้องการและผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น โดยการมาอยู่ร่วมกันของคนหมู่มากย่อมก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ สภาพและปัญหาของคนในสังคมในยุคปัจจุบัน เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นลูกโซ่ที่เกี่ยวโยงกันไปหมดทุก ๆ เรื่อง ไม่ว่าจะเป็นของความฟุ้งเฟ้อ ความยากจน ครอบครัวยุคใหม่ ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีปัญหาก่อให้เกิดอาชญากรรมต่าง ๆ ต่อสังคม ไม่ว่าจะเป็น อุบัติเหตุ โรคภัยไข้เจ็บสารพัด และการสูญเสียทรัพยากรบุคคล และการสูญเสียทางเศรษฐกิจ โดยสังคมส่วนรวม ย่อมก่อผลกระทบทั้งหมด สังคมที่ถือประพฤติปฏิบัติหลงใหลมัวเมาในอบายมุข ย่อมส่งผลกระทบต่อการพัฒนาและความเจริญของสังคมอย่างรุนแรง และย่อมก่อให้เกิดเป็นปัญหาทางสังคมทั้งสิ้นและย่อมจะทำให้สังคมนั้นเสื่อมทรามลง

ดังนั้น อบายมุข คือความเสื่อม ความไม่เจริญ หรือความพังพินาศ และถ้าคนในสังคมมัวแต่หมกมุ่น ลุ่มหลงอยู่แต่ในเรื่องของอบายมุขย่อมส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศและในเรื่องของเศรษฐกิจที่มีผลต่อการดำรงชีพ ในเศรษฐกิจที่เจริญ ย่อมนำพาคนในสังคมให้เจริญในด้านของการดำรงชีพแต่ถ้าบุคคลในสังคมหมกมุ่นในเรื่องของอบายมุขย่อมนำพาให้เศรษฐกิจของประเทศพินาศ

การนำเอาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวกับการแก้ไข้ปัญหาและเหตุของการเกิดขึ้นที่มีผลกระทบ ที่มีผลต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อสังคม และผลต่อการพัฒนาประเทศ โดยจัดเป็นหลักโดยรวบจัดแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ หิริ โอตตัปปะ ขันติ โสรัจจะ เบญจศีล เบญจธรรม และ ทิฏฐธัมมิกัตถธรรม¹⁵ จัดว่าเป็นหลักธรรมที่ใช้แก้ไข ป้องกันและส่งเสริมหลักของการดำเนินชีวิต โดยสรุปเป็นหลักใหญ่ ๆ สำคัญได้ดังนี้

4.3 วิเคราะห์ตามหลักธรรมพระพุทธศาสนาและในการป้องกันปัญหาอบายมุขที่มีผลกระทบต่อสังคม

1) น้อมนำเอาหลักคำสอนแห่งหลักพุทธธรรมมาใช้เพื่อใช้แก้้ปัญหาในด้านของสุขภาพและชีวิตของผู้คนในครอบครัว คือ (1) หลักพรหมจรรย์ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เห็นคุณค่าของครอบครัวคือการอยู่ร่วมกันระหว่างสามีภรรยา บุตรธิดา ญาติพี่น้อง ซึ่งเป็นหลักธรรมแห่งการประพฤติปฏิบัติที่ใช้ในครอบครัว ตามแนวคิดที่ว่าก่อนมองประโยชน์ตนนั้นให้คิดถึงประโยชน์ของคนอื่นเป็นอันดับแรก (2) สุขของคฤหัสถ์ สุขของภราดร หรือ ผู้ครองเรือน จัดว่าเป็นความสุขในทางโลกของผู้ครองเรือนโดยทั่วไปที่จะพึงมี และการรักษาความสุขเหล่านี้ให้คงอยู่อย่างสม่ำเสมอและตลอดไป หลักพุทธธรรมทั้งหลายเหล่านี้เมื่อยึดถือปฏิบัติสามารถที่จะประสานครอบครัวให้เกิด

¹⁵ อภ.อรรถก. (ไทย) 23/55/345.

ความอบอุ่น และเมื่อครอบครัวเป็นสุขย่อมทำให้เกิดผลขึ้นในสังคม และเมื่อสังคมระดับย่อยเป็นสุขย่อมอำนวยผลสู่สังคมระดับใหญ่ต่อไป

2. พึงนึกถึงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาแห่งหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการแก้ปัญหา และที่มีผลกระทบต่อตนเอง ต่อสังคมและประเทศ โดยรวม

(1) การนำหลักพุทธธรรมที่ใช้แก้ปัญหาแห่งอบายมุข และหนึ่งของอบายมุขอันมีผลที่เกิดจากการดื่มสุรา การเล่นเกมพนัน การเที่ยวกลางคืน เป็นต้น คือ หิริ โอตตปปะ ชันติ โสรัจจะ เพราะหลักธรรมดังกล่าวนี้ จัดว่าเป็นเครื่องมือในการควบคุมจิตใจและความประพฤติปฏิบัติ ของตนเองและผู้คนในสังคมที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับอบายมุขในเรื่องดังกล่าว เพื่อให้เกิดความละเอียด และความเกรงกลัวต่อผลกระทบที่เกิดขึ้น

(2) พึงน้อมศึกษาหลักพุทธธรรมที่ใช้ป้องกัน เพื่อที่จะไม่ให้คนรุ่นใหม่หรือผู้คนที่ยังไม่เคยเข้าไปข้องแวะหมกมุ่น หรือหลงใหลในอบายมุขและหนึ่งในเหตุแห่งอบายมุขอันมีผลที่เกิดจากการดื่มสุรา การเล่นเกมพนัน การเที่ยวกลางคืน คือ เบญจศีล เบญจธรรม เพราะเบญจศีล เบญจธรรมนั้น เปรียบเสมือนกับรั้วที่ล้อมไว้เพื่อการป้องกันภัยต่าง ๆ เพื่อมิให้เกิดขึ้นกับตนเองหรือกับประชาชนในสังคมและในทุกวิถีทาง และ

(3) ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ใช้เพื่อการดำเนินชีวิตและการดำรงชีพ และการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของตนเองและแก่ประชาชนในสังคม คือการส่งเสริมให้รู้จักหน้าที่และการประพฤติปฏิบัติเพื่อที่จะอยู่รอดด้วยหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ทิฐฐธัมมิกัตถธรรม ซึ่งหลักธรรมข้อนี้ จัดว่าเป็นการส่งเสริมให้ผู้คนในประเทศมีอนาคตที่ดี ด้วยการขยันหมั่นเพียรและการหาทรัพย์สินเงินทองด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และการรักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้เพื่อการใช้จ่ายในยามจำเป็น และการรู้จักคบหาคนดีเป็นเพื่อน เพื่อที่เขาจะได้ชักชวนแนะนำในสิ่งที่ดี ๆ และการเลี้ยงชีวิตของตนให้เหมาะสมกับความเป็นอยู่

ดังนั้นการดำเนินชีวิตนั้นมีความสำคัญมาก โดยการมีหลักข้อปฏิบัติเป็นหลักแห่งความดีงามที่จะนำพาชีวิตไปสู่จุดหมาย ซึ่งหลักนั้นก็คือ หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ต้องเริ่มด้วยการศึกษาถึงหลักการดำเนินชีวิตที่ดีให้รู้ให้เข้าใจ และน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติทางกาย วาจา ใจ ให้ถูกต้องเหมาะสมดังงาม การงดเว้นอบายมุขตามหลักพุทธศาสนาเป็นข้อที่ควรนำไปประพฤติปฏิบัติ และอันที่จะเกื้อกูลส่งเสริมทำให้สิ่งที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้นตามมาดุจเช่นเดียวกับ ศีล สมาธิ และปัญญา

5. องค์ความรู้จากการวิจัย

ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแก่ตนเองและในสังคมปัจจุบันนี้ และมีผลกระทบอย่างลึกซึ้งเสียไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็น ทางด้านของอาชญากรรมที่เกิดขึ้นอย่างสูง การทะเลาะวิวาท การปล้นฆ่า การโจรกรรม และการเกิดขึ้นของอุบัติเหตุต่าง ๆ ที่ทำให้มีผู้เสียชีวิตอย่างมากมาย และความเดือดร้อนภายในครอบครัวที่ไม่เป็นสุขและผลสุดท้ายย่อมทำให้ครอบครัวแตกแยก ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนมีผลมา

จากเหตุแห่งอบายมุขที่ผู้คนในสังคมได้ลุ่มหลงและมัวเมา โดยคิดว่าเป็นสิ่งที่ดี ที่ทำให้มีความสุข จึงได้ละเลิกหลักธรรมข้อปฏิบัติแห่งกุศลกรรมทางพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- พระครูโพธิธรรมานุศาสน์. “แนวทางการส่งเสริมการใช้หลักพุทธธรรมเพื่อลดอบายมุขในช่วงเทศกาลเข้าพรรษาในเขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม”. *Journal of Modern Learning Development*, ปีที่ 5 ฉบับที่ 6 (พฤศจิกายน – ธันวาคม 2563), หน้า 184–198.
- พระชัยยนต์ สิริบุญโญ (นามธรรม). “หลักอบายมุขในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อนำไปประยุกต์ในชีวิตประจำวัน”. *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนาและปรัชญา*. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2560). หน้า 2.
- พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ 11 (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศรีธนาเพอร์เฟกต์ จำกัด) 2548). หน้า 319.
- _____, *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สือตะวัน จำกัด, 2542). หน้า 309.
- พระราชันนัทธนี (ปัญญาันนทิกขุ). *ทางเลื่อมของชีวิต*. (กรุงเทพมหานคร: บริษัทโรงพิมพ์ สมิตร จำกัด, 2524). หน้า 45.
- พระสุชีพ วรญาโณ (อินทร์สำราญ). “การพัฒนาคุณภาพสังคมด้วยการงดเว้นจากการดื่มสุรา และเมรัยตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท”. *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนาและปรัชญา*. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2558). หน้า 1.
- อบายมุข 6 อย่างและโทษของอบายมุข, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.Thaihealthlife.com/อบายมุข/> [15 มิถุนายน 2564].

ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าในการดำเนินชีวิตตามหลักสันโดษในพระพุทธศาสนา
An Analytical Study of Value of Life according to the Principle of
Santuṭṭha in Buddhism.

ไพฑูรย์ อุทัยคาม, Phaitoon Utaikarm¹

พระมหาสมบุญ วุฑฺฒิกโร, Phramaha Somboon Vuddhikaro²

แม่ชีกฤษณา รักษาโณม, Maechee Kritsana Raksachom³

E-mail: Phaitoon.uta@mcu.ac.th

Received: May 7, 2022 Revised: August 21, 2023

Accepted: August 23, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าในการดำเนินชีวิตตามหลักสันโดษในพระพุทธศาสนาเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษาจากเอกสารเป็นหลัก ผลการวิจัยพบว่าสันโดษ หมายถึง ความยินดีหรือพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ กล่าวคือ 1) ยถาลาภสันโดษ คือ ยินดีตามที่ได้ 2) ยถาพละสันโดษ คือ ความยินดีพอใจตามกำลังของตน 3) ยถาสารูปสันโดษ คือ ยินดีตามสมควรเหมาะสมกับตน และ 4) สทวารสันโดษ คือ ยินดีในภรรยาของตน การใช้หลักสันโดษในการดำเนินชีวิตคือยินดีด้วยปัจจัยตามได้ ตามกำลัง ตามสมควร และยินดีในคุ้มครองของตน ไม่ยึดติด ไม่โลภแสวงหาเกินฐานะของตนเอง ทำให้ไม่เกิดความกังวลในการดำเนินชีวิต คุณค่าในการดำเนินชีวิตตามหลักสันโดษ ได้แก่ 1) การใช้เครื่องนุ่งห่มเพื่อป้องกันความหนาวและความร้อน การบริโภคอาหารเพื่อระงับความหิวที่เกิดขึ้น มีที่อยู่อาศัยเพื่อหลบแดดฝนและสัตว์เลื้อยคลาน และมียารักษาโรค เพื่อบรรเทาโรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น 2) ใช้เครื่องนุ่งห่มตามกำลังของตนอย่างเหมาะสม บริโภคอาหารเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันไม่ให้ความต้องการทางกายและจิตถูกชักนำไปด้วยวัตถุอันเป็นสิ่งยั่ววนของกิเลสตัณหา มีที่อยู่อาศัยตามกำลังของตน และการใช้ยาเพื่อรักษาโรคต่าง ๆ อันเป็นบ่อเกิดแห่ง

¹ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/
Buddhist Studies, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

² บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Graduate School,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

³ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Graduate School,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

ทุกขเวทนา 3) ยินดีกับเครื่องนุ่งห่มตามสมควรแก่ตน บริโภคเพียงเพื่อจะให้ร่างกายนี้ดำรงอยู่ได้ ยินดีกับที่อยู่อาศัยเพื่อป้องกันอันตรายที่เกิดจากการเปลี่ยนฤดู หรือเพื่อหลีกเลี่ยงสำหรับภาวนา และการรู้จักใช้จ่ายเพื่อบรรเทาโรคต่าง ๆ 4) ยินดีในคุ้มครองของตนควบคู่กับงดเว้นการประพฤติดิฉินในกาม เพื่อลดความสำส่อนในเรื่องกาม และเพื่อความปลอดภัยในสังคม

คำสำคัญ: ความสันโดษ, คุณค่า, พุทธศาสนา, การดำเนินชีวิต

Abstract

The research article aims at analyzing the value of living according to teaching of *Santutṭha* or contentment in Buddhism. It was qualitative research with documentary investigation. The findings were that *Santutṭha* or contentment, satisfaction within what one had is divided into; 1) *Yathālābhasantutṭha* or contentment with what one deserves to get, 2) *Yathābalasantutṭha* or contentment with what is within one's capacity, 3) *Yathāsarupasantutṭha* or contentment with what is befitting, 4) *Sadārasantutṭha* or satisfaction with his wife. An applying the contentment for living is that being happy in what he has got, befitting to his power, suitable things, contentment with own wife. The value of living with applying the contentment was included; 1) using the clothing for reliefs from heat, cold, having meal only for hungry reliefs, shelter for escape from heat, rain and snake and medicine for only sickness relief happened, 2) satisfying the proper cloth gained, having food just for good health, not allowing body and mind overwhelmed by worldly pleasure, desire, medicine using only for sickness and pains relief, 3) satisfying only the proper clothes, the proper meals sufficient for bodily health and survival, the proper shelter for preventing from dangers arising from season changes or fit for spiritual growth, and medicine treatment for sickness reliefs, 4) contentment with beloved partner, abstaining from sexual misconducts, reducing sexual indulgence and for the safe while living in society.

Keywords: Contentment, Value, Buddhism, lifestyle

1. บทนำ

เมื่อกล่าวถึงความสันโดษ เรามักได้ยินเสมอว่า คำสอนเรื่องนี้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ด้วยความเชื่อที่ว่า พระพุทธศาสนาสอนให้เป็นคนมั่งนอย ให้อยินดีตามมี ตามได้ ตามกำลัง และตามสมควรแก่ฐานะ คนไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา จึงไม่ชวนชววยเพื่อความก้าวหน้า พอใจด้วยการหาพอเลี้ยงตัวไปวัน ๆ นอกจากนั้น ยังเป็นเหตุให้คนไทยเกียจคร้านในการแสวงหาหนทางเพื่อให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น โดยเฉพาะประเด็นการบริโภค โดยความคิดที่ว่าหลักการสันโดษนั้น สุดโต่งไปในทางที่ไม่ให้บริโภค⁴ ห้ามมีการเผยแพร่ธรรมข้อสันโดษในบางยุคสมัย⁵ โดยความว่า “...พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามีอยู่ทุกทางที่สามารถจะเลือกเอามาสอนหรือจูงใจให้คนประพฤติปฏิบัติ มีคำสอนให้คนมั่งนอยสันโดษ ไม่อยากทำอะไร ไม่อยากได้อะไร อย่างที่เคยสอนกันว่า ไม่จำเป็นต้องชวนชววย ตายแล้วก็เอาไปไม่ได้ คำสอนอย่างนี้อาจจะเหมาะสำหรับกาลสมัยหนึ่ง แต่ไม่เหมาะสำหรับสมัยปฏิวัติซึ่งต้องการความชวนชววยทางทางก้าวหน้า ...”⁶

อย่างไรก็ตาม การตีความเรื่องสันโดษจากพฤติกรรมของผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา แล้วนำมาวิเคราะห์สรุปว่า การกระทำดังกล่าวเป็นผลสืบเนื่องจากความเชื่อเรื่องความสันโดษอย่างเดียวน่าจะยังไม่เพียงพอ เนื่องจากพระพุทธศาสนามีคำสอนเรื่องอบายมุข 6 ซึ่งกล่าวถึงการหมกมุ่นในความเกียจคร้าน ว่าเป็นอบายมุขแห่งโกตะทั้งหลาย⁷ การตีความดังกล่าวอาจเป็นเพียงการเข้าใจผิด และใช้หลักธรรมผิดประเภทเช่นเดียวกับการเข้าใจผิด และใช้ยาผิดประเภท คำสอนทางพระพุทธศาสนาไม่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ การไม่เข้าใจคำสอนและการไม่ปฏิบัติตามหลักคำสอนต่างหากที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ⁸ ข้อสรุปดังกล่าวสอดคล้องกับความแปลในหนังสือชื่อว่า Siam on the Mein am from the Gulf to Ayuthaya ที่ว่า “ชาวสยามเป็นชนชาติที่คูมีความสุข พอใจในสิ่งที่ตัวเองมีอยู่ และมีอุปนิสัยที่เรียบง่าย รู้จักประมาณตน และไม่มี ความ

⁴ ดูรายละเอียดใน P. Rinchakorn, **หลักสันโดษ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/394055> [20 พฤศจิกายน 2563].

⁵ ศรัณย์ เลิศรักษ์มงคล, **ปัญหาของมนุษย์อันเกิดจากการไม่สันโดษ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.vcharkarn.com/blog/87746/84572> [20 กุมภาพันธ์ 2559].

⁶ ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์, **กำเนิดประเทศไทยภายใต้เผด็จการ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://books.google.co.th/books?> [12 เมษายน 2564].

⁷ ที.ปา. (ไทย) 11/247 – 248/202.

⁸ สุวรรณ เพชรนิล, **พุทธปรัชญาเบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544), หน้า 240-241.

ต้องการสิ่งใด ๆ เกินฐานะ”⁹ สะท้อนภาพการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทยในอดีตว่าเป็นสังคมที่เรียบง่ายและไปตามหลักสันโดษตามคติทางพระพุทธศาสนา

ปัญหาความสับสนเกี่ยวกับความหมายและการตีความสันโดษ สอดคล้องกับความเห็นของพระมหาสมบุญ วุฑฺฒิกโร, ดร. ซึ่งได้กล่าวถึงไว้ว่า สันโดษ เป็นหลักธรรมข้อหนึ่งที่ถูกเข้าใจคลาดเคลื่อนบ่อย ๆ ในสังคมไทย เมื่อเราพูดถึงการที่คนโน้นคนนี้ประพฤติสันโดษ ภาพที่เกิดขึ้นในการรับรู้ของคนไทยทั่วไปคือภาพของคนสมณะ มักน้อย ชอบปลีกวิเวกอยู่เงียบ ๆ คนเดียว และไม่ชอบยุ่งเกี่ยวคลุกคลีกับใคร ๆ หรือถ้ามองในแง่เศรษฐกิจและสังคม ก็คือภาพของคนที่ปลง คือไม่มีความกระตือรือร้นและไม่ทะเยอทะยานเพื่อความก้าวหน้าทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ฯลฯ สันโดษเป็นหลักธรรมข้อหนึ่งที่ถูกนักรัฐศาสตร์โจมตีว่าเป็น จริยธรรมที่ขัดขวางการพัฒนาอุตสาหกรรมในสังคมไทย¹⁰

การศึกษาหลักสันโดษโดยการศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก และอรรถาธิบายจากคัมภีร์อื่น ๆ เพื่อสืบค้นข้อมูล ความหมาย ที่มา องค์ประกอบ ความสำคัญ รวมถึงบริบทต่าง ๆ ในยุคสมัยนั้น เพื่อนำมาวิเคราะห์จึงเป็นอีกวิธีการหนึ่ง ที่จะทำให้ได้ข้อสรุปที่ว่า หลักสันโดษ โดยแท้จริงแล้ว มีหลักการอย่างไรบ้าง ความประพฤติอย่างไร จึงจัดเป็นสันโดษ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณค่าที่แท้จริงของความสันโดษคืออะไร

สำหรับพระสงฆ์ มีพุทธดำรัสเกี่ยวกับความสันโดษไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีที่พึงอยู่เถิดอย่าเป็นผู้ไม่มีที่พึงอยู่เลย (เพราะ) บุคคลไม่มีที่พึงยอมอยู่เป็นทุกข์ ฯลฯ ภิกษุทั้งหลายธรรมอันเป็นที่พึง 10 ประการคือ 1) ผู้มีศีล 2) พหูสูต 3) ผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี 4) ผู้ว่าง่าย 5) เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในสิ่งที่ควรทำ 6) เป็นผู้ใคร่ธรรม เป็นผู้ฟังและแสดงธรรมอันเป็นที่รัก 7) เป็นผู้ปรารถนาความเพียร 8) เป็นผู้สันโดษด้วยจิวร ปิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารตามแต่จะได้อ 9) เป็นผู้มั่งคั่ง 10) มีปัญญา ภิกษุทั้งหลาย เพราะภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยปัจจัย 4 ที่มีค่าน้อย หาได้ง่ายและไม่มีโทษนี้ เราจึงกล่าวว่า “เป็นองค์ประกอบแห่งคุณเครื่องความเป็นสมณะอย่างหนึ่งของภิกษุนี้”¹¹ และได้ตรัสสรุปว่า จิตของภิกษุผู้สันโดษด้วยปัจจัย ที่มีค่าน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ ย่อมไม่มีความคับแค้น ไม่ติดขัดทั่วทิศ เพราะปรารถนาจิวร โภชนะ เสนาสนะ ยา

⁹ ธนภณ สมหวัง, “สันโดษ สันทรัพย์ที่ต้องแปลงเป็นทุน”, หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ, (25 พฤษภาคม 2547): 19, อ้างใน พระสาธิต จิตปัญญา (สิงห์โตทอง), “การปฏิบัติตามหลักสันโดษของชาวบ้านบ้านหนองข่า ตำบลหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 1.

¹⁰ พระมหาสมบุญ วุฑฺฒิกโร, ดร. สันโดษกับความรับผิดชอบต่อสังคม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://gjn.mcu.ac.th/?p=2034> [20 กุมภาพันธ์ 2563].

¹¹ อง.ทสก. (ไทย) 24/17/31-33.

รักษาโรค และธรรมที่เหมาะสมแก่ความเป็นสมณะที่ภิกษุนั้นกล่าวแล้ว อันภิกษุผู้สันโดษ ไม่ประมาทบรรลุแล้ว¹²

จากพระพุทธรูปข้างต้น เมื่อจำแนกตามปัจจัย ความสันโดษ มี 12 อย่าง คือในจีวร 3 อย่าง ได้แก่ ยถาลาภสันโดษ สันโดษตามที่ได้ ยถาพลสันโดษ สันโดษตามกำลัง และยถาสารูปสันโดษ สันโดษตามสมควร ในโภชนะ เสนาสนะ และยารักษาโรคก็เช่นเดียวกัน¹³

ตัวอย่างความประพฤติตามหลักสันโดษ พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า ภิกษุอีกรูปหนึ่ง เป็นผู้ได้ปัจจัยอันประณีต เธอได้จีวรบรรดาจีวรชั้นดีเป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งมีค่ามาก คิดว่า จีวรนี้เหมาะแก่พระเถระพระผู้บวชมานานและพระพหูสูต จึงถวายแก่พระภิกษุเหล่านั้น ตนเองก็เลือกเอาเศษผ้าจากกองขยะ หรือจากที่ใดๆ อื่น ทำสังฆาฏีครอบ ก็ยังเป็นผู้สันโดษอยู่นั่นเอง นี่ชื่อว่า ยถาสารูปสันโดษในจีวรของภิกษุนั้น ฯลฯ เป็นต้น ส่วนคุณค่าของการประพฤติตามหลักสันโดษ ปรากฏในพระบาลีว่า จาตุทฺทิสํ อปฺปปฏิโม จ โหติ สนฺตุสฺสมานิ อิตฺตเรณ¹⁴ ผู้สันโดษด้วยปัจจัยตามมี ตามได้ ย่อมเป็นผู้อยู่สบายในทิศทั้ง 4 และไม่มีปฏิฆะเลย¹⁵ เป็นต้น

สำหรับฆราวาสหรือผู้ครองเรือน ความสันโดษ หมายถึง ความยินดีในสิ่งบำรุงบำเรอหรือในการหาความสุขส่วนตัว (สทาร์สันโดษ)¹⁶ ส่วนสันโดษที่เป็นข้อห้ามทั้งภิกษุและฆราวาสคือความสันโดษในกุศลธรรม ในสิ่งที่ตั้งงาม ในการสร้างสรรค์สิ่งที่ตั้งงามเป็นประโยชน์¹⁷

ความสันโดษในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้น มีสถานะเช่นเดียวกับศีล [อริยศีลชั้น ๑ อริยอินทริยสังวร อริยสติสัมปชัญญะ และอริยสันโดษ]¹⁸ อันเป็นอาจารย์ หรือความประพฤติอันตั้งงามสำหรับควบคุมความประพฤติทั้งภิกษุและฆราวาส ตามกรอบ หรือเกณฑ์ 4 ประการคือ 1) ยินดีตามที่ได้ 2) ยินดีตามกำลัง 3) ยินดีตามสมควร และ 4) ยินดีในการแสวงหาความสุขทางกาม ส่วนคุณค่าของสันโดษนั้น พระพุทธองค์ตรัสไว้หลายประการ เป็นต้นว่า จิตของผู้สันโดษย่อมไม่มีความคับแค้น ไม่ติดขัด เมื่อไม่ประมาทย่อมเข้าถึง (บรรลุ) สมณธรรมได้ และผู้สันโดษ เป็นเป็นผู้อยู่สบายในทิศทั้ง 4 ไม่มีความวิตกกังวล หรืออาลัยในอดีต ปัจจุบัน และในอนาคต กล่าวคือสามารถเที่ยวไปได้ทุกทิศในทันที เปรียบเสมือนนกที่มีเพียงปีกเป็นเครื่องอาศัย มีอิสระในตนเอง สามารถไปในทิศต่าง ๆ

¹² ดูรายละเอียดใน สันตุฏฐิสูตร อง.จตุกก. (ไทย) 21/28/43., ขุ.อิติ. (ไทย) 25/101/479.

¹³ ดูรายละเอียดในสันตุฏฐิสูตร กัสสปสังยุต ส.น. (ไทย) 16/144/233.

¹⁴ ขุ.สุ. (บาลี) 25/296/333.

¹⁵ ขุ.อิติ. (ไทย) 25/42-43/509.

¹⁶ ดูรายละเอียดใน อง.ฉก. (ไทย) 22/44/503.

¹⁷ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **จาริกบุญ-จาริกธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทพิมพ์สว, 2549).

¹⁸ ดูรายละเอียดใน อภิ.ธ. (ไทย) 36/180/211.

ได้ทันทีโดยไม่ติดขัด เช่นเดียวกับภิกษุและฆราวาสผู้สันทัดสน นี่เป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐตามหลักพระพุทธศาสนา

2. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย/วิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าในการดำเนินชีวิตตามหลักสันโดษในพระพุทธศาสนา” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 3 ข้อ คือ

1. เพื่อศึกษาหลักสันโดษในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาการใช้หลักสันโดษในการดำเนินชีวิต
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าในการดำเนินชีวิตตามหลักสันโดษในพระพุทธศาสนา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าในการดำเนินชีวิตตามหลักสันโดษในพระพุทธศาสนา” ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมีวิธีดำเนินการศึกษา ดังนี้

1. ศึกษาหลักสันโดษจากข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) จากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฎีกา และอนุฎีกา รวมถึงปกรณ์วิเสส โดยศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย, อรรถกถาภาษาบาลี, อรรถกถาภาษาไทย และฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
2. ศึกษาหลักสันโดษจากข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ตำรา และเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้อง
3. วิเคราะห์คุณค่าในการดำเนินชีวิตตามหลักสันโดษในพระพุทธศาสนา
4. สรุปและนำเสนอ

4. สรุปผลการวิจัย

1. หลักสันโดษในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

สันโดษ หมายถึง ความยินดีหรือพอใจเท่าที่ตนมีอยู่ สันโดษมีความหมายในแง่บนฐานของการพึงพาอาศัยกันด้วยปัจจัย 4 คือต้องการให้ยินดีพอใจเฉพาะปัจจัยตามที่ตนมีตามที่ตนได้ ไม่ให้มีความปรารถนาเกิน และไม่ให้เกิดเกินกว่าขอบเขตปัจจัยของตนนั้นไป เพราะการปรารถนาเกินหรือเกิดเกิน คือการปรารถนาล้ำเข้าไปในเขตแดนปัจจัยของคนอื่น ย่อมจะเป็นที่มาของปัญหาความขัดแย้งและการละเมิดสิทธิของกันและกัน นอกจากนั้น ยังจะเป็นที่มาของการเบียดเบียนและการสร้างภาระให้แก่ตนและผู้อื่นมากยิ่งขึ้นด้วย ส่วนความสำคัญของสันโดษดังพระพุทธพจน์ว่า ภิกษุทั้งหลาย เราไม่เล็งเห็นแม้ธรรมอันหนึ่งอันใด ซึ่งจะเป็นไปเพื่อความตั้งมั่น เพื่อความไม่เลือนหาย เพื่อไม่อันตรธานแห่งพระสัทธรรม อย่างนี้ เหมือนความเป็นผู้สันโดษนี้เลย สันโดษคือการพึ่งพาอาศัยกันใน

ด้านปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิต ให้มีความยินดีตามได้ (ยถาลาภสันโดษ) จะช่วยป้องกันการละเมิดปัจจัยของกันและกัน ความยินดีตามกำลัง (ยถาพละสันโดษ) จะทำให้มีการแลกเปลี่ยนปัจจัยกันตามความจำเป็น เช่น ในกรณีที่เจ็บป่วยหรือมีปัญหาสุขภาพ เป็นต้น และความยินดีตามสมควร (ยถาสารูปสันโดษ) สันโดษจึงมีความสำคัญเพราะจะทำให้มีการเคารพและให้เกียรติกันตามความเหมาะสม คือจะทำให้เกิดจิตสำนึกในการบริโภคตามความเหมาะสมแก่สถานภาพของตน ปัจจัยใดที่เห็นว่ามีความเหมาะสมกับผู้วิญญูและคุณวุฒิเหมาะสมกว่า ก็ยินดีที่จะมอบปัจจัยนั้นแก่ท่านผู้นั้น เช่น กรณีที่สงฆ์ยินยอมมอบผ้ากฐินให้แก่ภิกษุผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมเป็นต้น เพราะสันโดษคือความเป็นบุคคลผู้มีความยินดีโดยสม่ำเสมอ ความสำคัญของสันโดษจึงมีลักษณะเช่น คนสันโดษเป็นคนที่ทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร และด้วยสติปัญญาเท่าที่เหมาะสมกับภาวะของตน และโดยชอบธรรมไม่โลภมากเกินไป

ประเภทของสันโดษแบ่งออกเป็น 3 อย่างคือ 1. ยถาลาภสันโดษ คือ ยินดีตามที่ได้ ได้แก่ตนได้สิ่งใดมา หรือเพียรหาสิ่งใดมาได้ เมื่อเป็นสิ่งที่ตนพึงได้ ไม่ว่าจะหยาบหรือประณีตแค่ไหนก็ยินดีพอใจด้วยสิ่งนั้น ไม่ติดใจอยากได้สิ่งอื่น ลักษณะความยินดีพอใจตามสิ่งที่ได้มาแห่งตนเช่น ได้จีวรมาอย่างไรก็ยินดีในจีวรนั้น ได้บิณฑบาตมาอย่างไรก็ยินดีในบิณฑบาตนั้น ได้เสนาสนะมาอย่างไรก็ยินดีในเสนาสนะนั้นเป็นต้น 2. ความยินดีพอใจตามกำลังจะทำให้เกิดความมุงดามของภิกษุที่สันโดษตามกำลัง จะยอมเป็นพลังแห่งศรัทธาในมหาชน จะเห็นว่าสำคัญอย่างหนึ่งในการบริโภคปัจจัย 4 ของพระสงฆ์ที่พ่วงมากับสันโดษ คือ สำนึกในเรื่องความชอบธรรมในการบริโภค ภิกษุจะมีความชอบธรรมในการบริโภคปัจจัย 4 ของชาวโลกมากหรือน้อย ก็ขึ้นอยู่กับว่ามีความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมมากน้อยเพียงไร นี่คือนัยอย่างหนึ่งที่ภิกษุจะต้องเตือนตนอยู่เสมอในการบริโภคซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งในสี่ที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต ลักษณะความยินดีพอใจตามกำลังแห่งตนเช่น เมื่อภิกษุห่มจีวรหนัก ย่อมต้องค่อมตัวลง หรือลำบาก เธอจึงเปลี่ยนจีวรนั้นกับภิกษุที่ชอบกัน เมื่อภิกษุอาพาธฉันบิณฑบาตเศร้าหมอง โรคจะกำเริบหนัก เธอจึงถวายบิณฑบาตนั้นแก่ภิกษุที่ชอบกัน เมื่อภิกษุอาพาธอยู่ในเสนาสนะที่อับลม ย่อมจะทูลนุททายอย่างเหลือเกิน ด้วยโรคนี้เป็นต้น เธอจึงถวายเสนาสนะแก่ภิกษุที่ชอบกัน เมื่อภิกษุอาพาธต้องการน้ำมัน แต่ได้น้ำน้อย เธอก็ถวายน้ำน้อยนั้นแก่ภิกษุที่ชอบกัน เป็นต้น ชื่อว่าได้พิจารณาตามกำลังแห่งตน 3. ยถาสารูปสันโดษ ยินดีตามสมควร คือ ยินดีตามที่เหมาะสมกับตน อันสมควรแก่ภาวะฐานะ แนวทางชีวิต และจุดหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน เช่น ภิกษุไม่ปรารถนาสิ่งของอันไม่สมควรแก่ภาวะฐานะของตนเช่น ภิกษุบางรูปได้ปัจจัย 4 ที่มีค่ามาก เห็นว่าเป็นสิ่งสมควรแก่ผู้อื่นก็นำไปมอบให้แก่ท่านผู้นั้น ตนเองใช้สอยแต่สิ่งของพอประมาณ เป็นต้น เพื่อที่จะไม่ให้เวลาหมดไปกับเรื่องเหล่านั้น วุ่นวายกับเรื่องเหล่านั้น นึกแต่จะเสพบริโภคสิ่งเหล่านั้น จนอันไม่เป็นทำความเพียร

ส่วนสทราสันโดษ ยินดีในภรรยาของตน พอใจในภริยาของตน หรือพอใจในคู่ครองของตน เป็นข้อปฏิบัติตรงข้ามกับกาเมสุมิจฉาจาร หมายถึง ความพอใจด้วยภรรยาของตน ว่าด้วยสาระก็

คือความยินดีเฉพาะตัวของตน ท่านจัดเป็นพรหมจรรย์อย่างหนึ่ง แสดงว่าเป็นความประพฤติและการดำเนินชีวิตที่ได้รับความนิยมอย่างสูงในพระพุทธศาสนา ผู้ประพฤติสัทธาสันโดษ ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา จะต้องมียุทธธรรมที่คอยควบคุมพฤติกรรมทางกาย ทางวาจาและทางใจคือต้องมี เบญจศีล และเบญจธรรม ควบคู่กันไปด้วย สัทธาสันโดษมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว สำหรับการครองชีวิตอย่างผาสุก เป็นการป้องกัน ความเสียหายซึ่งเกิดจากการล่วงละเมิดในสิทธิของกันและกัน

หลักสันโดษในพระไตรปิฎกและมั่งคั่งถกที่ปณี แบ่งออกเป็น หลักสันโดษที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกมีหลายแห่งเช่น พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ กล่าวถึงหลักสันโดษว่า พระเทวทัตกล่าวว่า พวกเราจะเข้าไปเฝ้าพระสมณโคตมแล้วทูลขอวัตถุ 5 ประการ โดยพระผู้มีพระภาคตรัสสรรเสริญความมักน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความก้ำกัฏ อาการน่าเลื่อมใส การไม่สะสม การปรารภความเพียร เป็นต้น หลักสันโดษที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎกมีหลายพระสูตรเช่น ในธกขิณสูตรว่า ตนเองเป็นผู้สันโดษ หมายถึง ยถาลาภสันโดษ เป็นผู้สันโดษตามมีตามได้ทั้งดีและไม่ดี และกล่าวสันตุฏฐิ กถา คือเรื่องความสันโดษแก่ภิกษุทั้งหลาย ในมหาสกุหลาธิสูตรว่า พระผู้มีพระภาคทรงสันโดษด้วยจิวรตามมีตามได้ และทรงกล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยจิวรตามมีตามได้ ทรงสันโดษด้วยปิณฑบาตตามมีตามได้ และทรงสันโดษด้วยเสนาสนะตามมีตามได้ ในอริยวงศ์สูตรว่า สันโดษด้วยจิวรตามแต่จะได้ กล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยจิวร ปิณฑบาต เสนาสนะ ยินดีในภาวนาเหมือนกัน ในมงคลสูตรว่า ความสันโดษ เป็นมงคลอันสูงสุด และหลักสันโดษที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎกมีหลายแห่งเช่น ในธัมมสังคณี นิกเขปกัณท์ สุตตันตีกทุกนิกเขปะกล่าวถึงหลักสันโดษว่า ความเป็นผู้ไม่รู้จักประมาณในการบริโภค เป็นโณน ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ ไม่พิจารณาโดยแยกคาย บริโภคอาหารเพื่อเล่น เพื่อความมัวเมา เพื่อประเทืองผิว เพื่อความอ้วนพี ความเป็นผู้ไม่สันโดษ ความเป็นผู้ไม่รู้จักประมาณ ความไม่พิจารณาในการบริโภคนั้น นี้เรียกว่าความเป็นผู้ไม่รู้จักประมาณในการบริโภค เป็นต้น

หลักสันโดษในมั่งคั่งถกที่ปณี คือความสันโดษด้วยปัจจัยตามมีตามได้ ชื่อว่า สนตุฏฐิบุคคลชื่อว่า เป็นผู้สันโดษ เพราะยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้ สันโดษคือความไม่โลภ มีอย่างเดียวเท่านั้น มี 3 ประการคือ ยถาลาภสันโดษ ยถาพลสันโดษ ยถาสารูปสันโดษ ส่วนในสังคีติสูตร และอริยวงศ์สูตร พระอรรถกถาจารย์ย่นคิลานปัจจัยข้างหน้าเข้าในปิณฑบาต แล้วกล่าวสันโดษไว้ 50 ถ้วน คือ 1) สันโดษในจิวร 20 2) สันโดษในปิณฑบาต 15 3) สันโดษในเสนาสนะ 15 สันโดษเหล่านั้น แม้ทั้งหมด ย่อมถึงการสงเคราะห์ คือรวมลงในสันโดษ 3 เหล่านี้ ตามสมควรส่วนตัวอย่างบุคคลผู้ไม่สันโดษเช่น เรื่องพระราชาบุตร ส่วนตัวอย่างบุคคลผู้สันโดษเช่น เรื่องพระยานกแซกเต้า เป็นต้น

ส่วนหลักสันโดษในทัศนะของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ที่ยกมากล่าวข้างต้น ทำให้ทราบว่า หลักสันโดษนั้นยังมีความคลุมเครือในการตีความเมื่อศึกษาอย่างผิวเผิน กล่าวคือ เมื่อแปลความหมายของสันโดษเฉพาะส่วนโดยใช้คำจำกัดความว่า ตามที่ได้ ตามที่มี และตามความเหมาะสม

ขอบเขตของการตีความจึงกว้าง ครอบคลุมกิจกรรมทุกอย่าง ซึ่งในความเป็นจริง ความสันโดษทั้ง 3 ประการมีบริบทที่ต้องศึกษาวิเคราะห์ให้ลึก เพื่อตอบคำถามว่า ความประพฤติเช่นไรจึงเรียกว่า สันโดษและไม่สันโดษ มีอะไรเป็นเกณฑ์ การแสวงหาคุณค่าของความสันโดษ จึงเป็นสิ่งที่นักวิชาการ ทางศาสนายามอธิบายเพื่อนำไปเชื่อมโยงเป้าหมายสูงสุดด้วยวิธีการใดวิธีการหนึ่ง

2. การใช้หลักสันโดษในการดำเนินชีวิต

การใช้หลักสันโดษในการดำเนินชีวิต โดยสันโดษ 3 ซึ่งแยกออกเป็นสันโดษ 12 ประการ ซึ่งเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่มีความเกี่ยวข้องกับภิกษุคือ

(1) ภิกษุควรยินดีในยถาลภสันโดษในการดำเนินชีวิต คือ เป็นผู้สันโดษด้วยปัจจัยตามมีตามได้ แบ่งออกเป็น 4 ข้อๆ คือ 1. ข้อที่ 1 สันโดษในจีวรตามที่ตนได้คือ ตนได้จีวรดีหรือไม่ดี ก็ยังอดทนให้เป็นไปด้วยจีวรนั้นเท่านั้น ไม่ปรารถนาจีวรอื่น เมื่อได้ก็ได้รับ ชื่อว่า ยถาลภสันโดษในจีวร เป็นต้น เมื่อภิกษุปฏิบัติตามยถาลภสันโดษในจีวรจะทำให้ผู้ปฏิบัติไม่ยึดติดในจีวร ไม่โลภแสวงหาจีวรตามที่ตนต้องการจะไม่เกิดปิลิโพธในการดำเนินชีวิต 2. ข้อที่ 2 สันโดษในบิณฑบาตตามที่ตนได้คือ ตนเองได้บิณฑบาตเศร้าหมองหรือประณีต เธอยังอดทนให้เป็นไปด้วยบิณฑบาตนั้นเท่านั้น ไม่ปรารถนาบิณฑบาตอื่น เมื่อได้ก็ได้รับ ชื่อว่า ยถาลภสันโดษเป็นต้น เมื่อภิกษุปฏิบัติตามยถาลภสันโดษในบิณฑบาตจะทำให้ผู้ปฏิบัติไม่ยึดติดในอาหารบิณฑบาต จะไม่เกิดความกังวลในการดำเนินชีวิต 3. ข้อที่ 3 สันโดษในเสนาสนะตามที่ตนได้คือ ตนเองได้เสนาสนะที่น่าพอใจหรือไม่น่าพอใจ เธอไม่ทำให้โลภนัสเกิด ไม่ทำให้ปฏิเสธเกิดเพราะเสนาสนะนั้น ยินดีด้วยเสนาสนะตามที่ได้แล้วเท่านั้น ชื่อว่าเป็นผู้สันโดษเหมือนกัน เมื่อภิกษุปฏิบัติตามยถาลภสันโดษในเสนาสนะจะทำให้ผู้ปฏิบัติไม่ยึดติดในเสนาสนะ ก็จะไม่เกิดความกังวลในการดำเนินชีวิต 4. ข้อที่ 4 สันโดษในภสัชตามที่ตนได้คือ ตนเองได้ภสัชที่เศร้าหมองหรือประณีต เธอถึงยินดีด้วยภสัชที่ได้เท่านั้น ไม่ปรารถนาภสัชอื่น เมื่อได้ก็ได้รับ ชื่อว่า สันโดษในภสัช เมื่อภิกษุควรปฏิบัติตามยถาลภสันโดษในภสัชจะทำให้ผู้ปฏิบัติรู้จักรักษาตนเองและเพื่อภิกษุอื่นมิตรอื่น ๆ ในขณะป่วยไข้ จะไม่เกิดความโลภ ความกังวลในการดำเนินชีวิต ส่วนฆราวาสก็อนุโลมตามภิกษุนั่นเอง

(2) ภิกษุควรยินดีในยถาพลสันโดษในการดำเนินชีวิต คือ เป็นผู้สันโดษด้วยปัจจัยตามกำลังของตน แบ่งออกเป็น 4 ข้อๆ 1. ข้อที่ 1 สันโดษในจีวรตามกำลังของตน คือ ตนเองผู้ทุพพลภาพ โดยปกติ หรือเป็นผู้ถูกความเจ็บป่วยและชราครอบงำ ห่มจีวรหนักจะลำบาก ภิกษุนั้นจึงแลกเปลี่ยนจีวรนั้นกับภิกษุผู้ชอบพอกัน เมื่อยังอดทนให้เป็นไปด้วยจีวรเบาชื่อว่า เป็นผู้สันโดษเหมือนกัน เมื่อภิกษุปฏิบัติตามยถาพลสันโดษในจีวรตามกำลังของตน จะทำให้ผู้ปฏิบัติไม่ยึดติดในจีวรที่ดีกว่า ก็จะไม่เกิดความกังวลในการดำเนินชีวิต 2. ข้อที่ 2 สันโดษในบิณฑบาตตามกำลังของตนคือ ตนเองได้บิณฑบาตที่แสงโดยปกติ หรือแสงแก่โรคของตน ซึ่งเธอฉันแล้วจะไม่สบาย ภิกษุนั้นจึงถวายบิณฑบาตนั้นแก่ภิกษุผู้ชอบพอกัน แล้วฉันโภชนะที่เป็นสัปปายะจากมือของภิกษุนั้น ชื่อว่าเป็นผู้สันโดษเหมือนกัน เมื่อภิกษุปฏิบัติตามยถาพลสันโดษในบิณฑบาตตามกำลังของตน จะทำให้ผู้ปฏิบัติ

ไม่ยึดติดในอาหารบิณฑบาตที่ดีกว่า จะไม่เกิดความกังวลในการดำเนินชีวิต 3. ข้อที่ 3 สันโดษในเสนาสนะตามกำลังของตน คือ ตนเองได้เสนาสนะที่แสงโดยปกติ หรือแสงแกลโรคของตน ซึ่งเมื่ออยู่จะไม่สบาย เธอถวายเสนาสนะนั้นแก่ภิกษุผู้ชอบพอกัน แล้วอยู่ในเสนาสนะที่เป็นสัปบายะที่เป็นของภิกษุนั้น ชื่อว่าเป็นผู้สันโดษเหมือนกัน เมื่อภิกษุปฏิบัติตามยถาพลสันโดษในเสนาสนะตามกำลังของตน จะทำให้ผู้ปฏิบัติไม่ยึดติดในเสนาสนะที่ดีกว่า ก็จะไม่เกิดความกังวลในการดำเนินชีวิต 4. ข้อที่ 4 สันโดษในภสัชตามกำลังของตน คือ ตนเองต้องการน้ำมันแต่ได้น้ำอ้อย เธอถวายน้ำอ้อยนั้นแก่ภิกษุผู้ชอบพอกัน แล้วรับน้ำมันจากมือของภิกษุนั้นหรือแสวงหาน้ำมันอื่น แล้วปรุงเภสัชด้วยน้ำมันเหล่านั้น ชื่อว่าเป็นผู้สันโดษเหมือนกัน เมื่อภิกษุปฏิบัติตามยถาพลสันโดษในภสัชตามกำลังของตน จะทำให้ผู้ปฏิบัติไม่ยึดติดในภสัชที่ดีกว่า ที่มีราคาแพงกว่า ไม่โลภแสวงหาภสัชตามกำลังของตนจะไม่เกิดความโลภ ความกังวลในการดำเนินชีวิต ส่วนฆราวาสก็อนุโลมตามภิกษุนั้นเอง

(3) ภิกษุควรยินดีในยถาสารูปสันโดษ คือ เป็นผู้สันโดษด้วยปัจจัยตามสมควร แบ่งออกเป็น 4 ข้อๆ 1. ข้อที่ 1 สันโดษในจีวรตามสมควรแก่ตนเช่น ภิกษุรูปหนึ่งเป็นผู้ได้ปัจจัยอันประณีต เธอได้จีวรมีค่ามากผืนหนึ่งบรรดาจีวรแพร่เป็นต้น หรือได้จีวรเป็นอันมากแล้วคิดว่า จีวรผืนนี้เหมาะสมแก่พระเถระทั้งหลายผู้บวชนาน ผืนนี้เหมาะสมแก่ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นพหูสูต ผืนนี้เหมาะสมแก่ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นไข้ ผืนนี้เหมาะสมแก่ภิกษุทั้งหลายผู้มีลาภน้อย จึงถวายไปแล้วเลือกจีวรเก่าจากผ้าเหล่านั้น หรือผ้าไม่มีชายจากกองขยะเป็นต้นมาทำเป็นสังฆาฏีครองอยู่ ชื่อว่าเป็นผู้สันโดษเหมือนกัน เมื่อภิกษุปฏิบัติตามยถาสารูปสันโดษในจีวรตามสมควรของตน จะทำให้ผู้ปฏิบัติไม่ยึดติดในจีวรที่ดีกว่า มีราคาแพงกว่า ไม่โลภแสวงหาจีวรตามสมควรแก่ตนจะไม่เกิดความกังวลในการดำเนินชีวิต 2. ข้อที่ 2 สันโดษในบิณฑบาตตามสมควรแก่ตนเช่น ภิกษุรูปหนึ่งได้บิณฑบาตอันประณีตมากมาย เธอถวายบิณฑบาตนั้นแก่เหล่าภิกษุผู้บวชนานเหมือนถวายจีวรแล้วฉันบิณฑบาตที่เหลือของภิกษุเหล่านั้น หรือเที่ยวบิณฑบาตแล้วฉันอาหารคละกัน ชื่อว่าเป็นผู้สันโดษเหมือนกัน เมื่อภิกษุปฏิบัติตามยถาสารูปสันโดษในบิณฑบาตตามสมควรแก่ตน จะทำให้ผู้ปฏิบัติไม่ยึดติดในอาหารบิณฑบาตที่ดีกว่า มีรสเลิศกว่า ไม่โลภแสวงหาอาหารบิณฑบาตตามสมควรแก่ตนจะไม่เกิดความกังวลในการดำเนินชีวิต 3. ข้อที่ 3 สันโดษในเสนาสนะตามสมควรแก่ตนเช่น ภิกษุรูปหนึ่งมีบุญมากได้เสนาสนะอันประณีตมากมาย มีที่เร้น มณฑป และเรือนยอดเป็นต้น เธอถวายเสนาสนะเหล่านั้นแก่ภิกษุทั้งหลายผู้บวชนาน ผู้เป็นพหูสูต ผู้มีลาภน้อย และผู้เป็นไข้ เหมือนถวายจีวร ถึงจะอยู่ในเสนาสนะแห่งใดแห่งหนึ่ง ชื่อว่าเป็นผู้สันโดษเหมือนกัน เมื่อภิกษุปฏิบัติตามยถาสารูปสันโดษในเสนาสนะตามสมควรของตน จะทำให้ผู้ปฏิบัติไม่ยึดติดในเสนาสนะที่ดีกว่า มีราคาแพงกว่า ไม่โลภแสวงหาเสนาสนะตามสมควรแก่ตนจะไม่เกิดความกังวลในการดำเนินชีวิต 4. ข้อที่ 4 สันโดษในภสัชตามสมควรแก่ตนเช่น ภิกษุรูปหนึ่งมีบุญมากได้ภสัชอันประณีตมีน้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อยเป็นต้นมากมาย เธอถวายภสัชนั้นแก่ภิกษุทั้งหลายผู้บวชนาน เหมือนถวายจีวรเป็นต้น ยังอัตภาพให้เป็นไปด้วยภสัชอย่างใดอย่างหนึ่งที่ได้มาจากศิลาปัจจัยเหล่านั้น ชื่อว่าเป็นผู้สันโดษเหมือนกัน เมื่อภิกษุ

ปฏิบัติตามยา สารูปสันโดษในแง่ชตามสมควรของตน จะทำให้ผู้ปฏิบัติไม่ยึดติดในแง่ชที่ดีกว่า ก็จะไม่เกิดความกังวลในการดำเนินชีวิต ส่วนพรवासก็อนุโลมตามภิกษุนั่นเอง

(4) ส่วนสทาสันโดษ ยินดีในภรรยาของตนในการดำเนินชีวิตต้องควบคู่ไปกับศีลข้อที่ 3 คือ กาเมสุมิจจาจาราเวรมณี ได้แก่ งดเว้นการประพฤติดิในกาม ถ้าบุคคลที่ขาดศีลข้อที่ 3 คือ ประพฤติดิในกามย่อมเดือดร้อนในปัจจุบัน คือทำให้เกิดความแตกแยกในครอบครัว และถูกปองร้ายเป็นต้น เมื่อตายไปก็ไปเกิดในอบาย มีนรกเป็นต้น เมื่อเขากลับมาเกิดเป็นมนุษย์เพราะเศษกรรมที่ยังเหลืออยู่ ทำให้เขาเกิดการแตกแยกภรรยานในครอบครัวอีก และกามสังวรคือ ความสำรวมในกาม การรู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์ ไม่ให้หลงไหลหมกหมุ่นในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส มีความยินดีพอใจในคู่ครองของตนคู่กับศีลข้อที่ 3 ผู้มีธรรมข้อนี้ย่อมมีความสุข ในชีวิตไม่ก่อปัญหาให้ครอบครัวหรือสังคม รู้จักระมัดระวัง การยับยั้งควบคุมตนเองในเรื่องของการละเมิดสิทธิทางเพศ รู้จักควบคุมตนในเรื่องกามารมณ์ ความต้องการทางเพศให้พอเหมาะพอดีกับคู่ครองของตนเท่านั้น

3. วิเคราะห์คุณค่าในการดำเนินชีวิตตามหลักสันโดษในพระพุทธศาสนา

วิเคราะห์คุณค่าในการดำเนินชีวิตตามหลักสันโดษในพระพุทธศาสนา โดยผู้วิจัยแบ่งออกเป็น

(1) วิเคราะห์คุณค่าในการดำเนินชีวิตตามหลักยถาลาภสันโดษ (ยินดีตามที่ได้) แบ่งออกเป็น 1. คุณค่าในการดำเนินชีวิตตามหลักจิวรสันโดษ (สันโดษในจิวร) ตามที่ได้ คือ เพื่อป้องกันความหนาว เพื่อป้องกันความร้อน เพื่อป้องกันเหลือบยุ้ง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานชบกัด เพื่อป้องกันเพื่อปกปิดอวัยวะที่น่าละอาย ไม่ใช่เครื่องนุ่มห่มมีราคาแพงฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น 2. หลักปิณฑาตสันโดษ (สันโดษในปิณฑาต) ตามที่ได้ คือ มิใช่การบริโภคอาหารเพื่อเล่น มิใช่เป็นการบริโภคอาหารเพื่อมัวเมา มิใช่เป็นการบริโภคอาหารเพื่อประดับตกแต่ง แต่เพื่อให้ร่างกายดำรงอยู่ได้ เพื่อระับความลำบาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ความดี ด้วยหวังว่า บำบัดทุกข์เก่า และป้องกันทุกข์ใหม่ ให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ 3. หลักเสนาสนสันโดษ (สันโดษในเสนาสนะ) ตามที่ได้คือ เพื่อบำบัดความหนาวเพื่อบำบัดความร้อน เพื่อบำบัดสัมผัสจากเหลือบ ยุ้งลมแดด และสัตว์เลื้อยคลาน เพื่อบรรเทาอันตรายอันเกิดจากฤดูกาล เพื่อแสวงหาความสงบ 4. คุณค่าในการดำเนินชีวิตตามหลักภัสชสันโดษ (สันโดษในภัสช) คือ เพื่อบรรเทาทุกข์เวทนาอันเกิดขึ้นจากโรคต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อความเป็นผู้ไม่มีโรค เบียดเบียนร่างกายของตน พระพุทธองค์ให้ความสำคัญกับยารักษาโรคเป็นอย่างยิ่ง เพราะว่ายารักษาโรคมีความจำเป็นหรือเป็นปัจจัยสุดท้ายที่คนเราต้องการบริโภค เพื่อบำบัดอาการเจ็บป่วยในยามที่เกิดโรคร้าย ส่วนพรवासก็อนุโลมตามภิกษุนั่นเอง

(2) วิเคราะห์คุณค่าในการดำเนินชีวิตตามหลักยถาลาภสันโดษ (ยินดีตามกำลัง) แบ่งออกเป็น 1. คุณค่าในการดำเนินชีวิตตามหลักจิวรสันโดษ (สันโดษในจิวร) ตามกำลังของตน คือ คุณค่าการใช้ผ้าจิวรของพระภิกษุสงฆ์ถือว่าเป็นการใช้ที่เหมาะสม คือ ไม่ใช่เครื่องนุ่มห่มเป็น

เครื่องประดับ ตกแต่ง แต่ใช้เพียงเพื่อเป็นเครื่องนุ่งห่มปกปิดร่างกายที่สมควรปกปิด ส่วนพระวาสกัอนุโลมตามภิกษุนั่นเอง 2. หลักบิณฑบาตสันโดษ (สันโดษในบิณฑบาต) ตามกำลังของตน คือ คุณค่าการบริโภคอาหารตามหลักพระพุทธศาสนา จะมีส่วนช่วยป้องกันและสร้างภูมิคุ้มกันป้องกันมิให้ความต้องการทางกายและจิตถูกชักนำไปด้วยวัตถุอันเป็นสิ่งยั่ววนของกิเลส ตัณหา สอนให้พิจารณาคุณค่าอาหารโดยแยบคายด้วยปัญญาแล้วบริโภคก็จะไม่เกิดโทษทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่น 3. หลักเสนาสนสันโดษ (สันโดษในเสนาสนะ) ตามกำลังของตน คือ เพื่อบำบัดความหนาว เพื่อบำบัดความร้อน เพื่อบำบัดสัมผัสจากเหลือบยุง ลม แดด และ สัตว์เลื้อยคลาน เพื่อบรรเทาอันตรายอันเกิดจากฤดูกาลต่าง ๆ และเพื่อแสวงหาความสงบ 4. หลักเภสัชสันโดษ (สันโดษในเภสัช) ตามกำลังของตน คือ การใช้ยารักษาโรค เพื่อระงับอาพาธหรือโรคต่าง ๆ อันเป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์เวทนา ดังนั้นก่อนที่พระภิกษุจะบริโภคจะต้องพิจารณาคุณค่ายารักษาโรคอย่างรอบคอบจนมั่นใจว่า เมื่อบริโภคแล้วทุกข์เวทนาในตนจะถูกระงับอย่างแท้จริง ส่วนพระวาสกัอนุโลมตามภิกษุนั่นเอง

(3) วิเคราะห์คุณค่าในการดำเนินชีวิตตามหลักยถาสารูปสันโดษ (ยินดีตามสมควร) แบ่งออกเป็น 1. คุณค่าในการดำเนินชีวิตตามหลักจีวรสันโดษ (สันโดษในจีวร) ยินดีตามสมควร คือ เพื่อป้องกันบรรเทาอันตรายจากธรรมชาติ มีหนาว ร้อน ฝนตก เป็นต้น ช่วยบำบัดบรรเทาอันตรายจากสัตว์จำพวกเหลือบ ยุง เป็นต้น เพื่อปกปิดอวัยวะที่ควรปกปิด หากไม่ปกปิดเป็นเรื่องน่าละอาย เสื่อมเสียถูกตำหนิติเตียนได้ 2. หลักบิณฑบาตสันโดษ (สันโดษในบิณฑบาต) ตามสมควรแก่ตน คือ มิใช่บริโภคเพื่อความสนุกสนาน มิใช่บริโภคด้วยความมัวเมา มิใช่บริโภคเพื่อตกแต่ง มิใช่บริโภคเพื่อประดับประดา แต่บริโภคเพียงเพื่อจะให้ร่างกายนี้ดำรงอยู่ได้ 3. หลักเสนาสนสันโดษ (สันโดษในเสนาสนะ) ตามสมควรแก่ตน คือ ภิกษุจำเป็นต้องพิจารณาคุณค่าของเสนาสนะโดยแยบคายแล้วใช้สอยเสนาสนะอันเป็นที่อยู่อาศัยตามสมควรแก่ตน เพื่อป้องกันความร้อน หนาว ป้องกันเหลือบยุงและสัตว์เลื้อยคลาน และเพียงเพื่อป้องกันอันตรายที่เกิดจากการเปลี่ยนฤดู และเพื่อหลีกเลี่ยงสำหรับภาวนา เป็นต้น 4. หลักเภสัชสันโดษ (สันโดษในเภสัช) ตามสมควรคือ การใช้ยารักษาโรคในพุทธศาสนา เพื่อระงับอาพาธหรือโรคต่าง ๆ อันเป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์เวทนา ดังนั้น ภิกษุจะบริโภคจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบจนมั่นใจว่าเมื่อบริโภคแล้ว ทุกข์เวทนาในตนจะถูกระงับอย่างแท้จริง ส่วนพระวาสกัอนุโลมตามภิกษุนั่นเอง

(4) วิเคราะห์คุณค่าในการดำเนินชีวิตตามหลักสทธานโดษ (ยินดีในภรรยาของตน) แบ่งออกเป็น คุณค่าในการดำเนินชีวิตตามศีลข้อที่ 3 คือ จตเวണการประพฤตินิคมในกาม พระพุทธองค์ตรัสสอนให้ตนเว้นจากการประพฤตินิคมในคูครองของบุคคลอื่น และตรัสสอนให้สามี-ภรรยามีการสำรวมในกามารมณ์ คือไม่สำส่อนในเรื่องกาม หรือความสำส่อนทางเพศชีวิตมนุษย์มิใช่มีความต้องการแต่เพียงปัจจัย 4 คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคเท่านั้น แต่ยังต้องการความปลอดภัยในสังคม มีหลักประกันชีวิตที่แน่นอน ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนการครองเรือนสำหรับพระวาสกัไว้อย่างยอดเยี่ยม คือ การล่วงละเมิดศีลข้อที่ 3 จตเวणการประพฤตินิคมในกาม ด้วย

หลักของสทาร์สันโดยคือ ยินดีเฉพาะคุ้มครองของตนเอง คุณค่าในการดำเนินชีวิตตามหลักกามสังวร คือ สำรวมในกาม โดยงดเว้นกามคุณ 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โภกฐัพพะ อันเป็นที่ชอบใจ ความพอใจยินดีในสิ่งที่เป็นรูป เสียง กลิ่น รส เย็น ร้อน อ่อน แข็งที่ใจของบุคคลไปกำหนดว่ารูปสวย เสียงไพเราะ กลิ่นหอมรสอร่อย สัมผัสน่าจับต้อง ความพอใจ ความยินดีเป็นต้น ดังนั้น บุคคลผู้ถือสทาร์สันโดย ควรยินดีใน รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสภรรยาของตน ไม่นอกใจภรรยาหรือสามีของตนเอง โดยไม่ยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสสตรีอื่นที่ไม่ใช่ภรรยาของตน

เอกสารอ้างอิง

- ชนภณ สมหวัง. “สันโดษ สิ้นทรัพย์ที่ต้องแปลงเป็นทุน”. ในหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ. (25 พฤษภาคม 2547): 19.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **จาริกบุญ-จาริกธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 11 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทพิมพ์สววย, 2549.
- _____. **การพัฒนาที่ยั่งยืน Sustainable development**. กรุงเทพมหานคร: ปูนซีเมนต์เอเชีย, 2550.
- พระมหาสมบุญ ณ วุฑฒิกโร, ดร. **สันโดษกับความรับผิดชอบต่อสังคม**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://gjn.mcu.ac.th/?p=2034> [20 กุมภาพันธ์ 2563].
- พระสาธิต จิตปัญโญ (สิงห์โตทอง). “การปฏิบัติตามหลักสันโดษของชาวบ้าน บ้านหนองข่า ตำบลหนองเหียง อำเภอนาสายมภูมิ จังหวัดชลบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.
- ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์. **กำเนิดประเทศไทยภายใต้เผด็จการ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://books.google.co.th/books/> [12 เมษายน 2564].
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐเบญจกัณฑ์ 2525**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525.
- ศรัณย์ เลิศศรีภมมมงคล. **ปัญหาของมนุษย์อันเกิดจากการไม่สันโดษ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.vcharkarn.com/blog/87746/84572> [20 กุมภาพันธ์ 2559].

สุวรรณ เพชรนิล. **พุทธปรัชญาเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544.

P. Rinchakorn. **หลักสันโดษ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [https://www.gotoknow.org /posts/394055](https://www.gotoknow.org/posts/394055) [20 พฤศจิกายน 2563].

การบริหารแบบมีส่วนร่วมตามหลักสารานีธรรม 6

สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา

Participative Management According to Saraneyadhamma VI.

For School Administrators.

ปาไลดา นามเสนาะ, Palida Namsanor¹

ธนกร สุวรรณปรง, Thanakorn Suwannaprun²

Email : Palida.touch@gmail.com

Received: May 24, 2022 Revised: June 10, 2022

Accepted: June 10, 2022

บทคัดย่อ

การบริหารสถานศึกษาในปัจจุบัน โดยเฉพาะด้านการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนซึ่งต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เข้ากับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงและสอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาในแต่ละแห่ง การบริหารแบบมีส่วนร่วมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาเป็นการบริหารโดยให้บุคคลในองค์กรหรือบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการได้รับประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมจากการจัดการศึกษาได้ทำงานเป็นทีม ใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความเชี่ยวชาญในการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ นำรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมในการคิดค้นปัญหา การวางแผน การจัดการทรัพยากร การตัดสินใจ การดำเนินงาน การติดตามและการประเมินผล ที่สอดคล้องหลักธรรมตามหลักสารานีธรรม 6 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการสถานศึกษา ประกอบไปด้วย 1) เมตตา 2) เมตตากรรม ตั้งเมตตากรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ 3) เมตตาจิต ตั้งเมตตาจิตในเพื่อนพรหมจรรย์ 4) สาธารณโภคี ได้สิ่งของใดมาก็แบ่งปัน 5) สีสสัมมัญญาตา มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย 6) ทิฐีสัมมัญญาตา มีทิฐิตั้งงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย โดยเปิดโอกาสให้บุคคลหรือองค์กรต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วม เพื่อให้การศึกษามีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด ลดความขัดแย้งภายในองค์กร และพัฒนางานที่ปฏิบัติให้มีคุณภาพสูงสุด

คำสำคัญ: (การบริหารแบบมีส่วนร่วม), (หลักสารานีธรรม 6), (ผู้บริหารสถานศึกษา)

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University

² มหาวิทยาลัยรามคำแหง/ Ramkhamhaeng University

Abstract

Current school administration Especially in teaching and learning activities which must There is a modification to the situation to change the situation and conform to the context of the school. Each of the participatory management for school administrators is managed by the person in Organizations of individuals involved in benefiting both directly and indirectly from educational management Have worked as a team Use creativity Expertise in management to achieve lead objectives, Participatory management forms in the invention of resource management planning problems decide on monitoring and evaluation operations That includes the principles according to the principles The Dharma 6 applied to the management of the educational institutions, consisting of 1) gymnastic knathy Gymnastics in Friends Chastity 2) Mercial Giveau set the meters in Friends, Chastity 3) Mercy in: both meaters in friends, celibacy, 4) can share The colors are always pure, with all 5) derived of celibacy Always with all 6) celibacy friends By providing opportunities for various individuals or organizations to participate In order for quality education according to the standard Reduce conflict within the organization And develop work at Practice the highest quality

Keywords: (Participative Management), (Saraneyadhamma VI)

1. บทนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 54 ได้บัญญัติให้รัฐต้องดำเนินการให้ประชาชนได้รับการศึกษาตามความต้องการในระบบต่าง ๆ รวมทั้งส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต และจัดให้มีการร่วมมือกันระหว่างรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคเอกชนในการจัดการศึกษาทุกระดับ โดยรัฐมีหน้าที่ดำเนินการกำกับ ส่งเสริม และสนับสนุนให้การจัดการศึกษาดังกล่าวมีคุณภาพและได้มาตรฐานสากล ทั้งนี้ ตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติซึ่งอย่างน้อย ต้องมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ และการดำเนินการและตรวจสอบการดำเนินการให้เป็นไปตามแผนการศึกษาแห่งชาติด้วย³ อีกทั้งการวางแนวทางการบริหารและการจัดการ โดยการกระจายอำนาจไปสู่สถานศึกษาเพื่อความเป็นอิสระ คล่องตัวในการ

³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. ราชกิจจานุเบกษา. 2560 หน้า 15-16.

บริหารจัดการที่แสดงความรับผิดชอบต่อผู้เรียน ภายใต้การกำกับและการบริหารของคณะกรรมการสถานศึกษาที่มีความรู้ความสามารถ⁴

การบริหารสถานศึกษาในปัจจุบัน มีจุดมุ่งหมาย คือ การจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนบรรลุจุดหมายของการศึกษาที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ให้มีคุณภาพ มีความรู้ มีจริยธรรม และคุณสมบัติตามที่ต้องการ นำไปใช้ในการดำรงชีวิตในสังคมต่อไปได้เป็นอย่างดี การบริหารสถานศึกษาดังกล่าว โดยเฉพาะด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนซึ่งต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เข้ากับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันและสอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาในแต่ละแห่ง การจัดการเรียนการสอนในปัจจุบันจึงได้ถูกกำหนดไว้ทั้งหมด 5 รูปแบบ ได้แก่ การเรียนแบบ On – Site การเรียนแบบ On – Air การเรียนแบบ On – Line การเรียนแบบ On – Demand และการเรียนแบบ On-Hand แต่การจัดการเรียนการสอนและการบริหารจัดการภารกิจของสถานศึกษาจะประสบความสำเร็จไม่ได้หากขาดการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ซึ่งการที่จะให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานให้ประสบความสำเร็จได้นั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องสร้างความรักความสามัคคีให้เกิดขึ้นในการบริหารงานในสถานศึกษา

บทความนี้จะนำเสนอการบริหารแบบมีส่วนร่วมตามหลักสาราณียธรรม 6 สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ได้แก่ 1) เมตตาทายกรรม ตั้งเมตตาทายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ 2) เมตตาวิจิตรกรรม ตั้งเมตตาวิจิตรกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ 3) เมตตาโมกกรรม ตั้งเมตตาโมกกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ 4) สาธารณโภคิ ได้สิ่งของใดมาก็แบ่งปัน 5) สีสสามัญญตา มีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย 6) ฐิฏฐีสสามัญญตา มีฐิฏฐิตังงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย สาราณียธรรมทั้ง 6 ข้อ เป็นหลักธรรมสำหรับการเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นในสังคม อันจะนำมาซึ่งความสุข ความสันติความมั่นคง และความเจริญก้าวหน้าทั้งหลายทั้งปวง เป็นหลักธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษา ทำให้การดำเนินงานในด้านต่างๆสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

2. แนวคิดและทฤษฎีทางการบริหารแบบมีส่วนร่วม

การบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participative Management) เป็นแนวคิดด้านการบริหารที่เน้นความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้บริหารและผู้ใต้บังคับบัญชาในการร่วมมือร่วมใจปฏิบัติงาน ด้วยเหตุผลหลักที่ว่าความร่วมมือของบุคลากรเป็นกระบวนการพัฒนาความสามารถของบุคลากรในการพึ่งพาตนเอง ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดขององค์กร นักการศึกษาได้ให้ความสำคัญและความหมายของการบริหารแบบมีส่วนร่วม หมายถึง บุคคลผู้บริหารใช้การจูงใจให้

⁴ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. ร่างกรอบทิศทางแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2574. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.2559

บุคคลผู้ปฏิบัติงานหรือบุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในการคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมรับผิดชอบ เพื่อการพัฒนางานที่ปฏิบัติให้มีคุณภาพสูงสุด⁵ หรือ การบริหารแบบมีส่วนร่วม เป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมในลักษณะของการรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจตลอดจนการประเมินผลให้ทุกฝ่ายได้สำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบร่วมกัน อันจะนำไปสู่เป้าหมายขององค์กร⁶ จึงเป็นงานที่ทุกฝ่ายในหน่วยงานมีส่วนเกี่ยวข้องในการร่วมคิดร่วมทำ ด้วยความตั้งใจ เต็มใจ จนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้⁷ หรืออาจกล่าวได้ว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participative Management) หมายถึง การบริหารโดยให้บุคคลในองค์กรหรือบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการ การตัดสินใจ ใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความเชี่ยวชาญในการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ หรือแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากการบริหารงานมีความสำคัญของการบริหารงานแบบมีส่วนร่วมก่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในการปฏิบัติงานที่มุ่งหวัง และกระบวนการการตัดสินใจสามารถรองรับพฤติกรรมของบุคคลในองค์กรได้กว้างขวางและเกิดการยอมรับได้เป็นหลักการของการบริหารงานที่ผลต่อการดำเนินการเชิงวิเคราะห์ ซึ่งนำไปสู่การตัดสินใจได้ ลดช่องว่างของระบบการสื่อสารในองค์กรและขจัดปัญหาความขัดแย้ง

สรุปได้ว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การบริหารโดยให้บุคคลในองค์กรหรือบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำงานด้านการศึกษามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมรับผิดชอบ พร้อมทั้งร่วมกันกับติดตามตรวจสอบและประเมินผลเพื่อให้งานศึกษามีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด ลดความขัดแย้งภายในองค์กร และพัฒนางานที่ปฏิบัติให้มีคุณภาพสูงสุดบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

3. องค์ประกอบของการบริหารแบบมีส่วนร่วม

การบริหารแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือแก้ปัญหาดังกล่าวที่อาจเกิดขึ้นจากการบริหารงานในองค์กร มีนักวิชาการและนักการศึกษาได้ศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบของการ

⁵ วินัย ดิสงส์ และดลวิทย์ มาศจุรัส, การบริหารโรงเรียนแบบมีส่วนร่วม, กรุงเทพมหานคร : ธารอักษร, 2550, หน้า 49.

⁶ ธร สุนทรายุทธ, การบริหารจัดการเชิงปฏิรูป, กรุงเทพมหานคร : เนติกุลการพิมพ์, 2551, หน้า 540.

⁷ รัชนิดา นิยมณี, ความสัมพันธ์ของการบริหารแบบมีส่วนร่วมกับการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 3, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554 หน้า 24.

บริหารแบบมีส่วนร่วมไว้ดังนี้ กานดา ลิทธิแก้ว⁸ กล่าวว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วม คือ กระบวนการทำงานร่วมกันของกลุ่มคน เพื่อประโยชน์ของหน่วยงาน การมีส่วนร่วมในการค้นหา ปัญหาและสาเหตุของปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการ ลงทุนและการปฏิบัติงานการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงานหรือการที่ผู้บังคับบัญชา เปิดโอกาสให้ผู้บังคับบัญชาได้มีโอกาสในการร่วมบริหารจัดการในการทำงาน ให้มีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร และมีความเต็มใจในการทำงานจนบังเกิดผลดีหลายๆ ประการต่อองค์กร เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนด ส่วนกัญญาพัชร พงษ์ดี⁹ กล่าวว่า การพัฒนากลยุทธ์การบริหารแบบมีส่วนร่วมโดยประยุกต์แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบการบริหารเชิงกลยุทธ์ ของ Wheelen, & Hunger 4 ประการ ดังนี้ 1) การตรวจสอบสภาพแวดล้อม 3) การกำหนดยุทธศาสตร์ 3) การนำยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ และ 4) การประเมินผลและควบคุม กนกรัตน์ ทำจะดี¹⁰ กล่าวว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมในงานวิชาการของครูในสถานศึกษา ประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน 3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล กมลชนก ศรีวรรณ¹¹ กล่าวว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อการทำงานเป็นทีมของโรงเรียน มีหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม 6 ด้าน คือ 1) การไว้วางใจกัน 2) ความยึดมั่นผูกพันต่อกัน 3) การกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของงาน 4) ความมีอิสระในการปฏิบัติงาน 5) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และ 6) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล และ ศฤงคาร ใจปันทา¹² ได้สรุปองค์ประกอบของการบริหารแบบมีส่วนร่วมได้

⁸ กานดา ลิทธิแก้ว. การบริหารแบบมีส่วนร่วมในการยกระดับโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพสู่ระดับเพชร ของโรงเรียนบ้านลพคำ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. 2559

⁹ กัญญาพัชร พงษ์ดี. กลยุทธ์การบริหารแบบมีส่วนร่วมของไตรภาคีในการยกระดับคุณภาพผู้เรียน ในโรงเรียนพื้นที่สูงภาคเหนือตอนบน วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. 2559

¹⁰ กนกรัตน์ ทำจะดี. การศึกษาการบริหารแบบมีส่วนร่วมในงานวิชาการของครูในสถานศึกษาชั้น พื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสยาม. 2560

¹¹ กมลชนก ศรีวรรณ. การบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อการทำงานเป็นทีมในโรงเรียนสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครพนม เขต 2 (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร. 2561

¹² ศฤงคาร ใจปันทา. รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการมีงานทำ สำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎี บัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร. 2563

4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ด้านการบริหารเชิงกลยุทธ์ 2) ด้านการมีส่วนร่วมในการบริหาร 3) ด้านการทำงานเป็นทีม และ 4) ด้านการกระจายอำนาจในการบริหาร ตามลำดับ

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของการบริหารแบบมีส่วนร่วมในสถานศึกษา มีองค์ประกอบที่สามารถบริหารสถานศึกษาได้ 6 องค์ประกอบดังนี้ 1) การมีส่วนร่วมในการคิดค้นปัญหา 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผน 3) การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร 4) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 5) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และ 6) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

4. หลักสารณียธรรม 6

สารณียธรรม หมายถึง ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน เป็นธรรมที่มีอุปการะมาก ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน ในพระไตรปิฎกมีหลักฐานแสดงสารณียธรรม มีอยู่ 6 ประการ ได้แก่

1. เมตตาทายกรรม หมายถึง การตั้งมั่นเมตตาทายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง อรรถกถาจารย์ยังจำแนก เมตตาทายกรรมออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) เมตตาทายกรรมของคฤหัสถ์ ได้แก่ การ ไปเพื่อไหว้พระเจดีย์ การไปเพื่อไหว้ต้นโพธิ์ การไปเพื่อนิมนต์พระสงฆ์ การเห็นภิกษุทั้งหลายเข้าบ้านที่เหมาะสมแก่โคจร เพื่อบิณฑบาตแล้วต้อนรับ การรับบาตร การปูลาดอาสนะ การตามส่ง ชื่อว่าเมตตาทายกรรมของพวกคฤหัสถ์ 2) เมตตาทายกรรมของภิกษุ ได้แก่ การบำเพ็ญอุภาสิมาจาริกรรมด้วยเมตตาจิต ทายกรรมที่พึงทำด้วยจิตประกอบด้วยเมตตา

2. เมตตาวจีกรรม หมายถึง การตั้งมั่นเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง จำแนกออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) เมตตาวจีกรรมของคฤหัสถ์ ได้แก่ กรรมในเวลา กล่าวคำเป็นต้นว่า เราทั้งหลายจะไปไหว้พระเจดีย์ จะไปไหว้ต้นโพธิ์ จะฟังธรรม จะบูชาด้วยประทีป พวงมาลัยและดอกไม้ จะสมทานประพาสสุจริต 3 จะถวายสลากภัต เป็นต้น จะถวายผ้าจ่านำพรรษา จะถวายปัจจัย 4 แก่พระสงฆ์ในวันนี้ ท่านทั้งหลายจงนิมนต์พระสงฆ์แล้วจัดแจงของควรเคี้ยว เป็นต้น จงปูลาดอาสนะทั้งหลาย จงเข้าไปตั่งน้ำดื่มไว้ จงไปรับพระสงฆ์มา จงให้ท่านนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้แล้ว มีความพอใจ ความอุตสาหะ ขวนขวายเถิด ชื่อว่าเมตตาวจีกรรมของคฤหัสถ์ทั้งหลาย 2) เมตตาวจีกรรมของภิกษุ ได้แก่ การบอกสิกขาบทที่ทรงบัญญัติเพื่อมารยาท การบอกกัมมัญฐาน การแสดงธรรม การบอกพระพุทธรูปจนคือพระไตรปิฎก ด้วยเมตตาจิต

3. เมตตามโนกรรม หมายถึง การตั้งมั่นเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง มีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ 1) เมตตามโนกรรมของคฤหัสถ์ ได้แก่ การคิดว่า ขอพระคุณเจ้าทั้งหลายจงมีความสุข ไม่มีเวร ไม่เบียดเบียนกันเถิด 2) เมตตามโนกรรมของภิกษุ ได้แก่ การลุกขึ้นแต่เช้าแล้วชำระล้างร่างกาย และการทำวัตรที่ลานพระเจดีย์เป็นต้นแล้วนั่งบนอาสนะที่สงัดคิดว่า ภิกษุทั้งหลายในวิหารนี้จงมีความสุข ไม่มีเวร ไม่เบียดเบียนกันเถิด

4. สาธารณโภคี หมายถึง การบริโภคโดยไม่แบ่งแยกกลางทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรมได้มาโดยธรรม โดยที่ผู้แต่เพียงบิดนทาต บริโภคพร้อมกับพรหมจารีทั้งหลาย ผู้มีศีลในอรรถกถาอธิบายเพิ่มเติมว่า การบริโภคโดยไม่แบ่งแยกมีอยู่ด้วยกัน 2 ลักษณะได้แก่ 1) ไม่แบ่งแยกอาภิส 2) ไม่แบ่งแยกบุคคล การไม่แบ่งแยกอาภิส คือ ไม่แบ่งแยกอาภิส โดยคิดว่า จะให้เท่านี้ ๆ และไม่แบ่งแยกบุคคลโดยคิดว่า จะให้แก่คนนั้น ไม่ให้แก่คนนี้ ส่วนการไม่แบ่งแยกบุคคล คือ การไม่แบ่งด้วยความคิดอย่างนี้ว่า เราจักให้แก่ท่านโน้น จักไม่ให้แก่ท่านโน้น ผู้ใดไม่ทำการแบ่งแยกแม้ทั้ง 2 อย่างนี้แล้วบริโภคโดยไม่แบ่งแยก ผู้นั้นชื่อว่าบริโภคโดยไม่แบ่งแยก

5. สีสสามัญญตา หมายถึง การมีศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไทท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกตณหาและทิฏฐิครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

6. ทิฏฐิสามัญญตา หมายถึง การมีอริยทิฏฐิ หมายถึง สัมมาทิฏฐิในอริยมรรค อันเป็นธรรมเครื่องนำออกเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้ทำตาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

องค์ธรรมทั้ง 6 ประการดังกล่าวมานี้เรียกว่า หลักสาราณียธรรม พระพุทธองค์ตรัสไว้เป็นส่วนใหญ่โดยตรัสต่างวาระกัน ทรงแสดงเพื่อต้องการให้สังคมสงฆ์เกิดความเป็นปึกแผ่นสามัคคีต่อกัน ด้วยการอาศัยการเจริญเมตตาทั้ง 3 ทวารคือกายกรรม วจีกรรม และมนโกรรม (เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตามนโกรรม) แก่บุคคลรอบข้าง นอกจากนั้นยังเป็นการสอนให้รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของบริโภคแก่มิตร (สาธารณโภคี) ในขณะเดียวกันนั้นการเสมอกันด้วยสิ่ง 2 สิ่งก็เป็นอีกองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งในหลักการนี้ กล่าวคือ มีศีลเสมอกัน (สีสสามัญญตา) และมีทิฏฐิที่เสมอกัน (ทิฏฐิสามัญญตา) ทำให้การดำเนินชีวิตในสังคมภายใต้กรอบแห่งสาราณียธรรมดำเนินไปได้อย่างราบรื่นขึ้น พระพุทธองค์ทรงยก ทิฏฐิ ว่าเป็นธรรมชั้นยอดที่ยึดคฤมสาราณียธรรม 6 ประการเอาไว้ทั้งหมด ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ทิฏฐิอันไกลจากกิเลสที่เป็นข้าศึก เป็นนิยานิกธรรมนำบุคคลผู้ทำตามนั้นออกไป เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบนี้ เป็นธรรมชั้นยอดที่ยึดคฤมสาราณียธรรม 6 ประการนี้ไว้ ภิกษุทั้งหลาย ยอดอันเป็นส่วนสูงสุดเป็นที่ยึดคฤมเรือนยอด แม้ฉันใด ทิฏฐิอันไกลจากกิเลสที่เป็นข้าศึก เป็นนิยานิกธรรมนำบุคคลผู้ทำตามนั้นออกไป เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นธรรมชั้นยอดที่ยึดคฤมสาราณียธรรม 6 ประการนี้ไว้” อรรถกถาจารย์อธิบายเพิ่มเติมว่า “สำหรับผู้ที่บำเพ็ญสาราณียธรรม อันเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน เมื่อกาลผ่านไปนานก็ไม่ควรลืม เพราะเธอเป็นผู้ประกอบด้วยธรรมที่ควรระลึกถึง ผู้ใดบำเพ็ญธรรมเหล่านั้นให้บริบูรณ์ ธรรมเหล่านั้นย่อมทำผู้นั้นให้เป็นที่รักของเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย”

สรุปได้ว่าหลักสาราณียธรรม 6 เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนาที่สร้างความรักความสามัคคีในการอยู่ร่วมกัน ประกอบด้วย เมตตามนโกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตากายกรรม สาธารณโภคี สีสสามัญญตา และทิฏฐิสามัญญตา เสริมสร้างความรู้สึที่ดีให้เกิดขึ้นต่อกันและกันอยู่เสมอในยามที่

ระลึกถึงกัน สอนเกี่ยวกับหลักการอยู่ร่วมกัน ต้องมีการช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง และเป็นคุณธรรมที่ทำให้รู้จักการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันและกัน ทำให้เข้าใจคนอื่นมากขึ้น ซึ่งเป็นแนวทางที่ดีในการอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคี ช่วยส่งเสริมการบริหารสถานศึกษาแบบมีส่วนร่วม สถานศึกษาดควรนำมาปฏิบัติ เพื่อทำให้เกิดผลดีแก่เพื่อนร่วมงานและการบริหารงานในสถานศึกษาต่อไป

5. การบริหารแบบมีส่วนร่วมตามหลักสาราณียธรรม 6 สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา

การบริหารแบบมีส่วนร่วมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาเป็นการบริหารโดยให้บุคคลในองค์กรหรือบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการได้รับประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมจากการจัดการศึกษาได้ทำงานเป็นทีม ใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความเชี่ยวชาญในการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยใช้การบริหารคุณภาพที่ทุกคนมีส่วนร่วมคิด ตัดสินใจ ลงมือทำและรับผิดชอบร่วมกัน ผลักดันให้ครูทุกกลุ่มวิชาทำงานร่วมกัน โดยมุ่งคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นผู้สร้างขวัญและกำลังใจแก่บุคลากร เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในการเรียนรู้ และจัดหางบประมาณเพื่อสนับสนุนการพัฒนาการศึกษา¹³ ซึ่งการมีส่วนร่วมในการบริหารสถานศึกษาภายใต้องค์ประกอบ คือ 1) การมีส่วนร่วมในการคิดค้นปัญหา 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผน 3) การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร 4) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 5) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน 6) การมีส่วนร่วมในการติดตามและการประเมินผล เพื่อให้การศึกษามีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด ลดความขัดแย้งภายในองค์กร และพัฒนางานที่ปฏิบัติให้มีคุณภาพสูงสุด และสามารถนำมาบูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักสาราณียธรรม อันประกอบไปด้วย¹⁴

1. การบริหารแบบมีส่วนร่วมตามหลักสาราณียธรรม 6 ด้านเมตตาภาวกรรม ตั้งกายกรรมที่ประกอบด้วยเมตตา ทั้งต่อหน้าและลับหลังคือ ประกอบกิจช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันในองค์กรด้วยความเต็มใจ เป็นการแสดงออกซึ่งความเป็นมิตรทางกาย

2. การบริหารแบบมีส่วนร่วมตามหลักสาราณียธรรม 6 ด้านเมตตาวัจจกรรม ตั้งวจีที่ประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลังคือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนแนะนำตักเตือน ด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ เป็นการแสดงออกถึงความปรารถนาดีต่อกัน

¹³ รวี จันทะนาม. รูปแบบการบริหารงานวิชาการแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิผลในโรงเรียนขนาดเล็ก. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. 2557

¹⁴ สามารถ มั่งส้ง. สาราณียธรรม 6 หลักการในการอยู่ร่วมกัน .ผู้จัดการรายวัน ข้อมูลออนไลน์ เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2565 <https://mgronline.com/daily/detail/9620000029668>

3. การบริหารแบบมีส่วนร่วมตามหลักสาราณียธรรม 6 ด้านเมตตามโนกรรม ตั้งมโนกรรมที่ประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารภนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสปรารภนาดีต่อกัน โดยปราศจากอกุศลจิตไม่หวาดระแวง

4. การบริหารแบบมีส่วนร่วมตามหลักสาราณียธรรม 6 ด้านสาธารณโภคิ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม ได้สิ่งของใดมาก็แบ่งปัน คือ การจัดสรรผลประโยชน์ที่เหมาะสม นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

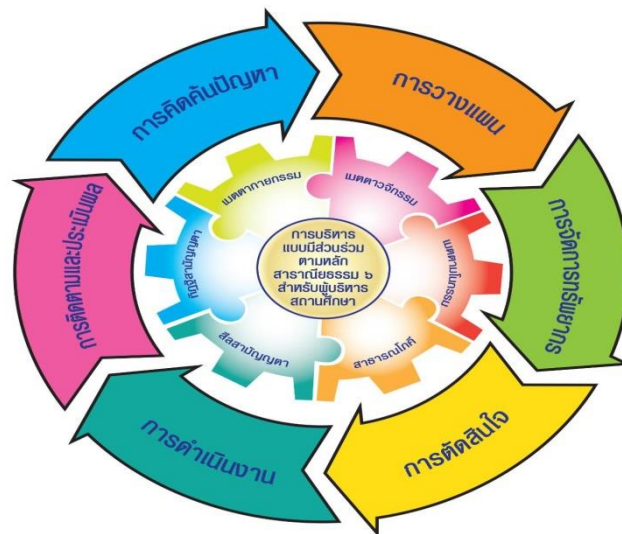
5. การบริหารแบบมีส่วนร่วมตามหลักสาราณียธรรม 6 ด้านสัสสามัญญตา มีความประพฤติสุจริตดีงามเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติที่เหมาะสมต่อกันสร้างความเลื่อมใส สร้างศรัทธาไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของหมู่คณะ

6. การบริหารแบบมีส่วนร่วมตามหลักสาราณียธรรม 6 ด้านทิสฺสสัมมัญญตา มีทิสฺสดีงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ เห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการ มีความเห็นสอดคล้องกัน อันจะนำไปสู่ความหลุดพ้น ล้นทุกข์ ขจัดปัญหา แก้ปัญหาได้อย่างระะยะยาว โดยการเปิดโอกาสให้ทั้งสองฝ่ายพูดคุยและสื่อสารกัน เพื่อนำองค์การในการก้าวไปสู่การเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงของที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

6. บทสรุป

การบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participative Management) เป็นการบริหารโดยให้บุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาได้เข้ามามีส่วนร่วมคิดตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมทำงาน จึงก่อให้เกิดความรู้สึกผูกพัน ผูกมัดและตกลงใจร่วมกันในการบริหารสถานศึกษา เพื่อให้การศึกษามีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด ลดความขัดแย้งภายในองค์กร และพัฒนางานที่ปฏิบัติให้มีคุณภาพสูงสุดบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ การบริหารแบบมีส่วนร่วมสามารถบูรณาการเข้ากับหลักสาราณียธรรมได้ดังนี้ 1) การมีส่วนร่วมในการคิดค้นปัญหา ปัญหาต่างๆเมื่อเกิดขึ้นในองค์กร หากประพฤติปฏิบัติตามกาย วาจา ใจ ด้วยความเมตตา แสดงกิริยาอาการสุภาพ กล่าววาจาสุภาพ ตั้งจิตปรารภนาดี ย่อมเกิดเป็นกัลยาณมิตรที่มีส่วนร่วมในการคิดค้นปัญหาต่างๆได้ 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผน การแบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูลถือว่าการให้ทาน เป็นการแสดงความมีน้ำใจ จึงถือได้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมในการวางแผนการบริหารในองค์กร 3) การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร การบริหารบุคคลเป็นทรัพยากรที่สำคัญ ผู้บริหารต้องรู้จักจิต ภูมิตระกูล ความสามารถ โดยแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุมีผล 4) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การขอความร่วมมือด้วยการประพฤติสุจริตดีงาม ย่อมเกิดประโยชน์ต่องานมากกว่าการสั่งการ 5) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ด้วยการเห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการ อันจะนำไปสู่ความหลุดพ้น ล้นทุกข์ ขจัดปัญหา แก้ปัญหาได้อย่างระะยะยาว 6) การมีส่วนร่วมในการติดตามและการประเมินผล เมื่อประพฤติปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรม

6 ดังกล่าว ย่อมเกิดกัลยาณมิตรในองค์กร สามารถประเมินผลความสำเร็จเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพช่วยให้บุคลากรเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งในองค์กร เกิดความรู้สึกผูกพัน รับผิดชอบกับงาน ซึ่งจะช่วยให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เป็นต้น

ภาพที่ 1 การบริหารแบบมีส่วนร่วมตามหลักสํารานียธรรม 6 สําหรับผู้บริหารสถานศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- กนกรัตน์ ทำจะดี. การศึกษาการบริหารแบบมีส่วนร่วมในงานวิชาการของครูในสถานศึกษาชั้น
พื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2. **วิทยานิพนธ์
ปริญญาโท**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสยาม.2560
- กมลชนก ศรีวรรณ. การบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อการทำงานเป็นทีมในโรงเรียนสังกัด
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครพนม เขต 2 (**วิทยานิพนธ์ปริญญา
โท**). สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร. 2561
- กานดา สิทธิแก้ว. การบริหารแบบมีส่วนร่วมในการยกระดับโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพสู่ระดับเพชร
ของโรงเรียนบ้านลพคำ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. 2559

- กัญญาพัชร พงษ์ดี. กลยุทธ์การบริหารแบบมีส่วนร่วมของไตรภาคีในการยกระดับคุณภาพผู้เรียนใน
โรงเรียนพื้นที่สูงภาคเหนือตอนบน **วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต** มหาวิทยาลัยราช
ภัฏเชียงใหม่. 2559
- ชร สุนทรายุทธ, **การบริหารจัดการเชิงปฏิรูป**, กรุงเทพมหานคร : เนติกุลการพิมพ์, 2551, หน้า
540.
- ศฤงคาร ใจปันทา. รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการมีงานทำ สำหรับนักเรียนที่มี
ความบกพร่องทางสติปัญญา สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ. **วิทยานิพนธ์
ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต** สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร. 2563
- รวี จันทะนาม. รูปแบบการบริหารงานวิชาการแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพในโรงเรียนขนาดกลาง.
วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏ
อุบลราชธานี. 2557
- รัชนิดา นิยมณี. ความสัมพันธ์ของการบริหารแบบมีส่วนร่วมกับงานวิชาการของสถานศึกษาในสังกัด
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 3. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร
มหาบัณฑิต**, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
2554 หน้า 24.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. ราชกิจจานุเบกษา. 2560 หน้า 15-16.
- วินัย ดิสงส์ และดวัลย์ มาศจรัส, **การบริหารโรงเรียนแบบมีส่วนร่วม**, กรุงเทพมหานคร :ธาร
อักษร, 2550, หน้า 49.
- สามารถ มั่งลั่ง. **สารานุกรม 6 หลักการในการอยู่ร่วมกัน**. ผู้จัดการรายวัน ข้อมูลออนไลน์
เข้าถึงเมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2565 <https://mgronline.com/daily/detail/9620000029668>
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. **ร่างกรอบทิศทางการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2574**.
กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. 2559

ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารกับประสิทธิผลของโรงเรียน
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐมเขต 1
THE BUDDHIST LEADERSHIP OF ADMINISTRATORS AND SCHOOL
EFFECTIVENESS UNDER NAKHONPATHOM PRIMARY EDUCATIONAL
SERVICE AREA OFFICE 1

ณัชชา คุ่มเงิน, Natcha Kumngeon¹

สงวน อินทร์รักษ์, Sangaun Inrak²

Email: natchakumngeon@gmail.com

Received: June 29, 2023 Revised: September 18, 2023

Accepted: September 18, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบ 1) ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหาร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1 2) ประสิทธิภาพของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1 และ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารกับประสิทธิผลของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1 กลุ่มตัวอย่างคือ โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1 จำนวน 92 โรงเรียน ผู้ให้ข้อมูลโรงเรียนละ 2 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 1 คน ครู จำนวน 1 คน รวมทั้งสิ้น 184 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหาร ตามแนวคิดของสัมฤทธิ์ กางเพ็ง และประสิทธิผลของโรงเรียนตามแนวคิดของลูเนนเบิร์กและออนสไตน์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ ความถี่ ร้อยละ ค่ามัธยฐาน เลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน ผลการวิจัยพบว่า 1. ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหาร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1

¹ นักศึกษาปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรมหาวิทยาลัยศิลปากร

โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเรียงลำดับค่ามัชฌิมเลขคณิต จากมากไปน้อย ได้ดังนี้ 1) ด้านมูทิตา 2) ด้านกรุณา 3) ด้านเมตตา และ 4) ด้านอุเบกขา 2. ประสิทธิภาพของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครปฐม เขต 1 โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเรียงลำดับค่ามัชฌิมเลขคณิตจากมากไปน้อยได้ดังนี้ 1) ด้านความทุ่มเทเวลาในการทำงาน 2) ด้านพันธกิจของโรงเรียนมีความชัดเจน 3) ด้านความคาดหวังที่สูง 4) ด้านภาวะผู้นำด้านวิชาการ 5) ด้านการตรวจสอบความก้าวหน้าของนักเรียน 6) ด้านความสัมพันธ์เชิงบวกกับผู้ปกครอง และ 7) ด้านสภาพแวดล้อมเป็นระเบียบและปลอดภัย 3. ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารกับประสิทธิผลของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครปฐม เขต 1 มีความสัมพันธ์กัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งมีความสัมพันธ์ในลักษณะคล้อยตามกัน

คำสำคัญ : (ภาวะผู้นำเชิงพุทธ), (ประสิทธิผลของโรงเรียน)

Abstract

The purposes of this research were to identify: 1) the buddhist leadership of school administrators under Nakhonpathom Primary Educational Service Area Office 1, 2) the school effectiveness under Nakhonpathom Primary Educational Service Area Office 1, and 3) the relationship between the buddhist leadership of school administrators and school effectiveness under Nakhonpathom Primary Educational Service Area Office 1. The samples were 92 schools under Nakhonpathom Primary Educational Service Area Office 1. The respondents from each school consisted of one school administrator and one teacher, in the total of 184 respondents. The instrument employed for data collection was a opinionnaire about the buddhist leadership concept based on Samrit Kangpheng and the school effectiveness concept based on Lunenburg and Ornstein. The statistics used for data analysis were frequency, percentage, arithmetic mean, standard deviation and Pearson's Product Moment Correlation Coefficient. The research findings were as follows: 1. The buddhist leadership of school administrators under Nakhonpathom Primary Educational Service Area Office 1, as a whole and an individual, were at the highest level. The arithmetic mean ranking from the highest to lowest were as follows; 1) sympathetic joy, 2) compassion, 3) loving-kindness and 4) equanimity. 2. The school effectiveness under Nakhonpathom Primary Educational Service Area Office 1, as a whole and an individual, were at the highest level. The arithmetic mean ranking from the

highest to lowest were as follows; 1) high time on task, 2) a clear school mission, 3) a climate of high expectation, 4) instruction leadership, 5) frequent monitoring of student progress, 6) positive home-school relations and 7) a safe and orderly environment. 3. The relationship between the buddhist leadership of school administrators and school effectiveness under Nakhonpathom Primary Educational Service Area Office 1 as a whole was at .01 level of statistical significance.

Keyword : (Buddhist Ledership), (School Effectiveness)

1. บทนำ

การศึกษาเป็นกลไกหลักในการพัฒนาประเทศ เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ประชาชนทุกคนในประเทศต้องได้รับ โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตราที่ 54 กำหนดให้รัฐต้องดำเนินการให้ประชาชนได้รับการศึกษาตามความต้องการในระบบต่าง ๆ รวมทั้งส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิตและจัดให้มีการร่วมมือกันระหว่างรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชนในการจัดการศึกษาทุกระดับ อีกทั้งจัดให้มีกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งต้องมีการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ โดยรัฐมีหน้าที่ดำเนินการ กำกับ ส่งเสริม และสนับสนุนให้การจัดการศึกษามีคุณภาพและได้มาตรฐานสากล มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีวินัย ภูมิใจในชาติ สามารถเชี่ยวชาญได้ตามความถนัดของตน และมีความรับผิดชอบต่อครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ³ การจัดการศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานรัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย⁴ การจัดการศึกษาของประเทศจำเป็นต้องสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศตามยุทธศาสตร์ชาติ แผนการปฏิรูปประเทศการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับปัจจุบันกำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า “คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ 21”⁵ ทั้งนี้ประเทศไทยต้องเผชิญกับความท้าทายที่เป็นพลวัตของโลกศตวรรษที่ 21 ทั้งในส่วนที่เป็นแรงกดดันภายนอก จากกระแสโลกาภิวัตน์และความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และ

³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม 123, ตอนที่ 40 ก (6 เมษายน 2560) : 14-15.

⁴ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542, **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม 116, ตอนที่ 74 ก (19 สิงหาคม 2542): 4.

⁵ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, **แผนการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. 2560 – 2579**, (กรุงเทพมหานคร: หวานกราฟฟิค, 2560), ฉ.

เทคโนโลยีและแรงกดดันจากภายใน จากสภาวการณ์และการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างประชากร สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งล้วนส่งผลกระทบต่อระบบการศึกษา ซึ่งเป็นกลไกหลักในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อันเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศ ระบบการศึกษาจึงต้องปรับเปลี่ยนให้สนองและรองรับความท้าทายดังกล่าว โดยกำหนดแนวทางการพัฒนา คือ ปรับปรุงโครงสร้างการบริหารจัดการศึกษา เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการสถานศึกษา ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการจัดการศึกษา ปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับระบบการเงินเพื่อการศึกษา พัฒนาระบบบริหารงานบุคคลของครูอาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา⁶ เพื่อให้ได้ครูดี มีความรู้ ทักษะ และความสามารถในการจัดการเรียนการสอน และมีจิตวิญญาณของความเป็นครูเข้าสู่ระบบการศึกษาของประเทศ ในการพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุขีดสูงสุดของศักยภาพของแต่ละบุคคลต่อไป

ผู้บริหารโรงเรียนเป็นบุคลากรที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะทำให้เกิดการพัฒนาการจัดการศึกษา โดยจะต้องปฏิบัติหน้าที่ในการเป็นผู้นำและเป็นผู้ประสานความร่วมมือจากทุกฝ่าย ที่มีความสามารถที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการเรียนการสอน และการเรียนรู้ รวมทั้งประสานสัมพันธ์ ระดมและจัดสรรทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพในการบริหารการศึกษา และนอกเหนือจากหน้าที่ดังกล่าวแล้ว ผู้บริหารโรงเรียนยังเป็นผู้เชื่อมของนโยบายกับการปฏิบัติที่ใกล้ชิดกับผู้เรียนมากที่สุด ผู้บริหารโรงเรียนจึงจะต้องเป็นผู้ที่มีสมรรถนะตามหลักเกณฑ์ มีความรู้ ความสามารถในการบริหารจัดการ มีวิสัยทัศน์ เพื่อการบรรลุเป้าหมายของโรงเรียน⁷ และผู้บริหารหรือผู้นำยังเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนให้มีประสิทธิผล ภาวะผู้นำเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าผู้นำนั้น ๆ มีคุณสมบัติ มีความสามารถ และมีภาวะผู้นำที่เหมาะสมกับตำแหน่งเพียงใดในการบริหารงานจึงจำเป็นต้องแสดงภาวะผู้นำที่เหมาะสมต่อผู้ร่วมงาน เพราะภาวะผู้นำมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กร ภาวะผู้นำนั้นมีอยู่หลายรูปแบบเช่น ภาวะผู้นำเชิงพุทธ ภาวะผู้นำแบบแลกเปลี่ยน ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ และภาวะผู้นำที่เป็นที่สนใจและให้ความสำคัญกันมากในเวลานี้ก็คือภาวะผู้นำเชิงพุทธ ผู้นำหรือผู้บริหารที่ดีต้องยึดหลักการทางคุณธรรม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการโน้มน้าวและสร้างแรงจูงใจให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม เพื่อนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้

การบริหารกับความเป็นผู้นำหรือภาวะผู้นำไม่อาจแยกขาดจากกันได้โดยสิ้นเชิง ภาวะผู้นำเป็นองค์ประกอบสูงสุดของงานบริหาร การบริหารจะเน้นการสร้างวิสัยทัศน์ การกำหนดทิศทาง ค่านิยม และวัตถุประสงค์ขององค์กร ส่วนการนำเป็นเรื่องของอำนาจ อิทธิพล ทำให้เกิดแรงบันดาลใจ และจูงใจให้คนทำงานเพื่อบรรลุผลตามวิสัยทัศน์และวัตถุประสงค์ร่วมกัน แต่โดยทั่วไปแล้วผู้นำมักจะละเลย

⁶ เรื่องเดียวกัน, 67.

⁷ สุวิมล มธูรส, กิตติ รัตนราษี และอนันต์ อุปสอด, “การศึกษาไทย 4.0 ในบริบทของผู้บริหารสถานศึกษา,” *วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง* 8, 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2562): 268.

ความเกี่ยวข้องของทั้งสองส่วนนี้ จึงทำให้มักเกิดปัญหาในการบริหารงาน เช่น ผู้นำบางคนมีวิสัยทัศน์ดี แต่ขาดความสามารถในการสร้างทีมงาน ในขณะที่ผู้นำอีกคนเก่งการสร้าง แรงบันดาลใจให้ผู้อื่นและสร้างทีมงาน แต่ขาดวิสัยทัศน์ เป็นต้น โดยปกติแล้วปัญหาของการทำงานเป็นทีมมักมีสาเหตุมาจากความแตกต่างกันของคนในทีม ดังนั้นในฐานะผู้นำหรือผู้สร้างทีมงานต้องพยายามลดแรงเสียดทานที่ขัดขวางการทำงานเป็นทีมและเพิ่มความแข็งแกร่งของทีม ในปัจจุบันการบริหารงานหรือการจัดการองค์การมีความจำเป็นต้องใช้ศาสตร์ในการบริหารงาน จึงมีหลักการบริหารสมัยใหม่เข้ามาเป็นกลยุทธ์หรือหลักการในการบริหารจัดการ ทำให้นักวิชาการทางตะวันตก หันมาสนใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยผสมผสานและประยุกต์ใช้กับหลักการบริหารจัดการ ทั้งนี้เนื่องจากการที่จะใช้หลักการ วิธีการ หรือเทคนิคของนักวิชาการตะวันตก ที่พัฒนามาอย่างต่อเนื่องนั้นยังเป็นหลักการที่ยังยึดกับวัตถุ จึงทำให้มีทั้งผู้แพ้ผู้ชนะเป็นการบริหารจัดการที่มุ่งหวังกำไรและการแข่งขัน แต่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสตร์แห่งการบริหารจัดการ ที่ยั่งยืนและดำรงความเป็นมนุษย์ที่จะอยู่ร่วมกันโดยสันติสุข จะเริ่มต้นและให้ความสำคัญกับตัวบุคคลก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักธรรมในการนำนั้นผู้นำจะต้องเป็นคนดี มีศิลปะในการนำการเป็นแบบอย่าง การให้ความรักความเมตตาแก่ผู้อื่น⁸ ซึ่งสอดคล้องกับหลักภาวะผู้นำเชิงพุทธและหลักคุณธรรมพรหมวิหาร 4 ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า พรหมวิหาร 4 คือ หลักความประพฤติที่ประเสริฐ บริสุทธิ์ เป็นธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา⁹ การที่ผู้บริหารจะนำหลักการบริหารและความเป็นผู้นำเชิงพุทธเข้ามามีบทบาทในการให้เข้ากับการบริหารงานในปัจจุบัน จึงถือได้ว่าเป็นแนวทางใหม่หรือเข้าสู่มิติของการบริหารงานที่ยั่งยืน มีความมั่นคงและสร้างความเป็นธรรมต่อบุคคลหรือสังคมที่เกี่ยวข้องกับองค์กรอย่างชาญฉลาด สามารถสร้างประสิทธิภาพ ประสิทธิผลต่อการบริหารงานอย่างยั่งยืนและมั่นคง รวมทั้งจะเป็นหลักการของนักบริหารในการบริหารจัดการองค์กรอย่างมีระบบ โดยที่ยังมีคุณธรรมมาประกอบในการพิจารณาบริหารจัดการอีกทางหนึ่งด้วย ดังนั้นจะเห็นว่าหลักการบริหารงานตะวันตกกับหลักการบริหารงานเชิงพุทธศาสตร์สามารถบูรณาการรวมเข้ากันได้ และเป็นแนวทางที่มีความสอดคล้องกับหลักการบริหารสมัยใหม่¹⁰

ประสิทธิผลมีความสำคัญอย่างยิ่งในศาสตร์ทางการบริหารงานและองค์กร นับว่าเป็นเครื่องมือหรือตัวบ่งชี้ในขั้นสุดท้ายว่าการบริหารองค์กรประสบความสำเร็จหรือไม่เพียงใดองค์กรจะอยู่

⁸ พระมหาสมัย ฝาสุโก และสัมฤทธิ์ กางเพ็ง, ภาวะผู้นำเชิงพุทธ (มหาสารคาม: อภิชชาติ การพิมพ์, 2557), 53.

⁹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 34 (กรุงเทพมหานคร: การศึกษาเพื่อสันติภาพพระธรรมปิฎก, 2559), 124.

¹⁰ พระมหาสมัย ฝาสุโก และสัมฤทธิ์ กางเพ็ง, ภาวะผู้นำเชิงพุทธ (มหาสารคาม: อภิชชาติ การพิมพ์, 2557), 54.

รอดและมีความมั่นคงหรือไม่จะขึ้นอยู่กับประสิทธิผลขององค์กร การบรรลุถึงประสิทธิผลจึงเป็นที่ปรารถนาของทุกองค์กร¹¹ โรงเรียนถือเป็นองค์กรหนึ่งในระบบสังคม การประเมินประสิทธิผลของโรงเรียนเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นเพื่อดูความแตกต่างระหว่างความคาดหวังหรือเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผลลัพธ์จากการปฏิบัติงาน การจะประเมินว่าโรงเรียนใดประสบผลสำเร็จหรือไม่จึงควรเปรียบเทียบระหว่างวัตถุประสงค์ของโรงเรียนกับผลการดำเนินงานนั้น ๆ ดังนั้นโรงเรียนจะมีประสิทธิผลถ้าผลการดำเนินงานต่าง ๆ ที่ตั้งไว้บรรลุตามเป้าหมายหรือเกินเป้าหมายที่ตั้งไว้¹² โดยลูเนนเบิร์กและออสไตน์ (Lunenburg and Ornstein) ได้ให้แนวคิดที่ว่า โรงเรียนที่มีประสิทธิผลต้องวัดจาก 1) สภาพแวดล้อมเป็นระเบียบและปลอดภัย 2) พันธกิจของโรงเรียนมีความชัดเจน 3) ภาวะผู้นำด้านวิชาการ 4) ความคาดหวังที่สูง 5) ความทุ่มเทเวลาในการทำงาน 6) การตรวจสอบความก้าวหน้าของนักเรียน 7) ความสัมพันธ์เชิงบวกกับผู้ปกครอง¹³ ในการบริหารโรงเรียนให้เกิดประสิทธิผลนั้นเป็นหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียน เพราะเป็นผู้ที่ตัดสินใจในการดำเนินการต่าง ๆ เกี่ยวกับโรงเรียน กำหนดวัตถุประสงค์ นโยบายและกลยุทธ์ หากผู้บริหารโรงเรียนขาดภาวะผู้นำ ก็จะส่งผลให้การบริหารโรงเรียนไม่เกิดประสิทธิผล

จากที่ได้นำเสนอมาข้างต้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารกับประสิทธิผลของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1 ว่าอยู่ในระดับใดและมีความสัมพันธ์กันหรือไม่ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาด้านการบริหารงานของผู้บริหารให้เกิดประสิทธิผลที่ดีต่อโรงเรียน

2. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์การวิจัยไว้ดังนี้

1. เพื่อทราบภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครปฐม เขต 1
2. เพื่อทราบประสิทธิผลของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครปฐม เขต 1

¹¹ อารณ อ่อนคง, **ประสิทธิผล**, เข้าถึงเมื่อ 25 ตุลาคม 2564, เข้าถึงได้จาก http://aporn123.blogspot.com/2013/06/blog-post_28.html

¹² วีรพงษ์ ไชยหงส์, **ประสิทธิผลของโรงเรียน**, เข้าถึงเมื่อ 25 ตุลาคม 2564, เข้าถึงได้จาก http://drweerapong.blogspot.com/2015/02/blog-post_59.html

¹³ Fred C. Lunenburg and Allen C. Ornstein, **Educational Administration: Concepts and Practices**, 6thed. (Belmont CA: Wadsworth Cengage Learning, 2012), 16.

3. เพื่อทราบความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารกับประสิทธิผลของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้ ในส่วนของภาวะผู้นำเชิงพุทธ ผู้วิจัยใช้แนวคิดของสัมฤทธิ์ กางเพ็ง มาเป็นตัวแปรต้น ในการศึกษา ประกอบด้วย 1) เมตตา 2) กรุณา 3) มุทิตา 4) อุเบกขา ในส่วนของประสิทธิผลของโรงเรียน ผู้วิจัยใช้แนวคิดของลูเนนเบิร์กและออสไตน์ (Lunenburg and Omstein) มาเป็นตัวแปรตามในการศึกษา ประกอบด้วย 1) สภาพแวดล้อมเป็นระเบียบและปลอดภัย 2) พันธกิจของโรงเรียนมีความชัดเจน 3) ภาวะผู้นำด้านวิชาการ 4) ความคาดหวังที่สูง 5) ความทุ่มเทเวลาในการทำงาน 6) การตรวจสอบความก้าวหน้าของนักเรียน 7) ความสัมพันธ์เชิงบวกกับผู้ปกครอง

ประชากร ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครปฐม เขต 1 จำนวน 121 โรงเรียน จำแนกเป็นโรงเรียนในอำเภอเมืองนครปฐม 48 โรงเรียน อำเภอกำแพงแสน 51 โรงเรียน และอำเภอดอนตูม 22 โรงเรียน

กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครปฐม เขต 1 จำนวน 92 โรงเรียน ซึ่งได้จากการเปิดตารางประมาณการกำหนดขนาดตัวอย่างของเครซีและมอร์แกน (Krejcie and Morgan)¹⁴ โดยเลือกกลุ่มตัวอย่าง ด้วยวิธีการสุ่ม แบบแบ่งประเภท (Stratified random sampling) จำแนกตามอำเภอ

ผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยกำหนดผู้ให้ข้อมูลโรงเรียนละ 2 คน ประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน (ผู้อำนวยการโรงเรียน หรือรองผู้อำนวยการโรงเรียน หรือรักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียน) จำนวน 1 คน ครู จำนวน 1 คน รวมทั้งสิ้น 184 คน

ตัวแปรที่ศึกษา ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย ตัวแปรพื้นฐาน ตัวแปรต้น และตัวแปรตาม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ตัวแปรพื้นฐาน เป็นตัวแปรที่เกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษาสูงสุด ตำแหน่งปัจจุบัน และประสบการณ์ในการทำงาน

2. ตัวแปรต้น (X_{tot}) เป็นตัวแปรที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธ ตามแนวคิดของสัมฤทธิ์ กางเพ็ง ซึ่งมียอดประกอบ 4 ประการ ดังนี้

2.1 เมตตา (X_1) หมายถึง ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น เป็นความรักที่บริสุทธิ์ที่ปราศจากเล่ห์เหลี่ยมช่วยเหลือให้ผู้อื่นมีความสุข ประสบความสำเร็จและเจริญรุ่งเรือง ซึ่งเป็นหน้าที่ของ

¹⁴ Robert V. Krejcie and Daryle W. Morgan, "Determining Sample Size for Research Activities," *Journal for Education and Psychological Measurement* 3, 7 (November, 1970): 608.

ผู้บริหารที่จะต้องมีการส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีความก้าวหน้าและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้ปฏิบัติงานตามความถนัดและความสามารถของตนเองและเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้แสดงความสามารถอย่างเต็มที่ ไม่ปิดกั้นโอกาสด้วยความริษยาหรือความเกลียดชังส่วนตัว รู้จักให้อภัยและมองในแง่ดีของผู้ใต้บังคับบัญชา ส่งเสริมให้ผู้ใต้บังคับบัญชา ได้ปฏิบัติกิจกรรมที่ผ่อนคลายและกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคี ในองค์กร

2.2 กรูณา (X_2) หมายถึง ความสงสาร เห็นอกเห็นใจผู้อื่น โดยปราศจากความคิดเบียดเบียน ซ้ำเติม เมื่อเห็นผู้ใต้บังคับบัญชาประสบปัญหาหรือมีความทุกข์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัวหรือเรื่องที่เกิดจากการปฏิบัติงาน ก็ให้ความช่วยเหลือให้พ้นจากสภาพปัญหาและความทุกข์นั้น ไม่นิ่งดูตาย ซึ่งเป็นบทบาทของผู้บริหารที่จะต้องมิให้ผู้ใต้บังคับบัญชาต้องเผชิญกับปัญหาเพียงลำพัง และหากเกิดปัญหาหรือความผิดพลาดในการปฏิบัติงานซึ่งเกิดจากการสั่งการของผู้บริหาร ผู้บริหารก็ต้องปกป้องและรับผิดชอบแทนผู้ใต้บังคับบัญชา เปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้เข้าพบเพื่อปรึกษาและขอคำแนะนำในการปฏิบัติงาน มีความยืดหยุ่นในการปฏิบัติงานให้ผู้ใต้บังคับบัญชา ไม่ใช้อำนาจในการเป็นผู้บริหารมาข่มขู่หรือสั่งการให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติในสิ่งที่ไม่เต็มใจและไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กร

2.3 มุกิตา (X_3) หมายถึง ความพลอยยินดี โดยความยินดีนั้นจะต้องปราศจากความอิจฉา และความริษยา เมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาได้เลื่อนตำแหน่งที่สูงขึ้นก็แสดงความยินดีด้วยความจริงใจ เห็นผู้ใต้บังคับบัญชาประสบความสำเร็จเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นก็ยินดีไปกับเขาโดยไม่กลัวว่าผู้ใต้บังคับบัญชาจะมีความก้าวหน้ามากกว่าตนเอง ซึ่งเป็นหน้าที่ที่ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติ โดยมีการคอยยกย่องชื่นชมผู้ใต้บังคับบัญชาที่ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีและผู้ที่มีผลงานดีเด่นเป็นที่ประจักษ์อยู่เสมอ มีการแสดงความยินดีกับผู้ใต้บังคับบัญชาที่ประสบความสำเร็จในการทำงานด้วยการให้รางวัลและการกล่าวชื่นชมด้วยวาจา

2.4 อุเบกขา (X_4) หมายถึง ความวางเฉย ทำใจเป็นกลาง มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ที่เหมาะสม ปราศจากอคติ ไม่เอนเอียงไปทางใดทางหนึ่งด้วยความรักหรือความเกลียดชังมีการกำหนดภาระงานและมอบหมายภาระงานให้ผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างเหมาะสมเท่าเทียมกันไม่มอบหมายภาระงานให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งมากเกินไปหรือน้อยจนเกินไป มีกระบวนการในการประเมิน ผลการปฏิบัติงานของผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างโปร่งใส และยุติธรรมมีการดำเนินการทางวินัยอย่างยุติธรรมแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาที่กระทำผิดโดยไม่ใช้ความสนิทสนมหรือความเกลียดชังส่วนตัวมาตัดสิน ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้บริหารควรใช้ส่งเสริมและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

3. ตัวแปรตาม เป็นตัวแปรที่เกี่ยวกับประสิทธิผลของโรงเรียน (Y_{tot}) ตามแนวคิดของลูเนนเบิร์ก และออนสไตน์ (Lunenburg and Omstein) ซึ่งมีองค์ประกอบ 7 ประการ ดังนี้

3.1 สภาพแวดล้อมเป็นระเบียบและปลอดภัย (Y_1) หมายถึง การจัดให้บรรยากาศสถานที่ของโรงเรียนเอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สนับสนุนการเรียนรู้และไม่เป็นอุปสรรคสำหรับการทำกิจกรรมต่าง ๆ และมีการดูแลสภาพแวดล้อมของโรงเรียน ภายในโรงเรียนมีแหล่งการเรียนรู้ต่าง

ๆ ที่เพียงพอต่อนักเรียน รักษาสื่อ อุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่ช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ มีกิจกรรมที่กระตุ้นและส่งเสริมให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดี มีสังคมที่ดี และมีความเป็นประชาธิปไตย มีบรรยากาศที่อบอุ่น ครูผู้สอนและบุคลากรรู้สึกมีส่วนร่วมในการทำงาน นักเรียนมีวินัยและความรับผิดชอบต่อการเรียน

3.2 พันธกิจของโรงเรียนมีความชัดเจน (Y₂) หมายถึง ผู้บริหาร ครูผู้สอนและบุคลากรทั้งหมดในโรงเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดภารกิจของโรงเรียน พันธกิจมีความสอดคล้อง กับสภาพปัญหาและความต้องการของโรงเรียน บุคลากรทราบถึงวัตถุประสงค์ของโรงเรียนสามารถรับผิดชอบร่วมกันในการจัดการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ

3.3 ภาวะผู้นำด้านวิชาการ (Y₃) หมายถึง ผู้บริหารมีความรู้ ความเข้าใจและสามารถบริหารงานวิชาการอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นผู้นำด้านการจัดการสอน มีความรู้ ความเข้าใจ ด้านการสอนเป็นอย่างดี มีความรอบรู้ ทันต่อเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลง มีวิสัยทัศน์ทางการศึกษาที่พัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ ส่งเสริมงานวิจัยและการนิเทศการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ

3.4 ความคาดหวังที่สูง (Y₄) หมายถึง ผู้บริหารและครูผู้สอนส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้ในทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็น ครูผู้สอนเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ควบคู่กับการสอนด้านวิชาการ ครูผู้สอนสามารถแสดงออกถึงความรู้และทักษะเบื้องต้นให้นักเรียน มีความสามารถในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้สอนมีความคาดหวังสูงต่อการถ่ายทอดให้นักเรียนบรรลุผลในการเรียนการสอน

3.5 ความทุ่มเทเวลาในการทำงาน (Y₅) หมายถึง บุคลากรของโรงเรียนมีการทุ่มเทเวลาในการปฏิบัติงานหรือภารกิจของโรงเรียน ครูผู้สอนมีการวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การฝึกการพัฒนาทักษะต่าง ๆ รับผิดชอบต่อหน้าที่ สามารถปฏิบัติงานอื่น ๆ นอกเหนือจากการสอนและการอบรม

3.6 การตรวจสอบความก้าวหน้าของนักเรียน (Y₆) หมายถึง ครูผู้สอนสามารถปรับปรุงผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนเป็นรายบุคคล ผู้บริหารสนับสนุนให้จัดตั้งโปรแกรมเพื่อช่วยเหลือแนะนำนักเรียนเป็นรายบุคคล ครูผู้สอนนำผลการดำเนินกิจกรรม หรือผลการประเมินจากโปรแกรมมาใช้ในการพัฒนานักเรียน รายงานความก้าวหน้าของนักเรียนต่อผู้บริหารและผู้ปกครองอย่างต่อเนื่อง

3.7 ความสัมพันธ์เชิงบวกกับผู้ปกครอง (Y₇) หมายถึง ผู้ปกครองและบุคลากรในโรงเรียนมีความสัมพันธ์ที่ดี มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ผู้บริหารส่งเสริมให้ผู้ปกครองร่วมสนับสนุนในภารกิจและกิจกรรมของโรงเรียน ผู้ปกครองให้ความช่วยเหลือในส่วนต่าง ๆ ของสถานศึกษา อย่างสม่ำเสมอ และผู้ปกครองมีส่วนช่วยในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนให้ดีขึ้น

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถามความคิดเห็น (opinionnaire) จำนวน 1 ฉบับ แบ่งออกเป็น 3 ตอน โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตอนที่ 1 สอบถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับ เพศ อายุ ระดับการศึกษาสูงสุด ตำแหน่งปัจจุบัน และประสบการณ์ในการทำงาน

ตอนที่ 2 สอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหาร ตามแนวคิดของ ลัมฤทธิ์ กางเพ็ง

ตอนที่ 3 สอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิผลของโรงเรียนตามแนวคิดของ ลูนเบิร์กและ ออนสไตน์ (Lunenburg and Ornstein)

แบบสอบถามในตอนที่ 1 มีลักษณะเป็นเลือก ตอบตามที่กำหนดคำตอบไว้ให้ ส่วนแบบสอบถามความคิดเห็นในตอนที่ 2 และตอนที่ 3 มีลักษณะเป็นแบบจัดลำดับคุณภาพ 5 ระดับ ตามแนวคิดของ ลิเคิร์ต (Likert's rating scale)¹⁵

การสร้างและพัฒนาเครื่องมือ การสร้างและพัฒนาเครื่องมือ ผู้วิจัยดำเนินการสร้างเครื่องมือเป็นแบบสอบถามขึ้นตามกรอบแนวคิด วัตถุประสงค์ และนิยามตัวแปรของการวิจัย โดยมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

1. สร้างและพัฒนาเครื่องมือ โดยขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
 2. ตรวจสอบความตรงของเนื้อหา (content validity) ของแบบสอบถาม โดยนำแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน พิจารณาความสอดคล้องของข้อคำถามกับนิยามตัวแปรของการวิจัย ด้วยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องโดยใช้เทคนิค IOC (Index of Item Objective Congruence) ซึ่งค่า IOC ของแบบสอบถามมีค่าตั้งแต่ 0.60 ขึ้นไปทุกข้อ ผู้วิจัยใช้คำถามทุกข้อคำถาม
 3. นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (try out) กับโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาประถมศึกษาปทุมธานีเขต 1 ที่ไม่ใช้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 15 โรงเรียน ผู้ตอบแบบสอบถามโรงเรียนละ 2 คน ประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน (ผู้อำนวยการโรงเรียน หรือ รองผู้อำนวยการโรงเรียน หรือรักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียน) จำนวน 1 คน ครู จำนวน 1 คน รวมทั้งสิ้น 30 คน
 4. นำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามมาหาค่าความเที่ยง (reliability) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach)¹⁶ โดยพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (α -coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งหมดเท่ากับ .974
 5. นำเครื่องมือการวิจัยฉบับสมบูรณ์ไปใช้เก็บข้อมูลการวิจัยจากกลุ่มตัวอย่าง
- สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล** ผู้วิจัยได้ใช้สถิติการวิจัยในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

¹⁵ Rensis Likert, *New Pattern of Management* (New York : McGraw-Hill, 1992), 74.

¹⁶ Lee J. Cronbach, *Essentials of Psychological Testing*, 3rded. (New York : Harper and Row Publisher, 1974), 161.

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ คือ ความถี่ (frequency: f) และร้อยละ (percentage: %)

2. การวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารกับประสิทธิผลของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1 ใช้ค่ามัธยฐานเลขคณิต (arithmetic mean : $\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation: S.D.) โดยพิจารณาค่ามัธยฐานเลขคณิตของคะแนนที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของผู้ให้ข้อมูล แล้วเปรียบเทียบกับเกณฑ์ตามแนวคิดของเบสท์ (Best)¹⁷

3. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารกับประสิทธิผลของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1 โดยใช้การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's product moment correlation-coefficient: r_{xy}) โดยใช้เกณฑ์ในการแปลผล 3 ระดับ คือ ระดับสูง ระดับกลาง และระดับต่ำ¹⁸

ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย เพื่อให้การดำเนินการวิจัยเป็นไปอย่างมีระบบและบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การจัดเตรียมโครงการวิจัย ศึกษาค้นคว้าวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นหลักการแนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ โดยค้นคว้าข้อมูลจากตำรา เอกสารทางวิชาการ วารสาร เว็บไซต์ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ มาจัดทำโครงร่างงานวิจัย ตามคำแนะนำ ของอาจารย์ที่ปรึกษา นำเสนอโครงร่างงานวิจัยต่อภาควิชาการบริหารการศึกษา เพื่อขอความเห็นชอบ และอนุมัติโครงร่างงานวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัย

ขั้นตอนที่ 2 การดำเนินงานตามโครงการวิจัย นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาดำเนินการพัฒนาเครื่องมือวิจัย เพื่อเก็บข้อมูล ทดลอง ปรับปรุงและพัฒนาเครื่องมือวิจัย นำเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยซึ่งได้รับการตรวจสอบคุณภาพโดยวิธีการหาความเที่ยงแล้วไปเก็บรวบรวมข้อมูล จากนั้นนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาตรวจสอบความสมบูรณ์ วิเคราะห์ข้อมูล และแปลผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนที่ 3 การรายงานผลการวิจัย นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ทางสถิติมาจัดทำรายงานการวิจัยเสนอต่อคณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ปรับปรุงแก้ไขตามที่คณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์เสนอแนะ จากนั้นจัดทำเป็นรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัยเพื่อขออนุมัติจบการศึกษา

4. ผลการวิจัย

¹⁷ John W. Best, *Research in Education* (New York: Prentice, 1970), 87.

¹⁸ ศิริชัย กาญจนวาสี และคณะ, *การเลือกใช้สถิติที่เหมาะสมสำหรับการวิจัย* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559), 251.

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย นำเสนอโดยใช้ตารางประกอบคำบรรยาย จำแนกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหาร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1

ผู้วิจัยวิเคราะห์โดยการหาค่ามัชฌิมเลขคณิต (arithmetic mean: $\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation: S.D.) ของภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหาร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1 ทั้งในภาพรวมและจำแนกตามรายด้านของภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหาร จากผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 184 คน ซึ่งเป็นโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 92 โรงเรียน จากนั้นนำค่ามัชฌิมเลขคณิต (arithmetic mean: $\bar{X}$) ของคะแนนที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของผู้ให้ข้อมูล ไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ตามแนวคิดของเบสท์ (Best) ที่กำหนดไว้ ดังรายละเอียดตามตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่ามัชฌิมเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหาร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1 โดยภาพรวม (X_{tot})

(n = 92)

ด้าน	ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหาร	ค่ามัชฌิมเลขคณิต ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ระดับ
1	เมตตา (X_1)	4.81	0.18	มากที่สุด
2	กรุณา (X_2)	4.82	0.21	มากที่สุด
3	มุทิตา (X_3)	4.83	0.15	มากที่สุด
4	อุเบกขา (X_4)	4.74	0.27	มากที่สุด
รวม (X_{tot})		4.80	0.14	มากที่สุด

จากตารางที่ 2 พบว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหาร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1 โดยภาพรวม (X_{tot}) อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.80$, S.D. = 0.14) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่ามัชฌิมเลขคณิต จากมากไปน้อย ได้ดังนี้ มุทิตา มีค่ามัชฌิมเลขคณิตมากที่สุด ($\bar{X} = 4.83$, S.D. = 0.15) รองลงมา คือ กรุณา ($\bar{X} = 4.82$, S.D. = 0.21) เมตตา ($\bar{X} = 4.81$, S.D. = 0.18) และอุเบกขา มีค่ามัชฌิมเลขคณิตน้อยที่สุด ($\bar{X} = 4.74$, S.D. = 0.15) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาจากส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) อยู่ระหว่าง 0.15 – 0.27 โดยรวมเท่ากับ 0.14 ลักษณะเช่นนี้แสดงว่า การกระจายของข้อมูลในการตอบแบบสอบถามของผู้ให้ข้อมูลมีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ประสิทธิผลของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครปฐม เขต 1

ผู้วิจัยวิเคราะห์โดยการหาค่ามัชฌิมเลขคณิต (arithmetic mean: $\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation: S.D.) ของประสิทธิผลของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครปฐม เขต 1 ทั้งในภาพรวมและจำแนกตามรายด้านของประสิทธิผลของโรงเรียน จากผู้ตอบ แบบสอบถาม จำนวน 184 คน ซึ่งเป็นโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 92 โรงเรียน จากนั้นนำค่า มัชฌิมเลขคณิต (arithmetic mean: $\bar{X}$) ของคะแนนที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของผู้ให้ข้อมูลไป เปรียบเทียบกับเกณฑ์ตามแนวคิดของเบสท์ (Best) ที่กำหนดไว้ ดังรายละเอียดตามตารางที่ 3

ตารางที่ 1 ค่ามัชฌิมเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับประสิทธิผลของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครปฐม เขต 1 โดยภาพรวม (Y_{tot})

(n = 92)

ด้าน	ประสิทธิผลของโรงเรียน	ค่ามัชฌิม เลขคณิต ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D.)	ระดับ
1	สภาพแวดล้อมเป็นระเบียบและปลอดภัย (Y_1)	4.65	0.22	มากที่สุด
2	พันธกิจของโรงเรียนมีความชัดเจน (Y_2)	4.95	0.14	มากที่สุด
3	ภาวะผู้นำด้านวิชาการ (Y_3)	4.86	0.16	มากที่สุด
4	ความคาดหวังที่สูง (Y_4)	4.92	0.15	มากที่สุด
5	ความทุ่มเทเวลาในการทำงาน (Y_5)	4.98	0.09	มากที่สุด
6	การตรวจสอบความก้าวหน้าของนักเรียน (Y_6)	4.85	0.19	มากที่สุด
7	ความสัมพันธ์เชิงบวกกับผู้ปกครอง (Y_7)	4.74	0.31	มากที่สุด
รวม (Y_{tot})		4.85	0.12	มากที่สุด

จากตารางที่ 3 พบว่า ประสิทธิผลของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครปฐม เขต 1 โดยภาพรวม (Y_{tot}) อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.85$, S.D. = 0.12) เมื่อ พิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่ามัชฌิมเลขคณิตจากมากไป น้อย ได้ดังนี้ ความทุ่มเทเวลาในการทำงาน มีค่ามัชฌิมเลขคณิตมากที่สุด ($\bar{X} = 4.98$, S.D. = 0.15) รองลงมา คือ พันธกิจของโรงเรียนมีความชัดเจน ($\bar{X} = 4.95$, S.D. = 0.14) ความคาดหวังที่สูง ($\bar{X} = 4.92$, S.D. = 0.15) ภาวะผู้นำด้านวิชาการ ($\bar{X} = 4.86$, S.D. = 0.16) การตรวจสอบความก้าวหน้าของ นักเรียน ($\bar{X} = 4.85$, S.D. = 0.19) ความสัมพันธ์เชิงบวกกับผู้ปกครอง ($\bar{X} = 4.74$, S.D. = 0.31) และ สภาพแวดล้อมเป็นระเบียบและปลอดภัยมีค่ามัชฌิมเลขคณิตน้อยที่สุด ($\bar{X} = 4.65$, S.D. = 0.22)

ตามลำดับ เมื่อพิจารณาจาก ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) อยู่ระหว่าง 0.09 – 0.31 โดยรวมเท่ากับ 0.12 ลักษณะเช่นนี้แสดงว่า การกระจายของข้อมูลในการตอบแบบสอบถามของผู้ให้ข้อมูลมีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารกับ ประสิทธิภาพของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐมเขต 1

ผู้วิจัยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารกับประสิทธิภาพของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐมเขต 1 ในภาพรวม โดยใช้การวิเคราะห์ค่า สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's product moment correlation-coefficient: r_{xy})

เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารโดยภาพรวม (X_{tot}) มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพของโรงเรียนรายด้าน (Y_{1-7}) ทุกด้าน ซึ่งมีความสัมพันธ์ในลักษณะคล้าย ตามกัน โดยเรียงลำดับค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์จากมากไปน้อย ได้ดังนี้ ด้านภาวะผู้นำด้านวิชาการ (Y_3) มีความสัมพันธ์กันอยู่ในระดับปานกลาง ($r = .434^{**}$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 รองลงมา คือ ด้านสภาพแวดล้อมเป็นระเบียบและปลอดภัย (Y_1) มีความสัมพันธ์กันอยู่ในระดับปาน กลาง ($r = .331^{**}$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ด้านความทุ่มเทเวลา ในการทำงาน (Y_5) มี ความสัมพันธ์กันอยู่ในระดับปานกลาง ($r = .326^{**}$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .01 ด้านความ คาดหวังที่สูง (Y_4) มีความสัมพันธ์กันอยู่ในระดับปานกลาง ($r = .308^{**}$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .01 ด้านความสัมพันธ์เชิงบวกกับผู้ปกครอง (Y_7) มีความสัมพันธ์กันอยู่ในระดับต่ำ ($r = .218^{**}$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ด้านพันธกิจของโรงเรียน มีความชัดเจน (Y_2) มีความสัมพันธ์กัน อยู่ในระดับต่ำ ($r = .179^{**}$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และด้านการตรวจสอบความก้าวหน้า ของนักเรียน (Y_6) มีความสัมพันธ์กันอยู่ในระดับต่ำ ($r = .029$) ตามลำดับ

นอกจากนี้ประสิทธิภาพของโรงเรียน โดยภาพรวม (Y_{tot}) ยังมีความสัมพันธ์กับภาวะผู้นำเชิงพุทธ ของผู้บริหารรายด้าน (X_{1-4}) ทุกด้าน ซึ่งมีความสัมพันธ์ในลักษณะคล้ายตามกัน โดยเรียงลำดับค่า สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์จากมากไปน้อย ได้ดังนี้ ด้านกรุณา (X_2) มีความสัมพันธ์กันอยู่ในระดับปานกลาง ($r = .431^{**}$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 รองลงมา คือ ด้านอุเบกขา (X_4) มีความสัมพันธ์กัน อยู่ในระดับต่ำ ($r = .275^{**}$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ด้านมูทิตา (X_3) มีความสัมพันธ์กันอยู่ ในระดับต่ำ ($r = .275^{**}$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และด้านเมตตา (X_1) มีความสัมพันธ์กัน อยู่ในระดับต่ำ ($r = .051$) ตามลำดับ

5. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารกับประสิทธิภาพของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐมเขต 1 สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหาร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครปฐม เขต 1 โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเรียงลำดับค่ามัชฌิมเลขคณิตจากมากไปน้อย ได้ดังนี้ 1) ด้านบุคลิกภาพ 2) ด้านการงาน 3) ด้านเมตตา และ 4) ด้านอุเบกขา

2. ประสิทธิภาพของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครปฐม เขต 1 โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเรียงลำดับค่ามัชฌิมเลขคณิตจากมากไปน้อย ดังนี้ 1) ด้านความทุ่มเทเวลาในการทำงาน 2) ด้านพันธกิจของโรงเรียนมีความชัดเจน 3) ด้านความคาดหวังที่สูง 4) ด้านภาวะผู้นำด้านวิชาการ 5) ด้านการตรวจสอบความก้าวหน้าของนักเรียน 6) ด้านความสัมพันธ์เชิงบวก กับผู้ปกครอง และ 7) ด้านสภาพแวดล้อมเป็นระเบียบ และปลอดภัย

3. ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารกับประสิทธิผลของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครปฐม เขต 1 มีความสัมพันธ์กัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งมีความสัมพันธ์ในลักษณะคล้ายคลึงกัน

เอกสารอ้างอิง

กมลพรรณ วุฒิอำพล. “ทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารกับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 1”. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย ศิลปากร, 2559.

จันทร์ธานี สงวนนาม. **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: บุ๊ค พ้อยท์, 2553.

ชวภาพัฒน์ อนัญสฤติพัฒน์. “ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัด ฉะเชิงเทราสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 6.” วิทยานิพนธ์ ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, 2560.

นิวัฒน์ ทราหาญ. “ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาในการจัดการศึกษา กลุ่มพัฒนา คุณภาพ การศึกษาม่วงสว่าง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ร้อยเอ็ด เขต 3.” สารนิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2561.

พระครูสุตวรธรรมกิจ. **ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์**. กรุงเทพมหานคร : จรัสสินทวงศ์การพิมพ์, 2561.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **ภาวะผู้นำ**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: บุ๊คไทม์, 2550.

- _____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 34. กรุงเทพมหานคร: การศึกษาเพื่อสันติภาพพระธรรมปิฎก, 2559.
- พระมหาพระรจน์ อภิปัญญา. “การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธของเจ้าอาวาส : กรณีศึกษา เจ้าอาวาสในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา.” วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561.
- พระมหาสมัย ผาสุกโก และสัมฤทธิ์ กางเพ็ง. **ภาวะผู้นำเชิงพุทธ**. มหาสารคาม: อภิชาติการ พิมพ์, 2557.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม 116, ตอนที่ 74 ก (19 สิงหาคม 2542): 4.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม 123, ตอนที่ 40 ก (6 เมษายน 2560): 14-15.
- วีรพงษ์ ไชยหงส์. **ประสิทธิผลของโรงเรียน**. เข้าถึงเมื่อ 25 ตุลาคม 2564. เข้าถึงได้จาก http://drweerapong.blogspot.com/2015/02/blog-post_59.html
- ศิริชัย กาญจนวาสี และคณะ. **การเลือกใช้สถิติที่เหมาะสมสำหรับการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559.
- สุวิมล มธุรส, กิตติ รัตนราษฎร์ และอนันต์ อุปลอด. “การศึกษาไทย 4.0 ในบริบทของผู้บริหาร สถานศึกษา.” **วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง** 8, 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2562): 268.
- สัมฤทธิ์ กางเพ็ง. **ภาวะผู้นำเชิงพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์, 2562.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. **แผนการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. 2560 – 2579**. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, 2560.
- อมรา เมฆฉาย. “พฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารกับประสิทธิผลของโรงเรียน ในสังกัด กรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาการ บริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2559.
- อาภรณ์ อ่อนคง. **ประสิทธิผล**. เข้าถึงเมื่อ 25 ตุลาคม 2564. เข้าถึงได้จาก http://aporn123.blogspot.com/2013/06/blog-post_28.html
- เอกชัย กิสุขพันธ์ และคณะ. **การนำองค์การและเทคโนโลยีการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.
- Best, John W. **Research in Education**. New York: Prentice, 1970.

Cronbach, Lee J. **Essentials of Psychological Testing**. 3rded. New York : Harper and Row Publisher, 1974.

Krejcie, Robert V. and Daryle W. Morgan, “Determining Sample Size for Research Activities.” **Journal for Education and Psychological Measurement** 3, 7 (November, 1970): 608.

Likert, Rensis. **New Pattern of Management**. New York : McGraw–Hill, 1992.

Lunenburg, Fred C. and Allen C. Ornstein. **Educational Administration: Concepts and Practices**. 6thed. Belmont CA: Wadsworth Cengage Learning, 2012.

บทวิจารณ์หนังสือ

ชื่อเรื่อง : ความสุขที่สมบูรณ์
ผู้เขียน : สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต)
ผู้วิจารณ์ : พระมหาแสงเพชร สุทธิจิตฺโต (สารธัมมา)

1. บทนำ

หนังสือเล่มนี้ถือเป็นหนังสือ ธรรมกถา ปาฐกถา วันทำบุญครบ ๘๔ ปี ของคุณโยมนาม พูนวัตถุ ในวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๓๗ และเนื่องในการที่จะมีอายุครบ ๘๐ ปีของคุณโยมเฉลิม พูนวัตถุ ในวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๓๗ ที่มีคุณค่าทั้งต่อการอ่าน และการครอบครองไว้ เนื่องจากเป็นหนังสือที่พิมพ์เป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ พิมพ์ครั้งที่ ๑๔๖ พ.ศ. ๒๕๖๕ ซึ่งเนื้อหาของธรรมกถานั้นเป็นเนื้อหาที่ลึกซึ้ง ดังคำที่กล่าวไว้ในเบื้องต้น คำว่า “ความสุขที่สมบูรณ์”¹ หมายถึงความสุขเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา เป็นสิ่งที่ทุกคนแสวงหากันอยู่ แต่ที่จริงความสุขนั้นเราสามารถทำให้เกิดขึ้นได้ทันที ก็คือในจิตใจนี้เอง เมื่อใดโยมมีศรัทธา มีเมตตา มีไมตรีธรรม มีความสดชื่น เบิกบาน ผ่องใส ความสุขก็เกิดขึ้นในใจเมื่อนั้นทันที

2. เนื้อหา

เนื้อหา “ความสุขที่สมบูรณ์” ประกอบด้วย ๑๐ หัวข้อ โดยในแต่ละหัวข้อนั้น มีเนื้อหาสาระที่เป็นหลักใหญ่ ๆ ดังนี้

- หัวข้อที่ ๑ เกิดดีที่สุด คือเกิดกุศล
- หัวข้อที่ ๒ ปฏิบัติถูก มีแต่สุข ทุกข์ไม่มี
- หัวข้อที่ ๓ ปฏิบัติไม่ถูก ยิ่งห่างสุข ทุกข์ทับถม
- หัวข้อที่ ๔ โชคมา ก็ใช้ทำความดี เคราะห์มี ก็เป็นเครื่องมือพัฒนา
- หัวข้อที่ ๕ แย่งความสุข ก็เลยทุกข์ด้วยกัน แบ่งความสุข ก็จะไม่สุขด้วยกัน
- หัวข้อที่ ๖ ทั้งโลกจะสุขสันต์ เมื่อคนมีสุขแบบประสาน
- หัวข้อที่ ๗ แม้แต่สุขที่ชอบธรรม ถ้าปฏิบัติผิด สุขก็กลายเป็นเลื่อม
- หัวข้อที่ ๘ ถึงจะสุข ถ้ายังไม่อิสระ ก็ไม่เป็นสุขที่สมบูรณ์

¹ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **ความสุขที่สมบูรณ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔๖, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๖๕), หน้า ๙.

หัวข้อที่ ๙ สิ่งทั้งหลายก็ทุกข์ต่อไปตามเรื่องของธรรมชาติ แต่ใจเราเป็นอิสระ มีสุขที่สมบูรณ์

หัวข้อที่ ๑๐ พัฒนากุศล คือหนทางพัฒนาความสุข

ในกรณีนี้ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์วิจารณ์ไว้ทั้ง ๕ หัวข้อโดยมีเนื้อหาในแต่ละหัวข้อดังนี้

หัวข้อที่ ๑ เกิดดีที่สุด คือเกิดกุศล

ความสุขเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา เป็นสิ่งที่ทุกคนแสวงหากันอยู่ แต่ที่จริงความสุขนั้นเราสามารถทำให้เกิดขึ้นได้ทันที ก็คือในจิตใจนี้เอง เมื่อใดโยมมีศรัทธา มีเมตตา² มีโมหะริชระ มีความสดชื่น เบิกบาน ผ่องใส ความสุขก็เกิดขึ้นในใจเมื่อนั้นทันที โดยเฉพาะวันนี้เป็นวันเกิด ถ้าถึงวันเกิดที่เป็นวันเริ่มต้นของชีวิต ก็เป็นเรื่องในอดีต ที่เราเพียงระลึกถึง ซึ่งผ่านไปนานแล้ว ย้อนหลังไปทำอะไรไม่ได้ แต่ถ้าวินาทีที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ วันเกิดจะมีความหมายที่ปฏิบัติได้ทันที คือ ทำให้เกิดเมตตา เกิดศรัทธา เกิดความร่าเริง เกิดความแจ่มใส เกิดความอิ่มใจ เป็นต้น พูดสั้น ๆ ว่า ทำกุศลให้เกิดขึ้นมา ก็สมชื่อว่าเป็นวันเกิด คือได้ทำให้อกุศลธรรมเกิดขึ้น ซึ่งเป็นความเกิดที่ดีที่สุด สมตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้คือ การเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรม ที่จริงนั้น เราเกิดกันอยู่ทุกขณะ ทั้งทางกาย และทางใจ โดยเฉพาะทางใจ มีทั้งเกิดร้าย และเกิดดี เกิดร้าย ก็เช่น เกิดความโกรธ เกิดความกลัว เกิดความขุ่นมัว เกิดความทุกข์ เกิดความเศร้า อย่างนี้ไม่ดีแน่ อย่าให้เกิดเลย ควรเกิดแต่ที่ดี ๆ วันนี้เป็นวันเกิด เป็นวันมงคล เพราะฉะนั้นก็เอาเป็นวันเริ่มต้น ที่จะเกิดสิ่งที่ดีที่สุด นั่นก็คือเกิดกุศลอย่างที่ว่าแล้ว เช่น เกิดปิติ เกิดความสุข เกิดความสดชื่น เกิดความเบิกบานผ่องใส เกิดศรัทธา เกิดสติ เกิดเมตตา เกิดสมาธิ เกิดความขยัน เกิดปัญญา ฯลฯ ที่เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะทำให้สมกับความเป็นวันดี ที่เรียกว่าวันเกิด เป็นอันว่า วันเกิดเป็นวันมงคล ก็คือ เป็นวันที่เกิดขึ้นของกุศลธรรม พอกุศลธรรมเกิดขึ้น ก็กลายเป็นการฉลองวันเกิดที่สมควรอย่างแท้จริง อย่างที่พระบอไว้ว่า เราควรทำกุศลธรรมให้เกิดขึ้น เพราะว่าการกุศลธรรมนำมาซึ่งความสุข

หัวข้อที่ ๒ โชคมา ก็ใช้ทำความดี เคราะห์มี ก็เป็นเครื่องมือพัฒนา

คนเราอยู่ในโลก แต่มักปฏิบัติไม่ถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลายในโลก จึงดำเนินชีวิตไม่ถูกต้อง สิ่งที่เราเกี่ยวข้องต่าง ๆ นี้ มันก็อยู่ของมันไปตามปกติ ตามธรรมชาติ แต่เราปฏิบัติต่อมันไม่ถูก วางใจไม่ถูก แม้แต่มองก็ไม่ถูก เราจึงเกิดทุกข์³ สิ่งทั้งหลายที่มีอยู่ตามธรรมดานั้นก็เป็นไป ถ้าเรารู้ทัน ก็เห็นมันเป็นไปตามกฎธรรมชาติ แต่ถ้าเราไม่รู้เท่าทัน เรามองไม่เป็น ก็เกิดทุกข์ทันที แม้แต่เหตุการณ์

² พ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๓/๔๖๔.

³ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓๙, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๖๐), หน้า ๑๙.

ความผันผวนปรวนแปรต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตของคนเรา ที่เรียกกันว่า โชคบ้าง เคราะห์บ้าง ศัพท์พระเรียกว่า โลกธรรม ซึ่งเป็นตัวการสำคัญ ที่ทำให้คนดีใจเสียใจ เป็นสุข และเป็นทุกข์ เวลามันเกิดขึ้น ถ้าเราปฏิบัติไม่ถูกต้อง ที่สุขเราก็แปลงให้เป็นทุกข์ ที่มันเป็นทุกข์อยู่แล้ว เราก็เพิ่มทุกข์แก้ตัวเราให้มากขึ้น แต่ถ้าเราปฏิบัติถูกต้อง ที่ทุกข์เราก็ผันแปลงให้เป็นสุข ที่มันเป็นสุขอยู่แล้ว เราก็เพิ่มให้เป็นสุขมากยิ่งขึ้น โลกธรรม⁴ คืออะไร โลกธรรม แปลว่า ธรรมประจำโลก ได้แก่สิ่งที่เกิดแก่มนุษย์ทั้งหลายตามธรรมดาของความเป็นอนิจจัง ก็คือเรื่อง ลาภ เสื่อมลาภ ยศ เสื่อมยศ สรรเสริญ นินทา สุข ทุกข์ สิ่งเหล่านี้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า มันมีอยู่เป็นธรรมดา เมื่อเราอยู่ในโลก เราไม่พ้นมันหรอก เราต้องเจอมัน ทีนี้ถ้าเราเจอมันแล้ว เราวางใจไม่ถูก และปฏิบัติไม่ถูก เราจะเอาทุกข์มาใส่ตัวทันที พอเรามีลาภ เราก็ดีใจ อันนี้เป็นธรรมดา เพราะเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา แต่พอเสื่อมลาภเราก็เศร้าโศก เพราะเราสูญเสีย ทีนี้ ถ้าเราวางใจไม่ถูก ไประทมตรมใจ แล้วไปทำอะไรประชดประชันตัวเอง หรือประท้วงชีวิต เป็นต้น เราก็ซ้ำเติมตัวเอง ทำให้เกิดทุกข์มากขึ้น อย่างง่าย ๆ กว่านั้น เช่น เสียงินทา และสรรเสริญ คำสรรเสริญนั้นเป็นสิ่งที่เราชอบใจ พอได้ยินเราก็มีความสุข ใจก็ฟูขึ้นมา แต่พอได้ยินคำนิมทาเราก็เกิดความทุกข์ ทุกข์นี้เกิด เพราะอะไร เพราะเรารับเอาเข้ามา คือรับกระทบมันนั่นเอง คือเอาเข้ามาบิปปใจของเรา ทีนี้ ถ้าเราวางใจถูกต้อง อย่างน้อยเราก็รู้ว่า อ้อ นี่คือธรรมดาของโลก เราได้เห็นแล้วไง พระพุทธเจ้าตรัสไว้แล้วว่า เราอยู่ในโลก เราต้องเจอโลกธรรมนะ เราก็เจอจริง ๆ แล้วเราก็รู้ว่า อ้อ นี่ความจริงมันเป็นอย่างนี้เอง เราได้เห็น ได้รู้แล้ว เราจะได้เรียนรู้ไว้ พอบอกว่าเรียนรู้เท่านั้นแหละ มันก็กลายเป็นประสบการณ์สำหรับศึกษา เราก็เริ่มวางใจต่อมันได้ถูกต้อง ต่อจากนั้น ก็นึกสนุกกับมันว่า อ้อ ก็อย่างนี้แหละ อยู่ในโลกก็เห็นความจริงแล้วว่ามันเป็นอย่างไร ทีนี้ก็ลองกับมันดู แล้วเราก็ตั่งหลักได้ สบายใจ อย่างนี้ก็เรียกว่าไม่เอาทุกข์มาทับถมใจตัวเอง อะไรต่าง ๆ นี่โดยมากมันจะเกิดเป็นปัญหาเพราะเราไปรับกระทบ ถ้าเราไม่รับกระทบ มันก็เป็นเพียงการเรียนรู้ บางทีเราทำใจให้ถูกต้องกว่านั้น ก็คือ คิดจะฝึกตนเอง พอเราทำใจว่าจะฝึกตนเอง เราจะมองทุกอย่างในแง่มุมใหม่ แม้แต่สิ่งที่ไม่ดีไม่น่าชอบใจ เราก็จะมองเป็นบททดสอบ พอมองเป็นบททดสอบที่ไรเราก็ได้ทุกที ไม่ว่าดีหรือร้ายเข้ามา ก็เป็นบททดสอบใจและทดสอบสติปัญญาความสามารถทั้งนั้น ก็ทำให้เราเข้มแข็งยิ่งขึ้น เพราะเราได้ฝึกฝน เราได้พัฒนาตัวเรา เลยกลายเป็นดีไปหมด ถ้าโชค หรือโลกธรรมที่ดีมีมา เราก็สบาย เป็นสุข แล้วเราก็ใช้โชคนั้น เช่น ลาภ ยศ⁵ เป็นเครื่องมือเพิ่มความสุขให้แผ่ขยายออกไป คือใช้มันทำความดี ช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ ทำให้ความสุขขยายจากตัวเรา แผ่กว้างออกไป สู่ผู้คนมากมายในโลก ถ้าเคราะห์ หรือโลกธรรมที่ร้ายผ่านเข้ามา ก็ถือว่าเป็นโอกาสที่ตัวเราจะได้อีกฝึกฝนพัฒนา มันก็กลายเป็นบททดสอบ เป็นบทเรียน และเป็นเครื่องมือฝึกสติ ฝึกปัญญา

⁴ ส.ช.อ. (ไทย) ๒/๙๔/๓๔๘.

⁵ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๖๑), หน้า ๓๘๒.

ฝึกการแก้ปัญหา เป็นต้น ซึ่งจะทำให้เราพัฒนายิ่งขึ้นไป เพราะฉะนั้น ลูกศิษย์พระพุทธเจ้าจึงถือคติว่า ให้มนสิการให้ถูกต้อง ถ้ามองสิ่งทั้งหลายให้เป็นแล้ว ก็จะเป็นประโยชน์แก่เราหมด ไม่ว่าดีหรือร้าย นี่เป็นตัวอย่างวิธีการเบื้องต้น แต่รวมความง่าย ๆ ก็คือ เราไม่เอาทุกข์มาทับถมตนเอง

หัวข้อที่ ๓ ทั้งโลกจะสุขสันต์ เมื่อคนมีสุขแบบประสาน

ถ้าเราพัฒนาจิตใจอย่างนี้ โดยขยายความรักความเมตตาออกไป เราก็สามารถมีความสุขเพิ่มขึ้น โดยที่คนอื่นก็มีความสุขด้วย อย่างนี้ก็เป็นความสุขที่ประกอบด้วยธรรม ถ้าความสุขอย่างนี้เกิดขึ้นมาก ก็ทำให้โลกนี้มีสันติสุข เริ่มตั้งแต่ในครอบครัวเป็นต้นไป พ่อแม่อยากให้ลูกเป็นสุข สละให้แก่อีก แล้วพ่อแม่ก็เป็นสุขด้วย ที่นี้ ถ้าลูกรักพ่อแม่เหมือนอย่างที่ว่าพ่อแม่รักลูก ลูกก็จะทำแก่อแม่อย่างเดียวกับที่พ่อแม่ทำกับตนเอง คือลูกจะพยายามทำให้พ่อแม่เป็นสุข เมื่อลูกพยายามทำให้พ่อแม่เป็นสุข ลูกก็ให้แก่อแม่ ลูกก็พยายามรับใช้ ทำอะไรต่างๆ ให้พ่อแม่มีความสุข พอลูกเห็นพ่อแม่มีความสุข ลูกก็สุขด้วย ความสุขของลูกก็ประสานกับสุขของพ่อแม่ ถ้าอย่างนี้ก็มีแต่ความสุขสันต์ ร่มเย็นยิ่งขึ้น ในครอบครัวก็เป็นสุขขยายออกไป ในหมู่เพื่อนฝูงญาติมิตรก็เหมือนกัน ถ้าญาติมิตรเพื่อนฝูงให้แก่อกัน หรือทำอะไรให้กัน โดยอยากจะให้ญาติหรือเพื่อนเป็นสุข พอเห็นญาติหรือเพื่อนเป็นสุข ตัวเองก็เป็นสุขด้วย เมื่อความสุขแบบประสานกันอย่างนี้กว้างออกไปๆ โลกนี้ก็ร่มเย็น และมีการช่วยเหลือกัน การอาศัยกันได้ วัตถุประสงค์ต่างๆ ก็จะกลายเป็นเครื่องประกอบที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน อันนี้ก็เป็นความสุขอย่างหนึ่งที่ชอบธรรม รวมแล้ว ความสุขที่พัฒนาขึ้นไปมีอยู่มากมาย อีกตัวอย่างหนึ่ง โยมมีศรัทธาในพระศาสนา มีความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย เชื่อในบุญกุศล พอไปทำบุญกุศลก็เกิดความอิ่มใจ แม้จะให้จะสละก็ไม่ทุกข์ เพราะใจมีศรัทธาเสียแล้ว เมื่อให้ด้วยศรัทธา^๖ การให้ก็กลายเป็นความสุขด้วย

หัวข้อที่ ๔ แม้แต่สุขที่ชอบธรรมถ้าปฏิบัติผิด สุขก็กลายเป็นเสื่อม

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ถ้าเป็นความสุขโดยชอบธรรมแล้วเรามีสิทธิ์เสวย ไม่ต้องไปสละละทิ้ง แต่ท่านสอนไม่ให้หยุดแค่นี้ เพราะถ้าเราปฏิบัติผิด พอเรามีความสุขแล้ว เราก็อาจจะพลาด จุดที่จะพลาดอยู่ตรงนี้ คือ เรามีสิทธิ์ที่จะสุข และเราก็สุขแล้ว แต่เราเกิดไปหลงเพลินเพลินมัวเมา พอเราหลงเพลินมัวเมา ความสุขนั้นก็กลับกลายเป็นปัจจัยของความทุกข์ได้ พอถึงตอนนั้นก็เสีย เพราะฉะนั้น ความสุขนั้นเราจะต้องรู้ทันด้วย ความสุขก็เป็นโลกธรรมอย่างหนึ่ง คือ มันเกิดขึ้นแล้ว ก็ตั้งอยู่และดับไป เป็นอนิจจัง เปลี่ยนแปลงไปได้ ถ้าเรารู้ทันความจริงนี้ เมื่อสุข เราก็เสวยสุขนั้นโดยชอบธรรม แต่เราไม่หลงใหลมัวเมาในความสุขนั้น เมื่อรู้เท่าทันไม่หลงมัวเมาแล้ว มันก็ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดทุกข์ แต่ถ้าหลงมัวเมา สุขก็เป็นปัจจัยแก่ทุกข์ อย่างน้อยก็ทำให้ติด แล้วก็เพลินเพลิน หลงมัวเมา

^๖ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๔๗, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์แพรวแอนดส์โฮม จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๒๕๐.

ไม่ทำอะไร ทำให้เกิดความประมาท คนที่คิดว่า เราสุขแล้ว เราสำเร็จแล้ว เราเก่งแล้ว เราดีแล้วนี่ พระพุทธเจ้าตรัสเตือนไว้ว่าจะเป็นเหตุให้เกิดความประมาท เพราะเกิดความพอใจ ก็ได้แต่มัวเสวยความสุขและความสำเร็ญนั้น ไม่ทำอะไรที่ควรจะทำต่อ ๆ ไป หรือให้ยิ่งขึ้นไป มีกิจหน้าที่อะไรที่ควรทำ ก็ไม่ทำ อะไรเกิดขึ้น ควรตรวจตราแก้ไข หรือจัดดำเนินการ ก็ปล่อยก็ละเลย มัวแต่หลงในความสุข กลายเป็นทางของความประมาท แล้วก็ปลื้มความเลื่อมต่อไป

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า แม้แต่พระอริยะ อย่างพระโสดาบันก็ยังประมาทได้ ประมาทเพราะอะไร เพราะว่าไปเกิดความพอใจขึ้นมา อืมใจว่าเราได้บรรลุธรรมสูงถึงขั้นนี้แล้วพอใจขึ้น ความประมาทก็ตามมาทันที ก็ไม่เพียรพยายามเพื่อก้าวหน้าในคุณความดียิ่งขึ้นไป ก็กลายเป็นความเลื่อม พระพุทธเจ้าตรัสสอนว่า เรื่องความเจริญของงานในกุศลธรรมนั้นหยุดไม่ได้ เราต้องพยายามยิ่งขึ้นไป มีพุทธพจน์แห่งหนึ่งตรัสว่า “เราไม่สรรเสริญแม้แต่ความตั้งอยู่ได้ในกุศลธรรมทั้งหลาย”⁷ ไม่ต้องพูดถึงความเลื่อมจากกุศลธรรม เราสรรเสริญแต่ความก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปในกุศลธรรมเท่านั้น ก็หมายความว่า เราจะต้องเพียรพยายามปฏิบัติเจริญกุศลธรรมให้ก้าวหน้าไป จนกระทั่งหมดกิเลสหมดความทุกข์ มีปัญญาสมบูรณ์ มีสติสมบูรณ์ที่สุด ถ้าเราเกิดไปติดในความสุข ในความเพลิดเพลิน เราก็หยุด เราก็ไม่ขวนขวาย ไม่ปฏิบัติต่อไป ก็จะกลายเป็นทางของความเลื่อม เพราะฉะนั้น ความสุขถ้าเราหลงติดมัวเมา ก็เป็นความผิดพลาด เพราะฉะนั้น จึงต้องเสวยความสุขด้วยความรู้เท่าทัน แล้วความรู้เท่าทันที่เป็นตัวปัญญานี้ จะป้องกันไม่ให้สุขนั้นเกิดพิษเกิดภัย มันจะป้องกันเหตุร้าย ภัยพิบัติและความเลื่อมได้ทั้งหมด นี่ก็คือ การเสวยสุขโดยไม่ประมาทนั่นเอง

หัวข้อที่ ๕ ถึงจะสุข ถ้ายังไม่อิสระ ก็ไม่เป็นสุขที่สมบูรณ์

ความสุขมีหลายระดับ เริ่มต้นเรามีความสุขจากการเสพวัตถุ คือสิ่งที่จะมาบำรุงตา หู จมูก ลิ้น กายของเรา ให้ได้ดู ฟัง ตมกลิ่น ลิ้มรส ที่ชื่นชมชอบใจ⁸ พวกนี้เป็นความสุขทางประสาทสัมผัสเบื้องต้น เมื่อพัฒนาต่อไป เราก็มีความสุขเพิ่มขึ้นอีก อย่างที่ว่าเมื่อก็ คือความสุขจากคุณธรรม ตอนแรกเราเคยมีความสุขจากการได้การเอาอย่างเดียว เป็นความสุขขั้นต้น ยังแคบอยู่ พอเรามีคุณธรรมเพิ่มขึ้น เราก็มีความสุขจากการให้ด้วย เมื่อมีศรัทธา เราก็มีความสุขจากการทำบุญทำกุศล เมื่อทำบุญทำกุศลไปแล้ว ระลึกขึ้นมาเมื่อไรก็มีความปีติอิ่มใจ มีความสุขจากการได้ทำประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ ได้ช่วยเหลือสังคม และได้ทำความดีงามต่าง ๆ ถ้าเราไม่ประมาท คือไม่หยุดเสียแต่ความสุขขั้นต้น เราจะสามารถพัฒนาในความสุข ทำความสุขให้เกิดขึ้นได้อีกมากมาย ต่อจากนี้ความสุขก็ขยายออกไปอีก เลยจากความสุขในการทำความดี ก็ไปสู่ความสุขที่เกิดจากปัญญา

⁷ อัง.เอกาทสกก. (ไทย) ๒๔/๕๓/๑๑๓.

⁸ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๓๕๘.

ความสุขที่เกิดจากปัญญา ก็คือความรู้เท่าทันสังขาร รู้โลกและชีวิตตามเป็นจริง รู้เท่าทันอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ความสุขทั้งหลายนี้ ในที่สุด จะเป็นสุขจากการเสพวัตถุก็ตาม สุขในการอยู่กับธรรมชาติก็ตาม และแม้แต่สุขจากการทำความดีต่าง ๆ นี้ ล้วนแต่เป็นความสุขที่ยังต้องอิงอาศัย คือต้องอาศัยวัตถุ หรือปัจจัยภายนอก ขึ้นต่อสิ่งหรือบุคคลอื่น เมื่อความสุขของเราอาศัยวัตถุ เราก็ฝากความสุขไว้กับวัตถุ ถ้าขาดวัตถุนั้นเราก็ขาดความสุข ตอนแรกเราบอกว่าถ้าเรามีวัตถุนั้นเราจะมีความสุข ต่อมาเราเพลินไป ความสุขของเราก็ต้องอาศัยวัตถุนั้น ต้องขึ้นต่อมัน พอขาดวัตถุนั้นเราสุขไม่ได้ และกลายเป็นทุกข์ด้วย แย่ลงกว่าเก่า อันนี้พระพุทธเจ้าตรัสให้ระวัง เพราะจะเป็นการสูญเสียอิสรภาพ ทำอย่างไรเราจะรักษารฐานเดิมไว้ได้ คือ เรามีวัตถุนั้นเราก็มีความสุข แต่ถ้าไม่มีเราก็สุขไม่ได้ ถ้าอย่างนี้ก็แสดงว่า เรายังตั้งหลักอยู่ได้ และยังมีอิสรภาพอยู่ เมื่อเราทำความดี เราก็มีสิทธิที่จะได้รับความสุขจากการทำความดีนั้น เช่น ด้วยศรัทธา ด้วยเมตตา ด้วยจาคะ⁹ เราบำเพ็ญประโยชน์ทำบุญทำกุศลแล้ว เราก็มีสิทธิที่จะได้ความสุขจากบุญกุศลเหล่านั้น แต่มันก็ยังเป็นความสุขที่อิงอาศัย คือเราจะต้องอาศัยการระลึกถึงความดีหรือบุญถึงกุศลนั้นอยู่ ถ้าเป็นความสุขที่อิงอาศัย มันก็ยังเป็นสิ่งที่อยู่นอกตัว ไม่เป็นเนื้อเป็นตัวของเราเอง ทำอย่างไรเราจะมีความสุขที่ไม่ต้องขึ้นกับสิ่งอื่น ถ้าความสุขนั้นยังต้องขึ้นอยู่กับสิ่งอื่น มันก็ผันแปรได้ และตัวเราก็ไม่เป็นอิสระ เพราะสิ่งนั้นตกอยู่ใต้กฎธรรมชาติ เป็นไปตามอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา¹⁰ มันสามารถกลับย้อนมาทำพิษแก่เราได้ สิ่งภายนอกที่เราอาศัยนั้น มันไม่ได้อยู่กับตัวข้างในเรา ไม่เป็นของเราแท้จริง เมื่อเราฝากความสุขไว้กับมัน ถ้ามันมีอันเป็นอะไรไป เราก็ทุกข์ ความดีก็เหมือนกัน เมื่อเรามีความสุขเพราะอาศัยมัน ถ้าความดีนั้นเราไปทำแล้วคนอื่นไม่เห็นหรือไม่ชื่นชม บางทีใจเราก็หม่นหมองไปด้วย จึงเรียกว่าเป็นความสุขที่ยังอิงอาศัยอยู่ เพราะฉะนั้นเราจึงต้องก้าวต่อไป สู่การมีปัญญารู้ความจริงของสิ่งทั้งหลาย รู้ว่าธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายก็เป็นอย่างนี้ ไม่ว่าอะไรที่เป็นสังขาร จะเป็นรูปธรรม หรือนามธรรม เป็นความชั่ว หรือความดี เป็นวัตถุ หรือเป็นเรื่องของจิตใจ มันก็เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ทั้งนั้น เมื่อรู้ความจริงแล้ว ก็จะเข้าถึงเท่าทันกระแสของธรรมชาติ เรียกว่า กระแสเหตุปัจจัย ปัญญาของเราที่เข้าไปรู้ทันกระแสเหตุปัจจัยนี้ พอปัญญารู้เท่าทันมันแล้ว เราก็วางใจได้ รู้สึกเบาสบาย เราก็รู้แต่เพียงตามเป็นจริงว่า เวลาสิ่งนี้มีมันเป็นอย่างนี้ มันก็เป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน เมื่อรู้ทันแล้ว สิ่งนั้นก็ไมย้อนมาทำพิษแก่จิตใจของเรา จิตใจของเราก็เป็นอิสระ ตอนนี้จะมาถึงขั้นสุดท้ายที่ว่า สิ่งทั้งหลายที่เป็นสังขาร มันเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มันก็เป็นทุกข์ไปตามธรรมชาติของมัน ตามสภาวะ เราได้เห็นความจริงของมัน แต่เราไม่พลอยเป็นทุกข์ไปด้วย

⁹ อภ.สตุตตก. (ไทย) ๒๓/๓๔/๓๓.

¹⁰ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า ๒๕๐.

3. บทวิจารณ์

จุดเด่นของหนังสือเล่มนี้: หนังสือมีชื่อเรื่องที่ดี น่าสนใจ มีเนื้อหาที่ละเอียด ทำความเข้าใจได้ง่าย และชัดเจน เป็นประโยชน์ทั้งต่อการศึกษา เพิ่มพูนภูมิปัญญา และก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจทั้งในทางโลก และทางธรรม มีการอธิบายยกตัวอย่างในเรื่องของเมื่อใดบุคคลมีศรัทธา มีเมตตา มีโมหะธรรม มีความสดชื่น เบิกบาน ผ่องใส ความสุขก็เกิดขึ้นในใจเมื่อนั้นทันที และยังมีหลักธรรมต่าง ๆ มาเกี่ยวพัน เช่น โลกธรรม ๘ ได้แก่ ลาภ เลื่อมลาภ ยศ เลื่อมยศ สรรเสริญ นิทาน สุข ทุกข์ เป็นต้น และยังมีบทความสำคัญ คือ การเสวยสุขโดยไม่ประมาท หมายถึง ความสุขด้วยความรู้เท่าทัน แล้วความรู้เท่าทันที่เป็นตัวปัญหานี้ จะป้องกันไม่ให้สุขนั้นเกิดพิษเกิดภัย จะสามารถป้องกันเหตุร้าย ภัยพิบัติ และความเสื่อมได้ทั้งหมด ดังนั้นหนังสือ “ความสุขที่สมบูรณ์” จึงเป็นหนังสือที่มีคุณค่าต่อการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

จุดด้อยของหนังสือเล่มนี้: หนังสือ “ความสุขที่สมบูรณ์” เป็นหนังสือที่ได้ถอดข้อความมาจาก ธรรมกถา ปาฐกถา แก่ คุณโยมนาม-คุณโยมเฉลิม พูนวัตถุ และญาติมิตร เมื่อ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๓๗ มาตีพิมพ์ เนื้อหาอาจจะเป็นภาษาพูดที่ใช้เทศนา อาจมีภาษาบาลีอยู่บ้างแต่ไม่มากนักควรมีการอธิบายเพิ่มเติมในเนื้อหาเกี่ยวกับ วิธีคิด วิธีปฏิบัติ และวิธีให้คุณค่าเกี่ยวกับความสุข หากผู้อ่านไม่มีพื้นฐานด้านความรู้ในเรื่องของความสุข เช่น การได้มาซึ่งความสุข การแสวงหาความสุข จึงเป็นการยากที่จะเข้าใจในการประพฤติปฏิบัติได้ตามความมุ่งหมายของหนังสือเล่มนี้

4. สรุป

บทสรุปเนื้อหาในหนังสือ “ความสุขที่สมบูรณ์” ได้อธิบายกล่าวว่า ความสุขเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา เป็นสิ่งที่ทุกคนแสวงหากันอยู่ แต่ที่จริงความสุขนั้นเราสามารถทำให้เกิดขึ้นได้ทันที ก็คือในจิตใจนี้เอง เมื่อใดโยมมีศรัทธา มีเมตตา มีโมหะธรรม มีความสดชื่น เบิกบาน ผ่องใส ความสุขก็เกิดขึ้นในใจเมื่อนั้นทันที หากคนเราอยู่ในโลกแต่ไม่ปฏิบัติไม่ถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลายในโลก จึงดำเนินชีวิตไม่ถูกต้อง สิ่งที่เราเกี่ยวข้องต่าง ๆ นี้ มันก็อยู่ของมันไปตามปกติ ตามธรรมชาติแต่ปฏิบัติต่อมันไม่ถูก วางใจไม่ถูก แม้แต่มองก็ไม่ถูก เราจึงเกิดทุกข์ สิ่งทั้งหลายที่มีอยู่ตามธรรมดา มันก็เป็นไป ถ้าเรารู้ทัน ก็เห็นไปตามกฎธรรมชาติ แต่ถ้าเราไม่รู้เท่าทัน เรามองไม่เห็น มันก็เกิดทุกข์ทันที

จุดหมายของความสุขที่สมบูรณ์ คือ

- ๑) ศรัทธา หมายถึงความเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล
- ๒) เมตตา ความรัก และความเอ็นดู ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข
- ๓) ปิติ ความปลื้มใจ ความยินดี ความอึดอึดใจ

๔) สุข ความสบายกายสบายใจ

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๓๙.
- _____. อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๕๓.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). ความสุขที่สมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔๖. กรุงเทพมหานคร:
ธรรมสภา, ๒๕๖๕.
- _____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๓๙. กรุงเทพมหานคร:
สหธรรมิก, ๒๕๖๐.
- _____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๓๑. กรุงเทพมหานคร:
สหธรรมิก, ๒๕๖๑.
- _____. พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. พิมพ์ครั้งที่ ๔๗. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์เพ็ช
แอนดีโอ จำกัด, ๒๕๕๙.

คำแนะนำสำหรับผู้แต่ง

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสาร มจร ภาษาศาสตร์ปริทัศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร มจร ภาษาศาสตร์ปริทัศน์ อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความในวารสาร มจร ภาษาศาสตร์ปริทัศน์ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสาร มจร ภาษาศาสตร์ปริทัศน์ รวมทั้งผู้เขียนจะต้องคำนึงถึงจริยธรรมการวิจัย ไม่ละเมิดหรือคัดลอกผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง ซึ่งทางวารสารได้กำหนดความซ้ำของผลงาน ด้วยโปรแกรม CopyCat เว็บ Thaijo ในระดับไม่เกิน 20% โดยมีผลตั้งแต่ เดือน กรกฎาคม 2562 เป็นต้นไป

วารสารจะเรียกเก็บค่าธรรมเนียมจำนวน 3,000 บาท (สามพันบาทถ้วน) ต่อ 1 บทความ โดยผู้เขียนจะต้องตรวจสอบความสมบูรณ์ของบทความตามคำแนะนำสำหรับผู้เขียน หากไม่ปฏิบัติตามกติกา กองบรรณาธิการวารสารขอสงวนสิทธิ์ในการปฏิเสธการตีพิมพ์ และไม่คืนเงินค่าธรรมเนียมดังต่อไปนี้

1. หากบทความมีความซ้ำซ้อนมากกว่า 20%
2. ผู้เขียนไม่ปฏิบัติตามรูปแบบของวารสาร
3. บทความไม่ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ หรือ
4. ไม่แก้ไขบทความตามข้อเสนอแนะตามระยะเวลาที่กำหนด (1 เดือน หลังการแจ้งของบรรณาธิการ)

ผู้เขียนสามารถชำระค่าธรรมเนียมผ่านบัญชีธนาคาร

ธนาคาร "กรุงไทย"

ชื่อบัญชี "วารสารภาษาศาสตร์ปริทัศน์"

หมายเลขบัญชี "459-0-68710-0"

เมื่อชำระแล้วให้ส่งหลักฐานไปที่ thaneesuw@mcu.ac.th

การส่งบทความเข้าระบบ Thaijo เพื่อได้รับการตีพิมพ์

การส่งในระบบ (Online Submission) สามารถส่งเข้าระบบออนไลน์ได้เว็บไซต์ ของวารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ได้ที่ <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Palisueksabuddhaghosa>

การจัดเตรียมต้นฉบับ

1) ต้นฉบับบทความต้องมีความยาวระหว่าง 10-15 หน้ากระดาษ A4 (รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ เปลี่ยนเป็นฟอนต์ TH Niramit AS ตั้งค่าหน้ากระดาษโดยเว้นขอบบน ขอบซ้าย 1 นิ้ว และขอบขวา ขอบล่าง 1 นิ้ว กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 และเว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้า การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและตารางที่มีความคมชัดพร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่าง พิมพ์เป็นตัวหนาเช่นตาราง 1 หรือ Table 1 และ รูป 1 หรือ Figure 1 รูปภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่ต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีกครั้ง ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

2) ชื่อเรื่องต้องมีภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์ไว้หน้าแรกด้านขวามือ

3) ชื่อผู้เขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ระบุนิติการศึกษาสูงสุด พร้อมระบุตำแหน่งทางวิชาการพิมพ์ด้วยตัวอักษรปกติอยู่ใต้ชื่อเรื่องโดยเอียงมาทางด้านขวา และให้ตัวเลขเป็นตัวยกท้ายชื่อผู้เขียนเพื่อแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับตำแหน่งทางวิชาการและชื่อหน่วยงาน

4) มีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ไม่เกิน 300 คำตอบคัดย่อ

5) กำหนดคำสำคัญ (Keywords) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ (3 – 5 คำ)

6) การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุด ให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นห่างจากหัวข้อใหญ่ 3-5 ตัวอักษร พิมพ์ตัวที่ 6 และหัวข้อย่อยขนาดเดียวกัน ต้องพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ ควรเว้นระยะพิมพ์ เพิ่มอีก 0.5 ช่วงบรรทัด

7) การใช้ตัวเลขคำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็นสากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) การวงเล็บภาษาอังกฤษ ควรใช้ดังนี้ (Student centred learning)

บทความวิจัย ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

- 1) บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัยและผลการวิจัย โดยสรุปมีความกะทัดรัด และสั้น
- 2) บทนำ (Introduction) ระบุความสำคัญของปัญหาการวิจัยกรอบแนวคิดและระบุวัตถุประสงค์การวิจัย
- 3) วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology) ระบุแบบแผนการวิจัยการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล
- 4) ผลการวิจัย/ผลการทดลอง (Results) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัย ตามลำดับอย่างชัดเจน ควรเสนอในรูปตารางหรือแผนภูมิ
- 5) อภิปรายผล/วิจารณ์ (Discussion) เสนอเป็นความเรียง ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของผลการวิจัยกับกรอบแนวคิด และงานวิจัยที่ผ่านมา ไม่ควรอภิปรายเป็นข้อ ๆ แต่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด
- 6) สรุป (Conclusion) ระบุข้อสรุปที่สำคัญและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป
- 7) ข้อเสนอแนะ (Suggestion) ให้นำเสนอใน 2 ประเด็น คือ (1) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ (2) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป
- 8) เอกสารอ้างอิง (References) ต้องเป็นรายการที่มีการอ้างอิงไว้ในเชิงบรรณานุกรม การอ้างอิงในเนื้อเรื่อง ใช้ระบบ APA

บทความวิจัย (research article) บทความวิชาการ (original article) และหรือบทความวิจารณ์หนังสือ (book review) ดังนี้

- 1) บทคัดย่อ (Abstract)
- 2) บทนำ (Introduction)
- 3) เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ
- 4) สรุป (Conclusion)
- 5) ข้อเสนอแนะ (Suggestion)
- 6) เอกสารอ้างอิง (Reference) เชิงบรรณานุกรมรูปแบบแบบพิมพ์

รูปแบบการนำบทความลงตีพิมพ์ลงในวารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์

ต้นฉบับบทความที่เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารให้อยู่ในรูปแบบของไฟล์เอกสาร *.docx ของ Microsoft Word Version 2010 หรือมากกว่า หากต้นฉบับประกอบด้วย ภาพ ตาราง หรือสมการ ให้ส่งแยกจากไฟล์เอกสาร ในรูปแบบไฟล์ภาพ สกุล *.PDF*.JPG*.GIF หรือ *.bmp ความยาวของต้นฉบับต้องไม่เกิน 20 หน้า (รวมบทคัดย่อ ภาพ ตารางและเอกสารอ้างอิง) กองบรรณาธิการจะพิจารณาบทความเบื้องต้น เกี่ยวกับความถูกต้องของรูปแบบทั่วไป ถ้าไม่ผ่านการพิจารณาจะส่งกลับไปแก้ไข ถ้าผ่านจะเข้าสู่การพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิเมื่อผลการประเมินผ่านหรือไม่ผ่านหรือมีการแก้ไข จะแจ้งผลให้ผู้เขียนทราบ โดยการพิจารณาบทความเพื่อลงตีพิมพ์ได้จะคำนึงถึงความหลากหลายและความเหมาะสม

สิทธิของบรรณาธิการ

ในกรณีที่กองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้รับเชิญให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินบทความมีความเห็นว่าควรแก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืนเพื่อให้เจ้าของบทความแก้ไข โดยจะยึดถือข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินเป็นเกณฑ์หลัก และหรือขอสงวนสิทธิ์ที่จะพิจารณาไม่ตีพิมพ์ ในกรณีที่รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัยไม่ตรงกับแนวทางของวารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ หรือไม่ผ่านการพิจารณาของกองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญเมื่อบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ผู้เขียนจะได้รับวารสาร ลิงค์ฉบับที่นำบทความลงตีพิมพ์ พร้อมกับหนังสือรับรองการตีพิมพ์บทความในวารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์

ประกาศเกี่ยวกับลิขสิทธิ์

เนื้อหาและข้อมูลในบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ถือเป็นข้อคิดเห็นและความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความโดยตรงซึ่งกองบรรณาธิการวารสาร ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย หรือร่วมรับผิดชอบใด ๆ

บทความ ข้อมูล เนื้อหา รูปภาพ ฯลฯ ที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ถือเป็นลิขสิทธิ์ของวารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์หากบุคคลหรือหน่วยงานใดต้องการนำทั้งหมดหรือส่วนหนึ่งส่วนใดไปเผยแพร่ต่อหรือเพื่อกระทำการใด ๆ จะต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากวารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ก่อนเท่านั้น

